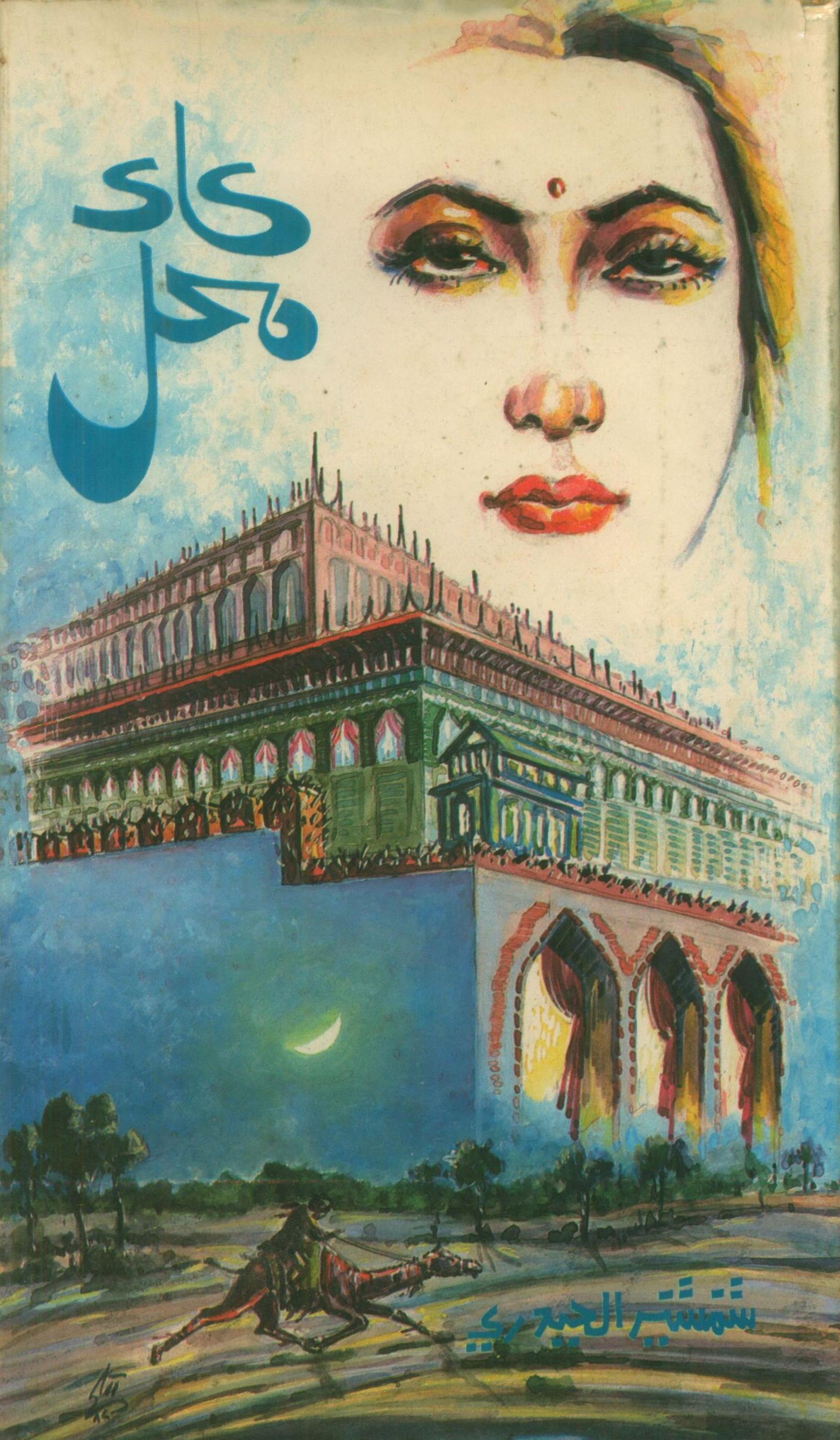

شمشیر الحیدری

شاهه لطيف جي ڪلام تي ٻڌل،
ڪراچي ٽيليويزن جي پروگرام "لطيفي لاٽ"
۾ پيش ڪيل ڊراما سيريز

○

ليکڪ:

شمشير الحيدري

سنگم پبليڪيشنس
پوسٽ باڪس نمبر: ١٣٠٧١- ڪراچي - ٨

سنگم پبليڪيشنس جو ٢٨ نمبر ڪتاب

ڪتاب : ڪاڪ محل (ٽي. وي. ڊرامو)

ليکڪ : شمشيرالحيدري

پيشڪش : ڪرم الاهي چنا

ناشر : سنگم پبليڪيشنس،

پوسٽ باڪس نمبر ١٣٠٧١، ڪراچي – ٠٨

تعاون : حيدري انسٽيٽيوٽ آف لٽريچر اينڊ آرٽس.

ڪمپوزنگ : علمي پريس ۽ ارشاد ڪمپوزنگ پروسيس، ڪراچي

لي آئوٽ : نظام الدين انصاري

ڇپيندڙ : واحد آرٽ پريس، ڪراچي

ٽائيٽل : فتاح هاليپوٽو

ڇاپو پهريون : سيپٽمبر ١٩٨٧

قيمت : معياري ايڊيشن ٣٥ رپيا، ڊيلڪس ايڊيشن ٥٠ رپيا.

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆

Title : KAK MAHEL (T.V. PLAY)

Author : Shamsher AL- Hyderi

Presented by: Karam Illahi Channa

Published by : Sangam Publications,

P. O. Box No: 13071, Karachi - 8.

Collaboratian : Hyderi Institute of Literature and Arts

Printed at : Wahid Art Press, Karachi

First Edition : September, 1987

Price: Standard Edition: Rs. 30/- Delux Edition: Rs. 50/-

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆

فلم، اسٽيج يا ڪنهن به ڪاروباري مقصد لاءِ ڪهاڻيءَ جي سٽاءَ ۽ مڪالمن جي استعمال تورڙي نئين چاهي لاءِ، ليکڪ جي اجازت ضروري آهي.

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

donated from
Suleman A. Memon's
personal library

سَيَّ

پنهنجي مقصد جي مومل ڏانهن۔

ويسڌاري

۰۱	راجا نند	اي. آر. بلوچ
۰۲	جادوگر فقير	انور سولنگي
۰۳	جادوگر جو ٻالڪو	ايوب جمالي
۰۴	مومل	سڪينہ سمون
۰۵	سومل	ممتاز ڪنول
۰۶	پينرون	شمع سومرو، ام ڪلثوم، ناهيد عباسي، الماس
۰۷	ناتر	عابده
۰۸	ٻانهيون	شميم، زيبا صديقي، نگهت سلطانہ، فرزانہ
۰۹	بادشاهہ همير سومرو	ايم. اي. راجا
۱۰	سينهڙو وزير	يار محمد شاهہ
۱۱	ڏونئر وزير	منظور مراد
۱۲	راڻو مينڌرو	مقصود مغل
۱۳	سامي	خالد زمان
۱۴	ٽري پوڙهو	عبدالغفار ميمڻ
۱۵	پوڙهي جو پٽ	رسول بخش ڏاهري
۱۶	مستانو بادشاهہ	مشتاق جسڪاڻي
۱۷	ديوانو بادشاهہ	لطيف مٺو
۱۸	همير بادشاهہ جي زال	فهميده چنا
۱۹	ريپاري	الطاف سومرو
۲۰	درٻاري	قاسم فاني، منير گهانگهرو، ظهير حيدري ۽ پيا
۲۱	همير جا سپاهي	غلام حسين گرنگو، شفيع محمد پنهيارو

پيشڪار

پروڊيوسر	محمد بخش سميجو
معاون پروڊيوسر	سميع بلوچ
موسيقار	غلام علي
گلوڪار	حميرا چنا
شاهه جي بيتن جو تحت اللفظ آواز	سيد صالح محمد شاهه
طوطي جو بئڪ گرائونڊ آواز	يار محمد شاهه
عڪاسي	عبدالحسيب، ظفر مهدي ۽ قاضي واجد
آئوٽ ڊور عڪاسي	ظفر مهدي
سيٽ ڊزائين	مبارڪ علي
	(اسسٽنٽ) ثمينه واجد
ڪاسٽيوم	انور مقصود ۽ انوار حسين زيدي
ميڪ اپ	ايم. وائي. مرزا، عبدالوحيد ۽ ثمينه قيصر

پنهنجي پاران

١٩٨٦ع جي بهار ۾، جڏهن ڪراچي ٽيليويزن سينٽر جي ناميارې پروڊيوسر جناب محمد بخش سميجي، سدا حيات شاعر حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي سُرن تي مبني پروگرام ”لطيفي لات“ جي سلسلي ۾، اسان جي اردي مست قلندر ليکڪ شمشيرالحيدري جو لکيل سنڌ جي هڪ مشهور تاريخي عشقيه داستان ”مومل راڻي“ واري قصي کي ”ڪاڪ محل“ نالي هيٺ قسطوار پيش ڪيو ته ان کي ٽيليويزن ڏسندڙن تمام گهڻو ساراهيو.

ان دوران دوستن فرمائش ڪئي ته مذڪوره شاهڪار ڊرامي کي ڪتابي صورت ۾ آڻجي. دوستن جي فرمائش جو جڏهن ڪراچي ٽيليويزن سينٽر جي جنرل مئنيجر محترم عبدالڪريم بلوچ سان ذڪر ڪيو ويو ته هن خوشيءَ سان ڪاڪ محل کي ڇپائڻ جي اجازت ڏني. ان لاءِ ادارو سندن ٿورائتو آهي.

ادارو سنڌيءَ جي ہرک ليکڪ سائين قمبر شهباز جن جو به ٿورائتو آهي جن هن ڪتاب جو نهايت دلچسپ مهاڳ لکيو.

سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب جي ٻين صنفن جهڙوڪ: ڪهاڻي، شاعري ۽ ناول وغيره جا جهجهي تعداد ۾ ڪتاب ملندا، پر ڊرامي جي صنف کي بلڪل نظر انداز ڪيو ويو آهي. اسان ان کوٽ کي وس آهر پورو ڪرڻ ۾ ڪوشان آهيون. هن کان اڳ محترم قمر شهباز جي چونڊ ريڊيو ۽ ٽيليويزن ڊرامن کي ”واچوڙن ۾ لاٽ“ نالي خوبصورت انداز ۾ ڇاپيو هيو. جنهن کي پڙهندڙن تمام گهڻو پسند ڪيو جيڪڏهن پڙهندڙن جو ساٿ رهيو ته ان سلسلي ۾ اڃا وڌيڪ ڪتاب ڇاپيا ويندا. هن ڪتاب کي آڻڻ ۾ ڪافي دوستن تعاون ڪيو. ادارو سندن ٿورائتو آهي ۽ اميد ته آئنده به آهي ساٿ نڀائيندا.

— ڪرم الاهي چنا

قمر شهباز

رائو رهيم روح ۾

اڄ موقعو مليو اٿم ته هنيانءَ تي رکيل چپ سيري پري ڪريان. ضمير تي پيل زنجير، جي ورهين کان وجود کي وڪوڙي بيٺا هئم، تن کي ٽوڙي ڦوڙي اجوءِ آزاد ٿي بيهان.

پر ٻي ڳالهه آهي. انهن ڏينهن ۾ مان وفاقي سرڪار جي مواصلات واريءَ وزارت ۾ قائم ڪيل ”ڪميونيڪيشنس انفرميشن سيل“ جو ميمبر هوس. شمشيرالحيدري، منهنجي آسري پنهنجي ٺهيل نڪير بي هن سال براءِ نوڪري ڇڏي، اچي مون وٽ ڊپٽي مئنيجر ٿيو هو. ڪم سان گڏ ڪچهريءَ جو مزو زندگيءَ ۾ ڀرپور پيرو مليو هو. شمشير جي ڪمري ۾ ڪيتلي چانهه جي چوويهه ڪلاڪ چڙهي رکي هوندي هئي. سگريٽن جا ٿها ميز تي، پانن جون پڙيون کيسي ۾. جو ايندو هو سو ڪجهه نه ڪجهه پاڻ سان گڏ سوکڙيءَ طور کنيو ايندو هو - ڪنهن ڪند آندي، ڪنهن پتي، ڪنهن کير جو ڏبو، ڪنهن بسڪوٽن جو پاڪيٽ. موٽ ۾، بنا پڇڻ، هرڪو ڪوپ چانهه جو، سگريٽ، پان، بنا تڪلف جي واپرائيندو هو. نئون ڪم هو، ان ڪري سڄي سڄي رات جاڳڻو پوندو هو. هڪ ڀيري ته ٽي ڏينهن ۽ ٽي راتيون ساندهه ڪونه ستاسين. پر پوءِ به نه ڪو ٿڪ نه پريشاني، نه ڇٽي نه فڪر- شمشير جا گفتا، ٽهڪ، ڪچهري.... سڀ کان وڏي خوبي جا مون منجهس ڏٺي، سا هيءَ ته مشڪل کڻي ڪهڙي به اچي، مصيبت کڻي ڪيڏي به هجي، هن ڪڏهن ڪا دل لاهي ته گهٻرائيندي نه ڏٺم. هميشه مانتيڪي سهوند جهڙن مات. گهڻو گهڻو ته سگريٽ جو وڏو ڪش هڻي، چپٽيءَ سان رک کيرائي چوندو: ”مولا تي ننگ آ!“

ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو آهيان ته اُنهن ڏينهن ۾ جي شمشير جو ساٿ نه هجي ها ته مان جيڪر ڇا ڪيان ها؟ اڪيلي سر ايڏو وڏو بار ڪيئن سهي سگهان ها؟

اُنهن ئي ڏينهن ۾ هڪ ننڍڙو واقعو اهڙو ٿي گذريو، جو منهنجي لاءِ زندگيءَ ڀر جي ندامت بڻجي ويو. ٿيو ائين جو ڪم جي گهڻائيءَ ڪان، يا گهرو حالتن سبب، يا وري پنهنجي شاعرائي لاپرواهيءَ ڪري، شمشير آفيس دير سان اچڻ لڳو. ٻه-ٽي ڏينهن ته مون ٻه لاڳيتار ڪٽيون، لنوايم، پر دير سان اچڻ سان گڏوگڏ هن گسائڻ به شروع ڪيو. سچو سچو ڏينهن گذري وڃي، دفتر اچي ئي ڪونه. آفيسريءَ جو آنڌ، جوانيءَ جو جنون، وڏماڻهپيءَ جي وڏائي — سڀئي گڏجي اکين ۽ عقل تي پردا وجهي ڇڏيم. وساري ويٺس ته پراڻي ياري آهي، پيار جا ٻيڄ آهن، محبت جون ميخون آهن، قرب جا ڪڙا آهن. پلجي ويس ته شمشير نه سيني جو لاڏلو آهي، دل گهريو دوست آهي، جديد سنڌي ادب جي سالارن مان هڪ آهي. نه ڪيم هر نه تر، هڪ explanation ٽائيپ ڪرائي ڏياري موڪليمانس. دل ۾ سوچيم، خط ملندي ئي پريشان ٿي ويندو، ڊڪندو گهر ڀڄندو؛ چوندو، ”مون کان غلطي ٿي آهي، ٻيهر ائين نه ٿيندو. هن ڀيري معاف ڪيو وڃي.“ پر هُن ائين ڪيو ئي ڪونه. ٻئي ڏينهن ٻه جملا جواب جا لکي ڏياري موڪليائين. دل ۾ چيم، ڪائي ڳالهه ناهي. اجهو ٿو ميار ڏئي ته واه سائين واه، ائين ڪبو آهي؟ پر هن ڪا ميار به ڪانه ڏني. نه ڪنهن کي دانهن ڏنائين، نه شڪوو نه شڪايت — ڄڻ ته ڪجهه ٿيو ئي ڪونه هو!

اڄ ان ڳالهه کي پورا ڏهه سال ٿي ويا آهن، پر ڪڏهن ڪڏهن به ان ڳالهه جو ذڪر نه ڪيو اٿائين. ۽ مان آهيان جو هر دفعي سندس موجودگيءَ ۾ پاڻ کي چانڊو سمجهندو رهيو آهيان. پنهنجي پشيمان، شڪي ۽ شرمندو رهيو آهيان. اڄ سيني آڏو پنهنجيءَ هوڙهمتائيءَ جو مختصر داستان بيان ڪري، سمجهان ٿو ته پراڻو

وضع جهڙو انهن هو چوي نه چوي، مان وڏي واڪي چوان ٿو ته عظمت ڪڏهن به مان مرتبي، قد بت، سڪيائيءَ ۽ سرهائيءَ جي محتاج نه هي. شمشير جهڙن قلندرن جي قدمن جي خاڪ آهي. هُو ڪالهه به وڏو هو، اڄ به وڏو آهي، ۽ تاريخ ٻڌائيندي ته هو هميشه وڏو ئي رهيو.

هيءُ شخص، جو قد جو هلڪو، بدن جو سيپڪڙو، شخصيت غير اهم، پر حي ڳالهائي ته ائين جيئن سنڌوءَ جي رواني، لکي ته ائين جيئن ٽر وسي، ويهي ته محفل جو مور، هلي ته منزل به ٻرانگهون: جنهن جي حياتي سنڌي ادب جي تاريخ، جنهن جو وجود هلچل، جو شاهد. آهو شخص، جو شاعر، افسانه نگار، نقاد، ڊراما نويس، موسيقار، مقرر، مصور، صحافي، ايڊيٽر، پرنٽر، پبلشر، ۽ خبر ناهي ٻيو ڇا ڇا آهي. جو ڪجهه به آهي، سنڌ ۽ سنڌي ادب جو سرمايو آهي. منهنجيءَ ڄاڻ ۾ واحد شخص آهي، جو غير متنازع آهي. جو سڀني جو دوست آهي، سڀني جو سڄڻ آهي، سڀني جو خيرخواه آهي. جنهن جو ڪو به دشمن ناهي، ڪو به ويري ناهي، ڪو به مٺ گهرو ناهي. آڌيءَ مانجهيءَ، ڏکيءَ سکيءَ ۾ سڌ اوناڻ وارو، سات نباهڻ وارو. هڙئون وڙئون دوست دڙي جي سار سنڀال لهڻ ته ڪوڪائنس سکي، طمع ڪانه رکي، ان ڪري ڏکي به گهٽ ٿئي. ڪو ڏک ڏئيس ته به ورجائي ڪونه. تازو ڏهه سال ڏونگر جيڏا ديروزگاريءَ جا ڪاٽي وڃي متي چڙهيو، پر منهن تي گهنج نه پيس. آهوئي مست ملنگ، آهوئي دل جو تونگر.

مان ڪيس سنڌي آزاد شاعريءَ جو ابو چوندس. شايد پهريون ڀيرو سنڌي ادب کي سُريلي آزاد نظم جو تحفو شمشير ئي ڏنو. هن جي شاعري ابهي گرامر جي بازيگري نه، بلڪ چليل، گهڙيل، ٻ ش دمل. سهڻن سلوڻن لفظن جي خوبصورت سٽاءَ جو نالو آهي. ..ار ۽ ..ڊ جهڙا ڪيترائي ٻيا، سندس موهيندڙ انداز ۽ ادائگيءَ ..، مرن ۽ ..اح، ڪانئس ئي ڪجهه پرائي، ادب جي عاشقن ۾ نالو لڪائڻ لائو ٿيا آهيون. مون اڪثر هن جي لکڻين کان اتساهه حاصل ڪيو آهي. ان تي فخر اٿم، شرمسار هرگز ناهيان. لفظن جي هن وٽ ٿوڙ ناهي. برجستگي هن جو هٿيار آهي. بيساختگي هن

جي خوبي آهي. غزل هجي يا گيت، نظم هجي يا آزاد نظم، هو هر صنف ۾ نوان جو قائل آهي. هن جي هر فعل ۾ انفراديت آهي، خود داري آهي، لاپرواهي ۽ بيغرضي آهي. اهي سڀ خوبيون هن جي نثر ۾ پڻ آهن. هو پنهنجي ذات ۽ ذات جي مڪتب جو پاڻ ئي باني آهي. پاڻ ئي رهبر، پاڻ ئي رهنما آهي. سنڌ جو هر پڙهيو لکيو شخص سندس نانءُ کان واقف آهي.

پاڪستان ۾ ٽيليويزن جي آمد سان گڏوگڏ، شمشير جي مصروفيتن ۾ هڪ صنف جو اضافو ٿي ويو. هو پين ڳالهين سان گڏوگڏ ڊراما نگار پڻ ٿي ويو. ياد رهي ته سنڌي ادب جي هيءَ شاخ هروڀرو ايتري شاداب به ڪانه رهي آهي. ڊراما نويسي سنڌي ادب جي شهرت جو مکيه سبب ڪڏهن به نه هئي. ريڊيو، ٽيليويزن توڙي اسٽيج ڊراما مختصر عرصي کان لکجڻ شروع ٿيا، ۽ انهن جي ليکڪن کي آسانيءَ سان آڱرين تي ڳڻي سگهجي ٿو. هتي انهن مهربانن جو ذڪر نه ڪرڻ سراسر احسان فراموشي ٿيندي، جن ورهاڱي کان اڳ ۽ ورهاڱي کان پوءِ سنڌي اسٽيج ڊرامي لاءِ پاڻ پتوڙيو ۽ ان کي ترقي ڏيارڻ جا جتن ڪيا. پر موضوع جيئن ته ٽيليويزن ڊرامو آهي، ان ڪري بحث جو محور پڻ اهوئي آهي. ٽي-وي ڊرامي لکڻ لاءِ هڪ سنڌي ليکڪ کي جي حدون مقرر ڪيل هيون، سي بيحد صبر آزما ۽ اوکيون هيون. محدود وقت ۾، محدود بجيٽ اندر ۽ محدود فنڪارن ذريعي، سنڌڙن تائين پنهنجو پيغام پهچائڻ، ناممڪن نه ته به مشڪل ضرور آهي. پر جس آهي انهن همت ڀرين جوانن کي، جن ان چئلينج جو مردانه وار مقابلو ڪيو ۽ نه صرف پاڻ مڃايو بلڪ پنهنجن مدِمقابل کي پٺتي ڇڏي ڏنو.

شمشير جي لاءِ اهو ميدان نئون ضرور هو، پر مشڪل نه هو. هو قلم جو ڌني، ادب جو پانڌيئڙو ۽ ذات جو ڏاتر ته هو ئي، صرف مهارن موڙڻ جي دير هيس. نتيجي طور، ٽي-ويءَ تي سندس ناٽڪ ائين اُسريا ۽ آيريا، جيئن سمونڊ ڪناري اڏرندڙ پيار-پکيئڙا. هن جديد دور جي پيڙائن کي پنهنجن ناٽڪن جو موضوع بنائڻ سان گڏوگڏ سنڌ جي ڏند ڪٿائن ۽ لوڪ ڪهاڻين کي پڻ ڀيهر جيءَ ڏنو. سنڌي تهذيب ۽ تمدن جي حوالي سان لکيل ڊراما نه صرف رنگ

۽ روپ جي لحاظ کان بلڪ فني طور پڻ مقبول ٿيا. مومل راڻي جو داستان، ”ڪاڪ محل“ پڻ انهن منجهان هڪ آهي. هن اوکي موضوع کي لکڻ لاءِ، خاص ڪري ٽيليويزن جي مجبورين کي نظر ۾ رکندي، هڪ ماهر فنڪار جي ضرورت هئي. اهڙو شخص، جنهن جي تيز نگاهه هڪ طرف ته ادبي تقاضائن تي ۽ ٻئي طرف فني ضرورتن تي هڪ ئي وقت، هڪ ئي جيتري هئڻ ضروري هئي. شمشير پنهنجيءَ ان ڪوشش ۾ ڪيتريقدر ڪامياب ويو آهي، اهو اندازو ته هن ڪتاب جي ڇپجڻ ۽ پڙهي ڪرڻ جي بي‌انتها تقاضائن مان بخوبي لڳائي سگهجي ٿو. مجيم ته هڪ ناٽڪ جي ڪاميابيءَ ۾، ليک سان گڏوگڏ، فنڪارن، ٽيڪنيشنن ۽ هدايتڪار جي محنتن جو به وڏو هٿ هوندو آهي؛ پر ليک جي اهميت کان انڪار بهرحال ممڪن ناهي. شمشير انهن سمورن رازن ۽ رمزن کان پليءَ پٽ واقف آهي، جيڪي هڪ اثرائتي ناٽڪ نويس لاءِ ڄاڻڻ ضروري آهن.

”ڪاڪ محل“ هڪ عوامي ڪهاڻي آهي. هر ننڍي توڙي وڏي جي ڏٺل ۽ پڙهل آهي. ان هوندي به پنهنجي سگهڙپائيءَ جي وت سان شمشير هن کي نئين روپ سان پيش ڪيو آهي. ويءَ لاءِ اهڙي ته سانچي ۾ پلٽايو آهي جو ڊرامي جا سمورا ضروري جزا نهايت ئي خبرداريءَ سان نباهيل صاف نظر پيا اچن. ڊرامي ۾ پيار ۽ محبت جا نازڪ مرحلا به آهن، جدائيءَ ۽ وڇوڙي جون ڏکوئيندڙ گهڙيون به آهن؛ تجسس به آهي ته تسڪين پڻ؛ ميلو ڊراما به آهي ته مانيٽا مڪالما به آهن؛ ڪلي پوڳ به آهي ته ٽريجڊيءَ جي انتها به آهي. مون کي هن سموري ڊرامي ۾ ڪو به اضافي يا اوقتو ڪردار نظر نه آيو ۽ نه وري ڪو ڊائلاگ پنهنجيءَ جاءِ تان ٿڙيل يا ٿڙڪيل ڏسڻ ۾ آيو. بلاشڪ، شمشير جو هيءُ ڊرامو سنڌي زبان جي مشهور ۽ مڪمل ڊرامن ۾ هڪ وڏيءَ ڪاميابيءَ جو اضافو آهي.

شمشير جي قلم جي قوت اڃا قائم آهي. هن جي همت هار مڃي سگهي ئي ناهي. ان ڪري، اسان کي هن وٽان اڃا ڪيترين ئي اهڙين ڪاوشن جو انتظار رهندو.

ڪاڪ محل

زندگي ڪاڪ محل آهي ڪو رنگارنگي،
جنهن ۾ مقصد ٿو سدا ناز ڪري مومل جيان:
دور ڪان دل کي لڀائي، نه اچڻ ڏئي ويجهو،
ڪير آهي جو لنگهي پار پوي مشڪل مان؟

جيڪو اڳتي ٿو وڌي، ڪائي آهو ڪيئي فريب،
جادونگريءَ مان بچي ڪير سگهي، ڪير ڀلا؟
ڪن کي نوميدي ڪيد ڏند هٿي ڏيچاري،
ڪن کي ڏاڍ جيان ڏڪائي ٿو پيو موت، الا!

روز آميد ڪري هار ۽ سينگار نوان،
پاڻ کي خوب سجائي، ٿي لڀائي دل کي:
عارضي سونهن تي هرڪي، ڪئين جوڙا ۽ جوان،
راهه ڀلجي ۽ وساري ٿا ڇڏن منزل کي،

ڪير منزل کي رسي، ڪير ٿو ماڻي مومل؟
جان جادوءَ مان ڀلا ڪوئي ڇڏائي ته سهي!
ڪوئي لاهوتي لنگهي اڳتي وڃي مقصد ڏانهن،
چال چورين جا ڏسي، ڪوئي لنوائي ته سهي!

ها، مگر ميندرا منزل تي رسي ئي رهندا،
جادونگريءَ جا طلسمات ٽٽي ئي رهندا:
عقل ۽ عزم جا راڻا ويا اڳتي ڊوڪي،
پنهنجي حالات جي مومل کي ڀِسي ئي رهندا.

مال موهي نه سگهيو، ڪاڪ ڪان جهلجهي نه سگهيا،
چال چورين جا لنگهي، ڪاهڙي وڌندا ئي رهيا:
مون کي اڄ شاهه ڀٽائيءَ جي وري ياد آئي،
پنهنجي مومل سان ملڻ جي آ وري اڄ وائي!

ليڪ پاران

نن‍ڍپڻ ۾ ڳوٺاڻي ماحول ۽ رهڻيءَ ڪرڻيءَ جا اثر تہ سڀني لاءِ ساڳيا آهن، پر مون لاءِ هڪڙي ڳالهہ ايڏي اهميت واري ثابت ٿي جو سوچ ۽ لوچ جو هرڪو پاسو ان جي اثر هيٺ اچي ويو. اها ڳالهہ آهي ”زندگيءَ جي پراسراريت“، جنهن منهنجي دل ۽ دماغ کي گمنام پرستانن ۾ پهچائي، منهنجي هر عمل کي تصورات جي تابع ڪري ڇڏيو.

منهنجو شهر بدين، جيڪو هاڻي ضلعي جو مرڪز آهي، جنهن ۾ پڪا رستا، وڏيون جايون، بجلي، فون ۽ ڪارخانا آهن، ۽ جيڪو تيل جي کوهن، فوجي هوائي اڏي ۽ ٻاهرينءَ آباديءَ جي آئل ڪري، اصلوڪا ليڪا لتاڙي، سڃاڻڻ کان ٻاهر نڪري ويو آهي، سو منهنجي نن‍ڍپڻ واري وقت ۾ هڪڙي پاسي کان هڪ فرلانگ ۽ ٻئي پاسي کان ٻن فرلانگن جي وچ ۾ وسيل هڪڙو ٻڪو ڳوٺ هو. ڳوٺ ٻن وڏن واهن جي وچ ۾ هو ۽ اسان جو پاڙو غريب آباد، هڪڙي واهہ جي ٻاهرينءَ پر، بندر سان ٻنهہ لڳولڳ هو. سج لهڻ سان کهٽين ۾ شماندان ٻري ويندا هئا، ۽ گهرن ۾ ڪاسليٽ وارا لالٽين. زالون اوڏيءَ مهل پٽ جي هنڌي دمي، کٽن تي هنڌ ڪري ڇڏينديون هيون تہ جئن گرمي ڇڏين، ۽ مرد ٻہ ابتري ۾ سوير پرو اچي گهرن پيڙا ٿيندا هئا.

زندگي ايڏي منجهيل ۽ مصروف ڪانہ هئي. فرصت ۽ فراغت جا وقت هئا. وندر جا اڄوڪا نمونا اڃا نہ آيا هئا. ڪنهن ٻہ وقت اٽي راند، چانڊوڪين ۾ ونجهوٽي، يا وري پروليون، ڳجهارتون ۽ حساب ڇاڻڻ وارن جي ڏي-وٺ — اهي عام طريقا هئا واندڪائيءَ جي وندر جا. وري روح جي ورونهن ۽ خوشيءَ جي خوراڪ لاءِ هيون ساز ۽ راڳ جون رهاڻيون، سانگ ۽ ناچ جا مظاهرا، ۽

چرڙن ۽ نوڙن جون ڪچهريون. سِڪن، ڪارين ۽ ڪولهين جا راڄ اسان جي ٻاڙي ۾ هئا. ڪاريا ۽ ڪولهي رات جي مانيءَ کان پوءِ روزانو پنهنجي روايتي راڳ جي محفل رچائيندا هئا، ۽ سِڪ پنهنجي نڪاڻي ۾ ڏرمي راڳ ڳائيندا هئا. اسين ٻارڙا هرهنڌ حاضر ناظر، سو وندر جي هرڪنهن ميدان تي آيا هوندا هئاسين. پر جنهن وندر جي ڪري اڄ زندگيءَ کي حاتم طائيءَ جي ستن سوالن واريءَ "حسن بانوءَ" جي روپ ۾ ڏسڻ ۽ ان کي حاصل ڪرڻ لاءِ، جنن، ڀوتن ۽ جادوگرن جا خيالي ٻاڙا ڀڃائڻ لڳس، سا ته منهنجي گهر ۾ ئي موجود هئي.

راتين جو، ۽ خاص ڪري سياري جي ڏگهين راتين جو، گهر جا ڀاتي سڀ رلين يا سوڙين ۾ ڍڪيا، اهليا ويٺا هوندا هئا، وچ ۾ لالا جو سچ پيو پڙندو هو، ۽ ڪنهن هڪڙي پاسي، لالٽين وٽ، "داستانگو" ويٺل هوندو هو. اهو گهڻو ڪري منهنجو چاچو يا والد صاحب هوندو هو، جيڪو ڪنهن نه ڪنهن ڪتاب مان داستان پيو پڙهائيندو هو— ۽ سڀني جا ڪن انهيءَ پاسي تاڻيل هوندا هئا. الف-ليلي، چار درويش، حاتم طائي، طوطو-مئنا، امير حمزو، سيف الملوڪ، ۽ اهڙا پيا قصا ۽ داستان، لڳاتار، هر روز پيا هلندا هئا. جتي ڇڏبا هئا، اتان کڻبا هئا. سڀ ڪٿي ويندا هئا ته وري نئين سر شروع ڪبا هئا. مون کي ته ننڊ الائي ڪيڏيءَ مهل اڏائي وڃي "ڪوهه ڪاف" جي خوابناڪ چوٽين تي ڇڏيندي هئي— ۽ پوءِ ذهن جي خوابن ۾ به چٽي پاسن پرستان ئي پرستان نظر ايندا هئا.

خيالن ئي خيالن ۾ مون هڪڙو "ڪَل جو گهوڙو" جوڙيو، جيڪو هوا ۾ اڏامندو هو. ظاهر آهي، ان تي آءٌ پاڻ ئي سوار هوندو هوس. پر اهو سمنڊ تي ڊوڙي نه سگهندو هو، تنهنڪري مون ان جي جاءِ تي سامونڊي گهوڙو تخليق ڪيو، جيڪو زمين، هوا توڙي پاڻيءَ تي ڊوڙي سگهندو هو. نيزا ۽ ڀالا، تير ۽ ڪمانون، باهه جا جادوئي شعلا— هر قسم جا هٿيار گهوڙي تي موجود هئا. گهوڙي ۽ ان جي سوار بيشمار في سبيل الله جنگيون جوٽيون— جنن

۽ ڀوتن سان، ديون ۽ جادوگرن سان، راڪاسن ۽ ٻرڙ ٻاڪاسن سان.
هوا ۾، زمين تي، سمنڊ تي، ڪاٻه طاقت ڪانه هئي، جنهن کي
مون زير نه ڪيو هو. هرڪنهن ظالم جي مُنڊي مون منٽن ۾
مروڙي ٿي ڇڏي. جتي به ڪنهن سان مقابلي وقت منهنجا حاضر
هٿيار بيڪار ٿيا ٿي، ته آتي جو آتي ڪنهن نئي زبردست هٿيار جي
ايجاد ٿي ويندي هئي— ۽ آءٌ من ئي من ۾ مرڪندو، پنهنجين
عظيم ڪاميابين تي ڪلندو، ٽهڪ ڏيندو، گهٽين ۽ بازارن مان بيخبر
هلندو رهندو هوس. حسن بانوءَ کي آءٌ ڏينهن ۾ ڏهه ڀيرا حاصل
ڪندو هوس، ۽ حاتم طائيءَ کي تمام سست ۽ پنهنجيءَ ڀيٽ ۾
ڪمزور سمجهندو هوس، جنهن منير شاميءَ جي حياتيءَ جا ڪئين
قيمتي سال برباد ڪري ڇڏيا هئا!

تصور جي اها دنيا منهنجي دماغ ۾ دائمي طرح اُئين رچي مچي
وئي جو اڳتي هلي آها منهنجين تخليقي سوچن جو تر ۽ ٻر
بڻجي وئي:

زنـدگيءَ جا سؤ سُوال،
ڪير ٿو پورا ڪري؟
آهي ڪو مائيءَ جو لال،
آهي ڪو حاتم جي همت جو مثال؟....

”حسن بانو“ زندگيءَ جي سموري حسن جي علامت ۽ حياتيءَ
جي سموريءَ جدوجهد جو مقصد بڻجي وئي:

”مدتن کان پوءِ ڪلهين، اوچتو،
شورشن ۽ حادثن جي سلطنت جي شاهزادي،
زندگيءَ جي حسن بانو،
وقت جي اٿاهه آسيدن جي گلابن ۾ ٿئي ٿي جلوه گر!
دل ٿي دل ۾ مسڪرائي،
قرب جون بانهون وڌائي،
پيار سان پنهنجو بنائي،

نه ڪري
درد جو تحفو قبول!“

[”پيشڪش“]

”خيال جي بستي“ ۽ ”تصور“ کي آباد رکڻ لاءِ، حقيقتن کي به ”طبيعت جي روشنيءَ“ ۾ نه ڏسندو رهيس:

حقيقتن کي طبيعت جي روشني ۾ ڏٺي،
منهنجي نگاهه جي سامهون عجيب منظر هو:
پري، تمام پري، هئي ”خيال جي بستي“،
قريب ۽ دور فقط ”منهنجوئي تصور“ هو.

[”لاٽ“]

۽ گهڻو پوءِ جڏهن مُون مومل ۽ راڻي جو داستان پڙهيو ته ”خيال جي بستيءَ“ ۾ ”ڪاڪ محل“ جون عظيم اڏاوتون ٺهي ويون، جنهن ۾ ”مقصد ۽ حالات جي مومل“ ۽ ”عقل ۽ عزم جا راڻا“ آباد هئا.

”زندگي ڪاڪ محل آهي ڪو رنگارنگي،
جنهن ۾ مقصد ٿو سدا ناز ڪري مومل جيان.“
”عقل ۽ عزم جا راڻا ويا اڳتي ڏوڪي،
منهنجي حالات جي مومل کي ڇَسي نه رهندا.“

[”ڪاڪ محل“]

هي منزل جا ڏوڪا، هي ڏوکن جي منزل
هي خوشفهميون ۽ غلطفهميون:
هي منزل جي رخ تي هزارين نه وڻڪار جا ”ڪاڪ محلات“
پنهنجي ڪمالات جي دلڪشيءَ سان،
هرهڪ راهرو قافلي کي، اڃن ني، پيا عيش آرام جون دعوتون التجائون سڃهندا؛

نهايت نه مسرور آهن نگاهون،
نهايت نه مشڪوڪ آهن نظارا—
تصور جي تخليق جا ڪارناما.

[”مسرت جي منزل“]

سو، ”ڪـل جي کهوڙي“ کان شروع ٿيل انهيءَ پراسرار سفر جي ايڏي اپٽار ڪرڻ جو مطلب، پنهنجيءَ شاعريءَ جا بنياد ڇاڻائڻ جو وجهه وٺڻ بدران، اهو ٻڌائڻ هو ته تصوراتي ۽ ٽڪساني ڪهاڻين سان منهنجو ڪڙيءَ ريت ازلي انگ آهي ۽ ”ڪاڪ محل“ ته پنهنجيءَ سموريءَ هيبت ۽ دهشت سميت، ۽ اتي جي ڪنوارين ۽ سندن سموريءَ سونهن ۽ سورهن سينگارن سميت، منهنجي ”خيال جي بستيءَ“ ۾ سدا سمايل هو. انهي ڪري، ڏهاڪو سال اڳ، جڏهن ٽيليويزن جي نئشنل نيٽورڪ تي ڏيکارڻ لاءِ اردو ۾ پروگرام ”ايڪ فنڪار، ايڪ داستان“ شروع ڪيائون، تڏهن مون ان لاءِ پهرينءَ سٽ ۾ ئي مومل-راڻي جو داستان لکيو، جنهن ۾ راويءَ آکاڻي ٻڌائي هئي، وچ ۾ مناسب هنڌن تي مومل ۽ راڻي جا ڊرامائي منظر ڏيکاريا ويا هئا ۽ شاهه جون ڪافيون به ڏنل هيون. ان کان پوءِ، هي ڪهاڻي مون ڏياچ ۽ ٻيجل جي لکي هئي.

اهڙيءَ ريت، ”لطيفي لاٽ“ پروگرام ۾ جڏهن شاهه جي سورمين جي داستانن کي ناٽڪي روپ ۾ پيش ڪرڻ جي رٿ ٿي ته مون بنا سوچ ويچار ”ڪاڪ محل“ جي ڪهاڻي لکڻ جي تجويز پيش ڪئي. سڄاڻ پروڊيوسر، محمد بخش سميجي صاحب، پنهنجا آڳا-پيڇا ساري، هڪدم ان ڳالهه سان اتفاق ڪيو، ۽ جنرل مئنيجر، عزيزم عبدالڪريم بلوچ صاحب، بنا دير منظوري ڏني. جيتوڻيڪ سندس خيال هو ته اهو قصو ٽن يا چئن قسطن ۾ پورو ٿي ويندو، پر اها ڳالهه مون کان زور هئي. جيڪڏهن ٽيليويزن تي پروگرامن جي ٽماهيءَ جون حدون نه هجن ها ته پوءِ منهنجي هٿان اهو قصو الائي ڪيتري اينگهه ڪري ها — پوءِ يارن ۽ اغيارن کي ڳالهه پسند پوي ها يا نه. پر مون، سميجي صاحب سان صلاحي ٿي، ٽماهيءَ جي تيرهن قسطن بدران ڪهاڻيءَ کي ٻارهن قسطن ۾ ڪٽايو ته جيئن، ٽي. ويءَ جي اصطلاح موجب، آها ”ٽائيٽ“ ٿيهي. سو، تاريخ ٩- اپريل ١٩٨٦ع کان ٢٥- جون ١٩٨٦ع تائين، ”ڪاڪ محل“ جون ٻارهن قسطون هر اربع تي ٦ لڳي ١٠ منٽن تي پيش ٿيون.

مومل-راڻي جو هي داستان، ”لطيفي لاٽ“ پروگرام ۾، شاهه

عبداللطيف ڀٽائيءَ جي حوالي سان پيش ڪرڻو هو، پر شاهه صاحب وٽ ڪنهن به داستان جي ڪا مڪمل ڪهاڻي ڪانهي. هن سڀني داستانن ۾ پنهنجي موضوع جي چونڊ ئي اُتان ڪان شروع ڪئي آهي، جتي سنڌ سورمي يا سورمو مصيبت ۾ مبتلا ٿئي، جدوجهد ڪرڻ لڳي ٿو. ڪهڙين حالتن ۾ هو ڪهاڻيءَ جو انت به نٿو بيان ڪري. هو سسئيءَ جا رڳو سور ئي ٻڌائي ٿو، جڏهن ڏير پنهونءَ کي کڻي ويا آهن ۽ سسئيءَ جبلن سان جنگ جوٽي آهي. سهڻيءَ جو ذڪر هو تڏهن کان ڪري ٿو، جڏهن هوءَ ڪچي گهڙي تي مٿي مهراڻ ۾ ٻڏي رهي ٿي. مارئيءَ کي هو تڏهن کان ڏيکاري ٿو، جڏهن هوءَ عمر جي ڪوٽ ۾ اچي قابو ٿي آهي. اهڙيءَ ريت، مومل ۽ راڻي جي ڪهاڻي به هو آتان کان کڻي ٿو، جتي مومل ماڙيلي مان تڙجي اچي ڪاڪ وسائي آهي. اهڙيءَ حالت ۾، قصي جي آڳ-پيڇ، جزن ۽ تفصيلن لاءِ لوڪ شاعرن جي بيان ڪيل روايتن کي نظر ۾ رکڻو پيو. لوڪ شاعرن جي مڙني مختلف ۽ موجود روايتن کي ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ، پنهنجي لوڪ ادب تي ڪيل ڪم جي سلسلي ۾، ”سنڌ جا عشقيه قصا“ جي ٽنجين جلد ۾ سهيڙي يڪجا ڪيو آهي، ۽ ”سنڌي ادبي بورڊ“ اهو ڪتاب پنهنجيءَ لوڪ ادب واريءَ رٿا هيٺ شايع ڪيو آهي. مون ڊرامي جي سمورن منظرن ۽ پس منظرن لاءِ انهيءَ ڪتاب ۾ آيل روايتن کي بنياد بنايو آهي.

پر انهن روايتن ۾ اسانجن لوڪ شاعرن مومل ۽ راڻي توڙي ٻين مڙني ڪردارن ۽ واقعن ۾ ايترو اختلاف ٻلڪ لڙ ڪيو آهي، جيترو ٻئي ڪنهن به داستان ۾ نظر نه ايندو.

— ڪهڙين روايتن ۾ راجا نند ۽ سندس خزاني جو ذڪر ڪونهي. نه وري ونس ڏند يا مٿي جي هڏڻ، جادوگر جي مٿي هٿ ڪرڻ ۽ خزاني ڪڍڻ توڙي مومل جي ڪاڪ وسائڻ جو ڪو ذڪر آهي.

— ڪهڙيون روايتون همير بادشاهه جي شڪار ڪان، يا راڻي جي عمرڪوٽ مان ڪاڪ وڃڻ ڪان، يا راڻي جي مومل ڪان

رسي وڃڻ کان، يا مومل جي ورلاپن کان شروع ٿين ٿيون.

— ڪهڙيون روايتون راڻي جي مومل ماڻڻ تي ختم ٿي وڃن ٿيون، ۽ سندن انت جو منجهن ڪهڙو احوال ڪونهي.

— ڪٿي راجا نند کي ماڙيلي جو حاڪم ڄاڻايو ويو آهي ته ڪٿي ٻاهڙمير ۽ جيسلمير جو. هڪڙيءَ روايت ۾ ڪيس مورڳو ڪاڪ جو حاڪم ڄاڻايو ويو آهي.

— مختلف روايتن موجب، راجا نند وٽ مرونءَ جو ڏند هو، يا ڪا هڏي هئي، يا هرڻ جي مڻي مان نڪتل مڻيو هو، يا ڏاتوءَ جو ڪرامتي نڪر هو، يا پارس پٿر هو، يا وري سمنڊ ۾ رهندڙ ڪلاڌاري نانگ جي مڻ هئي.

— ڪن راجا نند کي تعصب وچان "ڪافر" ڪوٺيو آهي ته ڪن ڪيس مرد مٽيادار، هيٺن جو همراهه ۽ سخا ۾ سردار ڄاڻايو آهي.

— ڪن روايتن ۾ سومل جو ذڪر ئي ڪونهي، ته ڪن ۾ وري ناتر جو ڪوبه ڪردار ڪونهي.

— ڪٿي راجا نند جون ست ڌيئرون ڄاڻايل آهن، ته ڪٿي اٺ ۽ نوَ.

— جن به روايتن ۾ راجا نند جي ڌيئن جا نالا ڄاڻايل آهن، سي مومل ۽ سومل کان سواءِ مسلمانڪا آهن — صحت، سليمت، مرادان، صالحان، سهجان، وغيره.

— ڪٿي مومل سڀني ۾ ننڍي ڄاڻايل آهي، ته ڪٿي سومل.

— ڪٿي مومل کي "واڃائي" ته ڪٿي مينڌري کي "ڪافر" ڪوٺڻ سان ڪهاڻيءَ جو سڄو رومانس ۽ سورمي-سورميءَ وارو تصور ختم ٿي ويو آهي:

"ڇا مومل ڇا ماس، ڇا وس آهي واڃائيءَ جو."

[ٻانڊي ڀنڀور: ص ٣٢٢]

"ڪافر ڪن ڪڙا ڪيا، هڏي اها اهڙ."

[حفيظ تيوڻو: ص ٢٥١]

— ڪٿي همير، راڻي، سينهڙي ۽ ڏونئر کي بهادر، ٻانڪا،

سڏير، ڏاها، وير، شير ۽ مانجهي مل مڙير جي لقبن سان واکاڻيو ويو آهي ته ڪٿي ڪين بزدل ڏيکاري، سورمن جي انتهائي تحقير ڪئي وئي آهي:

"ڏماڇاڻي سينهڙا، تو موجا [جڻيون] مڻ پريا."

[پانڌي: ص ٣٢٤]

— ڪٿي مومل راجا نند جي ڌيءَ آهي، ڪٿي راجا ڀوج جي گود ورتل آهي، ڪٿي انسان بدران پريزاد آهي، ۽ ڪٿي وري هڪڙي مهاپرش جي پوڄا پاٺ سان پيدا ٿيل ڪا غيبي هستي آهي.

— ڪٿي همير بادشاهه عمرڪوٽ جو حاڪم آهي ته ڪٿي مهتور (يا محمد طور) جو.

— ڪٿي راڻو ڪاڻو آهي، يا سنڌس اک ۾ ڦلو آهي، ۽ مومل اهڙي شخص سان پيوند ٿيڻ تي رنج ٿئي ٿي، ته ڪٿي راڻو بيحد سهڻو آهي ۽ مومل ڪيس رڳو مٿس شڪ ڪرڻ جي ڪچائيءَ سبب "ڪاڻو" ٿي ڪوٺي:

"چار اکيون تنهنجون، توکي ڪير چوي ڪاڻو،
هڪڙو ڪچو ڪم ڪيوئي، تڏهن توکي چوان ٿي ڪاڻو."

[مريد مهيري: ص ٣٥٩]

— ڪن روايتن ۾ آهي ته مومل کي سنڌس پيءُ هار جادوگر کي ڏيئي ڇڏڻ جي سزا طور ملڪ نيڪالي ڏني، ته ڪن روايتن موجب مومل پاڻ ماٽيلي مان نڪري وڃي ڪاڪ وسائي هئي.

— ڪٿي چيل آهي ته مومل کي سنڌس پيءُ، راجا نند، پنهنجي ملڪ جي هڪڙيءَ ڪنڊ تي ڪاڪ ٺهرائي ڏني؛ ڪٿي چيل آهي ته مومل پنهنجي پيءُ جي مرڻ کان پوءِ ملڪ جي مالڪ هئي ۽ هن پاڻ ڪاڪ ٺهرائي؛ ڪٿي چيل آهي ته مومل جي ڀيڻ سومل جادو ڄاڻندي هئي ۽ مومل جي ماٽيلي مان نڪرجي نڪرڻ کان پوءِ هن ڪاڪ جو ماڻداڻ منڊيو؛ ڪٿي چيل آهي ته مومل کان هار وٺڻ لاءِ اچڻ واري جادوگر فقير مومل کي ڪاڪ ٺاهي ڏني؛ ته ڪٿي چيل آهي ته انهيءَ جادوگر فقير

مومل کي جادو سيکاريو ۽ پوءِ ماٽيلي مان نيڪالي ملڻ تي مومل خود ٺي ڪاڪ جو نڪسات جوڙيو.

— ڪٿي ٻڌايل آهي ته مومل سان گڏ سومل ۽ ٻانهي ناتر ڪاڪ ويون هيون؛ ڪٿي ٻڌايل آهي تہ مومل ۽ سندس سڀ ڀينرون ڪاڪ ويون هيون؛ ڪٿي ٻڌايل آهي تہ مومل، سومل، سهجان ۽ سوڍي، چار ڀينرون ڪاڪ ويون هيون.

— ڪٿي سومل کي مومل سان ڪاڪ ۾ گڏ ڏيکاريل آهي تہ ڪٿي ائين ڏيکاريل آهي تہ سومل، مومل کان پري، پنهنجي ملڪ ماٽيلي ۾ هئي.

— گهڻين روايتن ۾ ناتر جي ڪاڪ ۾ موجودگي ڏيکاريل ڪانهي.

— ڪٿي ٻڌايل آهي تہ سومل راجا نندکي اها چغلي هڻي تہ مومل هار فقير کي ڏيئي ڇڏيو آهي؛ ڪٿي ٻڌايل آهي تہ ڪنهن ٻانهيءَ اها چغلي هڻي، تہ ڪٿي وري سومل سميت سڀني ڀينرن مومل جي جان بچائي آهي ۽ پيءُ سان وچايل خزاني کان وڌيڪ خزانو گڏ ڪرڻ جو وچن ڏنو آهي.

— ڪن چيو آهي تہ ڪاڪ ۾ جادوءَ جو مانڊاڻ هو، تہ ڪن چيو آهي تہ اهو سڄوئي ڪَل (مشين) جو ڪرتب هو ۽ ناتر جڏهن ڪوهي ڏيئي ڪل کي دٻائيندي هئي تہ خونناڪ جانور چرپر ڪرڻ ۽ رڙڻ رنيڻ لڳندا هئا، ۽ جادوئي تلاءُ بہ اصل ۾ شيشي جو ٺهيل هو.

— ڪٿي چيل آهي تہ مومل جي جادو نگريءَ ۾ همير بادشاهہ، راڻو، سينهڙو ۽ ڏونئر واري سان ويا هئا، تہ ڪٿي چيل آهي تہ راڻي کان سواءِ، ٻهرين همير بادشاهہ، سينهڙو ۽ ڏونئر گڏجي ويا هئا، ۽ پوءِ راڻو اڪيلو ويو هو.

— ڪن روايتن ۾ چيل آهي تہ مومل ناتر کي مار ڪڍي، جنهنڪري ناتر خار ۾ اچي راڻي کي سموري راز کان واقف ڪيو؛ ڪن روايتن ۾ آهي تہ راڻي ناترکي مار ڪڍي، جنهنڪري ناتر کيس سڀ ڪس ڀنڊ ٻڌايا.

— ڪن روايتن ۾ آهي ته راڻو سياڻو هو ۽ هن پنهنجي عقل جي زور تي ڪاڪ جي مانڊاڻ مان اڪري وڃي مومل ماڻي؛ ڪن روايتن ۾ آهي ته ناتر ڪيس سيئي راز سليا، تنهنڪري هو آرام سان وڃي مومل جي ماڙيءَ تي پڳو؛ تہ ڪٿي وري راڻي [ڪافر] وٽ نہ عقل هو ۽ نہ ڪيس ناتر جي مدد ئي، ہر

"تيس ماڙ محي‌الدين، حضرت پيران پير،
آسري الله جي، وسڪي پڻو ويہر."

[لال محمد انيڙ: ص ٢٧٩-٣٠٦]

— ڪٿي وري هن [ڪافر] کي الله جي اهڙي مدد حاصل ئي، جهڙي امام حسين عہ کي ڪربلا ۾ دين اسلام کي بچائڻ مهل حاصل نہ ٿي سگهي: سورو جادو هن جي روحاني طاقت سان پاٽمرادو "فيل" ئي ويو، سموريون ڪلون "جام" ٿي ويون، "بيگل باجا" بيهي ويا، ڪوبہ "هٺل هنگامو" ڪونہ ٿيو، ۽ راڻو اٺين وڃي مومل سان گڏ ڇپر ڪٽ تي ويٺو، ڇو ته پنهنجي گهر ئي ويو، جنهن جي شاهدي ملائڪن بہ ڏني:

"ڪيئين سوال الله کي، همت ڪري هڪل،
آهيان تو آهر، توڙي رسائين توڪل،
ڪوهر وڃيس گفت ۾، ڳالهين لائي ڳل،
نڪا لاٽ اڏائي، نڪو لٽ ٿيو، نڪا اٽڪئي ازل،
بين واڄا بيهي ويا، بيهي ويا بيگل،
نڪا ڪاوڙ ڪئومت ئي، نڪو هاڪامون هٺل،
حاڪم هليو ويو، وڏي آب عزت سان امل،
آئي بيٺيون اڳئون، ڪونجون ڪري ڪرڳل،
هڪجيڏين آئي هنڌ وڇائيا، ڪلم ڪاديون ڳاڙها گل،
مشڪ ڪٿوري عنبر ڇٽيئون ڪٽ تي، عطر جال اڇل
راڻي کي رائيئون، سهرا ڳائي شغل،
آئي ملائڪن شاهدي ء، "مريد" ڇئي، ڍولبي ڇوڙي ڍل،
راڻو رات پرڻيو، ٿئي ڪاڪ ۾ ڪل،
ماڻيائين مومل، سوڍو چڙهيو سيج تي."

[مريد ٻهڻ: ص ١٥٠]

— ڪن روايتن ۾ همير بادشاهه ۽ سندس سائين جـو شاهي شان ان طرح ڏيکاريل آهي جو مومل جـي خاص ٻانهي، ناتر، حريف ۽ هشيار، سندن همٿ ۽ حوصلي کان پريشان ٿـي وڃي ٿي. هنن جي سائڻ مومل کي ٻڌائي ٿي ته هي بانڪا ڏاڍا ڏکيا آهن ۽ توکي آڻ مڃائيندا، پر ڪٿي وري انهن کي ايترو ڪمزور ۽ ڪمظرف ڏيکاريل آهي جو اهي ناتر کـي "وڏيون" آچين ٿا، سندس "ٻانها" ۽ "نوڪر" چوائين ٿا، ۽ کيس مومل وٽ سندن سفارشي بڻجڻ لاءِ عرض ڪن ٿا:

"ناتر 'نوڪر' تنهنجا، آهيون پيلي اسين 'ٻانها'
ٻار اسان جي ٻاران، تـي سچي سورهن آنا."
"جيڪي ڪهڻي ڪٿي وڃ، خرزين مان خزانا."

[مريد ٻهڻ: ص ۱۴۳]

— ڪن روايتن ۾ آهي ته راڻي جي مومل ماڻڻ کان پوءِ، همير بادشاهه مومل کي ڏسڻ جو خيال ڏيکاريو، ۽ ڪـن ۾ آهي تـه مومل پاڻ همير بادشاهه سان ملڻ جو خيال ڏيکاريو.

— ڪٿي چيل آهي ته مومل راڻي جي ملڪ سوداگر جو روپ ڌاري ويئي، تـه ڪٿي چيل آهي تـه هوءَ جوڳيءَ جـو روپ ڌاري ويئي.

— ڪٿي چيل آهي ته همير بادشاهه پنهنجن وزيـرن سان شڪار تي نڪتو هو ۽ هڪڙي ساميءَ کان مومل جي سونهن جي واڪاڻ ٻڌي ڪاڪ ڏانهن ويو، ته ڪٿي ائين به چيل آهي ته همير بادشاهه تائين ڪاڪ جـي هاڪ پهتي هئي، تنهنڪري هو پاڻمرادو اوڏانهن ويو هو.

— ڪٿي چيل آهي ته همير بادشاهه کي راڻي جي ڪاڪ وڃڻ جي خبر پئي ته هن سندس ڏاچيءَ کي منڊو ڪرائي ڇڏيو، ته ڪٿي چيل آهي ته راڻي جـي زال کي شڪ جاڳيو، جنهن پنهنجي سهري يعني راڻي جي پيءُ سان خبر ڪئي ۽ هن ڏاچيءَ کي ڪـهائي ڇڏيو.

— ڪٿي ٻڌايل آهي ته مومل پاڻ سومل کي چيو ته مون

سان گڏ اچي سمھ ۽ پوءِ سومل مردانو ويس ڪري، پڳ ٻڌي، سومل سان گڏ ستي. ڪٿي ٻڌايل آهي ته سومل پاڻ مردانو ويس ڪري سومل سان ستي. ڪٿي چيل آهي ته سومل شروع کان ئي ڪاڪ تي سومل سان گڏ ڪانه هئي، پنهنجي ماڪ هئي، جتي ماءُ کيس چيو ته ڪنهن ريت سومل کي راڻي کان ڌار ڪري، ڪاڪ مان ڪڍي اچ. پوءِ سومل ڪاڪ کان ٻاهر هڪ ڏنار کي سمجهائي ٻيهاريو، ۽ پاڻ مردانو ويس پائي سومل سان سمهي پيئي: راڻو جڏهن ڪاڪ پهتو ته ڏنار راڻي کي ائين ٻڌايو ته سومل پنهنجي عاشق سيتل راءِ سان ستي پئي آهي، ۽ وري راڻو اهو شڪ ڪٺي جڏهن ماڙيءَ تي پهتو ۽ ڪنهن مرد کي ستل ڏٺائين ته پڪ ٿيس ۽ موٽي ويو. گويا سومل جو ڪردار منفي ٿيو، جنهن راڻي ۽ سومل جي وچ ۾ وڇوڙي وجهڻ جي سازش ڪئي :

”سومل سومل ڌي مڪي، ڪري مصلحت ماءُ،
ته وچ وجهي لهه پڻ جي حقيقت حالاءَ،
ڪنهن اهڃاڻي آءُ، راڻي کي رد ڪري.“
”سا سومل هلي سنهري، ڪڍجڻ ڪمانا،
منجهه سومل کي نه پيو، سندو سحر سماءَ،
سا ستي سيج متاءُ، اچي ٻاڪر پائي پڻ سان.“

[حفيظ تيونو: ص ٢٥٥]

ھڪ روايتن ۾ آهي ته سومل (جيڪا ڪاڪ ۾ موجود هئي) پڻ ٻاران ميڙ تي همير بادشاهه وٽ راڻي کي پرچائڻ لاءِ وئي هئي، پوءِ هوءَ راڻي وٽ به منٿائو ٿي وئي هئي، پر راڻو راضي نه ٿيو. گويا سومل جو ڪردار مثبت ٿيو، جنهن آخري موقعي تائين سومل ۽ راڻي کي ملائڻ تي گهريو.

— سيتل راءِ بابت ڪيترين روايتن ۾ چيل آهي ته هي اهو جوڳي جادوگر هو، جيڪو جڏهن راجا نند وارو مٽيو سومل کان وٺڻ ويو ته سومل مٿس موهت ٿي پيئي، ۽ کيس مٿي محلات ۾ پاڻ وٽ مهمان بنايو: ”سندس روح ساميءَ سان ڳنڍجي ويو. پوءِ

تہ سامي؏ جي آجيان ۾ عطر اوتائي، ڪيس وٺي آئي پنهنجي پلنگ تي ويهاريو. مومل سامي؏ جي ست ڏينهن مهماني ڪئي، ۽ ست ئي ڏينهن سائس روح رهاڻيون ڪيون.“

[روايت ۾ جو تفصيل: ص ۱۹۴]

”غم لهي گوندر ويا، ٽيئي ڏينهن ڏٺي،
سٽي هئي سيتل سان، مومل محل مٿي،
ڪلندي هار ڪٿي ڏٺين، سٽي سيتل ڪي،
هڪڙي خبر خاوندڪي، ٻي توڪي ۽ مون ڪي،
ڪنهن سان ڳالهہ ڪٿي، هاٿي نہ ڪج هار جي.“

[پانڌي پنهور: ص ۳۱۲]

سيتل سامي ٻوهہ مومل جي ڏنل مٿي جي زور تـي راجا نند جو خزانو دريا جي پيٽ مان ڪڍي ويو.

ڪـن روايتن چيو آهي تہ انهي؏ سيتل راهہ مومل کي جادو سيکاريو، جنهن جي زور تي مومل ڪاڪ جو جادوئي ماڻڊاڻ منڊيو. ڪن چيو آهي تہ هن جادو مومل کي سيکاريو، ۽ سومل ڪاڪ جو طلسم جوڙيو. ڪن ڏيکاريو آهي تہ سيتل راهہ خود مومل کي اهو نڪسات ڦاهي ڏنو هو.

روايتن ٻوهہ چيو آهي تہ مومل جو اهوئي پراڻو عاشق سيتل راهہ هو، جنهن کي مومل سان گڏ ڪاڪ محل ۾ ستل ڏسي راڻـو رسي ويو هو.

گويا خود مومل سورميءَ جو ڪردار بسہ منفي ٿيو، جنهن ماڻيلي ڪان ڪاڪ تائين سيتل راهہ سان پيار جا پيچ ٻختا رکيا، ۽ راڻي سان ڍوهہ ڪيو.

ڪٿي چيل آهي تہ مومل جي ناڪام عاشقن اها سازش سٽي هئي، جنهن موجب ڦنار راڻي کي سيتل راهہ سان مومل جي عشق جي ڳالهہ ٻڌائي، ۽ راڻو هميشه لاءِ مومل کان رسي ويو.

قصي جي سڀ کان ٻهرين روايت، جيڪا ”تحفتہ الڪرام“ بيان ڪئي آهي، تنهن ۾ چيل آهي تـہ راڻو جڏهن عمرڪوٽ

موني ويو هو ته ان وچ ۾ لاکو لک ڏني، جيڪو ’لکي ڏني‘ جي نالي سان مشهور هو ۽ جنهن جي سخا هنڌين ماڳين مشهور هئي، تنهن مومل کي ڪٽي وڃي پاڻ وٽ ’کهري ڪوٽ‘ ۾ رهايو. پوءِ راڻو جڏهن ڪاڪ آيو ۽ کيس اها خبر پيئي، تڏهن دل ۾ ڪٺر پيس ۽ ڪاوڙجي واپس موٽي ويو.

— ڪٿي چيل آهي ته همير بادشاهه راڻي کي ڪاڪ نه وڃڻ جي واعدي تي بند مان ڪڍيو؛ ڪٿي چيل آهي ته راڻي جي پيڻ جي سفارش تي— جيڪا همير بادشاهه جي گهر ۾ هئي— همير راڻي کي آزاد ڪيو؛ ۽ ڪٿي وري ائين به چيل آهي ته راڻو جڏهن قيد پيو ته جيل جا داروغا ساڻس ٺهي ويا هئا، تنهنڪري آهي کيس سنجهي جو قيد مان ڪڍندا هئا ۽ راڻو چانگي تي چڙهي مومل ڏانهن ويندو هو، جتان اڏ رات جو موٽي ايندو هو.

— ڪن روايتن ۾ آهي ته مومل جڏهن راڻي کي پرچائڻ لاءِ سندس ملڪ ۾ جوڳيءَ يا سوداگر جو پهروپ ڌاري ويئي هئي ۽ راڻي کيس سڃاڻي ڪان پوءِ ڌڪاري ڇڏيو ته مومل پنهنجو ست ثابت ڪرڻ لاءِ پاڻ کي ڏاگهه چاڙهيو، يعني پاڻ کي باهه جي آڙاهه ۾ ڦٽو ڪيو: راڻي کي جڏهن مومل جي انهيءَ قربانيءَ تي وساهه آيو ته هن به انهيءَ پيڙ ۾ ٽپو ڏيئي پنهنجو انت آندو. پر ٻين روايتن ۾ مومل جي ڏاگهه چڙهڻ جي ڪابه ڳالهه ڪانهي، ۽ انهن ۾ اهو چيو ويو آهي ته جڏهن مومل کي راڻي پهروپ ۾ سڃاڻي ورتو ۽ هن مومل کي سندس بيوفائيءَ جا تاخ طعنا ڏنا ته مومل جي دل ڏري پيئي ۽ سندس دم نڪري ويو. اهو ڏسي، راڻي جي دل پيچي پيئي، ۽ هو به آتي ٽي مورڇل تي ڪري پيو ۽ مري ويو.

مطلب ته اسانجن سگهڙن ۽ لوڪ شاعرن هن قصي کي بيان ڪندي، وک وک تي اهڙا وٽ وڌا آهن جو هتي به هڪڙو ”روايتن جو ڪاڪ محل“ ٺهي پيو آهي، جنهن ۾ هر موقعي ۽ هر ڪردار لاءِ ”واٽون ويهه ٽيون“ وارو معاملو لڳو پيو آهي. اهڙيءَ صورتحال ۾، روايتن جي سند کي ساڻ ڪٺي، واقعن ۽ ڪردارن جي مناسبتن جي اهڙي چونڊ ڪرڻ، جو ڪهاڻيءَ جو

رومانس اول تا آخر قائم رهي، ڪٿي بہ ڪنهن ڪردار سان تعصب ۽ نفرت نہ ڏيکارجي، ڪنهن بہ سورمي يا سورميءَ جي تصور جي نفي ڪندڙ ڪا آڳري ڳالهہ نہ اچي۔— اهو هڪڙي پاسي ڇڻ تہ راڻي پاران ڪاڪ محل ڪي سر ڪرڻ جهڙو عمل هو، تہ ٻئي پاسي اهو پنهنجي سر هڪڙو الڳ تخليقي ڪم بہ هو، جيڪو شاهہ سائينءَ جي ڪلام جي روشنيءَ ۾ آسان ٿي پيو.

مثال طور، سيتل راهہ بابت سموريون روايتون مون انهيءَ ڪري رد ڪري ڇڏيون جو جيڪڏهن ائين مڃجي تہ سيتل راهہ جڏهن پهريون ڀيرو مومل وٽ هار هٽ ڪرڻ لاءِ ماڻيلي ويو هو تہ مومل مٿس موهت ٿي پيئي هئي ۽ ست ڏينهن ساڻس روح رهاڻيون ڪري، اڳتي لاءِ پيرو نہ ڀڃڻ جون منٿون ڪيون هيون، ۽ پوءِ سيتل راهہ مومل وٽ ڪاڪ ۾ بہ ايندو رهيو ۽ راڻو ڪيس ٿي مومل سان ستل ڏسي ڪاوڙجي هليو ويو هو، تہ پوءِ مومل جو راڻي جي وڇوڙي ۾ جهرڻ ۽ جهڄڻ، سندس اوسيئڙي ۾ راتيون جاڳڻ، پرهہ باڪون ڪيڻ تائين ڏيا تيل ڦليل جا ٻارڻ، ڪاڪ جا ڪانگ اڏائڻ، ڇانگي ڪي چندن چارڻ جون آڇون ڪرڻ، راڻي ڪي قاصد موڪلي مدايو مينٿ جون منٿون ڪرڻ، وري جو ڪي ٻنجي سندس ملڪ وڃڻ، ۽ آخر مايوس ٿي، پنهنجيءَ سڪ جي سچائي ثابت ڪرڻ لاءِ جان ڏيئي ڇڏڻ — اهي سڀ ڳالهيون ڇا لاءِ؟

ان طرح تہ حسن ۽ عشق، ٻئي هڪجهڙا ذليل ٿجيو وڃن! شاهہ جو هڪڙو سچو سَر ئي بي بنياد ٿجيو وڃي، جيڪو هن پنهنجيءَ سورميءَ جي رڳو "سيڪ" جي صفت تي چيو آهي. بهرحال، سڪهڙن جيڪي لاهہ لاهيا آهن، تن ڪي شاهہ جي سند سان ريٽيو ويو آهي.

مٿي ڄاڻايل متضاد ۽ مختلف روايتن جي اوجهڙ مان رد ۽ قبول ڪرڻ واري منهنجي نقطہ نظر سان اختلاف بيشڪ ٿي سگهي ٿو، ڇاڪاڻ تہ "واڏون ويهہ ٿيون" واريءَ حالت ۾ هيءَ ڪهاڻي ويهن طريقن سان لکي سگهجي ٿي— ۽ مون، مٿي ڄاڻايل اصول قائم ڪري، روايتن جي پنهنجيءَ چونڊ سان، اها پنهنجي طريقي سان لکي آهي.

قائم ڪري، پنهنجي طريقي سان لکي آهي؛ پر ڪٿي ٻه منجهس ڪا هڪڙي ٻه اهڙي ڳالهه ڪانهي، جنهن کي ڪنهن نه ڪنهن روايت جي سند حاصل نه هجي.

هونئن ٻه، هي هڪ لوڪ داستان آهي، جنهن جو بنياد نيم-تاريخي روايتن تي آهي. لوڪ ڪهاڻيءَ يا لوڪ داستان جي هيءَ بنيادي وصف رهي آهي ته هر دور ۾ سگهڙ ان ۾ نت نوان رنگ ڀيا ڀريندا آهن. ان طرح، هڪ ٻاسي آهو ويندو آهي وڏيڪ پکيڙ ولندو، تيلي‌ءَ مان ٽنب ٿيندو ته ٻئي پاسي، وقت ٻوقت نين رنگ آميزين جي ڪري، آهو پنهنجي اصل تاريخي تا نيم-تاريخي نقطي کان ويندو آهي پري هٽندو. مومل-راڻي جي داستان ۾ ٻه راجا نند ۽ سندس راڇڏاني ماڻيلو، بادشاهه همير سومرو ۽ سندس راڇڏاني عمرڪوٽ، راڻو مينڌرو ۽ سندس پيا ساڻي وزير، مومل ۽ سندس ڪاڪ، اهڙا اهڃاڻ آهن، جن جون شاهديون تاريخن ۽ آثارن وسيلي مان ٿيون، پر پوءِ داستان گهڙڻ وارن جيڪي اٽيٽيون ڳالهيون ايجاد ڪيون آهن، تن جي حيثيت "زيب، داستان" واري آهي — ۽ انهن ئي خيالي جزن جي ڪري هي نيم-تاريخي داستان لوڪ ڪٿا جي زمري ۾ اچي عام توڙي خاص لاءِ دلپزير بنجي ويو آهي. پر اهي اضافا جيئن ته جاري ئي رهن ٿا، تنهنڪري انهن کي اصل بنياد واري حيثيت يا اهميت نه هوندي آهي ۽ ڪنهن بہ ٻئي انداز ۾ انهن کي بيان ڪرڻ جو حق هميشه کليل رهندو آهي. ان ڪري، هن ڪتاب ۾ جيڪڏهن ڪٿي بہ ڪنهن واقعي يا ڪردار جو اضافو يا ايجاد نظر اچي ته اهو داستانگو جي حيثيت سان ليکڪ جو روايتي حق سمجهڻ کپي.

هيءَ هيتري ٻڌاڻ مون ڪئي آهي، سا انهيءَ ڪري جو ڪن يارن ڪجهه اهڙن واقعن ۽ ڪردارن بابت سمجهاڻي گهري هئي، جن بابت سندن معلومات مختلف يا محدود هئي. تنهن سان گڏ، منهنجي اڳيان هيءَ ڳالهه به هئي ته سنڌي ڪلاسيڪي شاعريءَ جي هڪ سورميءَ جي داستان بابت هن ڪتاب ۾ اهڙي معلومات

درج ڪجي، جيڪا پڙهندڙن کي داستان جا علمي ۽ تحقيقي پاسا به پيش ڪري: انهيءَ ڪري شروع ۾ مومل-راڻي جو مختصر روايتي قصو ۽ ان کان پوءِ هن داستان جي ڪردارن، سندن زماني ۽ ماڳن مڪانن بابت مختصر حوالا به شامل ڪيا ويا آهن. اميد ته پڙهندڙن لاءِ، مجموعي طرح، اهي سڀ ڳالهيون مفيد ثابت ٿينديون.

ڪتاب ۾ هوبهو اهوئي متن پيش ڪيو ويو آهي، جيڪو ڊرامي جي اسڪرپٽ طور لکيو ويو هو، سواءِ ڪن لفظي درستين جي. جيتوڻيڪ ڊرامي پيش ٿي وڃڻ کان پوءِ اشاعتي مرحلي تي ڪافي سڌارا سُجهي آيا هئا، پر مقصد ٽيليويزن واري ڊرامي کي ڪتابي صورت ۾ آڻڻ هو، تنهنڪري ڦيرڦار لاءِ ڪو جواز ڪونه هو.

ڊرامي جي ريهرسلن ۽ رڪارڊنگ دوران ڪافي دلچسپ واقعا ٿيا، پر انهن جو ذڪر هتي اجايو ٿيندو. البت پروڊيوسر توڙي فنڪارن جنهن جوش ۽ جذبي، محنت ۽ سرگرميءَ جو مظاهرو ڪيو، تنهن جو داد ضرور ڏيو. دراصل اهو اسان سڀني لاءِ هڪڙو نئون تجربو هو — ۽ انهيءَ نئين احساس هر ڪنهن حصيدار جي آتساهه کي آخر تائين قائم رکيو، جنهن جو اظهار هنن ڪتاب جي آخر ۾ شامل ڪيل پنهنجن تاثراتي راين ۾ ڪيو آهي.

آخر ۾ آءٌ پنهنجي پياري ساٿي قمر شهباز جو ازحد ٿورائتو آهيان، جنهن "ڪاڪ محل" لاءِ مهاڳ لکڻ جو قرب ڪيو. ان ۾ هن منهنجي لاءِ ڪافي ديومالائي قسم جون ڳالهيون ڪيون آهن، جيڪي "ڪاڪ محل" جي نئين طلسماتي اسرارن جو اثر ٿيون پائنجن. آءٌ بهرحال، پنهنجي باري ۾ انهن مڙني ساراهن کي سندس نئين ذات جي چڱائي ٿو سمجهان:

"جو وڙ جڙي جن سين، سو وڙ سي ٿي ڪن."

ڪتاب جي رٿا ۽ ڇپائيءَ جي ڪم ۾ منهنجي دوست محترم ڪرم الاهي چنا جيڪا سرجوشي ڏيکاري، تنهن لاءِ آءٌ سندس بيحد ٿورائتو آهيان. سندس دلچسپيءَ بنا هن ڪتاب جي اشاعت ممڪن نه ٿي ها.

عزيزم محمد يوسف زنئڊهور (وينل ۽ميهل تعلقو گولاڙچي) ڊرامي جي آئوٽ ڊور شوٽنگ جي انتظامن ۾ اوائلي مدد ڪئي، ۽ برادرم غلام رسول زنئڊهور پنهنجي ڳوٺ ساڏوري تعلقي عمرڪوٽ ۾ آئوٽ ڊور ٽيم جي چار ڏينهن مهماني جهلي ۽ شوٽنگ لاءِ ڀرپور بندوبست ڪيو، تنهن لاءِ آءٌ هنهي ڄڻن جو، ۽ پڻ برادرم عبدالغني زنئڊهور ۽ ساڏوريءَ جي انهن مڙني جوانن جو، جن اسان جي ٽيم جي گهڻي خاطرداري ڪئي، تهدل ٿورائتو آهيان.

— شمشيرالحيدري

قصو مومل ۽ رائي جو

سنڌ جي ڌرتيءَ رزم توڙي رومان جي انيڪ داستانن کي جنم ڏنو آهي. انهن مان مومل ۽ رائي جو داستان پنهنجي نموني جو انوکو داستان آهي. اهو حسن ۽ عشق، هجر ۽ وصال جي روايتي رنگينين سان گڏ، پرفريب ذهانت ۽ سالم عقل جي چٽاڀيٽيءَ جو داستان آهي، جنهن ۾ طلسمات جي پراسرار ماحول الف-ليلائي ڪيفيت پيدا ڪري ڇڏي آهي، جنهنڪري ان کي دنيا جي تصوراتي ڪهاڻين ۾ اهم درجي تي ڀيهاري سگهجي ٿو.

هي هڪ نيم-تاريخي داستان آهي، جنهن چوڏهين صدي عيسويءَ جي شروعاتي زماني ۾ سنڌ ۽ جيسلمير جي ريگستانن ۾ جنم ورتو.

سنڌيءَ جي لوڪ ۽ ڪلاسيڪي شاعريءَ کان پوءِ جديد سنڌي شاعريءَ ۾ به مومل-رائي جي قصي ۽ ان جي ڪردارن کي موضوع بڻايو ويو آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ ته سُر راڻو چئي، فن ۽ ادب جي دنيا ۾ هن قصي کي امر بڻائي ڇڏيو آهي.

مومل ۽ راڻو هن قصي جا مرڪزي ڪردار آهن، پر مومل جو بنيادي ڪردار هن سموريءَ ڪهاڻيءَ جي اوسر ۽ عروج جو سبب بڻجي ٿو.

مومل هڪڙي شهزادي آهي، جيڪا سونهن ۽ سوڀيا ۾ بيمثال آهي. نه رڳو شعر ۽ ادب ۾، بلڪ سنڌ جي عوامي زندگيءَ ۾، مومل جي سونهن مثالي آهي، ۽ ان کان وڌيڪ سنڌي ذهن ۾ حسن ۽ جمال جو ڪو ٻيو تصور موجود ڪونهي.

راڻو عقل جو مجسمو آهي، ۽ هزارن ۾ هڪڙو فاتح آهي، جنهن مومل جي نڪساڻ کي پڇي پورا ڪري ڇڏيو.

حاتم طائيءَ سان هرهنڌ ڪن غيبي طاقتن جون مددون، ڪن

ڪرامت وارن بزرگن جون دعائون، ڪن نيڪ جادوگرن، جنن ۽ پرين جون همدرديون ساڻ هيون، پر راڻو رڳو پنهنجي ذاتي عقل، حوصلي ۽ حاضر دماغيءَ جي ڪري، اڪيلو ئي اڪيلو، جادونگريءَ جا سمورا ڦند ۽ فريب اُڪري، مومل کي ماڻڻ جا سمورا شرط پورا ڪري ٿو.

قصي جي شروعات اُتر سنڌ جي شهر ماتيلي کان ٿئي ٿي، جيڪو تنهن زماني ۾ راجا نند جي راڄڌاني هو.

راجا نند کي خزاني گڏ ڪرڻ جو شوق هو. هن وٽ ڪنهن جانور جو ڏند هو. ڏند ۾ اها ڪرامت هئي جو راجا اهو پاڻ سان کڻي جڏهن دريا ۾ گهڙندو هو ته پاڻي سندس پنهي پاسن کان ڇڄي، هٽي ويندو هو ۽ وچ مان واٽ ٺهي پوندي هئي. راجا ان طرح دريا جي پيٽ ۾ زمين اندر پنهنجو خزانو دفن ڪندو هو. جيئن ئي هو دريا کان ٻاهر نڪرندو هو ته پاڻي سندس پويان وري به ساڳيءَ طرح گڏجي وهڻ لڳندو هو. ان طرح، راجا نند جو خزانو محفوظ رهندو هو.

ڪنهن جادوگر فقير کي پنهنجي علم جي زور تي راجا نند جي انهيءَ ڳجهي خزاني جو پتو پئجي ويو. هڪڙي ڏينهن، جڏهن راجا نند شڪار تي ويو هو ته جادوگر فقير سندس محل تي ڀڪيا ڪرڻ پهچي ويو.

راجا جون ست ڌيئر هيون. انهن مان هڪڙي مومل هئي، جيڪا پنهنجيءَ سونهن سيبتاءِ جي ڪري راجا کي سڀني کان پياري هئي. راجا خزاني وارو ڪرامتي ڏند هڪڙي هار ۾ پوئي مومل جي ڳچيءَ ۾ پائي ڇڏيو هو ته جيئن اهو محفوظ به رهي ۽ هر وقت هٿيڪو به هجي.

جادوگر فقير مومل کان اهو هار خيرات ۾ اچي گهريو. مومل کي ڏند جي خاصيت جي خبر ڪانه هئي، سو هن شهزاديءَ جي حيثيت سان، شاهي شان ۽ روايت جو خيال ڪري ۽ سواليءَ کي خالي موٽائڻ چڱو نه سمجهي، هار فقير کي ڏيئي ڇڏيو. فقير پوءِ انهيءَ ڏند جي وسيلي راجا جو سمورو خزانو دريا جي پيٽ مان

ڪڍي ڪڍي ويو.

راجا کي جڏهن انهيءَ حالت جي خبر پئي ته هو پنهنجي آءِ کان نڪري ويو ۽ سومل کي ذري گهٽ مارڻ لاءِ تيار ٿي ويو. ۽ ر سڀني ڀينرن ڳڌجي هن جي جان بخشائي.

ڀينرن مان هڪڙي ڀيڻ سومل هئي، جيڪا سومل کي تمام گهڻو چاهيندي هئي. هوءَ عقلمند هجڻ سان گڏ، جادوءَ جو علم به ڄاڻندي هئي. تنهن پنهنجي پيءُ سان پول ڪيو ته جيترو خزانو سومل جي ڪري دريا جي پيٽ مان چوري ٿيو آهي، تنهن کان ٻيڻو-ٽيڻو خزانوءَ هوءَ ڪيس گڏ ڪري ڏيندي.

پوءِ سڀني ڀينرون، ناتر نالي ٻانهيءَ کي ساڻ ڪري، پنهنجي پيءُ جي راڄ مان نڪري ويون.

ڪجهه ڏينهن جي مسافريءَ کان پوءِ سنڌ جي سرحد پار ڪري، هو جيسلمير جي حدن ۾ پهچي ويون.

سومل آتي انڌاڻي جي آڳاٽي شهر وٽ، ڪاڪ نديءَ جي ڪناري تي، هڪڙو جادوءَ جو محل ڪڙو ڪيو. ڪاڪ نديءَ جي ڪري، اهو "ڪاڪ محل" جي نالي سان مشهور ٿيو، ۽ سومل جي نالي پويان ان کي "سومل جي ماڙي" سڏيو ويو، جنهن جا آثار ڪن شاهدين موجب اڄا آتي موجود آهن.

محل جي چئني پاسن، سومل هڪڙي جادونگري جوڙي. اهو هڪڙو عجيب جنتر منتر هو، جنهن ۾ پيچيدا ۽ ور وڪڙ ڀچرا هئا، جن جي پاسن کان گهاٽن وڻن جا جهنڊ هئا، جن ۾ خونخوار جادوئي شينهن ۽ چيتا، بگهڙ ۽ ٻولڙا، نانگ ۽ بلائون، گهمي رهيا هئا ۽ پوائتا پکي ۽ پرندا ڀيانڪ رڙيون ڪري رهيا هئا.

انهيءَ جنتر منتر کان پوءِ، محل جي چوڌاري هڪڙو طلسمي تلاءُ ٺهيل هو، جنهن جو پاڻي سمنڊ جيان ڇوليون هڻي رهيو هو.

سومل، اهو سڀ بندوبست مڪمل ڪرڻ کان پوءِ، اعلان ڪرايو ته ماڻيلي جي راجڪماري سومل انهيءَ خوشنصيب سان شادي ڪندي، جيڪو سموري جادوئي نڪسات مان لنگهي، سومل جي ماڙيءَ تائين پهچي ويندو.

جلد ئي مومل جي سونهن ۽ سوڀيا جي هاڪ هنڌين ماڳين پهچي ويئي، ۽ ڀري ڀري جي ولائتن کان سوين راجا مهاراجا، شاهه شاهزادا، مومل ماڻڻ لاءِ ڪاڪ نگر اچڻ لڳا. هر پاسي هڪڙي ئي ڌوم هئي:

"هلو هلو ڪاڪ تڙين، جتي نينهن اُڇل!"

جيڪو به انهيءَ نينهن جي نگريءَ ۾ ڀرين ڀسڻ ايندو هو، سو ڪوٽ جي در تي رکيل پير تي ڏونڪو هڻندو هو، جنهن تي مومل جي خاص ٻانهي 'ناتر'، شوخ ۽ شرير، البيلي ۽ عيار، دلفريب ۽ پُرفريب، ناز ۽ انداز سان نمودار ٿيندي هئي. اچڻ وارو سندس جلوي ۽ جوڀن کي ڏسي، اتي ئي هيرک هاري ويهندو هو، ۽ جيڪڏهن پاڻ سنڀالي ويو ته ناتر کيس اندر هلڻ جي ڪوٺ ڏيندي هئي. ناتر اڳيان، هو پويان — پوءِ ڇا ٿيندو هو؟ انتر منتر، جادو جنتر — ور وڪڙ ۽ پيچدار اونداها پڌرا، ۽ شينهن، ٻگهڙن، ٻڪين ۽ نانگن جون گوڙون ۽ گجگوڙون، رڙيون ۽ رانڀاٽ، ڪيهون ۽ ريهون.... ۽ انهيءَ وچ ۾ ناتر الائي ڪيڏيءَ مهل الوپ ٿي ويندي هئي! وڏيءَ همٿ وارن جوانن جو به ڊپ وچان ساهه نڪري ويندو هو. ڪي گهٻراهٽ وچان پنهنجو دماغي توازن وڃائي ويهندا هئا ته ڪي بدحواس ٿي ڀڄي نڪرندا هئا. ڪو اڳتي وڌي ويو ته طلسمي تلاءَ ۾ پير پائڻ جي سگهه نه ساري سگهندو هو. سوين سورهيه هتي اچي پاڻ هارائي ويا. ڪاڪ ڪنڌيءَ قبرن جون قطارون لڳي ويون. مومل ۽ سومل، ان طرح، شهزادن جي هٿايل دولت، هيرا ۽ جواهر، پنهنجي پيءُ کي آماڻينديون رهيون.

پر ڪوبه حسن اهڙو نه گذريو آهي، جنهن تائين عشق جي رسائي نه ٿي هجي — ۽ جيڪڏهن عشق سان عقل ۽ تدبير به ساڻ هجي ته پوءِ حسن جو طلسم ڇڪنا چور ٿيڻ ۾ دير ئي نٿي لڳي — ۽ راڻي مينڌري مومل جي جادونگريءَ کي ڀڃي ڀور ڪري ڇڏيو.

راڻو عمرڪوٽ جي حاڪم همير سومري جو خاص وزير هو. هو تمام سمجهو ۽ سياڻو وزير هو. وري سندس ڀيڻ همير پادشاهه جي گهر ۾ هئي، ان ڪري پادشاهه جو مٿس گهڻو راز هو.

هڪڙي ڏينهن همير بادشاهه، راڻي ۽ ٻين ٻن دوست-وزيرن — سينهڙي ۽ ڏونئر — سان گڏ، شڪار ڪرڻ نڪتو. واٽ تي هڪڙو جوڳي کين مليو، جيڪو زارون زار روئي رهيو هو. ماجرا پڇڻ تي، ڪاڪ جي ڪنوارين جو سربستو احوال ڪندي، هن کين ٻڌايو ته، ڪهڙيءَ ريت هو هڪ شهزادو هو ۽ مومل ماڻڻ هليو هو، پر ناڪام ٿيڻ ڪري هاڻي هو ڦڪائيءَ وچان پنهنجي ملڪ موٽڻ بدران سڄي ڄمار ٻنواسي ۾ گذاريندو.

جوڳيءَ جي واتان مومل جي سونهن جي ايڏي ساراهه ٻڌي، ٽنهي يارن ڪاڪ جو قصد ڪيو ۽ پنهنجي ماڳ موٽڻ بدران مومل ماڻڻ نڪري پيا.

آتي پهچي، پهرين همير ۽ پوءِ سينهڙي ۽ ڏونئر مومل تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ناڪام ٿيا. آخر ۾ راڻي جو وارو آيو.

جنتر منتر ۾ پهچي، جڏهن ناتر مقرر هنڌ تي ڪوهي ڏيئي ڪم ٿي وڃڻ جي ڪوشش ڪئي ته راڻي کيس جهلي ورتو ۽ مجبور ڪيائينس ته رستو ڏيکاريندي هلي. راڻو سياڻو هو، تنهن سمجهي ورتو ته هي سمورو جادوئي ٽڪساٽ ڏيکاءُ جو آهي، تنهنڪري ڪاغذي شينهن ۽ ٻڪرن جو منڍيون مروڙيندي اڳتي وڌندو ويو — تانجو اچي طلسمي تلاءُ تي پهتو. ڇولين جو ڇوهه ڏسي، پهرين ته هو ڌهلجي ويو، پر پوءِ عقل کان ڪم وٺي، کيسي مان سوپاري ڪڍي پاڻيءَ ۾ اڇلايائين ته اها مٿاڇري تان رڙهندي، ٽڙڪاٽ ڪندي، پري هلندي وئي. تڏهن ڄاتائين ته اهو تلاءُ به ڪيڏ سان شيشي جو ٺاهيل آهي. پوءِ ته بيڌڙڪ لڪڻ سان لڪ لڪ ڪندو اچي مومل جي ماڙيءَ وٽ پهتو.

مومل، جيڪا سومل سان گڏ ماڙيءَ جي دريءَ مان راڻي کي ايندو ڏسي رهي هئي، سا دل ئي دل ۾ کيس آفرين ڏيئي رهي هئي. سومل وري پنهنجي سموري جادوئي مانڊاڻ کي ڍهندو ڏسي، راڻي جي سورهيائيءَ تي ڀڄي ۽ ڀُري، پسرجي ۽ ٻکرجي رهي هئي.

راڻو بازي کٽي چڪو هو، پر عقل جي آزمائش جو انت اڃا نہ آيو هو. ناتر کيس ماڙيءَ تي هڪڙي صفي ۾ وٺي آئي، جتي ست سيڄون سينگاريل هڪجهڙيون رکيون هيون. هن راڻي کي اتي ويهي مومل جو انتظار ڪرڻ لاءِ چيو. انهن مان رڳي هڪڙي سيج سلامت هئي، باقي ڇهہ ئي ڪچي ڌاڳي سان ٺاهيل هيون، ۽ انهن هيٺان اونهان کوهہ هئا، جن ۾ زهري نانگ ۽ وڇون سڙي رهيا هئا. راڻو، جيڪو هاڻ هرڪنهن شيءِ کي پرکڻ لڳو هو، سو لڪڻ سان هڪڙيءَ هڪڙيءَ سيج کي چوڪ ڏيئي، وڃي صحيح سيج مٿي ويٺو. اها منزل بہ اڪري، جڏهن ناتر سان گڏجي اندر ويو تہ اتي ڪئين ڪنواريون سندس سامهون هيون — هڪ کان هڪ سهڻي! ايڏين سهڻين جي جهُرمٽ ۾، اها مومل ڪهڙي هئي، جنهن جي پسڻ ۽ ماڻڻ لاءِ هو ايڏيون آزمائشون اڪري آيو هو؟.... ها، هڪڙيءَ جي وارن مٿان پونئر پئي لامارا ڏنا. اهائي تہ هئي مومل، جنهن جي انگ انگ مان سڳنڌ ۽ سرهاڻ جون ڇانون نڪري رهيون هيون!

پريت جي جيت ٿي هئي. راڻو ۽ مومل هڪٻئي سان راس ٿيا. پئي هڪٻئي تي اڪن ڇڪن هئا. قربائين ڪچهرين ۾ ڏينهن ۽ رات ائين گذريا جو راڻي کي اهو خيال ئي نہ رهيو تہ پويان يار سندس ڪنڪي ۾ هوندا. اوچتو جڏهن ياد گيري آيس، تہ مومل کان موڪل وٺي ساڻن اچي مليو ۽ کين مومل ماڻڻ جو پيرانئتو احوال ڏنائين. همير بادشاهہ مومل کي ڏسڻ جو خيال ڏيکاريو، جنهن تي راڻي چيو تہ همير بادشاهہ پنهنجي اصلي روپ ۾ هلندو تہ متان مومل ناراض ٿي پوي، سو هو ميهارڪو ويس ڪري هلي. همير اها ڳالهہ قبول ڪئي ۽ ميهارڪو ويس مٿي، راڻي سان مومل جي ماڙيءَ تي ويو. مومل "ميهار" کي چيو تہ مينهن ڏهي ڏي، پر جڏهن هو کير ڏهڻ لڳو تہ سندس نازڪ هٿ ڦٽجي پيا ۽ انهن مان رت وهڻ لڳو. تنهن تي مومل سهي ڪيو تہ هي ميهار نہ پر همير بادشاهہ آهي، جنهن کي راڻو هن حال ۾ وٺي آيو آهي. پوءِ تہ مومل همير بادشاهہ کي ڪهڻي عزت ڏني ۽ کانئس راڻي جي ڪنڪ جي معافي ورتي، پر همير

پنهنجيءَ ناڪاميءَ جي احساس ۽ راڻي هٿان سندس ٿيل بيعزتيءَ جي بدلي، راڻي جي هيٺ اچي موڪلائڻ وقت، ڪيس هٿڏي پنهنجي مُلڪ عمرڪوٽ وٺي اچي قيد ۾ وڌو.

هوڏانهن مومل راڻي جي وڇوڙي ۾ ڏينهن - رات جاڳندي، روئندي ۽ ورلاپ ڪندي رهي.

هڪڙي ڏينهن راڻو اوچتو مومل وٽ پهچي ويو. همير بادشاهه ڪيس انهيءَ خاطريءَ تي ڇڏيو هو ته هو ڪاڪ نگر نه ويندو. پر راڻو هرڪنهن رات ڀليءَ ڏاچيءَ تي ڪاڪ ايندو هو، ۽ پرهه ڦٽيءَ تائين واپس عمرڪوٽ پهچي ويندو هو.

پر چوندا آهن ته عشق ۽ مُشڪ لڪي نه سگهندا آهن، سو نيٺ همير کي اها خبر پئجي وئي. هن راڻي جي ڏاچيءَ کي منڊو ڪرائي ڇڏيو. راڻو پوءِ انهيءَ ڏاچيءَ جي ڪنوات تي چڙهي، مومل وٽ ويندو هو. اهو ڪنوات پنڌ ۾ ماءُ ڪان به ڪسر هو.

وري به همير کي اها سُڌ پئي ته هن راڻي کي پيهر قيد ۾ قابو ڪري ڇڏيو.

مومل هر روز راڻي لاءِ هار سينگار ڪري، سندس اوسيئڙو پئي ڪندي هئي— پر راڻو موٽي نه آيو.

سومل کان مومل جو اهو حال ڏٺو نه ٿيو، سو سندس دل وندرائڻ لاءِ مردائي پوشاڪ پهري، راڻي جو روپ ڪري، ساڻس گڏ اچي سيج تي ليٽي. مومل کي پلا انهن ترڪيبن سان ڪيئن ٿي ڏي آيو. هوءَ ته راڻو - راڻو ڪندي بيحال ٿي وئي هئي، ۽ نڀاڳي ڪيڏيءَ مهل سندس اک لڳي وئي. سومل به، مردائي ويس ۾، سندس پر ۾ سمهي رهي.

هوڏانهن راڻي جي ڀيڻ، جيڪا همير بادشاهه جي گهر ۾ هئي، تنهن پنهنجي مڙس کي آزيون نيازيون ڪري، پاڻ کي آزاد ڪرايو— ۽ راڻو سندس سان نڪرندي ئي راتون رات اچي ڪاڪ محل سهڙيو.

حسن ئي هو ماڙي ۾ آيو ۽ مومل سان گڏ سومل کي مردائي ويس ۾ ستل ڏٺائين، ته سندس دل ۾ ڪنهن ڌارئين مرد جو گمان ٿيو. پهرين ته هن غيرت جي غلبي ۽ جذبات جي جوش منجهان

خنجر ڪڍي بيوفا مومل کي مارڻ جو ارادو ڪيو، پر ھوڙيءَ چنڊ جھڙيءَ صورت کي مارڻ تي سندس دل چيو نہ ڪيو، ۽ عقل کان ڪم وٺي، جذبات کي روڪي، پنھنجو لڪڻ نشاني ڇڏي، ماڻ ميٺ ۾ ڪاڪ نگريءَ مان نڪري آيو.

مومل جي جڏھن اک کلي تہ سندس نظر وڃي راڻي جي لڪڻ تي پيئي. پوءِ تہ ھوءَ سمجھي وئي تہ راڻو آيو ھو ۽ شڪ ڪري موٽي ويو آھي. پر ھاڻي ڇا ٿئي ھا، راڻو تہ ھميشہ لاءِ مومل کي ڏھاڳ ڏيئي ويو ھو.

مومل پوءِ ”رداڻو ويس پھري، سوداگر بڻجي، راڻي جي راڄ ۾ ويئي. راڻي سان ھن دوستي رکي، ۽ کيس اميد ھئي تہ ھوءَ ڪنھن رات راڻي جي دل تي پيل ڪٽر ڪڍي ڇڏيندي. پر ھڪڙي ڏينھن چوڻ راند ڪڏندي، راڻي جي نظر وڃي مومل جي ٻانھن تي ڪاري اسي مٿان پيئي— ۽ راڻي مومل کي انھيءَ بھروپ ۾ بہ سڃاڻي ورتو! راڻو پوءِ مومل کي روئندو رڙندو ڇڏي ھليو ويو.

مومل راڻي کي راضي ڪرڻ جا جيڪي بہ جتن ڪيا، سي سڀ اجايا ٿيا. ھاڻي ھڪڙيءَ پيار پريل دل جو ڪھڙو ٽڪاڻو ھو؟ مومل، راڻي لاءِ پنھنجي پيار ۽ وفاداريءَ کي ثابت ڪرڻ لاءِ، ڏاگھہ چڙھي پنھنجو انت آندو.

راڻي کي جڏھن مومل جي سَت ۽ سچائيءَ جي خبر پئي تہ ھو بي اختيار مومل ڏانھن نڪري پيو. پر مومل تہ راڻي خاطر پنھنجي جان قربان ڪري ڇڏي ھئي. ھاڻي ڀلا راڻي جي زندگي بہ ڪھڙي ڪم جي ھئي؟ حسن جي پويان عشق بہ ٻڙڪندڙ باھہ ۾ ڪُڏي پيو— ۽، ان طرح، سونھن ۽ سِڪ جو ھي داستان امر بڻجي ويو.

زمانو، ڪردار، ماڳ ۽ مشهوري

[ڊاڪٽر نبي خان بلوچ جي مرتب ڪيل، ”سنڌي ادبي بورڊ“ جي ڪتاب ”مشهور سنڌي قصا: عشقيه داستان- ٥: مومل - راڻو“ مان چونڊ ٽڪرا.]

تاريخي لحاظ سان مومل - راڻي جو داستان سومرن جي دور جو داستان آهي، ۽ جغرافيائي لحاظ سان ٿر- ڊٽ - ماڻيلي واري، سنڌ جي ايرندئين پاسي جو افسانو آهي....

جغرافيائي لحاظ سان هن قصي جي مو... ... جو سچو ايرنديون پاسو، يعني آتران ماڻيلي کان وٺي هيٺ ڏکڻ ۾ ڊٽ ۽ عمرڪوٽ تائين، ۽ اڀا ۾ اوڀر طرف جيسلمير جي ايراضيءَ ۾ لوڊاڻي ۽ ڪاڪ تائين پکڙيل آهي. ماڻيلي جو آڳاٽو تاريخي شهر گهوٽڪيءَ کان اٺ ميل ڪن اولهه - ڏکڻ طرف هڪ ٿانهين دڙي تي پڌل آهي، جنهنڪري ئي شايد مٿس ماڻيلو نالو پيو. ٿرپارڪر ضلعي ۾ مٺي ۽ اسلام ڪوٽ کان اوڀر وارو پاسو سچو ’ڊٽ‘ ۾ شامل آهي. ڊٽ ۽ سنڌ جي سرحد تي منهراڻي جو مشهور شهر واقع آهي. ڪاڪ ۽ لوڊاڻو پيئي هن وقت جيسلمير جي حدن اندر آهن....

همير بادشاهه

سنڌ جي سومرن بادشاهن ۾ همير نالي هڪ کان وڌيڪ حڪمران ٿي گذريا آهن. هڪ وڏو ۽ پهريون همير سومرو هو، جنهن ڪڇ ۽ گجرات طرف فتحون حاصل ڪيون. پر سومرن جو سڀ کان پويون بادشاهه همير سومرو هو، جيڪو دوديءَ جو پٽ هو، ۽ جنهن جي حڪومت جو خاتمو سن ١٣٦٥ عيسويءَ ڌاري ٿيو.... هن قصي

ڪاڪ محل

مي ڪن روايتن ۾ 'همير' مان مراد 'همير پهريون' (يا ڪو وچيون؟) ورتو ويو آهي.... قصي جي سٽاءَ مان البت پاڻنجي ٿو ته اهو سومرن جو پويون بادشاهه همير هو، جيڪو ١٣٥٢ کان ١٣٦٥ واري عرصي ۾ حڪمران هو، پر ان وقت سمن جو زور هو، ۽ همير جي حڪومت جو زوال هو.... هي پويون همير اڳين سومرن بادشاهن جي پيٽ ۾ ايڏو همت وارو ڪونه هو، ۽ 'مومل - راڻي' جي قصي ۾ پڻ سندس ڪردار ڪوتاهه نظر اچي ٿو. جيڪڏهن هن قصي وارو همير بادشاهه پويون همير سومرو ڪري ليکجي ته پوءِ هن افساني جو اوسر چوڏهين صدي عيسويءَ جي اوائل يعني ته ١٣١٥-١٣٣٠ واري عرصي اندر ٿيو هوندو.

راڻو مينڌرو.

مينڌرو سندس نالو هو، ۽ ذات جو سوڍو هو. 'راڻو' انهيءَ ڪري سڏيائون جو هڪ ته بادشاهه همير سومري جو وزير هو، ۽ ٻيو ته پنهنجي سوڍن واري گهراڻي جو سردار هو. راڻو مينڌرو ڪڏهن ٿي گذريو، تنهن جي پوري پڪ ڪانهي، پر خود سوڍن راڻن جي پنهنجيءَ روايت موجب هوموجوده راڻي چندن سنگهه کان چاليهه پيڙهيون مٿي هو.... يعني ٿلهي ليکي راڻي مينڌري جو دور ١١٧٥-١٢٢٥ع واري عرصي ۾ ٿيندو. پر ٻيءَ هڪ روايت موجب، سوڍا ١٢٨٢ سنبت يعني سن ١٢٢٥ عيسويءَ ۾ عمرڪوٽ ۽ ڍاٽ واريءَ ايراضيءَ ۾ آيا. انهيءَ اهڃاڻ موجب، راڻي سوڍي جو دور ١٢٨٢-١٣٧٠ عيسوي بيهندو.

راجا نند.

عام مشهور روايت موجب، مومل جو پيءُ راجا نند ماٽيلي جو حاڪم هو. ماٽيلو سنڌ جو هڪ آڳاٽو شهر آهي، جنهن جي ڪوٽ جو بنياد ٩٩٥ع ڌاري راءِ گهراڻي جي دور ۾ پيو. پوءِ اتي جا پويان حاڪم هن ڪوٽ کي اڏيندا رهيا، تان جو سن ١٣٩٥ع ڌاري هي ڪوٽ جڙي راس ٿيو. انهيءَ زماني ۾ راجا نند هتي جو حاڪم هو. اها روايت انگريز مصنف ائبٽ (Abbot) پنهنجي ڪتاب "سنڌ" ۾ آندي آهي.

ٻ ساٿي.

ٻ ٻيا ساٿي جيڪي ساڻن [ھمير ۽ راڻي سان] گڏ ھئا، سي ڀڻ ھمير بادشاھہ جا وزير ھئا: ھڪ ڏونر ڀٽياڻي، يعني ڏونر ڀٽ ڀٽي جو، ۽ ٻيو سينھڙو يا شينھڙو ڏماچاڻي، يعني نالو سندس شينھڙو ڀٽ ڏماچ جو .... ڏماچاڻي 'چوڪنڊي' (يا چوڪنڊي يا ڪنڊ) جو ھو، ۽ ڏونر ڀٽياڻي 'گنجي ڀٽ' جو ھو. گنجي ڀٽ جي نالي سان تعلقي ميرپور ماٿيلي ۾ ھڪ ديھہ اڃا تائين موجود آھي.

سامي سچ وڙاءَ.

جنھن شخص ھمير بادشاھہ ۽ سندس ساٿين کي مومل ۽ ڪاڪ جو ڏس ڏنو، "تحفة الڪرام" موجب، ھڪ سيلاني جوڳي ھو، جنھن مومل جي حسن ۽ جمال جي تعريف ڪري، ھمير بادشاھہ ۽ سندس ساٿين کي مومل جي ملاقات لاءِ ھرکايو. شيخ ابراھيم پنھنجي قصي ۾ ھن کي ڪابل ۽ ڪشمير طرف جو ڪاپڙي ڪري ڄاڻايو آھي.... ٻيءَ ھڪ روايت موجب ھو گرناري گودڙيو ھو، ۽ ڇيائين تہ نالو 'بابو' اٿم. مگر ھن قصي جي ٻين مڙني روايتن موجب ھو ڪو جوڳي يا سامي فقير ڪونہ ھو، پر وڏو حاڪم، امير يا سوداگر ھو، جيڪو ڪاڪ تي سيڪجھہ لٽائي، پنھنجا ماڻھو مارائي، نا اميديءَ ۽ اندوھہ ۾ آخر گيڙو ويس ڪري، بنواسي بڻيو ھو.

جادوگر.

ڪن روايتن ۾ نالو ڏنل ڪونھي، پر رڳو ايترو ڄاڻايل آھي تہ ڪو سوالي ھو، يا ڪو گودڙيو فقير ھو، يا ڪو سامي ھو، جنھن اچي سين ھنئي ۽ سوال ڪيو. ٻين روايتن موجب ھي سامي جادوگر ھو ۽ سندس نالو سيتل راءِ ھو، جنھن مومل ۽ سومل کي جادو سيکاريو ھو، ۽ پوءِ حرفت سان مومل کان اھو ھار کٽي ورتو، جنھن ۾ ڏند يا مٽيو ھو.

مومل.

کھٽين روايتن ۾ ائين ڄاڻايل آھي تہ مومل راڻوڙ ھئي، ۽ ماٿيلي جي راجا نند جي ڌيءَ ھئي. "تحفة الڪرام" جي مصنف ۽ ڪن

ٻين روايتن مطابق، مومل گجر هئي.... هڪ روايت ۾ ڪيس گجر ٻوڙي پٽڻ (ڀانڻ) سڏيو ويو آهي.... خليفي نبي بخش پنهنجي هڪ بيت ۾ مومل کي نادول جي ڪري ڄاڻايو آهي.... جتي ته نادول جا حڪمران چوهاڻ هئا، انهيءَ ڪري هن اهڃاڻ موجب جڻ مومل چوهاڻ هئي. ٻيءَ هڪ روايت موجب مومل اصل ۾ پريزادي هئي، جنهن جا ڪنپ جهڙي وڻا هئا. نند راجا شڪار تي ويو ۽ اتان پريزادي مومل کي ڪٽي آيو ۽ اچي پنهنجي ڌيءَ ڪري سانڍيائين. ٻيءَ روايت موجب، هڪ فقير جي دعا ۽ ٻوجا سان مومل پيدا ٿي، جنهن کي پوءِ راجا ٻوچ وٺي آئي پنهنجين ٻين ڇهن ڌيئن سان گڏ رهايو. اڃا به ٻيءَ هڪ روايت موجب، مومل راجا رتن جي ڌيءَ هئي.... رتن رالوڙ، ساٽيلي جو ٺڪر (جاگيردار) هو.

قصي جي مشهوري.

تاريخي پس منظر بابت ڏنل راين مان معلوم ٿيو ته هي قصو ٻارهين صديءَ جي وچ ڪان وٺي جوڏهين صديءَ جي شروع واري دور ۾ آسريو، ۽ ٿوري عرصي اندر ملڪ ۾ مشهور ٿي ويو. چوڏهين-پندرهين صديءَ ۾ سنڌ جي سڄاڻ پٽڻ ڀانن ۽ منگتن مڱڻهارن هن قصي کي ڳايو، ۽ سورهين صديءَ ۾ شاعرن هن کي اعليٰ شاعريءَ جو موضوع بنايو. مثلاً، مومل-راڻي جي مضمون ۾ شاهه ڪريم (١٥٣٨-١٦٢٣ع) جو هيٺيون معنوي بيت ملي ٿو:

ڪاڪ وٺي ساڻ، اوٺيين نه اوڙکي،
جي ڳڻ هون ڪهٺا، راڻا توهه روندا وٺا.

سورهين صديءَ جي پوئين نصف ۾، ٺٽي جي شاعر محمد مقيم پڻ "ترنم عشق" جي عنوان سان مومل- راڻي جي قصي کي منظوم ڪيو. ڪلهوڙن جي آخري دور ۾، مير علي شير "قانع" هن قصي کي مختصر طور "تحفة الڪرام" ۾ بيان ڪيو. سترهين ۽ ارڙهين صديءَ ۾، ميين شاهه عنات ۽ ڀٽائي صاحب مومل- راڻي جي مضمون کي پنهنجيءَ اعليٰ شاعريءَ جو موضوع بنايو. عوامي شاعرن مان يعقوب کٽي (ميان نور محمد جي دور ۾؟) هن سچي

قصي کي ٻيتن ۾ جوڙيو. ارڙهين صديءَ جي آخر يا اوڻيهين صديءَ جي شروع ۾ لسٻيلي جي شاعرن، شيخ ابراهيم ۽ ڪبير شاهه، هن قصي کي پنهنجيءَ عوامي شاعريءَ جو عنوان بڻايو. خداداد خان پنهنجي ڪتاب "وقائع جيسلمير" ۾ پيرڻني گاذر جي جوڙيل مومل-راڻي جي قصي جو ذڪر ڪيو آهي. هي شاعر پڻ انهيءَ ٻوئين دور جو هو. انهيءَ دور ۾ لسٻيلي جو ٻيو هڪ شاعر مبارڪ گنگو ٿي گذريو، جنهن پڻ مومل-راڻي جي قصي باٻت بيت چيا.

ڪتابن ۾ اشاعت جي لحاظ سان، هي قصو پهريون ڀيرو، مختصر طور، رچرڊ برٽن جي ڪتاب "سنڌ ۽ سنڌوءَ جي واديءَ ۾ وسندڙ قومون" ۾، سن ١٨٥١ع ۾، لنڊن ۾ شايع ٿيو. ٣٦ سال کن پوءِ مرزا قليچ بيگ مرحوم، سن ١٨٨٧ع ۾، "مومل-راڻي جو قصو، اصل حفيظ وارو" مرتب ڪيو، جيڪو ڪراچيءَ مان ڇپيو.

—٭—

لطيفي
لاٽ
ڪاڪ محل
تحرير:
شمشير الحيدري

ٽائيٽل سين

ڪاڪ محل جو ماڊل ڪروما جي وسيلي ڏيکارجي ٿو،
جنهن ۾ چانڊوڪيءَ رات جو ڏيک آهي ۽ خوفناڪ جهنگلي جانور،
نانگ بلائون ۽ وروڪڙ پيچرا نظر اچن ٿا.
بئڪ گرائونڊ ۾ سُر راڻي جي ڌن وڄندي رهي ٿي:
”راڻا جي رجپوت، مومل سهي پسندا“
اسڪرين تي ڪهاڻيءَ جو ٽائيٽل اچي ٿو.

سين : ١

اندور: جادوگر جو ڪمرو. جادوگر فرش تي ويٺو آهي.
جادوگر جي اڳيان جادوئي آئينو رکيو آهي.

آئيني ۾ ڏسندي، ٽهڪ ڏيندي

جادوگر: ايڏو وڏو خزانو!.... ها ها ها ها
.... ساري عمر عيش ڪندين،
ٻچو! ساري عمر عيش ڪندين.
پاڻ پنهي‌جون سؤ پيڙهيون کائين
ته به نه کٽي!

ٻالڪو: ڪٿي آهي آهو خزانو، استاد؟
مون کي به ته ڏيکار.

جادوگر: درياهه جي پيٽ ۾!

ٻالڪو: درياهه جي پيٽ ۾؟

آئيني ۾ جهڪي ڏسي ٿو.

واه استاد، تنهنجيون اکيون ته
پاتال هيٺ لڪل شين کي به

ڏسيو وٺنا.... پر استاد، اهو خزانو تہ — يعني اهو خزانو تہ درياھ جي پيٽ ۾ آهي.

کلندي

جادوگر: ھ ھ ھ .... ٻچو، اسين اهو خزانو هتي ڪڍي ايندا سين.

آئيني مستان ٻئي هٽ ڪيمائي، جادوءَ جو عمل ڪري ٿو. ٻالڪو آئيني ۾ گهور ڪري نهاري ٿو.

ٻالڪو: درياھ جي پيٽ مان؟

جادوگر: ها، درياھ جي پيٽ مان.

ٻالڪو: سو ڪيئن، استاد؟

جادوگر: هي ڏس، ڌيان ڪري ڏس، ٻچو!

ٻالڪو: اڙي، هي ڪير آهي؟ .... ءَ استاد، هي پاڻي....اڙي اڙي، پاڻي تہ سڪندو پيو وڃي!

جادوگر: ڏٺئي ٻچو! درياھ ۾ جتان جتان گهوڙيسوار هلندو وڃي، پاڻي پنهي پاسن کان هٽندو وڃي.

ٻالڪو: هي تہ ڪو وڏو جادوگر آهي! پوشاڪ تہ بادشاهي اٿس.... پر هي آهي ڪير؟ استاد، تون خزاني لاءِ هن سان لڙائي ڪندين ڇا؟

جادوگر: ٻڌ! هي راجا نند آهي، ٻچو!

ٻالڪو: راجا نند!

جادوگر: ها، راجا نند، ماٿيلي جو حاڪم. جادو ٽادو ڪونہ ڄاڻي، پر وٽس ڪنهن جانور جي ڪراهتي هڏي آهي. انهيءَ هڏيءَ جي

ڪري، هي جڏهن درياهہ ۾ گهڙي
تو تہ پاڻي سندس ٻنهي پاس
کان هٽيو وڃي ۽ وچ ۾ خشڪيءَ
جي واٽ پيدا ٿيو پوي.

ٻالڪو: واهہ استاد، اها تہ وڏي ڪمائتي
هڏي آهي! پر، استاد، ان جو
خزاني سان ڪهڙو واسطو؟

جادوگر: ڏٺئي ڪونہ تہ اهو خزانو درياهہ
جي پيٽ ۾ رکيل هو؟

ٻالڪو: ها استاد، ياد آيو.

جادوگر: راجا نند ڪرامتي هڏيءَ جي
زور تي پنهنجو سمورو خزانو
درياهہ جي پيٽ ۾ پوري ڇڏيو
آهي. هاڻي اسان کي اها هڏي
هٿ ڪرڻي آهي، ٻچو!

خوشيءَ وچان ٽهڪ
ڏئي ٿو.

ٻالڪو: واهہ استاد، پوءِ تہ اسين بادشاهہ
بنجي ويندا سين!.... پر استاد،
اها هڏي اسان کي هٿ ڪيئن
ايندي؟ ڇا راجا نند سان لڙائي
لڙڻي پوندي؟

سوچيندي

جادوگر: ڏس ڏس، ڌيان ڪري ڏس، ٻچو!
اها ڪرامتي هڏي، راجا نند
جي سڀ کان ننڍي ڌي راجڪماري
مومل جي ڳچيءَ ۾ پيل نولکي
هار اندر مڙهيل آهي.

ٽهڪ ڏيئي
ٻالڪو جادوئي آئيني ۾ ڏسي
ٿو. ڪئميرا آئيني ۾ مومل
کي پلنگ تي ستل
ڏيکاري ٿي.

جادوگر آئيني مثان هٿ
گهمائيندي عمل ڪري
ٿو. مومل جي منهن تي
ننڊ ۽ خوف جا تاثرات
پيدا ٿين ٿا. هوءَ ڇرڪ
ڀري اٿي، ٿي ۽ ڪانئس
زوردار رڙ نڪري وڃي ٿي.
جادوگر وڏو ٽهڪ ڏئي ٿو.
ڪئميرا زوم اِن ڪري
مومل جي هار جو ڪلوز
ڏئي ٿي.

جادوگر— اسان کي سڀاڻي صبح جو ئي اهو هار هٿ ڪرڻ لاءِ هلڻو آهي، ٻچو!

جادوگر ۽ ٻالڪو زوردار
ٽهڪ ڏين ٿا.

— ڊزالو —

سين : ٢

ڪئميرا ڦرندي سين مان مومل جي هار تي ڊزالو ڏيئي، ساڳئي ريت هار جو ڪلوز ڏيکاري ٿي، ۽ پوءِ زوم آئوٽ ٿيندي، مومل کي ڏيکاري ٿي، جنهن جي ڳچيءَ ۾ هار پيل آهي. ۾ ٻانهيون سنڌس وار سينگاري رهيون آهن. هڪڙي ٻانهي مورڇل سان کيس هوا ڪري رهي آهي.

هڪڙي ٻانهي: تون اجايو پريشان نه ٿي سائڻ! خواب نه ائين ٿي ٿيندا آهـــز.

ٻي ٻانهي: خواب جيڪڏهن سچا ٿـــي پون ته پوءِ...

مومل: ڪي خواب سچا به ٿين ٿـــا.

ٿڌو ساهه ڀري ٿي.

ڪي خواب سڌُّهوءَ جي پنهنجي
من جو ناهہ هوندا آهن، پر ڪي
خواب آئينديءَ جو چتاءُ بہ ڏيندا
آهن. مون رات جيڪو خواب
ڏٺو آهي، سو ڏاڍو ڀيانڪ هو.
ايڏو ڀيانڪ، جو آئون.... اڌون
ان جي تباهيءَ جو ڌيان ايندي
بہ ڏڪيو ٿي وڃان !

ناتر : ڪو جوڳي آيو آهي، سائڻ !
دان جي سڻين پيو هٿي.

مومل : جيڪي گهري سو ڏيوس،
پڇڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي.

سومل : پر هو تہ رڳو تنهنجو نَولکو
هار گهري ٿو، مومل !

مومل : ڇا ! هي نَولکو هار؟ پر اهو
ڪيئن ٿي سگهي ٿو، ادي سومل!

سومل : پر ڪيس انڪار بہ ڪئن ڪري
سگهجي، اِها ڳالهہ راجائي شان
جي خلاف ٿيندي.

مومل : پر.... تو کي نہ خبر آهي ادي
سومل، بابا سائين ڏاڍو ناراض
ٿيندو .

سومل : ها، مومل، بابا سائين تو کي هن
هار کي سنڀالڻ جي سخت تاڪيد
ڪئي هئي.

ٻانهي : سائڻ سومل جو نَولکو هار
بہ تہ اهڙو ئي آهي.

ناتر : پر جوڳي تہ سائڻ مومل جي

ٻانهي هٿن سان منهن
ڍڪائي ٿي.

ٻانهي ناتر اچي ٿي.

سومل ۽ ٻيون ٻيٺون اچن
ٿيون ۽ ويهن ٿيون.

پري کان ايندي مومل
سومل کي ڏسي اُٿي ٿي.

ڇرڪي هار تي هٿ
رکي ٿي .

هتان، سندس ٿي هار جو داڻ
گھري رهيو آهي.

سومل : ناتر، وڃ جوڳيءَ کي پهريدارن
وٽان وٺي اچ. راجڪماري
سومل ڏيڍيءَ تي اچي ٿي.

ـــڪٽـــ

سين : ٣

محل جي ڏيڍيءَ تي سومل، مومل، ناتر ۽ ٻيون ٻيٺون، جوڳي ۽ سندس ٻالڪو.

جوڳيءَ جو ٻالڪو خاموشيءَ سان مناسب تاثرات ڏيندو رهي ٿو.

جوڳي: جوڳي راجڪماري مومل کي آسيس ڏيڻ لاءِ حاضر ٿيو آهي بابا.

سومل : ڀلي ڪري آئين جوڳي.

جوڳي: مون کي خبر آهي ته راجا پنهنجيءَ سڀ کان ننڍيءَ ڪماريءَ کي وڏيڪ پيار ڪندو آهي، تنهن ڪري آئون ٻه ان کي آسيس ڏيڻ گهران ٿو.

پنهنجي ڪڇيءَ سان هار لاهيندي.

سومل : ڪماري مومل اوهان جي آسيس لاءِ گهڻو ٿورائتي آهي ....
مومل، اچي هي هار جوڳيءَ کي پنهنجن هٿن سان ڏي.

ڪنڌ سان ناڪار ڪندي

جوڳي : اونهون .... هيءَ ٻاڪ سياڪ جي ڳالهه آهي، بابا.... مون راجڪماري مومل جي ڪڇيءَ وارو هار گهريو آهي، بابا.

مومل سوالي انداز سان سومل ڏانهن ڏسي ٿي.
سومل اشاري سان ڪيس هار جوڳيءَ کي ڏيڻ لاءِ

چوي ٿي، مومل ھيڪندي ھر پنھنجي ڳچيءَ مان لاھي جوڳيءَ کي ڏئي ٿي.

جوڳي: دان ڏيو، ديا کٽو! راجڪماري مومل سدا سکي رھي. ڪڏھن به ڪوسو واءُ نه لڳيس.

مومل: اسان لاءِ راج ۽ ڀاڳ جي دعا ڪريو، جوڳي بابا!

جوڳي: راج ۽ ڀاڳ؟.... ھه ھه ھه ....
سڀ راج ۽ ڀاڳ جو چڪر آھي، بابا!
.... ھل ڀچو، اسان کي پنھنجو من گھريو دان ملي ويو آھي ....
سڀ راج ۽ ڀاڳ جو چڪر آھي، بابا!

جوڳي ۽ ٻالڪو ٺھڪ ڏيندا نڪري وڃن ٿا.

مومل: ھاڻي ڇا ٿيندو، ادي؟ منھنجو ته ھانءُ ٿو ٻڏي، ادي!

سومل: گھٻراءِ نه، مومل!

اندر ڏانھن موٽندي ڏکاري انداز ۾.

مومل: مون خواب ۾ ڏٺو ھو، ماٺيلي جي راڄڌانيءَ ۾ وڏو زلزلو آيو آھي. ۽ .... ۽ سڀڪجھه تباھ ٿي ويو آھي! مون انھيءَ ڪري پنھنجو نولکو ھار جوڳيءَ کي دان ڪري ڏنو ته جيئن اھا آپدا اسان تان ٽري وڃي.

ناتر: ھا، ڏٺو ٻنو آھي، سائڻ! خواب ساپيان تي ٻوي ته ھوند سڄو راڄ ڀاڳ تباھ ٿي وڃي!

سومل : ائين نه چئو، ناٽر!
مومل : پير هاڻي آئون سوچيان ٿي
بابا سائينءَ کي ڇا جواب ڏينديس!
سومل : آئون پاڻيهي جواب ڏينديس
تون ڳڻتي نه ڪر، مومل.

سين : ۴

اندور. راجا نند سنهري ڪرسيءَ تي ويٺو آهي. مومل، سومل ۽ ٻيون پنج ٽي ڀيڻون بيٺيون آهن. ناٽر ۽ ٻيون ٻانهيون به حاضر آهن.

جهٽڪي سان ڪرسيءَ تان اٿندي، تيزيءَ ۽ ڪاوڙ مان، يڪساهيءَ.

راجا نند: آف، ايڏي تباهي ڪٿي اٿو جو دل چوي ٿي، اوهان سيني کي ڪچو ڪاٽي ڇڏيان! .... سيني کي گهوگهو ڏيئي، ٽڪرا ٽڪرا پورو ڪري ڇڏيان! ستن پيڙهين جي ڪمائي ڪٽ ڪري ڇڏيو.... الائي ڪهڙيون ڪهڙيون املهه نشانيون هيون اسان جي وڏن جون انهيءَ خزاني ۾. هيرا، موتي، سون، چاندي — ڪروڙن جو ڌن هڪڙو حرامخور اوهان کان ڪيڏيءَ آسانيءَ سان ڦري ويو!.... آف، ڪجهه به سمجهه ۾ نٿو اچي ته آئون ڇا ڪريان!

مٺو ٿيندي هٿن ۾ جهلي ڪرسيءَ تي ويهي ٿو، هٻڪندي

مومل : مون کي معاف ڪريو بابا سائين. مون سوچيو هو، جو ڳيءَ جي

بددعا سان متان اوهان جو راڄ
۽ ملڪ تباهه نه ٿي وڃي !....
مون ڏاڍو ڀيانڪ خواب ڏٺو
هو، بابا !

راجانند: بس بس، آئون ڪابه ڳالهه ٻڌڻ
نٿو چاهيان. خواب جي تباهيءَ
ڪان اڳ تو سچي ٻچي تباهي
ڪري ڏيکاري. ڪٿان ايندو
ايڏو خزانو؟ ڪٿان ايندو؟ ڪٿان
ايندو؟....

(ڏکاري آواز ۾ چوندي، سندس ڳلو ڀرجي اچي ٿو ۽ وري مٿي کي هٿ ڏيئي ڪنڌ لوڏيندو رهي ٿو.)

سومل : بابا، اوهين پاڻ کي گهڻو پريشان
نه ڪريو. آئون اوهان سان ٻول
ٿي ڪريان ته وڃايل خزاني ڪان
ٻيڻو خزانو اوهان کي گڏ ڪري
ڏينديس.

(اوچتو ڪرسيءَ تان اٿندي رڙ ڪري.)

راجا : ڪٿان ايندو ايڏو خزانو؟ ڪٿان
ايندو؟.... ٽري وڃو! ٽري وڃو
منهنجي منهن تان.... ٽري وڃو!

(مرڪندي)

سومل : بابا سائين، اسان کي موڪل
ڏيو ته ڪجهه ڏينهن لاءِ خزاني
گڏ ڪرڻ جي مهم تي نڪري
وڃون.

راجا : ها ها ها ها.... خزاني گڏ ڪرڻ
جي مهم! ها ها ها ... ٽري
وڃو!.... سڀ ٽري وڃو........
آئون چوان ٿو، ٽري وڃو
منهنجي منهن تان! ٽري وڃو....

(سڀ ڀينرون آهستگيءَ سان نڪري وڃن ٿيون. راجا چرين وانگر ٽهڪ ڏيندو، ڪرسيءَ تي ڍهي پوي ٿو.)

— پڙدو —

سين : ۵

آئوٽ ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ : ريگستان.

عمرڪوٽ جو بادشاهه همير ۽ سندس ٽــي وزيرــــ راڻو سينڌرو، سينهڙو ۽ ڏونئرــ جهنگ ۽ پٽن وچان گهوڙن تي هلندي ڏيکارجن ٿا. بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي ٻڌجي ٿي.

ـــ ڪٽ ــ

سين : ۶

ان ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ : ڪاڪ محل ۾ شهزادين جي ويهڻ جو ڪمرو.

سومل، مومل ۽ ٻيون ڇيڪرون ويٺل آهن. ٻانهيون با ادب بيٺيون آهن. ڪي ٻانهيون مورڇل سان هوا ڪري رهيون آهن.

ناتر هڪ وڏو ڍڪيل ٿالهه کڻي ورانڊي مان لنگهندي، اندر داخل ٿئي ٿي. هوءَ ڪلندي اچي ٿي. سندس اندر اچڻ وقت بئڪ گرائونڊ ۾ ڇيڪرن جا ٽهڪ ٻڌجن ٿا.

هڪ ڇيڪري: اچي پئي ياڪ پري.

ٻي ڇيڪري: ڀهڪندي پئي اچي. ڪو وڏو مير ماري آئي آهي.

ٽي ڇيڪري: سدا سوڀاري آهي. پريو ڏيڍ سال ٿيو اٿس هيرن موتين جا ٿالهه ڍوئيندي.

سومل : رک هتي. ڏسون، ڇا آندو اٿئي!

ناتر کي

ناتــر ٿالهه سومل اڳيان رکي ٿــي. سومل ڍڪ هٽائي ٿي. ٿالهه ۾ هيرا موتي پريل آهن.

سڀ ڇيڪرون ٿالهه ڏانهن ڏسندي، خوشيءَ جا تاثرات ڏين ٿيون.

سومل ماٺ ۾ گنڀير آهي.
سومل کجھ هيرا کڻي،
پيرن کي ڏيکاري ٿي.

سومل : تحفا ته ڏاڍا قيمتي آهن. ڪير آهي پيش ڪرڻ وارو؟

ناٿـر : شاھ آباد ولايت جـو شهزادو آهي، سائڻ! وڏي اقبالي سان آيو آهي. ڏاڍي شان شوڪت وارو آهي. شڪل صورت ۾ به ڏاڍو ملوڪ آهي.

ٽڙيءَ سان

سومل : ملوڪ آهي يا بڇڙو، ڪير ٿو پڇي تو کان اهي ڳالهيون!....
ڪير ڪيترو به شان ۽ شڪل وارو هجي، اسان جو مطلب مايا ميڙڻ سان آهي .... وڃ ، هي وڃي توشاخاني ۾ رکرائي اچ.

ناٿـر : جي، سائڻ.

ناٿر نالھ کڻي، وڃي ٿي.

ڪٽ

سين : ٧

آئوٽ ڊور. وقت: شام، منهن-اونداهي.

عمرڪوٽ جو بادشاھ همير ۽ سندس ٽي وزير— راڻو، ڏونئر ۽ سينهڙو— هڪ هنڌ شڪار ڪيل جانور جو گوشت پچائي کائي رهيا آهن ته پري کان هڪڙو جوڳي ايندو ڏسن ٿا. هـو ويجهو اچي ٿو ۽ ڪين ڪاڪ نگر جون خبرون ٻڌائي ٿو.

ٽيئي چئا زمين مٿان وڇايل ڪپڙي تي ويٺا آهن ۽ ڪانين ۾ ٽنبيل ڪل گوشت کائي رهيا آهن، پـر راڻو هندو آهـي ۽ ماس نٿو کائي. پرسان باھ ٻري رهي آهي، جنهن جي روشني سندن چهرن تي ٻکي رهي آهي.

همير : ياڻ شايد پنهنجي بادشاهيءَ کان پري نڪري آيا آهيون. سچ

ٿهڻ وارو آهي ۽ سونهن ڏکيو
ٿي پوندو.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.... ڪٿي به ڪا
وستي نه ڏٺي اٿئون. سڄ ٿي سڄ
لڳي پئي آهي.

ڏونٿر: سڄ ۾ اڄ به واه جي لڳي آهي.
منهنجو ته ساهه ٿو وڃي.

(همير ڏانهن اشارو ڪندي، ڏونٿر کي.)

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ .... تنهنجو ساهه
تہ اڳي ئي بک جي ڪري
به هليو وڃي ها، پر دعا ڪر
همير حاڪم کي، جنهن هڪڙي
روجهه شڪار ڪري ورتي.

همير: شڪار ته ٿي ويا، پر هاڻ ڪا
ورڻ واري ڪريو.

ڏونٿر: منهنجو ته اڄ ڪان ساهه ٿو وڃي.
منهنجو گهوڙو به مون سان ان
راه ۾ شامل آهي. اسين پيٽي
چٽا هتي ئي دفن ٿينداسين.
اوهان ۾ سگهه آهي ته پلي وڃو.
ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.

(سڀ ڳلن ٿا.)

سينهڙو: تون، راڻا، ڇو سوير ڪان چپ
ڇپيو ويٺو آهين؟

(راڻي کي.)

ڏونٿر: راڻي کي به اڄ لڳي آهي. اڄ
جي ڪري ڪاڪڙو سڪي
ويندو آهي، سينهڙا!

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

(پري ڏانهن گهوريندي.) راڻو: اسين سڀ، برابر ازل جا اڄاڻ

آهيون، پر آئون پري کان
ڪنهن سوجهري ڏانهن سوير
کان ڏسي رهيو آهيان، جيڪو
هيڏانهن اچي رهيو آهي.

(سڀ اوڏانهن ڏسن ٿا.)

همير : دئو نه برابر ڏسجي ٿو. ڇا تو
ٻانئيين، رائا، ڪهڙي شيءِ
ٿيندي اها؟

سيهڙو : جهڙو سچ! جهڙو چنڊ!

رائو : برابر. پر آئون ٻانيان ٿو ڪو
ماڻهو آهي، تمام سهڻيءَ
صورت وارو.

ڏونئر : ”ماڻهو سڀ نه سهڻا، پکي سڀ
نه هنج“... ماڻهو نه هوندو ته
ٻيو ڪا سان ڪو هنج هوندو.
سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهي.

(جوڳيءَ ڏي ويجهو
ايندو ڏسي)

همير : رائي جو خيال صحيح آهي.

سيهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

همير : ڪير ٿي سگهي ٿو، رائا! هن
برپٽ ۾ جهڙو جوان!

رائو : پوشاڪ ته جوڳين واري اٿس.

سيهڙو : ڪو رمتو فقير ٿو ڏسجي.

همير : ويجهو اچي ته احوال وٺونس.
ويجهيءَ چڪ ۾ ڪو ڳوٺ
مجي ته هلي جيڪر آرامي ٿيون.
صبح جي ڳالهه صبح سان.

ڏمبرا جوڳيءَ کي ايندو ڏيکاري ٿي. ڪيس گيڙوءَ رنا ڪپڙا پهريل آهن، ڳلي ۾ مالها پيل اٿس ۽ ڪُلهي ۾ ساڻي رنگ جـي شال ويڙهيل اٿس. هو ڏکاريءَ حالت ۾ ڪنڌ هيٺ لاڙي هلندو رهـي ٿـو ۽ ٻٽڪ ڳرائوند ۾ بيت ڳائجي ٿو.

جي ڪاڪ ڪکوريا ڪاپڙي،
تن لهي نه لاڻي،
ڪڙي ڪيف خماريا،
مـي پي موالي،
ڪري حاصل هليا،
ڪيفيت ڪمالي،
وتن وصالي، لڏوٺان لوڏي ٿيا.

سينهڙو: ڀلي ڪري آئين، جوڳي! اسان توکي پري، ڪانَ ڏٺو پئي.

جوڳي ويجهو اچي ٿـو. هو سمورو وقت گنڀير ۽ خاموش آهي. هو چپ چاپ اچي بيهي ٿو رهي.

ڏونٽر : واه واه، جهڙو ديوتما ! ڪيڏو نه سهڻو ۽ سڀاجهڙو جوان آهي! سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهـــي.

رائـو : ڪير آهين جـو هن رنگ ۾ رليو پيو وتين؟ شڪل ته شهزادن جهڙي اٿئي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

رائو اُٺـي جوڳيءَ کـي ٻانهن کان وٺي ويهاري ٿو.

رائـو : ويهه جوڳي، ٿڪل ٿوندين.

سينهڙو : هن برپٽ ۾، شامويلي، ڪيڏانهن نڪري پيو آهين؟ ڪير آهين؟ ڪٿي جو آهين؟

جوڳي ويهي ٿو. ڳودڙي ۽ پاڻيءَ جـي ساندارڪي لاهـي رکي ٿـو. ڏونٽر ساڻداريءَ ڏانهن اکيون ناڙي ڏسي ٿو.

جوڳي : جيڪي ڏسجان ٿو سوئي آهيان. ڪشمير جو ڪاپڙي آهيان.

همير : نالو ڇا اٿئي؟

ڏنو ساهه ڀري ٿو

جوڳي : ڪاپڙين جا کھڙا نالا، بس، رمتو جوڳي آهيان. هاڻي ته هن بيابان ۾ جيئڻو ۽ مرڻو آهي.

سينھڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

همير : مٺ وڏاءِ، ڪجھ ڪاڻ، بکيو هوندين.

جوڳي : طلب ڪانهي.

سينھڙو : هي اسان جو حاڪم، عمرڪوٽ جو بادشاهه، همير سومرو آهي. هي سوڍن جو سردار راڻو مينڌرو آهي.

ڏونئر : آئون ڏونئر آهيان. ذات جو ٻٽي آهيان.

سينھڙو : ۽ منھنجو نالو سينھڙو آهي، پاڻ ڌماچاڻي آهيان. اسين ٽيئي همير جا رفيق ۽ وزير آهيون.

ساندارياءَ ڏانھن اشارو ڪندي، جوڳيءَ کي.

ڏونئر : اسين چار ئي هتي اڄ ۾ مري وڃون ها.. هن سانداريءَ ۾ تو وٽ پاڻي آهي نه ؟

جوڳي : ها، اڇي. جام پاڻي آهي.

سانداري ڏئي ٿو.

ڏونئر سانداري وٺي ٿو ۽ جوڳي گودڙيءَ مان وٺو ڪڍي ڪيس ڏئي ٿو.
ڏونئر پاڻي وٺيءَ ۾ ڀري ٿو، جنھن جو رنگ ڳاڙهو آهي.

رڙ ڪري

ڏونئر : اڙي، پاڻي آهي يا رت؟ ميان،

ڏکاريءَ ٻرڪ سان،
ڪنڌ ڌوڻيندي، ٽڏو
ساهه کڻي ٿو.
جوڳيءَ جي اکين مان
ڳوڙها وهڻ لڳن ٿا.
ڪئميرا هن کي ڳوڙها
ڳاڙيندي ۽ ٽڏا ساهه ڀريندي
ڏيکاري ٿي ۽ بئڪگرائونڊ
۾ هي بيت تحت اللفظ پڙهجي
ٿو.
ان وچ ۾ ڏونئر وٽي مان
پاڻي ڀڪ ۾ ڀري چکي ٿو
۽ وٽو مينڌري کي ڏئي
ٿو، جيڪو همير ڏانهن
وڌائي ٿو.
هڪ ڀيرندي سڀ واري
واري سان پاڻي پيئندا
رهن ٿا.

تون ته ڪو خوني ٿو ڏسجين!
مينڌرا، تون ڏس، سنگت سان
صلاح ڪرڻ ضروري آهي.
جوڳي: ”ڪڪوري ڪاڪ وهي،
راتا پاڻيءَ ۾ رت،
سوڍا اِي شربت،
نسورو ئي نينهن جو.“
رت ڪونهي، پاڻي آهي.
هي ڪاڪ جو ڪڪوريل پاڻي
آهي. پي ڏس.

”بيکاريءَ کي بر ۾،
ويو ڪيف چڙهي،
ڳالهيون ڪندي ڪاڪ جون،
ڳوڙها پيس ڳڙي،
ڪا جا انگ اڙي،
جيئن چڻنا ڦٽ چڙي پيا.“
ڏونئر: هي ته شربت آهي! سنگت
سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.
همير: هي رت ورنو پاڻي ڪيڏو نه
مٺو آهي!
راڻو: تنهنجي سرير مان عجب سڳند
پئي اچي، جوڳي!
سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.
جوڳي: اِها ڪاڪ نگر جي مٽيءَ جي
سڳند آهي.
سينهڙو: ڪٿي آهي اهو ڪاڪ نگر؟

ٽڏو ساهه ڀريندي

ڌنو ساهه پرينديءَ

همير : جتي جي پاڻيءَ ۾ ايڏو مٺاس
آهي، جتي جي مٽيءَ ۾ ايڏي
سڳنڌ آهي!
رائو : تنهنجي ڳوڙهن ۾ ضرور ڪا
وڏي وارتا سمايل آهي. ڪجهه
نه سل، توسان ڪنهن ايڏو
قهر ڪيو آهي؟
جوڳي : ”گَجر ڪي گجمير جون،
تارن ۾ تبرون،
هٿي حاڪمين ڪي،
زور پريون زبرون،
ڪاڪ ڪنڌيءَ قبرون،
پسو پرڏيهين جون.“
آف! سوين ڪُسجي ويا، سوين
ڦرجي فقير ٿي ويا....
ڪاڪ نديءَ جي ڪناري تي،
ماڻيلي جي راجڪماريءَ سومل
هڪ جادوئي محل جوڙيو آهي.
ان جي چوڌاري جهنگ ۾
هيبتناڪ جانور آهن. هڪڙو
وڏو تلاءُ آهي، جنهن جي
غضبناڪ ڇولين ۾ واڳون وات
ڦاڙي پيا گهمن. عجيب ورو ڪڙ
پيچرا آهن، جن ۾ جيڪو ڦاٿو
سو وري نه وريو. ڪئين مري
کپي ويا آهن!....
ڏونئر : پوءِ چاهي .... ماڻهو ايڏانهن
وڃيئي ڇو؟

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

جوڳي: پوءِ به ڪئين شاهه شاهزادا،
امير وزير، ڪاڪ محل ڏانهن
وڃڻ لاءِ راجڪماري سومل
اعلان ڪيو آهي ته سندس
ندي پيڻ مومل ان سان شادي
ڪندي، جيڪو سيئي خطرا
پار ڪري، ڪاڪ محل اندر
پهچندو!....

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

جوڳي: آه، ڪاڪ محل!.... جتي گجريون
رهن ٿيون، جن جون اکيون
اُتر مينهن جي وڄڻ وانگر
تجليدار آهن، جيڪي رڳو
ڪِلندي ڪئين خون ڪريو
ڇڏين!

”جهڙا گل گلاب جا،
تهڙا متن ويس،
چوٽا تيل چنبيليا،
ها ها هو هميش،
لالن جي لبيس،
آتڻ اکر نه آڇهي!

ٽڏو ساهه پري، گهوڙها .... ۽ انهن ۾ مومل!.... آه،
گاڏي ٿوه مومل!

سينهڙو: ايڏي سهڻي آهي مومل؟

تڏو ٺوڪارو. — جوڳي : آه !....

”مومل کي مجاز جا،
اکين ۾ الماس،
نہ ڪا عام نہ خاص،
جي ويا سي وڍيا.“
اڻون بہ هڪڙو بادشاهہ هوس،
نوَ لک ناٿي ۽ پنج هزار پيادن
سان مومل ماڻڻ هليو هوس.
سڀڪجهہ وڃائي، هاڻي فقير
بڻجي هن بيابان ۾ اڪيلو رلندو
وتان. هاڻي ڪهڙي منهن ملڪ
موٽي وينداس !

اٿي ٿو.

آه ، مومل جي هڪ جهلڪ
مون کي متوالو ڪري ڇڏيو
آهي !.... بس، الله واهي.
”جهڙا گل گلاب جا،
تهڙا مٿن ويس،
تهڙا مٿن ويس....“

آهستي آهستي هلندو، جوڳي نڪري وڃي ٿو.

همير : جوڳيءَ اندر ۾ آڳ لڳائي ڇڏي آهي. اِها مومل اسين بہ پسنداسين. اسين هينئر ئي ڪاڪ نگر هلنداسين.

سڀ اٿن ٿا.

ڏونئر : چو نہ، سيئي مرد مٿير آهيون. هن ڪان پوءِ موٽي هلڻ ميهڻو آهي. هـا، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

همير : هلو. گهوڙن تي لانگ ورايو. صبح ساجهر ئي اسين مومل جا

گهوڙن ڏانهن هلن ٿا.

مهمان ٿيندا سين.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ .

انهن مثـان هـي بيت تحت اللفظ اوورلئپ ٿئي ٿو.

”هنو هنو ڪاڪ تڙين،
جتي ڳهڙجي نينهن،
تڪا رات نہ ڏينهن،
سيڪو پسي پرينءَ کي،“

—ڪٽ—

سين : ٨

آئوٽ ڊور. وقت : چاندوڪي رات.

چار ني چٺا گهوڙا ڊوڙائيندا وڃن ٿا. ڪئميرا جهنگ ۽ پٽن مان هلندي سندن مختلف شاٽ ڏيکاري ٿـي. بئڪ گرائونڊ ۾ هـيءُ وائي پڙجي ٿي :

راڻـا جي رجپوت، مومل سهي پسندا.
پڙهيا پٽ پير، توني مير همير مرندا...
اصل لکيو انگ ۾، ٿيندو تان پہ ادا...

— ڊزالـــوـــ

سين : ٩

آئوٽ ڊور. وقت: صبح سوير.

ڍهندڙ سج ني ڊزالو سان رات جو منظر صبح ۾ بدلجي ٿو، ۽ سج ڪني ڪيندي ڏيکارجي ٿو . گهوڙن جي هلڻ جا ڪجهہ شاٽ ڏيکارڻ کان پوءِ انهن کي هڪ کلئي ميدان ۾ بيهندي ڏيکارجي ٿو، جتي پري تائين ڪجهہ بہ ڪونهي؛ رڳو واري ۽ ڊيون آهن.

واڳ ڇڪيندي ۽ بـري نهاريندي .

همير : اسين شايد وڃائجي ويا آهيون؛
شايد رات حـو سفر ڪندي ،
رستو ڀلجي ويا آهيون.

سينهڙو : ڪٿي آهـي ڪاڪ نـدي ؟

ڪٿي آهي ڪاڪ محل،
جنهن جو جوڳيءَ ڏس ڏنو هو؟

ڏونئر : اهو جوڳي وڏو نوڳي هو.
سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهي.

سينهڙو : بيشڪ بيشڪ.

همير : ڇا صلاح آهي، راڻا ؟ مومل
ڏانهن ڪهڙيءَ وات هلجي؟

ڏونئر : مون ڪي ۽ منهنجي گهوڙي ڪي
ڏاڍي اَڃ لڳي آهي، اسان ٻنهي
ڪي هتي ٿي ڇڏي وڃو. ها،
سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهي.

سينهڙو : پاڻ ڪيئي نہ ؟

راڻو : اوهين اِتي ترسو.

همير : ڇا ڏٺو اٿئي، راڻا ؟

راڻو : ڪاڪ جي ڪڪوريل مٿي.

همير : ها. جهڙي جوڳيءَ جي ٻت تي
لڳل هئي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

راڻو : ڪاڪ جي ڪنهن پانڌيءَ جا
پير آئي جي مٿيءَ ڪي هيستائين
ڪٿي آيا آهن.

همير : اسان ڪي اِهائي وات هلڻ کپي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

راڻو ان وچ ۾ چوڌاري
ڏيان سان نهاري رهيو
آهي. پوءِ گهوڙي ڪي
هڪ پاسي هڪلي ٿو.

راڻو پريرو وڃي، زمين تي
پيرن جا نشان جاچي ٿو
۽ پاڻهن لوڏي ساٿين ڪي
سڏي ٿو.

ٿيئي ڇڻا راڻي وٽ اچن ٿا.

پيرن جي نشانن ڏانهن
چتائيندي.

سڀ پيرن جي نشانن
ڏانهن ڏسن ٿا.

همير گهوڙي ڪي اڙي
هٿي ٿو ۽ سيئي انهيءَ
پاسي هلن ٿا.

ـــــ ڪٽ ـــــ

سين : ١٠

آئوٺ ٻور. وقت : ڏينهن.

هڪ ننڍڙيءَ ڀونگيءَ ٻاهران هڪڙو تمام ضعيف پوڙهو کٽ تي ويهي ٺڪر جي ڀونگري ٻي رهيو آهي. پري کان گهوڙن جي ٽاپن جو آواز ٻڌي، هو اوڏانهن نهاري ٿو ۽ آٿي بيهي ٿو.

پٽ کي اندران سڏ ڪندي.

پوڙهو : منـو!

منو : آيو، بابا.

پوڙهو : تـوواري کٽ ٻاهر ڪڍيو اچ. مزمان پيا اچن. ٻنهي کٽن تي وڇاڻ ڪري وٺ. جهٽ ڪر.

منو کٽ ڪڍي ٻاهر رکي ٿو ۽ گهوڙن ڏانهن نهاري ٿو. منو ٺڪرن اندران رليون ۽ وهاڻا ڪڍي کٽن تي رکي ٿو. گهوڙا ڀونگيءَ ويجهو اچي بيهن ٿا. هميرءَ سنڌس ساٿي لهن ٿا ۽ گهوڙا ٻڌي ڀونگيءَ وٽ اچن ٿا.

پوڙهو : ڀلي ڪري آيا. ڀلي ڪري آيا.

سينهڙو: پريا مڙس، ڪاڪ نگر اجا ڳچ پنڌ ٿيندو هتان؟

پوڙهو : ڪاڪ نگر! جتي سومل جي ماڙي آهي؟

حيرت جو تاثر ڏيندي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

پوڙهو : گهوڙن تان لهو، پاڻيءَ ڍڪ پيئو، ڪجهه ٿڪ ڀڃو. ڪاڪ هتان گهڻو پري ڪانهي.

پنهنجن همراهن کي.

همير : لهي پئو ته ڪجهه ٿڪ ڀڄون. پيرمرد ڪان ڪي خبرون چارون به وٺون.

ڏونئر : هــا، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

سڀ ڪٽن تي ويهن ٿا.

همير : ڪراڙي کي تڪليف ۾ وجهي ڇڏيوسين. ڏاڍو نيڪ مرد ٿو ڏسجي.

پوڙهو ۽ سندس پُٽ پـٽ تي ويهن ٿا.

راڻــو : چڱو تـه پنهنجي ملڪ ۾ آهيون. مهمانن جو آدرڀاءُ هتي به ساڳيو آهــــي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ .

همير : شابس هجيس. هن بيابان ۾ منڊلي مچايو ويٺو آهي. ڪيترو نــه ٿڪجي پيا هئاسين.

راڻــو : پوڙهي چيو ٿي ته ڪاڪ هتان گهڻو پري ڪانهي.

همير : پري هجي يا ويجهي. پنهنجو ملڪ ته ڇڏي آياسين، هاڻي ته ڪاڪ تي چڙهائي ڪرڻي ٿي آهي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي، ها.

پوڙهو : جيڪو ايرو سيرو حــال آهــي اسان جو.... غريباڻي پونکي آهي. اوهين امير ماڙهو آهيو. مسافر ٿي آيا آهيو. جــي ترسو تــه جيڪو حال حبيبان، سو پيش پِريان. رب جو ڏنو سيڪي آهي

سينھڙو : سڙئي خير آهي . تون ڪاٻه تڪليف نه ڪر. بس پاڻيءَ ڍڪ پيار اسان کي.

منوءَ کي

پوڙهو : ابا، پاڻي ته پيار مهمانن کي.

منو پاڻي پري سيني کي پياري ٿو. پهرين همير، پوءِ سڀ پاڻي پيئن ٿا ۽ ڳالهائيندا رهن ٿا.

ڏونئر : اَڄ تہ ڏاڍي لڳي آهي، پر ڪاڪ جو ڪڪوريل، ٺڏڙو منڙو پاڻي ڪٿان لڀي !

سينھڙو : بيشڪ، بيشڪ. پڇئون تہ سهي پوءِ تو کي ڪاڪ نديءَ جي ٺڏڙي منڙي پاڻيءَ ۾ ٽٻيون ڏياريندا سين.

سڀ کلن ٿا.

ڏونئر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

پوڙهو : ابا، ڪاڪ جي ڳالھ ٿا ڪريو، سچي چمار مون بہ هن پٽ ۾ ڏني آهي، پر هڙو ڪريب ڪڏهن ڪونہ ٻڌوسون. ڪيہ ڪين هو هتي. او.. . ٻنھ پينگ لڳي پئي هئي. اوچتوئي اوچتو، الائي ڇا ٿي ويو. ڌرتي ڦاٽي پيئي، ڪ آپ ڌري پيو .... راتئون رات محل ماڙيون نهي ويا ! اسين ڪو گريباٺو گهر ناهيون تہ بہ بہ-ئي ڏينهن لڳي وڃن .

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

پوڙهو : پر هتي ته جادون ٿي ويو! ابا، سچو جادون جو ڪم آهي. متان ايڏانهن ويا آهيو !

(سوپاريءَ جي ڪتر ڪندي)

سينهڙو : پر اسان ڪيٰ ته وڻو آهي، ڪاڪا. گس ته اِهو آهي نه ؟

پوڙهو : هائو. گس ته اِهوئي آهي. هيءَ سڌي وات وٺي ويندا ته اڳيان ڪاڪ نديءَ تي پڄي ويندا. بس، ان جي ڪنڌيءَ تي ئـي ڪاڪ محل آهي.

.... ابا منو! بابـا، گهوڙن کي پاڻي پيار. ويچارا پسون اڇيا هونـدا .

(منو گهوڙن کي پاڻي پيارڻ لاءِ اٿي وڃي ٿو.)

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونئر : منهنجو گهوڙو ڪچي نٿو، پر اَڄ ڏاڍي لڳي هونديس.

پوڙهو : ڪاڪ ڏانهن سنيريا آهيو. پر اوهان ڪان ڪبر ڪانہ پڇيم .... ڪير آهيو؟ ڪٿان ان پاسی نڪري پيا آهيو؟

عمير : بس، زماني جـا ماٺهو آهيون، عمرڪوٽ ڪان هليا آهيون.

سينهڙو : بڌو اٿئون، ڪاڪ جي شهزادي سومل ڏاڍي سهڻي آهـي، سو .... اٿين ٿي، انهيءَ خيال سان نڪتا آهيون.

(ڪنڌ لوڏيندي ڳالهہ سمجهندي.)

پوڙهو : انهيءَ ڪيال سان نڪتا آهيو...

سون اڳيئي سمجهيو هو، اوهين
انهي ڪيال سان نڪتا آهيو.

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهـــي.

پوڙهو : صلاح تي ڪير ٿو هلي ، ابا.
سونهٽي نه ڏاڍي آهـي. ڏاڍي
ڪا ملوڪ آهي. شاهه شاهزادا،
راجا مهاراجا، سڀ ڪنڌ ڪري
پيا اوڏانهن وڃن....

ڏونئر : تڏهن چئبو، تو به ڏٺـو آهـي
مومل کي، چاچا؟

پوڙهو : نه ڙي ابا. ڪهڙيون ٿو ڳالهيون
ڪرئين. هـن چـمار ۾ ٿيون
موملون ڏسجن!

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

پوڙهو : پر، ابا! اوهين نه وڃجو اوڏانهن!
جيڪي ويـا ، تن مـان هڪڙا
مري ويا ، پيا رلي مٺا. ڪئين
جهڳا جهڙ ٿـي ويا. ڪنانداڻيون
تباهه ٿي ويون.

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهـــي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

رائـو : ڇا ڳالهه آهي جو مومل کـو به
ماڻي نٿو سگهي؟

پوڙهو : مومل جو ته نالو آهي ، ابـا.
ست ڀيڻون آهن— سڀ هڪڙيءَ
صلاح ۾ آهـن. مومل سيني ۾
سونهٽي آهـي. پـر اصل آفت

جيڪا آهي، سا سومل آهي—
سيني ۾ وڏي.

ڏونئر : ڇئبو تہ مومل سان گڏ سومل بہ آهي. سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

پوڙهو : سڄو ماڻداڻ سومل جو منديل آهي. جيتري مومل سهڻي آهي، اوتري سومل سياڻي آهي.

ڏونئر : پوءِ تہ سنگت سان صلاح ڪرڻ تمام ضروري آهي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

پوڙهو : هن مائيءَ سان پڇڻ جي پيٽي ڪانهي، بابا. وڏي جادونگرڻ آهي، وڏي ڪريبڻ آهي! جادونءَ جي زور تي طلسمي محلات سومل جوڙيو آهي. مومل انهيءَ ڪاڪ محلات ۾، مٿي ماڙيءَ تي ويٺي آهي. رڳو ڏاڙا پئي هٽي، ماڻهو پيئي ماري. ڪاڪ نديءَ جي ڪنڌيءَ تي قبرن جون قطارون لڳي ويون آهن.

ڪجهه دير سڀ ماٺ ڪري هڪبئي کي ڏسن ٿا. همير مشڪي ٿو ۽ اٿي ٿو. سڀ اٿن ٿا.

همير : اسين ڪاڪ ڪنڌيءَ قبرون بہ ڏسنداسين، سومل جي ماڻداڻ کي بہ پڇنداسين، ۽ مومل بہ ماڻينداسين.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

همير : چڱو، چاچا، الله بيلي. دعا ڪج.

پوڙهو : ابا، الله بيلي. رب ڪي پرتا.

سڀ هلڻ لڳن ٿا.

— ڪٽ —

سين ۽ ١١

آئوٽ ڊور. وقت: ڏينهن.

همير، رائو، سينهڙو ۽ ڏوئر، گهوڙن تي آهستي آهستي ڪاڪ نديءَ جي ڪناري تان هلي رهيا آهن. هڪ پاسي قبرن جون قطارون آهن. هو چپ چاپ قبرن کي ڏسندا هلن ٿا. بئڪ گرائونڊ ۾ پراسرار موسيقي آهي.

— بزالو—

سين : ١٢

آئوٽ ڊور. وقت: ڏينهن.

مستانو بادشاهه ۽ ديوانو بادشاهه، ڪاڪ نديءَ ۾ مڇي مارڻ جون ڪنڊيون هڻي ويٺا آهن. ڪپڙا شاهاڻا پر ڪتان ڪتان ڦاٽل اٿن. ڏاڙهيون تمام وڌيل، وار وڪريل، منهن تي سخت سنجيدگي اٿن ۽ خاموشيءَ سان پاڻيءَ ۾ اکيون کپائي ويٺا آهن.

	مستانو: جيئندا قبلا، هي گهوڙا ڪنهن جا پيا اچن ؟
گهوڙن جي ٽاپن جو آواز ٻڌي، ڇرڪ ڀري.	ديوانو بادشاهه: جيئندا قبلا، پڪ سان مومل جي سواري پئي اچي!
گهوڙن ڏانهن نهاري، جيڪي پري کان اچن پيا. ٻئي ڇٽا آڻن ٿا، ڇرين جيان ٿهڪ ڏين ٿا ۽ ڪنڊيون ڪلهن تي ٻڌوڻن	مستانو بادشاهه: تہ پوءِ آئو، هلو، اڳي جهلي بيهون، محبوبن جا ديدار ڪريون !
وانگر رکي، هڪٻئي جي برسان ڪ هيٺ جهڪائي	ديوانو بادشاهه: ادب سان! هوشيار، خبردار!
ادب سان بيهي رهن ٿا.	مستانو بادشاهه: نظر هيٺ! خاموش! راجڪاري مومل جي سواري اچي رهي آهي !

عمير ۽ سندس ساٿين جا
گهوڙا ديواني ۽ مستاني
وٽ اچي بيهن ٿا. ٻنهي
جون نظرون هيٺ آهن ۽
با ادب خاموش بيٺا آهن.

ديوانو بادشاه: هشيار، خبردار!
مستانو بادشاه: نظر هيٺ، خاموش!
سينهڙو: ابا، ڪير مڙس آهيو؟

ديوانو ۽ مستانو گهبرائجي
ڪنڌ مٿي ڪڻن ٿا ۽ پوءِ
چرين وانگر ڪلن ٿا.

ديوانو بادشاه: قيئندا جبلا!....
مستانو بادشاه: اون هون.... جيئندا قبلا.
ديوانو بادشاه: ها،جيئندا قبلا، آئون مومل جو ديوانو بادشاهه آهيان، ۽ هي جيئندو قبلو مومل جو مستانو بادشاهه آهي.
مستانو بادشاه: اوهين ڪير آهيو ، قيئندا جبلا ؟
ديوانو بادشاه: اون هون .... جيئندا قبلا.
مستانو بادشاه: هـا ، جيئندا قبلا، اوهين ڪير آهيو؟
ڏونگر : اسين ٻه اوهان جا ڀائر آهيون، جيئندا قبلا.
سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.
مستانو بادشاه: مومل ڪي ڏسڻ آيا آهيو؟

ديوانو ۽ مستانو ٽهڪ
ڏين ٿا.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ .
ديوانو بادشاه: ڀلي ڪري آيا، ڀلي ڪري آيا، جيئندا قبلا.
مستانو بادشاه: مومل ته ٿوريءَ دير ۾ پاڻ هتي اچڻ واري آهي.

ديوانو بادشاه: اسان سان ملڪ جـو انجام
اٿس.
ڏونٿر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري
آهـــي.
مستانو بادشاه: تيستائين اوهين اسان سان
گڏ هلي پلا ماريو.
ڏونٿر : پلا ماريون ؟
مستانو بادشاه: ها، قيئندا جبلا !
ديوانو بادشاه: اون هون، جيئندا قبلا.
مستانو بادشاه: ها، جيئندا قبلا، اوهين به
اسان سان گڏ هلي پلا ماريو.
سينهڙو : ڇو پلا، پلا ڇو هلي ماريون؟
مستانو بادشاه: بس، مومل کي پلا وڻندا
آهـــن.
ڏونٿر : پلي جي نه موسم ئي ڪانهي،
جيئندا قبلا! سو به هن پاڻيءَ ۾
پلو ڪيئن مرندو ؟
ديوانو بادشاه: ڏسو نه ڪيئن ٿو مري،
جيئندا قبلا! مومل جي حڪم
سان تـه ماڻهو به مريو پـون،
پلن جي ڇـا مجال آهي جو
نه مرن !
سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.
مستانو بادشاه: مال ملڪيت اسان اکيءَ ئي
مومل وٽ جمع ڪرائي ڇـڏي
آهي. اهو ڪم پڪو آهي.
ديوانو بادشاه: ها، باقي پلي جي سو ڪڙي
مومل کي پهچائڻي آهـــي. بس،

اهتري دير آهي.

ٻئي ڄڻا هڪٻئي جي ڪلهن تي ٻانهون رکي چريـن وانگر ٺهڪ ڏيندا وڃڻ لڳن ٿا.

مستانو بادشاه: ڦيٺندا جبلا، دير ٿئي ٿئي.

ديوانو بادشاه : اون هون.... جيئندا قبلا.

مستانو بادشاه: هـا . جيئندا قبلا، جلدي هلو، متان پلا هيڏانهن هوڏانهن نه ٿي وڃن.

چار ئي ڄڻا کين ويندي ڏسندا رهن ٿا.

همير : ديوانو بادشاه، مستانو بادشاه....

ٻنهي کـي ويـندو ڏسي گنيير لهجي ۾.

سينهڙو : ويچارن جي چمار ئي، وئي !

راڻـو : پلا ماريندي پاڻ مري کپي ويندا!

ڏونئر : حـال اسان جا به اهڙائي ٿيندا، مون کي ۽ منهنجي گهوڙي کي هتي ئي ڇڏي وڃو. ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ديوانو ۽ مستانو بادشاهه وري به پاڻـيءَ ۾ وڃـي ڪنديون هڻن ٿا.

ڪلندي

سينهڙو : پان ڪيئي نه ؟

راڻـو : حال ڪهڙا بـه ٿين ، حاڪم همير سان گڏ آهيون.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهـــي.

همير : جنهن ڪامٺيءَ هيڏا دانا ديوانا ڪيا آهن، تنهن‌جي سونهن سوپيا نه الائي ڇا هوندي !

نهراءَ سان، پنهنجي منهن ٽڏو ساهه پري.

همير گهـوڙي کي اڙي هٺي ٽو ۽ سپ هلن ٿا.

سين ۽ ۱۳

اِن دور. وقت: شام. هنڌ: ڪاڪ محل.

ڪاڪ محل جي ٻاهرئين ڪوٽ جي وڏي دروازي اڳيان، مهمانن لاءِ ٺهيل ڪشادي ايوان ۾، هڪ وڏي ٿلهي تي ڪلم غاليچا وڇايل آهن ۽ طول وهاڻا رکيل آهن. دروازي وٽ هڪ وڏي پير ۽ آن مٿان ڏونڪا رکيل آهن. هڪ پاسي پاڻيءَ جا مٽ پيل آهن. ٿلهي تي وچ ۾ همير بادشاهه طول وهاڻي ڪي ٽيڪ ڏيئي ويٺو آهي، ۽ سندس ٻنهي پاسن کان راڻو ۽ سينهڙو ويٺل آهن. سينهڙو سوڙيءَ سان سوپاريءَ جي ڪُتر ڪري، همير ۽ راڻي کي ڏئي ٿو. ڏونٽر پاڻيءَ جي مٽن وٽ ٻڪڻي پنيان گرڙيون بيو ڪري.

ڪوٽ جي دروازي ڏانهن نهاريندي.

همير: هن ڪوٽ اندر الائي ڪهڙو ڪِر آهي؟

سينهڙو: الائي مومل جو ليڪ ڪنهن سان لکيل آهي؟

راڻو ڪوٽ جي دروازي ڏانهن نهاري رهيو آهي.

راڻو: حاڪم همير مومل ماڻيندو ته سيني ولايتن ۾ هاڪ پئجي ويندي. اسان جي سچي راڄ جو مان مٿي ٿي ويندو.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

همير: اسان مان ڪو به مومل ماڻيندو ته ٻين ٽنهي سنگتين کي خوشي ٿيندي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. اسين ان کي پنهنجي لڄ ڪري سمجهنداسين.

راڻو: هاڻي حڪم ٿئي ته بخت جي بازيءَ کي آزمائجي.

ڏونٽر ويجھو اچي ٿو.

ڏونٽر : ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

همير : مسافريءَ جو ٽڪ ته اجها لٿو ڪونهي، پر جنهن ڪم لاءِ هيڏي هلاڪي ڪئي اٿون، سو ته ڪرڻو ئي آهي.

رائو : ڏونٽر، تون پير تي ڏونڪو هڻي اچ.

ڏونٽر : اڪيلو؟ متان جادوءَ جو ڪو جن ڀوت هليو اچي.

ڪلندي

همير : متان مومل پاڻ هاڻي اچي!

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

دروازي ڏانهن ويندي پنهنجي منهن.
ڏونٽر هيڪندي ڏونڪا ڪڍي ٿو ۽ پير وڃائي ٿو.
ڪجھه دير رکي، دروازي ڏانهن نهاريندي، پنهنجي منهن.

ڏونٽر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ڏونٽر : ڪوبه ڪونهي. نه جن نه ڀوت، نه مومل نه سومل.... ڇشبو نه اسان جي اچڻ جي خبر اکواٽ پئجي وئي اٿن.
.... مومل ڪي نند مسان آثارڻ ته نيڪ ناهي....پر سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

سنگتين ڏانهن نهاري، پنهنجي منهن.
سنگتين ڏانهن هلڻ جو خيال ڪري ٿو ته ايتري ۾ دروازو کلي ٿو ۽ ناتر ٿهڪ ڏيندي، ڦيرون پائيندي، ڇير ڇمڪائيندي،

ڏونٽر وٺ اچي ٻيهي ٿي.

عجب ۽ ڊپ جي گڏيل تاثرات سان .

ڏونٽر: اڙي.... مومل! تون مومل آهين نہ؟ جن تہ ڪونہ آهين؟.... ايڏي سهڻي ! تون پڪ سان مومل آهين. منهنجيون تہ اکيون چرخ تي ويون آهن.

ٻنهي هٿن سان منهن ڍڪي ٿو.
ناتر ٽهڪ ڏيندي رهي ٿي.
ٿورو اڳتي هلي ٿو.

سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

هٿ منهن تان هٽائي، سنگتين ڏانهن اشارو ڪري ٿو.

.. . هل، هوڏانهن هل.... توسان احوال ڪريون ٿا.

ناتر ڦيريون پائيندي، پڙي کي لمڪائيندي، ٽهڪ ڏيندي، ٿلهي ڏانهن وڌي ٿي ۽ ويجهو اچي، آهستي آهستي ٽلندي ، ٻانهون ٻڌي، نازڪ انداز سان ٻيهي رهي ٿي.
ڏونٽر بہ پويان اچي ٿو.

.... سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ناتر پهرين همير، راڻي ۽ سينهڙي کي چتائي ڏسي ٿي ۽ پوءِ چنچلتا سان ٽهڪ ڏئي ٿي.
همير، راڻو ۽ سينهڙو ناتر کي ڏسندا رهن ٿا.

ڏونٽر : همير سائين.... مومل ! مومل

(ويجهو اچي.) پاڻ آئي آهي! پهرئين ٿي ڏونگي سان مومل پاڻ هلي آئي آهي! تنهنجي ڳالهه سچي ٿي. سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

(ناتر کي) راڻو : تون ڪير آهين؟ مومل ڪٿي آهي؟

(ڪنڌ کي جهڪائيندي.) ناتر : آئون راجڪماري مومل جي ٻانهي آهيان. سانئڻ ته اندر ماڙيءَ تي ويٺي آهي.

ڏونئر : اڙي اڙي، تون مومل نه آهين؟ .... ترپوءِ مومل ته الائي ڇا هوندي! مون تي ته هينئر ئي جادو ٿي ويو آهي.

(ناتر ٺهڪ ڏئي ٿي.)

(ناتر کي) راڻو : خاموش! ٻانهي ٿي ڪري بادشاهن اڳيان ناٽ نه ڪيا آهن.

(ناتر نخري سان منهن ۾ گهنڊ وجهي ٿي.) ڏونئر : مون کي ته هن جا اهي نٽ ناٽ ڏاڍا وڻن ٿا.

(نخري سان مرڪندي.) ناتر : نالو به ته ناتر اٿم....!

ڏونئر : ناتر؟ نالو به ڏاڍو پيارو آهي. سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

(راڻي کي) همير : هن کي چؤ ته مومل کي اسان جي اچڻ جو اطلاع ڪري.

(ناتر کي) راڻو : پنهنجيءَ سانئڻ کي وڃي ٻڌاءِ ته عمرڪوٽ جا سورما تو سان ملڻ لاءِ آيا آهن.... ۽ اهو به ٻڌاءِ ته اسين منڌس ٽڳيءَ جي

نـاهه ڪـي ڊاهڻ جـو ارادو رکون ٿا !

ناٿر راڻي کي گهوري ڏسي ٿي ۽ پوءِ چلولائيءَ سان ٽهڪ ڏيئي هڪدم ڪنيپير ٿي وڃي ٿي.

ناٿـر : راجڪماري سومل تائين پهچڻ لاءِ، راجڪماري‌سومل‌جي‌جادوئي چڪر مان لنگهڻو پوندو آهي !

سينهڙو : ها، ها، اسان کي سڀ خبر آهي.

ناٿـر : تہ پوءِ پنهنجين جوانين تي رحم ڪريو. منهنجي صلاح اٿـو تہ مان ميٺ ۾ هتان نڪري وڃو.

راڻـو : خاموش! تـو اسان کي بزدل سمجهيو آهي !

ناٿر هيسجي وڃي ٿي.

ناٿـر : مـون کي معاف ڪريـو. چڱا ماڻهو ڏسي، دل ۾ آيم تہ چڱي صلاح ڏيان.

ناٿر کي پنهنجاپ جي‌نموني

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ‌ضروري آهي. پر تو کي جيئن چون ٿـا تيئن چـو نٿي ڪرين ؟ منهنجي ڳالهہ تہ مڃيندئين نہ ؟

ناٿـر : آئون تہ حڪم جي بندي آهيان.

وڃڻ لاءِ مڙي ٿي، وري ترسي ٿي.

.... پـر هيءَ عمرڪوٽ جـي ولايت ڪٿي آهي؟

راڻـو : ڪٿي بہ آهي، توڻ وڃي اطلاع ڪر !

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ناٿـر : پلا، سانئڻ‌سومل‌لاءِ سو ڪٿڙي پا ڪٿڙي بہ آندي اٿو؟ ڪي هيرا، ڪي جـواهـر ، ڪو سـون ، ڪا چاندي....؟

راڻو : اسان سان هرڪو هن لاءِ سوڪڙي آهي. نون وڃي اطلاع ڪر.

ناٿر هيسجي وڃي ٿي ۽ ڇرڇڙ ڪندي تڪڙي تڪڙي هلي وڃي ٿي.

ڏونگر: مون کي ته ناٿر ڏاڍي وڻي ٿي. آئون ۽ سهڻجو گهوڙو هتي ئي رهنداسين.

سيهڙو : پهرئين ئي ٽپ تي هيرڪ هاري ويٺين !

راڻي ڏانهن

همير : پير ٽي پهرئين ئي ڏونڪي هٿ سان همراه کي ته پنهنجي مومل ملي وئي آهي . باقي اسان جي قسمت اسان سان. ڪيئن، مينڌرا ؟

سڀ ٽهڪ ڏين ٿا.

راڻو : ها، اسان جي قسمت اسان سان.

— ڪٽ —

سين : ۱۴

آئوٽ ڊور. وقت : ڏينهن.

سومل ۽ مومل ڪان سواءِ، بيون پيڙون ۽ ٻانهيون باغ ۾ لڪلڪوٽي راند کيڏي رهيون آهن. ٻه پيڙون لوڏ لڏي رهيون آهن. ڪلي ۽ ٽهڪ ڏيني رهيون آهن. ايتري ۾ ناٿر اتان لنگهي ٿي. پريشانيءَ وچان ٻنهي هٿن سان پڙي کي لمڪائيندي اهڙيءَ طرح تڪڙي ڊوڙندي محل ڏانهن وڃي ٿي. جو سيني کي محسوس ٿئي ٿو ته ڪا خاص ڳالهه آهي. سڀ پنهنجيءَ پنهنجيءَ جاءِ تي رڪجي وڃن ٿيون ۽ ڪبس ويندي ڏسڻ لڳن ٿيون.

هڪڙي پيڙ: هي ناٿر کي ڇا ٿي ويو آهي ؟

سپ ڪپڙي کي ويجهيون اچن ٿيون.

ٻي ڀيڻ: ڪي مهمان آيا هوندا.

ٽي ڀيڻ: مهمان ته ايندا ئي رهن ٿا. پر اڄ ڪا خاص ڳالهه آهي. تسو ڏٺو ڪونه، ناٿر ڪجهه پريشان هئي .

پهرين ڀيڻ: ها، ضرور ڪا خاص ڳالهه آهـــي .

چوٿين ڀيڻ: نه ته ناٿر اسان کي ضرور ٻڌائي ها .

ٻي ڀيڻ: پر هن ته اسان ڏانهن نهاريو به ڪونه !

ٽي ڀيڻ: بيٺي ئي ڪانه !

پهرين ڀيڻ: اڳي ته ناٿر کي ڪڏهن به ائين ڪونه ڏٺو اٿئون .

چوٿين ڀيڻ: هلو ته اندر هلون.

پهرين ڀيڻ: ها ها، هلو ته اندر هلون. ڏسون ته ڪهڙي ماجرا آهي.

سپ ڊوڙنديون اندر ڏانهن وڃن ٿيون .

—— ڪٽ ——

سين : ١٥

ان ڊور. وقت: ڏينهن. جڳهه : ڪاڪ محل اندر بيٺڪ جو وڏو ۽ ڪشادو، سينگاريل ڪمرو.

مومل ڪنهن خيال ۾ گم ويٺي آهي. سومل اچي ٿي.

سومل : مومل !

مومل : جـــي.

سومل : ڇا پئي سوچين؟

مومل : سوچيان پيئي، تو مون لاءِ ڇاڇا
نه ڪيو آهي، ادي سومل.

ويهي ٿي.

سومل : ڇري، اِها به ڪا سوچڻ جي
ڳالهه آهي. تون اِهو ڇو نٿي
سوچين ته اڄ تائين ڪو به
سورمو اسان جي منتر جنتر مان
آڪري نه سگهيو آهي.

مومل : انهيءَ ئي ڳالهه ته مون کي
ڳڻتيءَ ۾ وجهي ڇڏيو آهي،
ادي ! ڇا آئون ڪنهن جي به
لائق نه آهيان؟ ڇا، آئون رڳو
مايا ميڙڻ جو وسيلو ئي رهنديس؟

سومل : تون ائين ڇو نٿي سوچين ته
هرڪو اچڻ وارو تنهنجي لائق
ڪونهي. تون اِهو ڇو نٿي وسارين
ته اسين هتي انهيءَ خاص ڪم
سان آيون آهيون ته بابا سائينءَ
جي وڃايل خزاني جي پورائي
ڪريون.

مومل : پر اِهو ڪيستائين؟ اهو سڀڪجهه،
ڪيستائين ؟

سومل : جيستائين بابا سائين زنده آهي.
هو سڄي ڄمار ڪرامتي هڏيءَ
جو ۽ وڃايل خزاني جو ڏک
نه وساريندو.

مومل : پر اسان ته ڪيترين راڄڌانيون
برباد ڪري بابا سائينءَ کي
ايتري دولت پهچائي آهي،

جيڪا سندس وڃايل خزاني کان
ڪٿين پيرا وڌيڪ ٿيندي.

سومل : ڪيئن به هجي، اڳ سو پوءِ ان
جون وارث ته اسين ئي آهيون.
تو کي اِها ڳالهه نه ڪرڻ گهرجي،
مومل.

سومل : تہ پـوءِ هاڻي ئي چـونہ وڃي
مولـي هلون ۽ سندس خدمت
ڪريون.... الا، هو ويچارو ڏاڍو
اڪيلو هوندو!

سومل : مومل، تـون سمجهين ٿـي تہ
آئـون ان ڳالهہ کان غافـل
آهيان. سڀني کـي خبر آهي تہ
بابا سائينءَ کـي اسان ستن ئي
ڀيڻن ۾ وڌيڪ پياري تون هئينءَ.
پوءِ سڀ کان وڌيڪ نفرت جو
نشانو بہ تون ئي ٿئين....مومل،
منهنجي مٺڙي ڀيڻ، مون هي
سچو ڏڪسات تنهنجيءَ انهيءَ
ساک کي موٽائڻ لاءِ ئي تـہ
ڪيو آهي.

سومل : پر ادي ، تون ڪجهہ پنهنجي
لاءِ بـہ تـہ سـوچيندي ڪر.
ڏينهون ڏينهن تنهنجي مٿـي ۾
وڌندڙ چانديءَ جون تارون ڏسي
مون کي سچ تہ ڏاڍو ڏک ٿيندو
آهــي.

ڦڪي مٿرڪ مُرڪندي سومل : توکي ڪهڙي خبر تہ منهنجو
سورو موهہ تو ۾ آهي، مومل!
مومل : الائي ڇو، مون کي ائين محسوس
ٿيندو آهي تہ مون الڳاٿائي ۾
ڪنين ڪوندر ڪُهي ڇڏيا
آهن، ۽ .... اهو سوچي تہ ان
جو انت الائي ڪڏهن ٿيندو،
منهنجي اندر جو آرام ڦِٽي
ويو آهي.
سومل : ڏاڍي نرم آهي تنهنجي دل!
شال ڪو سخت دل نہ مليئي!
.... تنهنجي سڀ پيڙا مون پاڻ
تي کنئي، آهي، مومل.
آئون توکي ڏکوئل ڏسڻ نٿي
گهران. بس، هاڻي جلدئي اسين
پنهنجي ماڳ موٽي هلنديونسين.
اسان کي پنهنجي ڀاڳ کان
وڌيڪ ملي چڪو آهي. هاڻي
اسان کي ڪنهن جو بہ انتظار
ڪونهي، ڪو بہ اسان جي واٽ
نہ جهليندو.

—ڪٽ—

سين : ١٦

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ : ڪاڪ محل.

ناتر مهمانخاني کان موٽندي، محل جي هڪ وراندي مان لنگهي
ٿي. هوءَ تکڙي ڊوڙي رهي آهي.

—ڪٽ—

ناتر ڏاڪڻ چڙهي مٿي اچي ٿي، جتي مومل جي مٿوءَ جو پهرو ٺنگيل آهي. پهري پرسان هڪ ڪليل دري آهي، جنهن مان مٿو ٻاهر ڏسي سگهي ٿو.

ناتر کي ايندو ڏسي.

مٿو : آئون مومل جو مٿو آهيان !

ناتر جواب نٿي ڏئي.

هون.... ناتر، ناتر، ڇو پهرا مون سان ڳالهائين به نٿي ؟

ناتر بنا ڳالهائڻ جي، مٿوءَ ڏانهن ڪهند وجهي نهاريندي هلي وڃي ٿي.

.... وڏي افسوس جي ڳالهه آهي.
وڏي افسوس جي ڳالهه آهي !

سين ۱۷

ناتر بينڪ اندر داخل ٿئي ٿي، جتي سومل ۽ مومل وينل آهن. هوءَ تيزيءَ سان اندراڇي دروازي تي آتڙجي ڪري پوي ٿي ۽ هڪدم اُٿي، سنڀالي، پير پير ۾ پائي، ڪنڌ هيٺ جهڪائي، ٻه-چار قدم ڪٽي بيهي رهي ٿي، ۽ سهڪي رهي آهي.

سومل : ناترا

ناتر ڪنڌ جهڪائيندي، آهستگيءَ سان اڳتي وڌي ٿي. ۽ پوءِ اوچتو اوڇنگار ڏيئي، ٻنهي هٿن سان اکيون اکڻ لڳي ٿي.

مومل : ڇاهي، ناترا اوري اچ.

ٻــون ڀيڻون ۽ ٻانهيون داخل ٿين ٿيون ۽ ناتر کي اوچنڪارون ڏينــدي ڏسن ٿيون.

ڪڙي ڀيڻ: اڄ هن ڇوريءَ کي الائي ڇا ٿي ويو آهي.

پڻرون ويهن ٿيون ۽ ٻانهيون مناسب هنڌن تــي بيهي رهن ٿيون.

ٻي ڀيڻ: مٿان منوءَ نہ ڇيڙايو هجيس.

ٽي ڀيڻ: منوءَ سان تہ هن جي گتمٽ سدائين پئي هلندي آهي.

چوٿين ڀيڻ: نہ نہ، هيءَ تہ ٻاهران ٿي ڦوساٽجي آئي آهي.

اوچتو ٺاٺ ڪاٺيندي، پريل آواز ۾.

ناتــر : مون کي ڌڙڪا مليا آهن!

پہ چــار ڇٺيون گــڏجي، حيرت سان

گڏجي: ڌڙڪا مليا آهن؟

سومل: ڪنهن ڏنا آهن تو کي ڌڙڪا؟

ناتــر جواب نٿــي ڏئــي. سڏڪندي، اکيون آگهندي رهي ٿي.

.... ٻڌاءِ، ڪنهن ڏنا آهن ڌڙڪا تو کي؟

سومــل ڏانهن نهاري سڀ کلن ٿيون.

ناتــر : سانئڻ مومل جي مهمانن.

کلندي.

مومل : ڇا ٿا چون منهنجا مهمان؟

ڪڙي ڀيڻ: ڪٿان آيا آهن اِهي مهمان؟

ساکيءَ ريت، روئنهار کي انداز ۾

ناتــر : چون ٿا، اسين عمرڪوٽ ولايت جا سورما آهيون.

سومل : هــون، عمرڪوٽ ولايت جا سورما آهن!

ناتــر : چون ٿا، اسين راجڪماري سومل جي جادوئي محل کي ڏاهڻ آيا آهيون!

سومل : بس؟ ايتري چوڻ تي روئي پئي
آهين! هتي وڏا وڏا وير آيا
آهن. سڀني ائين ئي چيو آهي..
سڀ سورما اهائي سڌ کڻي آيا
آهن... تو کين اهو نه ٻڌايو
ته اڄ تائين ڪوبہ انهيءَ مقصد
۾ ڪامياب نه ٿيو آهي؟

نخر سان

ناتر : انهيءَ تي تہ مون کي ڏڪا
ڏنا اٿن.

سومل : ڇا ڇا چون؟

پيار سان

ناتر : مون کي ڪلهہ بہ ٽنا ڏين، چڙهيون
تا ڏين.

...ارن واري معصوم انداز ۾

سومل : عجيب ماڻهو آهن! اسان جي ناتر
کي ڪلهہ بہ ٽنا ڏين!

سومل : چڱو، ڏس تہ آئون انهن کي
ڪهڙي سيکت ٿي ڏيان. هاڻ
ٽلي ڏيکار پلا!

سڀ کلن ٿيون. ناتر
ڪلي ٿي.

— ڪٽ —

سين : ۱۸

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. جڳهہ : مهمانخانو.

همير، راڻو ۽ سينهڙو ٽلهي تي ويٺا آهن. سينهڙو سوڍڙيءَ سان
سوپاري ڪتري همير ۽ راڻي کي ڏئي تو ۽ پاڻ بہ کائي ٿو.
ڏونئر ڪوٽ جي دروازي ويجهو، مٽ مان پاڻي پيري، گرڙيون
ڀو ڪري. ڪوٽ جي دروازي مان ناتر نڪري ٿي. هوءَ نٽ
...ي سان جهومندي، ڇم ڇم ڪندي، ڏونئر وٽ اچي بيهي ٿي
۽ نهڪ ڏئي ٿي. سندس هٿن ۾ وڏو ٿالهہ ڪپڙي سان ڍڪيل آهي.

ڏونٽر : تون اچي وئيين ؟
تنهنجي وڏي مهرباني، ماني آندي
اٿئي نه؟ ڏاڍو چڱو ٿيو. مون
ان لاءِ پنهنجي هٿ ڌوتا، ڏاڍي
بک لڳي هئي .... مون کي ڏي،
مون کي ڏي، تنهنجا هٿ ٽڪي
پيا هوندا! هل‌هل، سنگت سان
صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

(ناٽر کان ٿالهه وٺي ٿلهي ڏانهن هلي ٿو. ناٽر سندس پويان هلي ٿي. ٿلهي وٽ اچي، ڏونٽر ٿالهه هيمير ۽ سينهڙي اڳيان رکي ٿو.)

ڏونٽر : بک بڇڙو ڪسول، دانا ديوانا
ڪري.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونٽر : منهنجو خيال آهي، هتي جيڪي
ديوانا هلن پيا، تن مان گهڻا
بک وگهي ائين ٿيا آهن. پر
اسان کي تہ موسل باقاعدي
ڏاڪون ڏڪي موڪليا آهن....
ضرور ناٽر کا سفارش ڪئي آهي.
ڀلا هاڻ .... سنگت سان صلاح
ڪرڻ ضروري آهي. ڏڪ ڪئي
ڪولاجي. ڀهرين طعام پوءِڪلام.

(ناٽر ڪِيل روڪي بيٺي آهي. ڏونٽر ٿالهه تان ڪپڙو هٽائي ٿو تہ ان ۾ مانيءَ بدران سٽ جا چار منجهيل ڦورا پيل آهن. ناٽر کان ٽهڪ نڪري وڃي ٿو. سيني جا منهن ڪاوڙ جو ناٽر ڏين‌ٿا ۽ اهي هڪٻئي ڏانهن نهارين ٿا.)

سينڙو : بيشڪ، بيشڪ.

رالسو : خاموش، بي ادب!

ڏونٽر : اڙي، هي تون ڇا ڪئي آئسي
آهين؟ توکان شايد ڀل ٿي وئي
آهي. وڃ، وڃي ماني ڪئي اچ،
نري نہ وڃ.

(راڻي جي چينب تي ناٽر ڪنپير ٿي وئي آهي.)

ناٽر : سانئڻ هي منجهيل سٽ موڪليو آهي ۽ چيو اٿس ته جيستائين ساني تيار ٿئي، تيستائين اِهو سلجهائي ڏيو.

ڪاوڙ سان رائي ڏانهن نهاريندي.

همير : منجهيل سٽ موڪليو اٿس، اسان کي، سلجهائڻ لاءِ؟

سينهڙو : ڄڻ ته اسين ڪي سندس نوڪر آهيون !

ناٽر : اَوهين ته حڪم جي ٻندي آهيان.

سينهڙو: توهين حڪم جي ٻندي آهين، پر اسين پاڻ حاڪم آهيون. ڪنهن هي ڪتراڪ هتان !

سٽ جو ڪڙو ڦورو ڪئي سلجهائڻ لڳي ٿو.

ڏونگر : ترس ترس، سنگت ساز، صلاح ڪرڻ ضروري آهي. ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي، اَوهين ٿو سٽ سلجهائي وٺان.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونگر : موهن کي سچي ڳالهه سمجهه ۾ اچي وئي آهي. مومل اسان جي هشياريءَ جو امتحان ٿي وٺي. سمجهي ٿي، اسين ان ۾ ڪامياب نه ٿينداسين ۽ پوءِ هوءَ اسان سان ملڻ کان انڪار ڪري ڇڏيندي. ائين نه؟ توهان به ڪا صلاح ته ڏي، حڪم جي ٻندي! سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي....

ناٽر کي، جيڪا دل روڪي ويٺي آهي.

ڏونئر هٿن ۾ چرڪن سان
ست سلجهائڻ تي مشغول
ٿو، پر ڪيس ڪوبه چيڙو
نٿو هٿ اچي. انهيءَ تي
همير، راڻو ۽ سينهڙو کلن ٿا.
ناٽر ڪان به کِل نڪري
وڃي ٿي، پر ٻري راڻي
جي اکين کي ڏسي ڪنبير
ٿي وڃي ٿي.

راڻو ڪمرپٽي مان خنجر
ڪڍي ڏونئر کي ڏئي ٿو.
ڏونئرست ۾ خنجر ڪٽي ٿو.
ناٽر عجب ۽ گهٻراهٽ جا
مناسب تاثر ڏئي ٿي.

راڻو : ڏونئر، هاڻي چڏ ان کي. اچي
هي خنجر وٺ. ست کي وڍي،
ٽوُنر ڪري وجهي گهوڙن جي
ڳچين ۾ ٻڌي اچ.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. ڏونئر، اِهي
ٽوُنر گهوڙن جي ڳچين ۾ ٻڌج،
متان ٻُچن ۾ ٻڌي اچين!

سڀ کلن ٿا.

ڏونئر : چڱو آهئين، سينهڙا! سنگت
سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ناٽر کي

راڻو : وڃ، پنهنجيءَ سانئڻ کي وچي
چؤ ته اسان سمورو ست سلجهائي
ڇڏيو آهي.... ۽ کيس چؤ ته
اِهي ڪم زنانا آهن، اسان ڏانهن
نه موڪلي!

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ڏونئر : ڀلا تون هاڻي اسان کي ماني
جلدي پهچاءِ. راڻي جي ڳالهه
دل ۾ نه ڪجئين. سنگت سان
صلاح ڪرڻ ته ضروري آهي نه.

ناٽر هيسيل ۽ گهٻرايل
حالت ۾ تڪڙي تڪڙي
هلي وڃي ٿي.

ــــڪٽــــ

سين : ١٩

ان ٻور. وقت : ڏينهن. هنڌ : منوءَ جو ورانڊو.

ناتر منوءَ وٽان تڪڙي تڪڙي لنگهي ٿي، هوءَ روئڻهارڪي آهي ۽ منوءَ کي ڪوبه جواب نٿي ڏئي.

ناتر کي ايندو ڏسي. منو : آئون مومل جو منُو آهيان.

.... ناتر، ناتر ، مون سان نٿي ڳالهائين؟ ڇو؟ مون کي سڀ خبر آهي، مون کي سڀ خبر آهي....

هلڪو سڏڪو ڀريندي ناتر : نه ڳالهائي مون سان !

منو : وڏي افسوس جي ڳالهه آهي. وڏي افسوس جي ڳالهه آهي.... ناتر روئڻي رب! ناتر روئڻي رب!

ناتر وڃي ٿي.

ڪٽ

سين : ٢٠

ان ٻور. وقت : ڏينهن. جڳهه: ڀينرن جي بيٺڪ.

ست ئي ڀيڻون ويٺيون آهن. پاڻهيون با ادب بيٺيون آهن. ڪي پاڻهيون مورڇل سان هوا ڪري رهيون آهن. سڀ ٺهڪ ڏيئي رهيون آهن ته اوچتو ناتر اوچنگار سان داخل ٿئي ٿي.

هڪڙي ڀيڻ: وري الائي ڇا ٿيو ڇوريءَ کي !

ٻي ڀيڻ : وري مهمانن ڏڙڪا ڏنا هوندس.

ٽي ڀيڻ : اهي مهمان به عجيب آهن.

چوٿين ڀيڻ: هڙيءَ سدا ڪلٺيءَ کي رڻاڙيو ڪدن.

سومل : ڇوري، تون ته سٽ ڪٿي وئي هئين نه، ان جو ڇا ٿيو؟

ٻارن جيان روئي دانهن ڏيندي....

ناتر : راڻي مينڌري ان جا ٽوڻر ڪرائي گهوڙن جي ڳچين ۾ ٻڌرائي ڇڏيا....

سڀ کلن ٿيون.
سومل جي منهن تي شرارت ڀري مرڪ تري ٿي اچي.

مرڪندي، داد ڏيڻ جي انداز ۾، پنهنجي منهن

مومل : راڻو مينڌرو؟ گهوڙن جي ڳچيءَ ٽوڻرا!

ناتر : تمام عجيب ماڻهو آهي، سائڻ! ڏاڍو چالاڪ آهي. مون کي ته ان جي اکين ڪان ڊپ ٿو ٿئي. چيائين، اهي زنانا ڪم آهن، پنهنجيءَ سائڻ کي چؤ ته اڳتي اهي اسان ڏانهن نه موڪلي.

مومل : راڻو.... سياڻو ٿو ڏسجي.

گهريءَ سوچ ۾، فخر ۽ عزم سان.

سومل : هونهه ! هوندو.... خير، ڪيڏو به ڪير سياڻو هجي، دل ڏوئي دکيءَ ۾ رکي ڇڏي. ڪاڪ جي ڪنوارين جي سونگهه به نه ملنديس.... مومل ماڻ، رڪ جا ڇٽا ڇٽا آهن !

— ڪٽ —

سين : ٢١

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. جڳهه: منوءَ جو ورانڊو.

ناٽر منوءَ وٽان لنگهي ٿي. سندس هٿن ۾ ڪپڙي سان ڍڪيل ٿالهه آهي.

اينڊي — ناٽر : منو....!

منو : آئون سومل جو منو آهيان.

ناٽر ويجهو اچي بيهي ٿي — ان ۾ ڇاهي ؟

ناٽر : ان ۾؟ ڪيلا آهن، زيتون آهن، کائيندين ؟

منو : ڪاراءِ، ڪاراءِ.

ناٽر شرارت وچان ٺهڪ ڏيندي هلي وڃي ٿي. — ناٽر : هل هل.... هي ته مهمانن جو طعام آهي .

منوءِ ناٽر جي اهل ڪندي ٺهڪ ڏئي ٿو . — منو : هه هه هه.... ڪنجوس،مکي چوس!
وڏي افسوس جي ڳالهه آهي ،
وڏي افسوس جي ڳالهه آهي.
ناٽر ڪني ڇوڪري آهي ....
ناٽر ڪني ڇوڪري آهي....
هه هه هه ....

— ڪٽ —

سين : ٢٢

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. جڳهه : مهمانسراءِ.

ناٽر ڇير ڇمڪائيندي، ٺلندي مٽڪندي، ڪوٽ جي دروازي مان نڪري، مهمانن جي ٿلهي ڏانهن اچي ٿي. سندس هٿن ۾ ڍڪيل ٿالهه آهي. همير، راڻو، سينهڙو ۽ ڏونٺر ٿلهي تي ويٺا آهن. سينهڙو سوپاريءَ جي ڪتر پيو ڪري. ڇم ڇم جو آواز ٻڌي، ڏونٺر ناٽر ڏانهن هلي ٿو. ناٽر ڪان ٿالهه وٺي ٿلهي ڏانهن هلي ٿو.

ناٽر منلس پويان اچي ٿي. ناٽر ڳل کي روڪيندي هڪي هڪي راڻي ڏانهن نهاري ٿي.

ڏونٽر : ڳڻي آئين نه، ماني؟ مون ان ڪري وات پٽي ڏوتو. مون کي ڏي، مون کي ڏي.... ماني اچي وٺي آهي — ڪاٿجي، نه ڪاٿجي.... سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ناٽر جي چهري تي شرارت کي پرکيندي

راڻو : وري ڇا ڳڻي آئي آهين ؟

سينهڙو : ڏونٽر لاءِ ڊاڪون ڊڪي آئي آهي.

ناٽر هيسجي وڃي ٿي

راڻو : ڪول نه ڏسئون.

ڏونٽر کي هڪندي

ناٽر : سانڍ چيو آهي، جيستائين طعام تيار ٿين، تيستائين ٽوري نيرن ڪري وٺو.

ان وچ ۾ ڏونٽر ٿالهه تان ڪپڙو هٽائي ٿو. ٿالهه ۾ ڪچا ڇٽا پيل آهن. سيني جي منهن تي ڪاوڙ اچي ٿي، هڪبئي ڏانهن ڏسن ٿا ۽ پوءِ ناٽر ڏانهن گهورين ٿا.

ناٽر راڻي جي نظر بچائيندي ڳل کي روڪي بيٺي آهي.

ناٽر کي

سينهڙو : نيرن لاءِ تنهنجي سانڍ وٽ ٻي ڪابه چڱي شي ڪانه هئي جو هي ڇٽا ڏياري موڪليا اٿس؟

همير ڏانهن نهاريندي

راڻــو : سومل جو اشارو شايد . ڪ ها
چٽا ڇپاڙڻ ڏانهن آهي.

همير : رڪ جا چٽا ڏياري موڪلي ها
ته اسين ڪُرڻي ڇڏيون ها.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ناٽر کي

ڏونئر : تنهنجي هٿان چٽا به چڱا هئا،
پر رڏي ته اٿين ها !

ناٽــر : آئون ته حڪم جي بندي آهيان.

راڻــو : ڏونئر، اِهو ڪم به تو کي ڪرڻو
پوندو.

ڏونئر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.

راڻــو : هي ٿالهه کڻ، ۽ اهي چٽا تورا
تورا ڪري گهوڙن جي کونڊين
۾ وجهي اچ .

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.... ڏونئر، اهي
چٽا گهوڙن کي ڏج، متان پاڻ
کائي ڇڏين !

ڏونئر : چٽو آهئين. سنگت سان صلاح
ڪرڻ ضروري آهي.

ناٽر خار کائيندي، هلي
وڃي ٿي.

راڻــو : پنهنجيءَ سائڻ کي چئج تــه
اسانجن گهوڙن نيرن ڪري ورتي،
هاڻي پنهنجو شان سڃاڻ ۽ اجايو
ادمبر ڇڏي ڏي.

سڀ کلن ٿا.

ـــ ڪٽ ـــ

سين : ٢٣

اِن ڊور. وقت: شام. هنڌ: مهمانسراء.

دسترخوان وڇايل آهي، جنهن تي گهڻا طعام رکيل آهن. همير، سينهڙو، راڻو ۽ ڏونئر ڪلندي ڳالهائيندي کائي رهيا آهن.

سينهڙو: ڇٻبو ته مومل واه واه ڪري ڇڏي. ڏاڍيون مهمانيون ڪيون اٿس، ڪيڏا طعام تيار ڪرايا اٿس.

همير: پنهنجو شان سڃاتو اٿس.

ڏونئر کي ڇيڙڻ لاء

راڻو: اِهو سڀ ناتر جي سفارش سان ٿيو آهي. ڏونئر، ڪيئن؟

ڏونئر کائڻ ۾ مست آهي. وات جي آوازسان مختصر جواب ڏئي ٿو.

ڏونئر: هئون....

راڻي کي اک پيچندي

همير: اها سفارش به ڏونئر جي مهابي ٿي آهي، راڻا.

راڻو: هائو، مجڻ مراد آهي. ڏونئر نه هجي ها ته بنهه بک مري وڃون ها.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. سچو آهئين. نه ته پاڻ به جيڪر ديواني ۽ مستاني بادشاهه وانگر پيا مومل لاء پلا ماريون ها.

سڀ کلن ٿا.

ڏونئر کي ڪباب ڏئي ٿو

....اڇي، ڏونئر، هي ڪباب کاءُ.

ڏونئر: ڪباب به ڪي قسمت وارا ڪائين. هتي ته ڪاڪ ڪنڌيءَ قبرون آهن، يا وري پلن جا

شڪار ٿيا ٿين. قدرت جو نظام
آهي. سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.

-- ڊزالـــو —

سين : ۲۴

اِن ڊور. وقت: چانڊوڪي رات. هنڌ : مهمانسراءِ.

ٿلهي جي ٻنهي پاسن فانوس روشن آهن. سامهون ڪوٽ جي وڏي دروازي جي ٻنهي پاسن ٻه فانوس ٻرن ٿا.

همير، راڻو، سينهڙو ۽ ڏونگر ٿلهي تي ويٺا آهن. سينهڙو سوپاري ڪتري سيني کي ڏئي ٿو ۽ پاڻ ٻه کائي ٿو.

سينهڙو : چوندا آهن ته جنهن جو کائجي، تنهن جو ڳائجي. سو .... سومل کي بيشڪ مُزرابون هجن.

همير : هائو، سومل کي بيشڪ مزرابون هجن. باقي سومل ته ٻنهه ڪا ڏنگي آهي، سينهڙا !

سينهڙو : ڏنگي....! ٻهرين ڏنان، ڪهڙا وٽ وڌئين.

همير : (کلندي.) تنهن ۾ ڏونگر ته ٻهرينءَ تي سَٽ، منجهيل سٽ کي سلجهائڻ ۾ اهڙو سَڪ تي ويو هو جو ....

ڏونگر : (کلندي.) سون چيو، ڳوماڻي ٿو وڻانس. پر ڏاڪو ڏاڪي سان نه جڙي، ڪو چيڙو ٿي هٿ نــ اچي ته ڇا ڪريان؟ جي راڻو ڳل نه ڪري ها ته آئون ياعمر قابو هــوس.

سڀ کلن ٿا.

رائـو : ڀلا، هاڻي اچو . اصل ڳالهہ تي.
هاڻي ڳڻ اِها ڪريو تہ جيترو
ڪاڏو اٿئون، اوترو اوڳارڻو بہ
آهـي.
سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.
ڏونگر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.
رائـو : صلاح اِها آهي تہ هاڻـي اصل
مارڪو شروع ٿيڻو آهي. اسين
هتي سومل کي ماڻڻ لاءِ ڪهي
آيا آهيون ـــ ۽ هاڻي سومل جو
سڏ ٿيڻ وارو آهي.
سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. اِجها تي حڪم
جي ٻندي حاضر ٿئي.
همير : پاڻيهي ڏونگر منهن ڏيندس.
سينهڙو : ڏونگر تہ اڳي ئي چمڪي تي
چڪن ٿيـو پيو آهـي .... پر
مون کي ڏاڍي دوکيباز ٿي نظر
اچي اِها ناتر!
ڏونگر : (سنجيدگيءَ سان) ناتر جي ڳالهين کي ڇڏي ڏي
سينهڙا ! اصل ڳالهہ سومل کي
مات ڏيڻ جي، سومل تي سوپ
پائڻ جي آهي. ها، سنگت سان
صلاح ڪرڻ ضروري آهي.
سينهڙو : تہ پوءِ ڪا اهڙي صلاح ڪريون
جو نانگ بہ مري، لٺ بہ بچي.
سومل بہ هٿ اچي ۽ سر بہ
سلامت رهن.

هميـر : ڪاڪ محل جي اندر جي احوال جي خبر اسان مان ڪنهن کي ڪانهي. تنهنڪري هاريون يا جيتيون، پر هرحال ۾ چار ئي ڄڻا هڪٻئي سان ٻڌل رهڻ کپنون.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. جيئن هيترو وقت پاڻ ۾ هم صلاح رهيا آهيون، تيئن هاڻي به رهنداسين.

هميـر : منهنجي دل چوي ٿي، اسان مان ڪو نه ڪو مومل ضرور مائيندو.

ڏونئر : ته پوءِ سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

راڻـو : صلاح هيءَ آهي ته ناتـر هاڻي ايندي ته اسان کي هڪڙو هڪڙو ڪري ڪوٽ اندر وٺي ويندي. سڀني کان پهرين حاڪم همير ويندو، ۽ سڀني کان پوءِ آئون ويندس.

هميـر : اسان مان ڪو به پهرين يا پوءِ وڃي سگهي ٿو. پهرين تون وڃ، راڻا. آئون توکان پوءِ ويندس.

راڻـو : پهرين امير، پوءِ وزير.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. اها ڳالهه تـو بلڪل صحيح ڪئي آهي ميندرا! مومل جهڙي شهزادي همير حاڪم کي ئي سونهي ٿي

ڏونگر : جيڪڏهن حاڪم هيپر مومل نه مڃي، ته پوءِ اسين ٻئي ڪنهن سان پلاند ڪنداسين.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

رائو : واه جي ڳالهه ڪئي اٿئي، ڏونگرا

ڏونگر : بيو وري! سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

-- ڪٽ --

سين : ٢٥

اِن ڊور. وقت : رات. جڳهه : منوءَ جو ورانڊو.

ناتر کي ايندو ڏسي	منو : آئون مومل جو منو آهيان !
ويجهو ايندي	ناتر : اِها ته سڀني کي خبر آهي.
ناتر جي اهل ڪري ٿو	منو : هون، اِها ته سڀني کي خبر آهي.
	ناتر : هــا .
	منو : تون ڪير آهين ؟
	ناتر : آئون مومل جي مِٺي آهيان!
ناتر ٽهڪ ڏئي ٿي، منو به اهل ڪري ٽهڪ ڏئي ٿو.	منو : اِها ته سڀني کي خبر آهي.
ناتر ڪيلو منوءَ کي ڪارائي ٿي.	ناتر : اچي، تولاءِ ڪيلو آندو اٿم.
ڪيلي ۾ چڪ هڻندي	منو : اڄ تون خوش آهين. ها نه ؟
	ناتر : ڪيئن ؟
	منو : مون کي سڀ خبر آهي. مون کي سڀ خبر آهي.
مون کي چڪ هڻندي	ناتر : تو کي ڪهڙي خبر آهي ؟
	منو : آئون دريءَ مان سڀ ڏسان پيو.
	ناتر : هون.... وڏو ڪو جاچوس آهين!

منو ٺهڪ ڏئي ٿو. ناٽـــر
منوءَ جي اهل ڪندي
ٺهڪ ڏئي ٿي.
ٻئي ٺهڪ ڏيندا رهن ٿا.
ناٽر ٻوڙندي هلي وڃي
ٿـــي.
— ڪٽ —

سين ۽ ٢٦

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مهمانسراءِ.

ناٽـــر چم-چم ڪندي، نخري سان صوف کائيندي، ٺهڪ ڏيندي، تلهي ڏانهن اچي ٿي، جتي همير، راڻو، سينهڙو ۽ ڏونٽر ويٺا آهن.

ڏونٽر : اچي وٺي بختاور، اچي وٺي!
سينهڙو : حڪم جي ٻندي الائي ڪهڙو حڪم کڻي آئي آهي.
ويجهو اچي نخري سان صوف ۾ چڪ هڻندي.
ناٽـــر : سائنءَ اوهان کي سڏايو آهي.
ڪلندي
ڏونٽر : اسان چئني کي؟
ناٽـــر : اونهون.
همير ڏانهن اشارو ڪندي
ڏونٽر : هن کي؟
ناٽـــر : اونهون.
سينهڙي ڏانهن اشـــارو ڪندي.
ڏونٽر : هن کي؟
ڪلندي
ناٽـــر : اونهون.
راڻي ڏانهن اشارو ڪندي
ڏونٽر : پلا هن کي؟
ڪلندي
ناٽـــر اون....هون.
ڏونٽر : ته پوءِ ائين چؤ نه، ته مون کي گهرايو اٿس.

ٺهڪ ڏيئي ناٿــر : اونهون. اوهان ۾ان ڪوبہ هڪڙو
مون سان گڏجي هلي.

همـير : جيڪڏهن آئون مولي نہ اچان تہ اوهين سومل سان پلانـد ڪجو.... ۽ اوهان مان جيڪو بہ سومل ماڻي، سو منهنجو راڄ ۽ پاڳ، تخت ۽ تاج سنڀالي.

سڀ همير ڏانهن نهارين ٿا. همير آهستگيءَ سان آتي ٿو، مٿي تي تاج رکي ٿو ۽ تلوار چيلهہ جي ٻڌي بہ هٿي ٿو.

سڀ خاموش رهن ٿا.
همير ناٿر جي پويان وڃي ٿــو.
بئڪگرائونڊ ۾ موسيقي وڄي ٿي.

سين : ٢٧

اِنڊور. وقت : رات، چانڊوڪي. هنڌ: جنتر منتر.

ڪاڪ محل جي ڪوٽ اندر، سومل جي ماڙيءَ تائين، سومل جي تيار ڪيل جادو نگري آهي، جنهن ۾ جهنگ اندر منجهيل ۽ وروڪڙ پيچرا آهن ۽ شينهن، پولڙا، نانگ بلائون، چبرا ۽ چمڙا، واڳون ۽ ٻيا خوفناڪ جانور موجود آهن. اهي گهربل موقعن تي ”ڪروما“ وسيلي ڏيکارجن ٿا.

جادو نگريءَ جي پرئين چيڙي تي ڪاڪ محل جي وڏيءَ بالڪنيءَ ۾ مومل، سومل ۽ ٻيون پيلون پري کان همير جو حال ڏسي کلي رهيون آهن.

بئڪگرائونڊ ۾ خوفائتي ۽ پُر اسرار موسيقي آهي، جنهن ۾ جانورن جي ڀيچاربندڙ آوازن جا پڙاڏا شامل آهن.

همير ۽ ناتر ڪوٽ جي دروازي مان داخل ٿيندي ڏيکارجن ٿا، جتان جادوئي جهنگ شروع ٿئي ٿو.

همير پوپان آهي ۽ ناتر ڇير ڇمڪائيندي، پڙو لمڪائيندي، ڦيريون پائيندي، ٽلندي، اڳيان هلي رهي آهي.

همير اندر داخل ٿئي ٿو ته اول پيانڪ خاموشي آهي. همير چوڌاري ڊنل اکين سان نهاري ٿو ۽ پوءِ ٻه چار قدم کڻي ٿو ته ڇيري جو آواز ٻڌجي ٿو. ڪجهه قدم اڳتي هلي ٿو ته اوچتو شينهن جي گجگوڙ ٿئي ٿي ۽ شينهن همير کي ڏسڻ ۾ اچي ٿو. هو گهٻرائجي بيهي رهي ٿو.

ناتر نهڪ ڏئي ٿي.

ناتر : اچو، اچو.... ڊڄي ويا آهيو ڇا؟

ناتر ڪجهه اڳتي آهي.

همير : تون مون کان پري نه ٿي، هن شينهن کي پري ڪر.

ناتر : هي هڪڙو شينهن آهي ڇا.... هتي ته ڪيترا شينهن ۽ ٻيا جانور آهن. اهي سڀ راجڪماري سومل جي حڪم ۾ آهن. آئون انهن کي ڪجهه به نٿي ڪري سگهان.

همير ڪجهه قدم کڻي بيهي رهي ٿو ۽ چئني پاسن نهاري ٿو. ڪيترائي خوفناڪ جانور نظر اچن ٿا.

پوائنٽي موسيقي هلندي رهي ٿي. مختلف جانورن جا آواز ٻڌجن ٿا.

ناتر ان وچ ۾ هڪ پهاڻي گوهي ڏيئي ڪم تي وڃي ٿي،

گذوگڏ پڙاڏي سان سنلس ٺهڪ
پڌڻ ۾ اچن ٿا.

ناٽر مسلسل ٺهڪ ڏيندي
رهي ٿي ۽ ان سان گڏ هوءَ
جادوئي ناچ نچي ٿي، جيڪو
ڏسڻ ۾ نٿو اچي، پر چير جي
ڇمڪي سان انجو تاثر پراسرار
موسيقيءَ ۾ جانورن جي آوازن
سان شامل آهي. سنلس ٺهڪ
۽ چير سان نچڻ جا پڙاڏا پري
ٿيندا وڃن ٿا.

ڪئميرا زوم ان ڪري
محل جي ماڙيءَ تي بالڪنيءَ
۾ بيٺل سومل، سومل ۽ ٻين
پيٺن کي ٺهڪ ڏيندي ڏيکاري
ٿي. اهي همير جي حالت تي
کلي رهيون آهن. ان دوران،
همير ناٽر کي گم ڏسي
ڪهرائجي وڃي ٿو.

هو مختلف پيچرن ڏانهن
ڊوڙندي، دانهون ڪري ٿو.
ناٽر جي ٺهڪن جو پڙاڏو
سنلس ويجهو گونجي ٿو.

همير : ناٽرا.... ناٽر! تون ڪٿي آهين؟
آئون توکي نٿو ڏسان! منهنجي
سامهون اچ .... هي جانور
سون کي ڪاٿي ڇڏيندا ! ....
ناٽر!.... ناٽرا....

سير کي جنني پاسن کان
خوفناڪ جانور دانهون
ڪندا نظر اچن ٿا. پر هو
همت ڪري هڪ هنڌ
بيهي رهي ٿو، ۽ خنجر
ڪڍي هٿ ۾ جهلي ٿو.
اوچتو سندس نظر سامهون
ماڙيءَ ڏانهن ڪجهي وڃي
ٿي، جني پري ڪان بالڪنيءَ
۾ مومل، سومل ۽ سندن
پيئون چانڊوڪيءَ ۾ تجلا
ڪنديون نظر اچن ٿيون.

پنهنجي منهن، گسر سر حالت ۾.

همير : ڇن نه نارن جو ڪو جهرمٽ آهي!.... ڇن نه ڪئين چنڊ آيري پيا آهن!.... پريون آهن يا اپڇرائون ؟.... الائي ڪير مومل آهي، ڪير سومل ؟.... سهڻين صورتن جي يڪي ڪيرڊارا آهـــي !

پري ڪان سنهڙا سنهڙا ٽهڪ اڀندا رهن ٿا.
جانورن جـا ڀيانڪ آواز آيرن ٿا.

آهي سڀ جادوئي مخلوق تہ نہ آهن؟.... آف، منهنجن حواسن کي الائي ڇا ٿي ويو آهي.

چرڪي
واڻڙن جيان هيڏانهن هوڏانهن ڏسي ٿو . کيس سامهون هڪڙو نانگ نظر اچي ٿو.
هو پکهرجي پوي ٿــو ۽ ڪجهه گهڙين لاءِ سراپجي بيهي رهي ٿو، ۽ پوءِ ڊپ

وچان رڙيون ڪري ٿو.
بئڪگرائونڊ ۾ سنلس
اندر جو آواز اُڀري ٿو.

ناتر ! ناتر....
”هتي نه ڪوئي ڪونهي....رات،
جهنگ، منجهيل واٽون، قدم قدم
تي موتمار جانور....ڪاڪ محل
جي ڪنوارين تائين پهچڻ
ناممڪن آهي .... آف، همت
جواب ڏيندي وڃي !.... پوئتي
موٽجي.... ها.... پر منگت کي
ڇا جواب ڏيو؟

پوئتي موسيقيءَ سان گڏ
جانورن جون دانهون پڙاڏا
ڪن ٿيون.

.... عقل کان ڪم وٺ، همير!
ڏسي وائسي موت جي منهن ۾
نه وڃ... ڇريو نه ٿي ، موٽـي
هل !.... ڇريو نه ٿي! ....ڇريو
نه ٿي !“

ڇرين جيان ! ڪيون ڦاڙي
ٽهڪ ڏئي ٿو.
ڪجهه ياد اچڻ جي انداز ۾،
جانـورن جـا آواز وري
اُڀرن ٿا.
همير واٺـڙن جيان پوئتي
موٽي ٿو .
بئڪ گرائونڊ ۾ ناتر جي
ٽهڪن جو پڙاڏو گونجي
ٿـو. جانورن جـا آواز
اُڀرن ٿا ۽ خوفناڪ موسيقي
ٻلندي رهي ٿي.
ــ ڪٽ ــ

ديوانو بادشاهه.... مستانو بادشاهه!
نه نه، آئون ڇريو نـه آهيان !
آئون ڇريو نه آهيان !

موٽي هل.... موٽي هل، همير!
موٽي هل!....

سين : ٢٨

ان ڊور. وقت : رات. هنڌ : مهمانسراءِ.

همير، رائو، سينهڙو ۽ ڏونٽر تلهي تي ويٺا آهن. سوپاري ڪائيندي ڳالهيون ڪري رهيا آهن.

سينهڙو : ڇنبو تہ مومل سچ پچ ايڏي سهڻي آهي!

همير : بس ، قدرت جو شان آهي. ماڻهو پاڻئي تہ ويٺو ڏسجيس.

ڏونٽر : ڀلا طبيعت جي ڪيئن آهي؟ سهڻا تہ ڍوهہ بہ آهن، پر انهن‌تي پٽ تي پيا رلن.

همير : ڏاڍي رلڻي‌ملڻي، ڏاڍي مهمان‌نواز .... ڳالهہ ڪرڻ ڪان ٻاهر آهي.

سينهڙو : ڀلا ، حاڪم سائين ، توسان ڪهڙيون خبرون چارون ڪيئين؟

همير : خبرن چارن ڪي ڇڏي ڏي. بس، اڻين ويجها ويٺا هئاسين ، جيئن تون ۽ آئون ويٺا آهيون. مڙئي سندس مزماني ڪائي آياسين .

ڏونٽر : ڀلا، طعام ڪهڙا هئا؟ سنگت سان صلاح ڪرڻ تہ ضروري آهي .

همير : طعامن جا ڍير هئا. ڏسڻ سان ڏي ڏہ ٿي ويو. قيما ، ڪوفتا، زردا، پلاهون.... تنهن ۾ هرڻ ۽ تتر جا گوشت هڪ پاسي، ڪلندي

ڪاڪ محل

ککڙ ۽ حلوانُ ٻئي پاسي،
تازا ۽ سُڪا ميوا ٽئي پاسي،
۽ مٺاڻ وري قسمين قسمين
شربت ۽ ٺاڌلون.... مکڻ ۽
ماکيون ته ري حساب هيون.

ڏونئر : برابر، بادشاهي ٻار آهن.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. ڀلا سومل جي
خبرچار ؟

همير : ڏاڍي فضيلت واري ! آهـا به
گڏ ويٺي هئي. پر اهڙي بيمروت
ڪانهي، جهڙي پاڻ سمجهي
هئي.

ڏونئر : ڀلا، ناتر ڪيئن هئي ؟

همير : ان جا آئي به اِهي ٽي ساٿيا
پرڪار هئا. پيون به پانهيون
اِلاهي هيون. سڀ ڏاڍيون
سهڻيون.

رائو : ڀلا هاڻ اصل ڳالهه تي اچون
.... همير سائين، تون سومل ۽
سومل سان ڪهڙو فيصلو ڪري
آئين ؟

همير : فيصلا وري ڪهڙا، اهڙا ڪي
شرط وڌائون جو پنهنجي مجي
ڪان ٻاهر هئا.

رائو : ڪهڙا شرط وڌائون ؟

همير : بس هاڻي آهي منهنجي دل ۾
آهن. ڏاڍا ڏکيا شرط هئا.

سينهڙو : اسين به ٻڌون ته چڱو، همير سائين.

ڏونئر : ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

هميـر : سنگت جي ڪري ئي ته مون اهي شرط قبول نه ڪيا.

سينهڙو: سنگت جو ته سر به حاضر هو ترلاء. تون پنهنجو مطلب ته ماڻهن ها، همير سائين.

ڦڪي ڪـِل ڪلندي

هميـر : سڀ موملون هجن، ته به راڻو، سينهڙو ۽ ڏونـئـر منهنجـي لاء وڏيڪ ڳرا آهن.... بس، هـانءُ ان ڳالهه کي ڇڏيو. اوهين پاڻ وڃي مومل جو منهن ڏسندا ته سڄي ڳالهه ڇڻي ٿي پوندي.

سينهڙو: هائي وري اسان جي وڃڻ جـو ڪهڙو ضرور. سنجهي ئي موٽي چونه هلجي.

هميـر : اون هون.... ٿي سکهي ٿو، اوهان سان ڪي بيا شرط ٿين . ٿـي سگهي ٿو، اوهان‌مان ڪو مومل کي مچائي وجهي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ .

ڏونئر : ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

راڻـو : سنگت کي اهي شرط ٻڌڻ کپن. تيستائين موٽڻ ميهڻو آهي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. اِها تـو ٻلي ڳالهه ڪئي آهي، راڻا.

هميـر : هائو. اوهان جي به دل ۾ اِهـا

گهاله نه رهي نه مومل جي ماڙي
نه ڏنيسين.

ڏونٽر : پلا، حاڪم سائين، واٽ جي خبر ڏي— ڪو جهنگ، ڪي جناور ؟

کلندي

همير : جهنگ به آهي، جناور به آهن. پر.... بس، وچ تي تورو گس اولو آهي، پوءِ سامهون ئي مومل جي ماڙي آهي. باقي رات وڪڙو آهي، سو چنڊ جي سهائيءَ ۾ سيڪي ڏسجي پيو.

ڏونٽر کي

سينهڙو : پوءِ پلا، ڪيئن تو پاٿئين، ڏونٽر، هلبو مومل جي ماڙيءَ تي ؟

ڏونٽر : ها، ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

—ڪٽ—

سين : ٢٩

ان ڊور. وقت : چانڊوڪي رات. هنڌ : ڪاڪ محل جو باغ.

مومل پينرن سان گڏ پينگهه لڏي رهي آهي. ٻانهيون به موجود آهن. سين سندن ٽهڪن سان شروع ٿئي ٿي. ٽهڪ جهڪا ٿين ٿا ۽ بئڪگرائونڊ ۾ بيت تحت اللفظ پڙجي ٿو.

”جهڙا گل گلاب جا، تهڙا مٿن ويس،
چوٽا تيل چنبيلئا، ها ها سو هميش،
پسيو سونهن سيد چيءِ، نينهن اچن نيش،
لالن جي لبيس، آتڻ اڪر نه آڇهي“.

بيت ختم ٿئي ٿو ۽ وري
لهڪ اُيرن ٿا.
ناتر تڪڙي تڪڙي لنگهي
ٿــــي.

هڪڙي پيڻ: ناتر وڃي پئي جنگ تي.

ٻي پيڻ: سدا سوڀاري آهي. عمرڪوٽ ولايت جي بادشاهه همير سومري کي مات ڏيئي ڇڏيئين!

ناتر کي سڏيندي
پري کان
پينگهه تان اُٿندي

مومل : ناتر!

ناتــر : جي، سائڻ!

مومل : هيڏانهن اچ.

ناتــر : جي سائڻ!

ناتر ويجهي اچي ٿي

مومل : ڏاڍي خوش پئي ڏسجين؟

ناتر مومل جي اکين ۾ گهوري
ڏسي ٿي. ڪجهه دير
ترسي ڳالهائي ٿي.
مرڪندي

ناتــر : توکي ڏسي، خوش نه ٿيان، سائڻ!

مومل : سومل ادي ڇا پئي ڪري؟

ناتــر : دريءَ ۾ وڃي بيٺي آهي، سائڻ.

هڪڙي پيڻ: هون!.... هلو نه سڀ دريءَ تي هلون. ناتر جي جنگ ڏسون.

مومل : تون وڃ، ناتــر.... جيئن ادي سومل چيو اٿئي، تيئن ڪر.

ناتر ڇم-ڇم ڪندي هلي
وڃي ٿي.
مومل هاڻي ٿــي ۽ سڀ
ان جي پويان هلن ٿيون.

ـــ ڪٽ ـــ

سين ۽ ٣٠

ان ڊور. وقت: چانڊوڪي رات. هنڌ: جادونگريءَ جو ڪروما-سيٽ. بئڪ گرائونڊ ۾ جادونگريءَ جي خوفائتي موسيقي ۽ جانورن جا آواز. سينهڙو جادونگريءَ ۾ پريشان آهي. ناٽر ڪم تي ويٺي آهي.
ناٽــر جا ٺهڪ اڀرن ٿاـــ ڪڏهن ساڄي پاسي تہ ڪڏهن کاٻي پاسي کان.

سينهڙو: وڏي ڪا چنڊي آهي هــيءَ
چوري !.... او چوري، ناٽر !
ڪٿي آهين ؟
همير حاڪم چيو هو، توري واٽ
ڏکيري آهي.... بيشڪ، بيشڪ.

سندس اندر جو آواز
ٻــٽي قدم هلي ٿو.
سامهون شينهن ڏسجي ٿو.
شينهن جي گجگوڙ پڌجي
ٿي. پاسي واري ڪس ڏانهن
ڀڄي ٿو.

ڪا هڪڙي واٽ تہ آهي ڪانہ!
.... او چــوري ! نياڻــي !....
ڪيڏانهن ويئين ؟.... ڪهڙيءَ
هڇا ۾ ڦاسايو اٿئي!

پنهنجي منهن
ناٽر جو ٺهڪ اڀري ٿـو ۽
وٽن تي سندس چهرو سپر
امپوز ٿئي ٿو.
سامهـون مختلف جانــور
ڏسي ٿو. وري ڪس بدلائي
ٿـــو.

...."جهنگ بہ آهي، جناور بہ
آهن. پر.... بس ، وچ ني تورو
ڪس اولو آهي، پوءِ سامهون ٿي
مومل جي ماڙي آهي".....
بيشڪ، بيشڪ.

همير جو آواز يـاد اچيس
ٿو. همير جي آواز جو پڙاڏو
پڌي ٿو.
ماڙيءَ جي بالڪنيءَ مان
ٺهڪ اڀرن ٿا.

سينهڙو ڇتيءَ پاسن کهپرائڻ جي
ڏسي ٿو.
لهڪ وري آيرن ٿا.
سينهڙي جي نظر بالڪنيءَ
تي بيٺل سومل ۽ سنڌس
پيرن جي ميڙ تي پوي ٿي.

اڙي، ڪنوڻ پٺي ٿئي ڇا؟....
مينهن پوو ته پوءِ ڪيڏانهن
وڃبو!.... نه نه .... اوه، هي ته
ڪي محبوبن جا مهاندا آهن....
بيشڪ، بيشڪ. پر انهن ۾
سومل ڪهڙي آهي؟.... ڪيئن
سڃاڻبو ايڏانهن؟

جانورن جي گجگوڙ ٿئي
ٿي. چرڪي پئي ٿو.
سنڌس اندر جو آواز.

پيلي سينهڙا، تون ته شينهن تو
سڏائين، پر هتي پڃرن جي پيٺي
ڪانهي.... هائي ته ڪس جي ته
خبر نه ٿي پوي.... ڪا هڪري
وات ته آهي ئي ڪانه!

مختلف پاسن ڏانهن گهتون
ڏئي ٿو. جانورن جا آواز
۽ لهڪ تيز ٿين ٿا.

— بزالسو —

سين : ٣١

اڻ پورو. وقت : چانڊوڪي رات. هنڌ جادونگري.

ڊونٽر ۽ ناٽر هڪ هنڌ بيٺا آهن. ناٽر لهڪ ڏيئي رهي آهي.

ڊونٽر : سچ ٿو چوانءِ ناٽر، منهنجو
هي ڪنهن سان ٺڪهڙو واسطو
.... منهنجي سومل ٻه ٿون، تہ
سومل ٻه ٿون. هل تہ هتي چڱا
هتان نڪري هلون!

ڪلن تي هٿ هڻي، نخري سان

ناٽر : اون هون.... سومل راڻي ڪٿل
لامي ڇڏيندي!

ڊونٽر : منهنجي ڳالهہ مڃ....سنڪت سان
صلاح ڪرڻ ضروري آهي، پر
هل تہ ملڪ ميٽ ۾ هتان نڪ
هلون!

جانورن جا آواز اڀرن ٿا ۽ ڊونٽر ڇرڪ ڀري ٻہ قدم پوئتي هٽي ٿو.
ناٽر لهڪ ڏئي ٿي.
ٻچنــدي، شينهن ڏانهن اشارو ڪندي.

ڊونٽر : انهن ڪتن کي جهل.
ناٽر : ڪتا ناهن، شينهن آهن!
ڊونٽر : شينهن آهن ؟ تہ پوءِ ڇا ٿيو؟
آئون ڪو انهن کان ٻچــان
ڪونہ ٿو.

ناٽر جي پويان ٻہ قدم هٽي وري بيهي ٿو.

ناٽر : تہ پوءِ اڄ نہ اڳتي !
ڊونٽر : ترس، ترس. اڳتي جــي ڳالهہ
اڳتي سان.... پهرين اهو ٻــڌاءِ
تہ شينهن ڪهڙا آهن. ڏهن جو
ٽمٽ تہ آئون آهيان. پوءِ ٻہ....

ٿهڪ ڏيئي

ناٿـر : رڳو شينهن آهن ڇا؟.... چيتا، بگهڙ، واڳون، رڇ، نانگ، بلائون، سوين آهن.

جانورن جا آواز اڀرن ٿا.... ڏونٽر سامهون هڪ نانگ کي ڏسي، اکيون ان ۾ کپائي ڳالهائي ٿو.

ڏونٽر : ناٿر، هاڻ ڳالهه پـــ.... تون سچائي ڏيکار، پوءِ ڀلي بلائون ڀلي پيون ايڏانهن گهمن ڦرن. ها، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

کلندي

ناٿـر : تو ۾ ته پنهنجن يـارن جهڙي همت به ڪانهي. آهي به اڌ ٿان وري ويا هئا، پر هتان ڪجهه اڳيرو تـه هليا هئا. تـون ته ڇـرين ئي ڪونه ٿو!

بئڪ گرائونڊ ۾ خوفائتي موسيقيءَ سان گڏ جانورن جا آواز هلندا رهن ٿا.

ڏونٽر : هـي تـون ڇـا پيو چوين؟ منهنجن يارن کي حرف ٿي ڏين! آهي ته مومل جـون مزمانيون ڪاٿي آيا آهن.

ناٿـر : بلي....! مومل جـون مزمانيون ڪاٿي آيا آهن! منهن اٿن اهڙو؟

ڏونٽر : ڏس، ناٿـر، منهنجن يارن جـي ڳلا نه ڪر ـــ نه ته آئون ڏڪ هٿي پورو ڪندوسان ها!

نخري سان

ناٿـر : هٿي به ڏس ڏڪ ا باقي ڳالهه جيڪا هوندي، سا ڪبي. آهي ته پئي چئا، تنهنجا بهادر يار، هتان بزدل ٿي پڳا آهن. شڪر ڪن جو ڪنهن جانور جو ڪاڄ نه ٿيا.

ڏونئر : حاڪم همير به مومل ڏانهن نه پهتو هو؟

ناتر جواب بدران ٽهڪ ڏئي ٿي ۔

پنهنجي منهن

هن ته سربستيون خبرون اچي ڪيون هيون، پر ٽڏهن شرطن جي ڳالهه ڪيئن هئي؟
ڪهڙا شرط آهن تنهنجي مومل جا ؟

ناتر کي۔

ناتر : شرط ؟ هڪڙوئي ته شرط آهي۔

ڏونئر : ها، ڪهڙو شرط آهي، ٻڌاءِ؟

ناتر : بس، اهوئي ته هتان هلي وڃي مومل ڏانئين پهچڻو آهي۔

پنهنجي منهن، بيخياليءَ ۾

ڏونئر : هون.... ته اهو شرط همير ۾ سنهڙو پورو نه ڪري سگهيا آهن۔ پر ڏونئرڙي تي ڪهڙي ميار آهي؟.... هاڻي ته سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي۔

ناتر ان وچ ۾ ڪمر ٽپي وڃي ٿي۔
ڏونئر ناتر سان ڳالهائڻ لاءِ منهن ورائي ٿو ۽ کيس ڪمر ڏسي رڙيون ڪري ٿو۔

.. . يلا هاڻ تنهنجي ڇا صلاح آهي، ناتر! هل ته....
اڙي ڪيڏانهن هاي وئينءَ؟
ناتر! ناتر!.... مون کي ڇڏي وئينءَ ڇا ؟ اڙي، آئون ڇا پڇو ڇوان، ٻڌ ته ....

ناتر جا ٽهڪ اچن ٿا۔

جانورن جا آواز اڀرن ٿا.
ڏونگر ٻپ ۾ هيڏانهن هوڏانهن
ڏسي پوئتي موٽي ٿــو.
ڪلندو رهــو. ٿــو ۽ هلندو
رهي ٿو.

پوڪ تي ڪرين موں سان ؟
چگو، تون اڄ نہ سهي ....
چگو، تون پلي نہ اچ ، آئــون
بہ اڪيلي نہ ايندس !
.... يار ڏونگرڙا، ڪهڙتو جانورن
جي پيٽ ۾ وڃي. مومل هجي
يا سومل، هرڪا پنهنجي گهر
خوش هجي. هل تہ هلي سنگت
کي سلامي ڏيون. سنگت سان
صلاح ڪرڻ ضروري آهي، ها !

پوئتي مــوٽندي، پنهنجي
منهن ڳالهائيندو رهي ٿو.

.... ناتر کي الائي ڇا ٿي ويو؟
ڪم تہ ڪيئن ٿــي وڃــي !....
خير، سر تہ سنگت وٽ سلامت
ڪٿيو ٿا هلون .... سنگت سان
صلاح ڪرڻ تمام ضروري آهي.

— ڪٽ —

سين : ۳۳

ان ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ : منوءَ جو ورانڊو.

منو جهونگاري رهيو آهي — مــنو : روهه راڻي جي ناهه ڪو....
روهه راڻي جي ناهه ڪو....
روهه راڻي جي ناهه ڪو....

سومل لنگهي ٿي. منــو
سومل کي ڏسي مٺ ڪري
ٿــو.

ويجهو ايندي — سومل : منو....

مــنو : آئون مومل جو منو آهيان !

سومل : سومل جا منو، نائٽر اڄ توکي ڪجهه ڪارايو آهي ؟

منو : هـــا .

سومل : ڇا ڪارايو ائس ؟

منو : بسري.... بسري،

سومل : بسري؟ واه واه !

ڪلي ٿي. سومل هلي ٿي. ٿورو پري وڃي ٿي ته منو وري جهونگاري ٿو.

منو : روه راڻي جي ناه ڪو.... روه راڻي جي ناه ڪو....

سومل بيهي ٿي ۽ مڙي منوءَ ڏانهن نهاري ٿي. منو چپ ٿي وڃي ٿو. سومل آهستي قدم ڪنندي منوءَ ڏانهن اچي ٿي.

سومل : ڇا پيو چوين، منو؟

منو : آئون سومل جو منو آهيان !

سومل : تو ڇا پئي چيو؟ اهو ٿي پڇان؟

منو : ڪجهه نه.... ڪجهه نه..... ڪجهه نه.

سومل : هون، ته هاڻي تون ڪوڙ ڳالهائڻ سکيو آهين !

منو ٽهڪ ڏئي ٿو.

تون تمام بي‌ادب ٿي پيو آهين، نائٽر تنهنجو دماغ خراب ڪري ڇڏيو آهي.

نائٽر پري ڪان لڏندي لمندي اچي ٿي. سومل کي ڏسي ۽ پنهنجو نالو ٻڌي هڪدم بدلجي بيهي رهي ٿي.

سومل : اڙي هيڏانهن اچ، ڇوري !....

ناٿر ويجهو اچي ٿي.	مٿي، هي ڪهڙا راڳ سڪلريا اٿئي سئوءَ کي ؟
هيڪندي سئوءَ ڏانهن نهاريندي.	ناٿر : جي سائنش، مون تہ.....
سومل : توکان سواءِ ٻيو ڪير آهي هن کي چورڻ وارو ؟....
ڏک هڻندي	ڇا ٿي ڙي تنهنجو راڻو ؟
اچي تہ ڏيکاري هيڏانهن !.....
خبردار، جي اڳتي سئوءَ کي اهي اجايون سجايون ڳالهيون ٻڌايون اٿئي !
سئوءَ کي	.... سومل جو سئو نہ هجين ها تہ هينئر ئي ڇيري ٻہ اڌ ڪري ڇڏيئين ها !
ناٿر کي	هل ڙي، ڇوري !
ناٿر تڪڙي تڪڙي هلي وڃي ٿي.
سومل خمار سان سئوءَ ڏانهن نهاري ٿي.	سئو : آئون سومل جو سئو آهيان !
سومل مرڪي پوي ٿي.

— ڪٽ —

سين : ٣٤

اِن ڊور. وقت: چانڊوڪي رات. هنڌ : مهمانسراءِ.

همير، سينهڙو ۽ ڏونئر تلهي تي ويٺا آهن. راڻو پسار پيو ڪري. همير مُڇ پيو وٽي ۽ ڪرسر آهي. سينهڙو رکي رکي ٽڏو شوڪارو پري ٿو.

ڏونئر نهڪ ڏيندي پنهنجي
منهن ڪڇائي ٿي.

ڏونئر : ڏس ته سهي، ڪيئن ڪر ٿي وٺي !
.... آهي اصل ۾ ڪا نانگڻ ،
ڪ سان ، جيڪا بيٺي بيٺي
وٺن ۾ الوپ ٿي وئي!....

ڪنڌ لوڏي پنهنجي منهن
ڪلندو رهي ٿو.
ناٿر ڪوٽ جي دروازي
مان نڪري ، چم - چم
ڪندي ٿلهي ڏانهن اچي
ٿـــي.
چير جي آواز تي ڇرڪي
ناٿر ڏانهن نهاريندي

ڏونئر : اچي وئـــي شيش نانگڻ !....
هونئن ته جهڙي ڪڏي، پر
جنتر منتر ۾ چوريءَ جا پنڌ
ٿي پيا ٿيو پون !

سڀ اوڏانهن نهارين ٿا.
ناٿر ويجهو اچي ادب سان
ڪنڌ جهڪائي ٿي.

ناتـــر : بانهي حاضر آهي. ساتڻ سومل
جا سلام کڻي آئي آهيان.

ڪجهه وقت سڀ مــاٺ
رهن ٿا ۽ ناٿر ڏانهن نهارين
ٿا. ڪئمرا سندن چهرن
جا تاثرات ڏيکاري ٿي.
ناٿر وري چوي ٿي

.... اڄ رات ساتڻ سومل راڻي
مينڌري کي مزمانيءَ لاءِ ماڙيءَ
تي گهرايو آهي.

سڀ راڻي ڏانهن ڏسن ٿا.
راڻو پهرين ناٿر ڏانهن، ۽
پوءِ هميرَ ڏانهن نهاري ٿو.

نمرتا سان	راڻو : ڪهڙو حڪم آهي، همير سائين؟
ساڳيءَ طرح ڪلندي ۽ ڪنڌ لوڏيندي	ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.
ڪنپيرتا سان	همير : تون وڃ، ميندرا ! سوچ آخر تائين ڪتي سگهجي ٿي.

راڻو همير جي اکين ۾ نهاري ٿو. همير هاڪار سان ڪنڌ لوڏي ٿو.

سينهڙو شوڪارو پري ٿو. — سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

راڻو تلوار ڪٺي چيلهه سان ٻڌي ٿو. لڪن ڪٺي ٿو ۽ ٿنهي سنگتين ڏانهن نهاري هاڻ لڳي ٿو.
ناٽر سندس پويان هلي ٿي.

— ڪٽ —

سين : ۳۵

اِن ڊور. وقت : چانڊوڪي رات. هنڌ: مٿوءَ جو ورانڊو.

مومل مٿوءَ ڏي اچي ٿي.

مومل کي ايندو ڏسي ڪلندي	مٿو : اڙون مومل جو مٿو آهيان !
	مومل : آڙون ڪير آهيان؟
	مٿو : تون؟.. تون مٿوءَ جي مومل آهين.
	مومل : ڇا، ڇا، ڇا چيئي ؟
	مٿو : ڇو، ڇو، ڇو... ڇا چيم ؟

مومل ٽهڪ ڏئي ٿي.
مٿو به ٽهڪ ڏئي ٿو.

مومل – منو، ٻاهر ڇا پيوڏسين؟

منو : ٻاهر ڇا پيوڏسان؟.... ڏسان پيو ته ناتر راڻي کي وٺي پٺي اچي.

پنهنجي منهن

مومل : ته هاڻي راڻو ٻه اچي پيو. ناتر ڇوي ٿي، وڏو عقل جو اڙٻنگ آهي..... هُنهہ!.......

پانمرادو شرماڻجي، مرڪي ٿي

هوندو! ماڙيءَ تـي پهچي ته ميانس.... ۽ پڇانس تـه مومل ماڻهو کيڏي ڏکي آهي!

مومل ۽ ٻيون پٺون لهڪ ڏينديون اچن ٿيون.

ٻڪڙي پيڙهن: مومل، تون هتي آهين؟

ٻي پيڙهن: هلو ته ناتر جي جنگ ڏسون!

مومل کي ساڻ ڪري، سڀ ٿلنديون ۽ ٽهڪ ڏينديون نڪري وڃن ٿيون.

منو لهڪ ڏيئي، اهـل ڪري ٿو.

منو : هلو ته ناتر جي جنگ ڏسون!

ڪٽ.

سين : ٣٦

اِندور. وقت : رات، چانڊوڪي. هنڌ: جنتر منتر.

راڻو ۽ ناتر ڪوٽ جي دروازي مان جادونگريءَ ۾ داخل ٿيندي ڏيکارجن ٿا. ناتر راڻي جي پويان آهي. ان وقت ڀڻڪرائيندڙ ۽ پراسرار خاموشي آهي. راڻو ٻه قدم کڻي بيهي ٿـو ۽ چوڌاري خبرداريءَ سان نظر ڦيرائي، آسپاس جو جائزو وٺي ٿو ۽ پوءِ اڳتي وڌي ٿو. اوچتو سنلس ويجهو ڪنهن پکيءَ جـي ڦڙ ڦڙ ڪري

نرڌ ۽ ان جي چيٽ جو آواز ٿئي ٿو ۽ راڻي کان چرڪ نڪري وڃي ٿو. بئنڪ سان گڏ بئنڪ گرائونڊ ۾ خوفائتي موسيقي شروع ٿئي ٿي.

ناتر نهڪ ڏيئي، راڻي جي اڳيان تئي ٿي ۽ پنهي هٿن سان وات ڏانهن اشارو ڪري اڳتي هلڻ جي دعوت ڏئي ٿي.

هوء اڳتي هلڻ لڳي ٿي ته راڻو هڪدم لڪڻ جو وڪڙ سندس ڳچيء ۾ وجهي روڪيس ٿو ۽ آهستگيء سان ڪيس پنهنجي پوئتان هٽائي ٿو.

راڻو : خسيس پانهي ٿي ڪري حاڪمن جي اڳيان ٿي هلين!.... پوئتي ٿي هل !

ناتر جي ڪل بند ٿي وڃي ٿي ۽ منهن ڦٽائي پوئتي هلڻ لڳي ٿي.

راڻو اڳتي وڌي ٿو ۽ ڪئميرا ناتر جي منهن تي راڻيءَ لاء تعريفي مرڪ ڏيکاري ٿي.

اوچتو شينهن جي گجگوڙ ٿئي ٿي. راڻو هڪدم بيهي ٿو ۽ شينهن ڏانهن نهاري ٿو. پوء پاسي واريء وات ڏانهن مڙي ٿو.

.... خبردار جو ڪا شرارت
ڪئي اٿئي!.... چپ چاپ
سهنجي پوڻان هاں اچ.

ڪيترن ئي جانورن جا گڏيل
آواز اچن ٿا. خوفناڪ موسيقي
هلندڙ آهي.

راڻو ڪجهه قدم ڪئي پيهي ٿو.
سامهون ڪيس هڪڙو پولڙو ۽
چيرو نظر اچن ٿا ۽ چيري جو
آواز پڌجي ٿــو. ڪيس هڪڙي
ٻوڙي وٽ نانگ نظر اچي ٿو.
هو انهن سڀني جانورن کي
ڏسندو رهي ٿو. پراسرار خوفائتي
موسيقيءَ سان گڏ، ڪيترن ئي
جانورن جا ڊيڄاريندڙ آواز اچن
ٿا. ناتر راڻي جـي مونجهاري
کي محسوس ڪري ٽهڪ ڏئي
ٿــي.

راڻــو : خاموش !.... بي ادب !

ناتر خاموش ٿئي ٿي.

راڻو زمين تـان ننڍڙو پٿر کڻي
پولڙي ڏانهن آڇلائي ٿو. پولڙو
ڪوبه رد عمل نٿو ڏيکاري.
راڻــو پولڙي ڏانهن همٿ سان
اڳرون ڪري ٿو. پولڙو ڪوبه
ردعمل نٿو ڏيکاري.
راڻو اڳتي وڌي پولڙي جـي

ڀيجهو ڀيهي ٿو. هو واري سان
پولڙي، ڇبري ۽ نانگ ڏانهن
نهاري ٿو.
تنهن جي ڪجڪوڙ ٿئي ٿي ۽
راٺو سامهون هڪڙي وڏي
شينهن کي ڏسي ٿو.
راٺو ڪجهه دير خبرداري سان
آسپاس ڏسي ٿو، ڏيان ڏيئي آواز
ٻڌي ٿو ۽ پوءِ آهستگي سان
قدم وڌائي پولڙي جي مٿي تي
لڪي سان ڌونڪو هڻي ٿو.
پولڙو ڪاٻه چرپر نٿو ڪري.
راٺو پولڙي جي کچي ۾
لڪڻ جو وڪڙ وجهي، چڪ
ڏئي ٿو. پولڙي جي سسي پڇي
پوي ٿي.
ناٽر جون اکيون حيرت ۽
گهٻراهٽ سان ڦاٽي وڃن ٿيون
۽ ڪئميرا سندس تاثرات ڏيکاري
ٿي.
راٺو ڪنپير لهڪ ڏئي ٿو.
خوفائتي موسيقي ۽ جانورن جا
پڙاڏا تيز ٿين ٿا.
هن ڪانپوءِ ڪئميرا تيزيءَ سان
جهنگ جي مختلف ور وڪڙ
پيچرن سان اکيتي هلي ٿي،
جتي آسپاس خوفناڪ جانور
آهن ۽ راٺي کي سپر امپوز

کري ڏيکاري ٿـي، جيڪو
ڪنهن مهل ٺهڪ ڏيئي رهيو
آهي تــه ڪنهن مهل سندس
چهري تي فتح جـي خوشي ۽
غرور جي مـرڪ آهي، ۽ هـو
ٻنهي پاسـن سندس اڳيان ايندڙ
جانورن کي لڪڻ سان ٺوڪيندو
۽ ڊاهيندو، نانگن کي لڪڻ ۾
ڦٽي ڦيرائيندو ۽ اڇلائيندو، ۽
ڪنهن مهل، مزي وٺـڻ خاطـر
لڪڻ ناٽر جي ڳچيءَ ۾ وجهي
کيس پنهنجي پويـان گهليندو،
اڳتي هلندو تــو رهي. انهن
منظرن تي موسيقي خوفناڪ مان
بدلجي پر جوش ۽ خوشيءَ واري
ٿئي ٿي.

—- ڪٽ —

سين : ٣٧

ان ڊور. وقت: چانڊوڪي رات. هنڌ: ڪاڪ محل.

بالڪنيءَ ۾ سومل، مومل، سندن پينرون ۽ خـاص ٻانهيون ٻيٺل آهن. سيئي جادونگريءَ ۾ راڻي جي عقل ۽ بهادريءَ جو مشاهدو ڪري رهيون آهن. ڪئميرا سڀني جا تاثرات ڏيکاري ٿي.

— سومل جي چهري تي چڙ ۽ شڪست جو تاثر آهي.
— مومل جي چهري تي حيرت ۽ تعريف جو تاثر آهي.
— ٻانهين جا وات ڦاٽي ويا آهن.
— پينرون پاڻ ۾ سس ڦس ڪري رهيون آهن.

ڪاڪ محل

سين ۽ ٣٨

ان ڊور. وقت: چانڊوڪي رات. هنڌ: جادوئي تلاءُ.

راڻو ۽ ناتر جادونگري آڪري، جادوئي تلاءُ تي اچن ٿا، جنهن جي ڀِرِ ۾ مومل جي ماڙي آهي.

راڻو : تنهنجيءَ سانئڻ پنهنجن مهمانن لاءِ ٻيڙيءَ جو بندوبست ڇو نہ ڪيو آهي ؟

ناتر ٺهڪ ڏئي ٿو ۽ ڪنڌ سان ناڪار ڪري ٿو. ساڳئي وقت راڻي ڏانهن اهڙيءَ طرح نهاري ٿو، ڄڻ تہ ڪيس ائين چوندو هجي تہ هاڻي اهو معاملو بہ حل ڪري ڏيکار.

نرميءَ سان

راڻو : ڪِل نہ پڏاهہ، تو کي ترڻ ايندو آهي ؟

نخري سان مرڪندي

ناتر : اون....هون.

سوچڻ جي انداز ۾

راڻو : ڪو ٻيو رستو آهي اڳتي وڃڻ لاءِ ؟

مرڪندي

ناتر : اون....هون.

راڻو ڪيسي مان سوپاري ڪڍي ٿو ۽ ان کي ڏسندي چوي ٿو

راڻو : هون.... تہ پوءِ ضرور ان ۾ بہ ڪا حرفت آهي.

لڪن اڳتي وڌائي ٿو

.... مون کي ترڻ اچي ٿو. آئون پاڻيءَ ۾ گهڙان ٿو، تون هن

لڪڻ کي جهلي سنهنجي پويان
هلي اچ.

چلولائيءَ سان

ناٽر : نه نه ! آئون ٻڏي پونديس !
.... هي نه تمام اونهو تلاءُ آهي!

راڻو سوپاري پاڻيءَ جي
مٿاڇري تي اڇلائي ٿو.
سوپاري پاڻيءَ تي رڙهندي
ترندي، پري هلي وڃي
ٿي.
راڻو ٽهڪ ڏئي ٿو.

راڻو : ڪيترو اونهون آهي اهو تلاءُ
.... ماپ نه ڪري ڏسون.

ماپ ڪرڻ جي انداز ۾
لڪڻ پاڻيءَ تي رکي،
ڪنڌ مٿي ڪري، راڻو
نوابي شان سان تلاءَ جي
پاڻيءَ مٿان قدم رکندو،
مومل جي ماڙي ڏانهن
هلڻ لڳي ٿو.
اهو سڀڪجهه راڻو ايڏو
تيزيءَ سان ڪري ٿو جو
ناٽر وائڙي ٿي وڃي ٿي
۽ منڊس وات ڦاٽي وڃي
ٿو.

ناٽر : اڙي....!

ڪجهه گهڙيون اکيون ۽
وات ڦاڙي بيهڻ بعد ناٽر
اوچتو تمام تيزيءَ سان
ڊوڙ پائي ماڙيءَ ڏانهن
وڃي ٿي.

ناتر جيِ ويندي، پويان زور سان

راڻــو : هاڻي وڃي پنهنجيءَ سانئڻ کي سلام ڏي ـــ ۽ چوينس تہ اسان جي آڌرڀاءَ لاءِ تيار ٿئي !

ڪئميرا راڻي کي تــلاءَ مٿان فاتحاڻي انــداز سان مومل جــي ماڙيءَ ڏانهن وڌندو ڏيکاري ٿي.

ـــ ڪٽ ـــ

سين : ۳۹

اِن ڊور. وقت : چانڊوڪي رات. هنڌ : ڪاڪ محل جي بالڪني

مومل بالڪنيءَ ۾ اڪيلي ويٺي آهي. سندس منهن تي مرڪ آهي. ۽ هوءَ گم سم حالت ۾ سامهون راڻي کي جادوئي تلاءَ پار ڪري ايندو ڏسي رهي آهي.

هوءَ انهيءَ ڪيفيت ۾ ڪنهن مهل بيخياليءَ سان وات ۾ آڱــر ڏئي ٿي، تہ ڪنهن مهل اٿلڪي ڪل نڪريو وڃيس.

ناتر سهڪندي مومل وٽ اچي ٿي.

ناتــر : سانئڻ!....

ناتر وڌيڪ چوڻ بــدران اکيون ڦاڙي سامهون ڏسڻ لڳي وڃي ٿي، جتي راڻو تلاءَ پار ڪري اچي رهيو آهي. مومل بہ اوڏانهن ڏسڻ ۾ اهڙي ريت گم آهي جو ناتر جي اچڻ ۽ سڏڻ جي سمڪ نٿي پويس، ۽ ناتر کي ڪوبہ جواب ڏيڻ

بدران هوءَ راڻي جي اچڻ
کي چـڻ اڪيلائـيءَ ۾
ڏسي خوش ٿي رهي آهي.
اوچتو ناٽر ڪان خوشيءَ جي
ڪل نڪري وڃي ٿي.
چرڪي

مومل : ناٽر....!

ناٽــر : جي سائڻ.... سائڻ، هو ڏس،
راڻو ٽلاءَ آڪري ميڏانهن اچي
رهيو آهي !

مومل : نہ پوءِ تون هتي ڇو آئي آهين؟
وڃ، ڪيس عزت سان ستن سيجن
واري ڪوٺيءَ ۾ وٺي وڃي
ويهار....

سوچيندي، سخت چنتا سان

.... پر، ناٽر، هاڻ ڇا ٿيندو؟

ناٽــر : هـا ، سائڻ، منهنجي بہ صلاح
آهي تہ راڻي کي هاڻ وڌيڪ
پرکا ۾ نہ وجهجي.... تون ڪٿي
راڻي سان وهانءَ ڪر، سائڻ !

ناٽر کي آهستي مٿي تـي
ڌڪ هڻي، آهستي آواز ۾

مومل : چپ .... ادي سومل ٻڌي ورتو
تہ مصيبت ٿي پوندي ....
هل هتان، .... هل !

ناٽر وڃي ٿي.
مومل ٺڏو ساهہ کڻي ٿي.
-- ڪٽ --

سين : ۴٠

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : ڪاڪ محل.

راڻو ڪاڪ محل جي مختلف حصن مان هلندو ڏيکارجي ٿو.

هو شاهي انداز سان مختلف وراندن مان لنگهي ٿو. مختلف هنڌن
تي پانهيون ادب سان بيٺل آهن. مناسب هنڌن تي فانوس ۽ ڏيئا
ٻريل آهن.

راڻو ڏاڪڻ چڙهي ماڙيءَ تي پهچي ٿو.

راڻي جي اندر داخل ٿيڻ سان، ٻه پانهيون ادب سان سندس پويان
هلڻ لڳن ٿيون.

— ڪٽ —

سين : ٤١

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مٺوءَ جو وراندو.

راڻو مٺوءَ واري وراندي ۾ اچي ٿو. ٻه پانهيون سندس پويان هلي
رهيون آهن.

راڻي کي ايندو ڏسي

مٺو : آئون مومل جو مٺو آهيان !

راڻو بيهي هيڏانهن هوڏانهن
نهاري ٿو. مٺوءَ کي ڏسي
وٽس اچي ٿو. مٺو خاموش
آهي. راڻو آهستگيءَ سان
لڪڻ جي نوڪ پيڃري ۾
لنگهائي، مٺوءَ جي ڇهنب
کي ڇهي ٿو. مٺو هڪدم
هٽي وڃي ٿـــو ۽ ٺهڪ
ڏئي ٿو.

راڻو : اڙي، تون ته سچو پچو مٺو آهين!

مٺو : آئون مومل جو مٺو آهيان !

کلندي

راڻو : تون ئي هڪڙو سچو آهين.
هتي ته شينهن به ڪوڙا آهن !

ڇم-ڇم ڪندي ، ناتر
اچي ٿي.

ناٽر کي

.... ڪٿي آهين تون، ناٽر!

ناٽر ويجهي اچي ٿي تہ راڻو
پيار مان سندس ڳچيءَ ۾
لڪڻ جو وڪڙ وجهي ٿو.

ناٽــر : ٻانهي حاضر آهي.
راڻــو : ٻانهيءَ جي سانئڻ ڪٿي آهي؟
ناٽــر : آها بہ حاضر آهــي . اوهان جو انتظار ڪري رهي آهي.
راڻــو : هل، ٿي اڳتي.
ناٽــر : خسوس ٻانهيءَ جي ڇــا مجال، آهي جو حاڪمن جي اڳيان هــلـــي !

ڪلنڊي

راڻــو : اِها اسان جي مرضي آهي.

ناٽر اڳيان ٿــي هلي ٿــي.
ٻئي ٻانهيون راڻــي جـــي
پويان هلن ٿيون.
سيني جي وچئن ڪان پوءِ
منــو اهل ڪري ٿــو ۽
ٽهڪ ڏئي ٿو.

مــنــو : اها اسان جي مرضي آهي!

— ڪٽ —

سين : ۴۲

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ : ستن سيجن واري ڪوٺي.

ناٽر ۽ راڻــو ستن سيجن واري ڪوٺيءَ ۾ داخل ٿين ٿــا. سندن پويان ايندڙ ٻئي ٻانهيون بہ انــدر اچن ٿيون ۽ ادب سان مناسب هنڌن تي بيهي رهن ٿيون.

ڪوٺيءَ جي دروازي تي ٻہ ٻانهيون بيٺل آهن، جيڪي راڻي جي اچڻ تي ادب جو اظهار ڪن ٿيون.

بئڪ گرائونڊ ۾ مناسب موسيقي آهي.

ڪونيءَ ۾ ست سيجون پيل آهن، جن تي عمدا بسترا ٿيل آهن، جيڪي ڏسڻ ۾ سڀ هڪجهڙا آهن.

ڪونيءَ ۾ داخل ٿيڻ سان ناٿر جي چهري تي گهٻراهٽ آهي ۽ ڪئميرا آها ڏيکاري ٿي. هوءَ اها گهٻراهٽ سيڄن، ٻانهين ۽ راڻي ڏانهن نهاربندي ظاهر ڪري ٿي.

ناٿر سيڄن ڏانهن اشارو ڪري گهبرايل لهجي ۾ چوي ٿي ۽ انهيءَ دوران اکين ۾ گهنڊ وجهي راڻي کي خطري جو چتاءُ ڏئي ٿي. راڻو ٿوريءَ دير لاءِ اشاري جي مطلب تي ويچارڻ جي انداز ۾ ناٿر جي منهن ۾ نهاري ٿو ۽ پوءِ ڪڙيءَ سيج ڏانهن وڌي ٿو ۽ لڪ ان تي رکي ٿو. ناٿر ويندي ويندي رڪجي پوي ٿي. راڻو اوچتو تلوار مياڻ مان ڪڍي ايڏيءَ تيزيءَ سان مُڙي ٿو جو تلوار جي چنڪي سان ناٿر ۽ ٻانهيون ڇرڪي وڃن ٿيون.

راڻو سيني ڏانهن نهاري ڳنڀيرتا سان کلي ٿو ۽ پوئتي مڙي ڪڙيءَ سيج

ناٿر : اوهين هتي ويهو، سائين، ته آئون سانئڻ سومل کي چتاءُ ڪري اچان ٿي.

راڻو : آئون راجڪماري سومل سان ملڻ لاءِ بيچين آهيان.

ناٿر : آئون سانئڻ سومل کي چتاءُ ڪريان ٿي.

تي تلوار جو ڏک هڻي ٿو. سيج جي پانٺت چڃي پوي ٿي ۽ هنڌ هيٺ هليو وڃي ٿو. هو ساڳيءَ طرح ٻيءَ سيج ۽ پوءِ ٽينءَ سيج تي به تلوارسان ڏک هڻي ٿو ۽ انهن جا هنڌ به هيٺ هليا وڃن ٿا.

هڪ دريءَ جي چاريءَ پويان سومل اهو منظر ڏسي ٿي.

ڪشميرا ٻانهين جا تاثرات ڏيکاري ٿي، جيڪي حيرت ۾ آهن. ڪشميرا ناتر جا تاثرات ڏيکاري ٿي، جيڪا خوش آهي ۽ مُرڪي رهي آهي.

راڻو چوٿينءَ سيج تي ڏک هڻي ٿو، جنهن جي ڇانٺت مضبوط آهي ۽ هنڌ هيٺ نٿو ڪري. راڻو انهيءَ سيج تي ٻالم ٻڌجي ويهي رهي ٿو ۽ مُرڪندو رهي ٿو.

سومل دريءَ پويان تيزي سان هٽي وڃي ٿي. انهي دوران ٻانهين ۽ ناتر جا ڪنڌ ادب ۽ تابعداريءَ جي احساس وچان جهڪي ويا آهن.

ٻيءَ ۾ ڇڪڙي ٻانهي
ٿالهه تي رکيل ڪٽوري ۾
شربت آڻي راڻي کي پيش
ڪري ٿي.

ٻانهي : هي شربت سانئڻ سومل خاص
ڪري اوهان لاءِ موڪليو آهي.

ناتر وينديءَ وينديءَ رڪجي
پوي ٿي.

خوش مزاجي سان

راڻو : خاص ڪري مون لاءِ موڪليو
آهي؟ تہ پوءِ .... شربت بہ ڪو
خاص هوندو!

راڻو خاص انداز سان ناتر
ڏانهن نهاري ٿو. ناتـــر
ڪنڌ مٿـي ڪئي، اڻ لکي
انداز ۾، ڪنڌ کي ناڪار
سان لوڏي ٿي.

ٻانهيءَ کي

.... هي شربت موڪلائـي وڃ ۽
پنهنجيءَ سانئڻ کـي چئہ تـہ
اسان کي سومل جي ديدار جي
شربت بنا ڪنهن بہ شيءِ جي
طلب ڪانهي.

ٻانهي راڻي ڏانهن نهاري
ٿـي ۽ ادب سان ڪنڌ
جهڪائي هلي وڃي ٿي.
ناتر راڻـي ڏانهن نهاري
مرڪي ٿـي ۽ ٿڌو ساهہ
کڻي ٿي.

راڻـو : ناتر....!

ناتر جواب نٿي ڏئي، رڳو
ڪنڌ مٿي ڪئي راڻـي
ڏانهن ڏسي ٿي.

.... شربت موڪلڻ جو مقصد

آئون سمجهي ويس، پر هن
ستن سيڄن جي ڪهڙي ضرورت
هئـــي ؟

ناتـر : سائين، هائي جڏهن اوهين سڀ
ڳالهيون سر ڪري آيا آهيو،
تـڏهن ٻڌائـڻ ۾ ڪو به حرج
ڪونهي .... اِهـا هڪڙي ئي
سيڄ سلامتيءَ واري آهي، جنهن
تي اوهين ويٺا آهيو، ٻيون سڀ
ڪَچي سُٽ سان مڙهيل آهن
۽ انهن جي هيٺان کوهه آهـن،
جن ۾ زهري نانگ ۽ وڇـون
سُري رهيا آهن !

رائـو : اوه !.... ناتر، تون ڪيڏي نہ
سيالي آهين !

ناتر ڪنڌ جهڪائـي،
مرڪندي نڪري وڃـي
ٿـــي.

ڪٽ.

سين : ۴۳

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : ڪاڪ محل ۾ ٻينرن جي بيٺڪ.
سومل، مـومل ۽ ٻيون ٻينرون تخت نما ٿلهي تـي ويٺيون آهن.
ٻانهيون ادب سان اُڀيون آهن.

هڪڙي ٻين : هيءَ ناتر الائي ڪيڏانهن
مري ويئي ؟

سوچيندي، ڪنپيرتا سان

سومل : مهندري شايد شربت ٻي ڇڏيو
آهـــي .

سومل جرڪ پري ٿي ۽ سومل کي چتائي ڏسي ٿي. منڊس چهري تي سخت بيچينيءَ جا آثار آهن.	ٻي پين: شربت؟.... کهڙو شربت ؟ سومل : ٻرڪا جو شربت.... هونئن ته هو ٻين سيني ٻر ڪائن مان پار اکري آيو هو.
	ٽي پين: ته پوءِ ڪنهن وڏيڪ ٻرڪا جي ڪهڙي ضرورت هئي ، ادي سومل ؟
ساڳيءَ ڪنپيرتا سان	سومل : مهمان جو آڌرياءُ ته ڪرڻو ئي آهي.
	ٻهرين پين: اهو ڪو انصاف ته نه ٿيو، ادي !
	مومل : هي تو ڇا ڪيو.... ڇا ڪيو، سومل ادي !
مومل ڏانهن نهاري ، ڏکاري انداز ۾	سومل : بس، هاڻي وڌيڪ ويچار نه ڪر. مون کي پاڻ ڏک پيو ٿئي.
شربت واري ٻانهي اچي ٿي. سومل جو منهن ٻهڪي پوي ٿو. ٻه-ٽي پينرون ڳڏجي چون ٿيون.	ٻانهي : راڻي شربت وراڻي ڇڏيو، سائڻ!
پينرون خوش ٿين ٿيون	پينرون : راڻي شربت وراڻي ڇڏيو؟
ڪجهه دير سوچي	ٻانهي : ها، سائڻ.... ۽ چوي ٿو، مومل کي ملڻ بنا ڪو به ڪاڏو پيتو نه ڪبي.
مومل، سومل جي اکين ۾ نهاري ٿي. سومل مرڪي ٿي ۽ مومل به مرڪي پوي ٿي.	سومل : هون.... .... سومل، مون پنهنجي هار مڃي. هاڻ تون پاڻ وس واري آهين .

— ٻزالو —

سين : ۴۴

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: پيٽرن جي بيٺڪ.

سڀ پيٽرون تخت نما
ٿلهي تي ويٺيون آهن ۽
ٽهڪ ڏيئي رهيون آهن.
ناٽر ڇم-ڇم ڪندي اچي
ٿي ۽ ڪو به جواب
ڏيڻ بدران نخري سان
ڪنڌ ڦيريندي، سومل ۽
ٻين جي موڊ معلوم ڪرڻ
لڳي ٿي. پوءِ فرش تي
ويهي، ٻانهن ڪاڏيءَ هيٺان
ڏيئي، سومل ۽ سومل
ڏانهن نهاريندي مرڪڻ
لڳي ٿي.

سومل : ڪيڏانهن ڪم ٿي وڃين، ڇوري!

ناٽر آٿي ٿي
سومل ڪانو ناٽر کي ڏئي ٿي

سومل : اٿي اٿي مٺي ! هيڏانهن اچ.
ناٽر : جي سائڻ !
سومل : اچي، هي ڪانو وٺ— وڃي
راڻي جي ٻانهن ۾ ٻڌ .... ۽
چوينس ته اِهو تنهنجيءَ ڀيڻ
سومل موڪليو آهي.

ناٽر خوشيءَ جا تاثرات
ڏئي ٿي ۽ لوڏ سان ٿلندي
ڇم-ڇم ڪندي هلڻ لڳي
ٿي. بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي
وڄي ٿي.

— ڊزالو —

سين : ۴۵

ان ڊور. وقت : رات. هنڌ: ستن سيڄن وارو ڪمرو.

راڻو بيچينيءَ سان ٻسار پيو ڪري. ٻه ٻانهيون ادب سان حاضريءَ ۾ بيٺيون آهن. ناتر ڪلندي، خوش ٿيندي، انـدر داخل ٿئي ٿي. سنڌس ٻنهي هٿ ٻويان آهن، جن ۾ هوءَ سومل جـو ڏنل ڳانـو لڪائي رهي آهي. راڻو ڪيس ڏسي بيهي رهي ٿـو. ناتـر سندس اڳيان اچي بيهي ٿي، ۽ چلولائيءَ سان سندس منهن ۾ ڏسندي ۽ مرڪندي رهي ٿي.

راڻـو : چتاءُ ڏيئي آئينءَ پنهنجيءَ سائڻ ڪــي ؟

(ساڳيءَ ريت مرڪنديءَ ڪنڌ سان هاڪار ڪندي)

ناتــر : هون ....

راڻـو : ڇاهي تنهنجن هٿن ۾؟ ڇا ٿي لڪائين؟.... هون، مٿائي آندي اٿـئي ؟

(ناتــر ڪان ٺهڪ نڪري وڃي ٿو، ۽ ڳانو ڪڍي ڏيکاري ٿي.)

ناتــر : هون .... سائڻ موڪلي آهــي هيءَ مٿائي.

راڻـو : هيءَ مٿائي آهــي؟ چرچا ٿـي ڪرين مون سان !

ناتــر : نه، سائين، هي ڳانو سائڻ سومل موڪليو آهي اوهان لاءِ. چيو اٿس، منهنجي ياءُ مهنڌري جي ٻانهن ۾ وجي ٻڌ.

راڻـو : هون....

راڻو ٻانهن سڏي ڪري ٿو
ناٽر ڪيس گهانو ٻڌي ٿي.

.... ته سومل مون ڪي پاڻ ٻڌايو
آهي.... ڇڦبوته نيٺ آءُ مڃيائين.
.... پهلا هاڻي مون ڪي سومل
وٽ ته وٺي هل نه.

اکيتي هلڻ جو اشارو ڪندي

ناٽر : هلو سائين، اوهان ڪي سائڻ
سومل وٽ وٺي هلان.
راڻو : هل، تيءُ اکيتي.
ناٽر : نه سائين، خسيس ٻانهيءَ جي
ڇا مجال آهي جو حاڪمن جي
اکيان هلي !

لڪڻ آلاريندي

راڻو : ڏاڍي شرير آهين ! هل ، هل
اکتي !

راڻو ۽ ناٽر وڃن ٿا.

—ڪٽ—

سين : ۴٦

اِندور. وقت: رات. هنڌ: ٻينرن جي ٻينڪ.

سومل، سومل ۽ ٻيون سيڻي ٻينرون ۽ ٻانهيون موجود آهن.

سومل : اوهان مان ڪا به چپ نه چوري
.... راڻي ڪان هيءَ پر ڪا آئون
پيڻ ٻڌجي وٺان ٿي.... هو ٻيشڪ
ڏاڍو سياڻو آهي، پر هاڻي سنڌس
اک جي سياڻپ ڏسڻي آهي....
ڏسون ته هو سومل کي ڪيئن
ٿو سڃاڻي.

ناتر ڇم-ڇم ڪندي اچي
ٿي، سندس پويان راڻو
آهي.
سومل ڇپن تي آڱر رکي
سيني کي چپ رهڻ جو
اشارو ڪري ٿي. سڀ
خاموشيءَ سان مرڪنديون
رهن ٿيون. راڻو هڪ هنڌ
اچي بيهي رهي ٿو. حيران
ٿي سيني کي ڏسي ٿو.
ناتر ٽهڪ ڏئي ٿي. سيئي
مرڪنديون رهن ٿيون.
اندر جو آواز

راڻو : انهن ۾ سومل ڪهڙي آهي؟ هي ته سڀ هڪبئي کان سرس آهن!

ناتر : پنهنجي لڪڻ کان پڇو.

ناتر ٽهڪ ڏئي ٿي
راڻو ناتر جي مٿي تي
آهستگيءَ سان لڪڻ
هڻي ٿو.

راڻو : تمام شرير آهين تون!

بئڪگرائونڊ ۾ موسيقي
جاري آهي. راڻي جي نظر
پونئر تي پوي ٿي، جيڪو
سومل مٿان گهمي رهيو
آهي.
اندر جو آواز

راڻو : ها... اهائي سومل آهي، جنهن جي لڱن جي سرهاڻ تي پونئر ڀنڀولجي آيو آهي. اهائي سومل آهي، ها.... جنهن ايڏا

ميرَ ماريا آهن، جنهن لاءِ سون
ايڏا ڪشالا ڪيا آهن. آه،
ڪيڏي نه سهڻي آهي !....

راڻي جي منهن تي مرڪ
ڇڪڙجي وڃي ٿي ۽ هو
ڪجهه دير مومل ڏانهن
تڪڻ بعد اڳتي وڌي
لڪن جو وڪڙ مومل
جي ٻانهن ۾ وجهي ٿو.
مومل شرمائجي وڃي ٿي.
پيرن جا سنهڙا ٺهڪڙا
آيرن تاءِ ٻيءِ ڪهڙيءَ
مومل ۽ راڻي جون اکيون
هڪٻئي سان ملن ٿيون .
ڪئميرا ڪٽ شاٽس ۾
ٻنهي جا تاثرات ڏيکاري
ٿي — ۽ لانگ شاٽ تي
سين ٻڙالو ٿئي ٿي.

سين ۲۷

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مومل جو خاص ڪمرو

ڪاڪ محل ۾، مومل ۽ راڻي جي وهانءَ جي خوشيءَ ۾ آتشبازيءَ
۽ ڏيئن جي، چمڪن جا ڏيک. ٻنڪ گرائونڊ ۾ خوشيءَ جي موسيقي .
— ٻڙالو —
مومل ڪنوار جي ويس ۾ سينگاريل سيج تي ويٺي آهي .
ٻه پيرون آسپلس وٺيون آهن. ٻانهيون مورڇل سان هوا پيون ڪن .
مومل، پيون پيرون ۽ ٻانهيون راڻي کي وٺي اچن ٿيون. سڀ خوشيءَ ۾
ٽهڪ ڏيئي رهيون آهن.

بئڪگرائونڊ ۾ خوشيءَ جــي موسيقي هلندڙ آهي.
پيئرون راڻي کي سيج تي ويهارين ٿيون. ڪئميرا راڻي، مومل، سومل ۽ پيئرن جــي تاثرات جــا مختلف شاٽ ڏئي ٿــي. سومل راڻي ۽ مومل کي قيمتي هار پهرائي ٿي. راڻــو پنهنجي کيسيءَ مــان هيرن جي مالها لاهي ذاتــر کي ڏئــي ٿو. ناتر ڪنڌ جهڪائي، مهربانيءَ جو اظهار ڪري ٿي.

— ڪٽ —

سين : ۴۸.

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: مومل جو خاص ڪمرو.

مومل ۽ راڻو سينگاريل سيج تي ويٺا آهن. ٻه ٻانهيون ٻنهي کي مورڇلن سان هوا ڏيون ڪن. پرسان صندليءَ تــي، شربت ۽ ميوا رکيا آهن.

راڻــو : مومل، جيسين تو کي نه ڏٺو هوم
تيسين رکــو ڏسڻ جــي سڪ
هيم. سچ پڇين ته تنهنجي حسن
جــي هاڪ ٻڌي ۽ مومل جي
جادوئي ماڙيءَ کي پرکڻ جو
خيال رکي، سون ڀــڙ ۾ پير
پاتو هو. پر هاڻي جڏهن جادوئي
ڪرشمات کي مون سدا لاءِ پٺي
پورا ڪري ڇڏيو آهي ۽ تو کي
روبرو ڏٺو اٿم، تڏهن سوچيان ٿو،
تون ڪيڏي پياري، ڪيڏي
نياري آهين.... منهنجي ته دنيا
ئي بدلجي وئي آهي، مومل!
مومل : راڻا، آئون ته تولاءِ پنهنجي اندر
جي آڇل جو بيان به نٿي ڪري
سگهان. هتي ڪيئين سورما ۽

سرويچ آهيان، پر تون پنهنجي
سياڻپ ۽ جان جي جوکي سان
سوين ڪٿي آهي. . آئون ته
پاڻ کي تنهنجي ملڪ سمجهان ٿي.
رائسا !

ناٽر : اڙي .... سائين، هي شربت ته
ائين ئي پيو آهي. اوهان ته
ڪو ڦل به نه کاڌو آهي. آئون
ته هاڻي ڪير به ڪٿي آئي آهيان.

ناٽر ڇم-ڇم ڪندي اچي
ٿي، لڏندي، لمندي، نخري
سان ڪنڌ لڏو ڪندي
سومل ۽ راڻي ڏانهن ڏسي
ٿي ۽ ڪير جا ڪٽورا
رکي ٿي.

سومل : ناٽر، تون پنهنجو ڪم وڃي ڪر،
جڏهن به ڪا شي وٺندي ته
اسين پاڻهي ڪٺي وٺنداسين ....
تون هل هاڻي.

ناٽر منهن ڦٽائي ٿي.
ناٽر وڃڻ لڳي ٿي ته سومل
اچي ٿي. ناٽر ترسي بيهي
رهي ٿي.

سومل : بنهه ڪي بيهوش آهيو ٻئي ڄڻا!
نه کائڻ جو هوش، نه پيئڻ جو.
واه !

ويجهو ايندي

.... هوڏانهن منو مومل جي
وهان ۽ جي خوشيءَ ۾ ڪاڻي ڪاڻي
ڦاٽي پيو آهي، ۽ هتي اوهان کي
ڪا شي وٽي ئي نٿي.
.... پينرون ويچاريون ڌار

سومل ڪي ايندو ڏسي،
مومل ۽ راڻو اٿي بيهن ٿا.

آباڻڪيون وينيون آهن. آٺ پهر ٿيا آهن تہ نہ مومل کي ڏنو اٿن نہ راڻي کي !

ناتر کي

.... چوري، تون وڃ، وڃي ماڻي نہ ڪرائي، سڀ ڳالهيون ڄاڻي ڪائيندا سين.

پانهين کي

.... اوهين مومل ۽ مينڌري کي وٺي اچو.

مومل وڃي ٿي.
مومل ۽ راڻو هڪبئي ڏانهن مرڪي نهارين ٿا. پانهيون هڪبئي ڏانهن مرڪي نهارين ٿيون.

—ڪٽ—

سين : ۴۹

اِندور. وقت : ڏينهن. هنڌ: منوءَ جو ورانڊو.

ناتر ٽالهي ۾ ڪٽي کڻي منوءَ وٽ اچي ٿي.

منو : آئون مومل جو منو آهيان !
ناتر : مومل جا منو، آئون ڪير آهيان؟
منو : تون مومل جي مٽي آهين.
ناتر : اچي، مومل تولاءِ هيءَ ڪٽي موڪلي آهي.
منو : ڪٽي؟ جڏهن کان مومل راڻي جو وهانءُ ٿيو آهي، ڏينهن رات ڪٽيون ۽ ٻسريون کائي کائي منهنجو تہ پيٽ خراب ٿي پيو آهي.

کلندي

ناٽــر : اڙي، تــون سانئڻ مومل جي وهاڻ ۾ جي ڪٿي به نه ڪائيندين!

مــنــو : جڏهن کان وهــاڻ ۾ ٿيو آهــي، مون ته مومل راڻي ۾ جي شڪل تي کاڻه ڏني آهي.... آئون ته بيمار ٿي پيو آهيان.

ناٽــر : چڱو، هاڻي ڪٿي نه ڪاهه.... مون کي بيو نه ڪم آهي.

مــنــو : ڪٿي ته ڪانبندس، پر مون کي ساوا مرچ نه کارائيندئين؟

ٿهڪ ڏئي ٿي .

ناٽــر : چو؟ ساوا مرچ چو کائيندين ؟

مــنــو : بيمار ٿي پيو آهيان. ٿائي کائي.... هاڻ کا دوا کپي.

ناٽر وڃي ٿي.

ناٽــر : چڱو، هاڻ تون ڪٿي ڪاهه. آئون وڃان ٿي، ڪم آهي، پوءِ وري اچان ٿي.

مــنــو : چڱــو ، پــر منهنجي دوا ســـ وسار جئين !

— ڪٽ —

سين : ٥٠

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ : مهمانسراءِ.

همير، سينهڙو ۽ ڏونٽر ماني کائي رهيا آهن. سندن اڳيان طرحين طرحين طعام، ميوا ۽ شربت رکيا آهن.

سينهڙو : جڏهن کان مينڌرو ڪاڪ محل ڏانهن ويو آهي، ڏاڍا تر طعام اچڻ شروع ٿيا آهن .

ڏونئر : جڏهن کان مينڊرو ڪاڪ محل
ڏانهن ويو آهي، ناٿر به اڇڻ
ڇڏي ڏنو آهي.

سينهڙو: اڄ چار ڏينهن ٿيا آهن، راڻو
اڃا نه موٽيو آهي.

همير – الائي اسان جو يار ڪهڙي حال
۾ آهي. هن مومل ماڻي آهي
نه ڏاڍي چڱي ڳالهه آهي. اڄ
نه سياڻي اچي ويندو.

سينهڙو: ڀيشڪ، بيشڪ. پر جيڪڏهن
هو ڪنهن مصيبت ۾ ڦاسي
پيو آهي ته پوءِ.... اسين هن لاءِ
ڇا ٿا ڪري سگهون؟

ڏونئر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.

همير : منهنجي خيال ۾، اسان ٿنهي کي (سوچيندي)
گڏجي ڪاڪ محل تي ڪاهه
ڪرڻي پوندي.

سينهڙو: منهنجي خيال ۾، اسين ٽيئي
هارايل آهيون.... ۽ مينڌرو به
ہوتو نه ٻاري ها ته اسان جون
ڀهڙيون مهمانيون ڪين ٿين ها،
هتي نه ماڻهو ڦرجيو، لٽجيو،
ڪسجيو وڃن.

همير : ها، اِها ڳالهه سوچڻ جهڙي آهي.

ڏونئر : پڪ سان اِئين آهي، همير سائين!
ٻي مال مليدا اسان کي مينڌري
۽ ناٿر وٽان پيا اچن.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. پر سو،
ڪيترا ڏينهن؟ ڪيترا ڏينهن
انهن مال مليدن تي ويٺا رهندا سين.
نيٺ ته موتي به هلڻو آهي

همير : ها، راڻو جيڪڏهن مومل جي
موهه ۾ يارن کي وساري ويٺو
آهي ته پوءِ سدا خوش هجي،
اسان کي هاڻ پونتي جي ڪرڻ
ڪرڻ کپي.

ڏونئر : بلڪل، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.

همير : ڇا صلاح آهي، سينهڙا؟

سينهڙو: تنهنجي ڳالهه صحيح آهي،
همير سائين. منهنجو خيال آهي،
اڄوڪي رات مينڌري جو انتظار
ڪجي. اڄا به نه اچي ته پوءِ
سياڻي آسرو لاهي نڪري هلجي.

همير : هون، اها صلاح ٺيڪ آهي——
ٺيڪ آهي اها صلاح. هاڻي
وڏيڪ وقت ترسڻ اجايو آهي.

-- ڪٽ --

سين : ۵۱

ڪاڪ محل ۾، مختلف وقتن ۽ هنڌن تي، مومل ۽ راڻي جا
مختلف خاموش سيڪئنس. بئڪگرائونڊ ۾ موسيقي.

※ مومل ۽ راڻو سيڄ تي ويٺا آهن. ٻانهيون مورڇل سان
هوا پيون ڪن. ناتر ڪٽورن ۾ شربت پئي اوتي. مومل
۽ راڻو هڪٻئي کي ڏسي مرڪن پيا. (ٻڌالو)

* مومل ۽ راڻو بالڪنيءَ ۾ ويٺا آهن. سامهون چنڊ چمڪي رهيو آهي. ٻئي چٽا ڪِلي ۽ ڳالهائي رهيا آهن. (ڊزالو)

* مومل ۽ راڻو باغ ۾ گڏجي گهمي رهيا آهن ۽ خوش ٿي ڪِلي رهيا آهن. (ڊزالو)

* مومل ۽ راڻو محل ۾ جهولي تي ويٺا آهن ۽ ڪِلي ڳالهائي رهيا آهن. (ڊزالو)

* مومل ۽ راڻو، مومل ۽ ٻين ڀينرن جي وچ ۾ ويٺا آهن. ٻانهيون به موجود آهن ۽ ناتر به سنڌن ويجهو ويٺي آهي. سين خاموش آهي، پر راڻو اهڙا اشارا ۽ تاثرات ڏئي ٿو جو معلوم ٿئي ٿو ته هو پنهنجي ڪاڪ محل تائين پهچڻ جو احوال سڀني کي ٻڌائي رهيو آهي ۽ سڀ اهو ٻڌي ڪلي ۽ خوش ٿي رهيون آهن. هو اشارن ۾ شينهن ۽ ڀولڙن جو ذڪر ڪري ٿو، ناتر ڏانهن نهاري ان ڏانهن لڪڻ سان اشارا ڪري ٿو، جانورن کي لڪڻ سان ٺوڪڻ ۽ پوءِ انهن کي پيچڻ جا اشارا ڪري ٿو، ۽ ائين ڪندي هو ڪنهن مهل مومل ۽ سومل يا ٻين ڀيڻن جي مٿن تي لڪڻ هڻي ٿو، جنهن تي سڀ ٽهڪ ڏين ٿيون. پوءِ هو ڪيئن سان سوپاري ڪيءِ ڏيکاري ٿو، جيڪا هن تلاءَ تي اُڇلائي هئي، ۽ ستن سيڄن واري ڪمري ۾ اچي، سالم سيڄ تي بالم تي وهڻ جو انداز ڏيکاري ٿو. ان بعد مومل جي مٿي تي ٻونٽر کي پرندي ڏسڻ ۽ مومل جي ٻانهن ۾ لڪڻ وجهڻ جو ڪم ورجائي ڏيکاري ٿو.
آخر ۾ ڀوڳ خاطر، لڪڻ جو وڪڙ ناتر جي ڪڇيءَ ۾ وجهي ٿو. ناتر نخري سان رڙ ڪري هٽ ٻڌي ٿي، ۽ سڀ ٽهڪ ڏين ٿيون.

— ڪٽ —

سين : ٥٢

اِندور. وقت : ڏينهن. هنڌ: منوءَ جو وراندو.

مومل ۽ راڻو ٽيلار ڪندا، منوءَ ڏانهن اچن ٿا.

مـنـو : آئون مومل جو منو آهيان !

پري کان ڏسي

راڻـو : تون مومل جو منو آهين؟ واه واه!

مـومل ۽ راڻـو ويجهو اچن ٿا.

مـنـو : آئون مومل جو منو آهيان !

مومل : آئون ڪير آهيان، منو؟

مـنـو : تون منوءَ جي مومل آهين.

مومل : آئون ته راڻي جي مومل آهيان.

مـنـو : اِها ته نئين ڳالهه آهي.

ٺهڪ ڏيئي

راڻـو : پوءِ آئون ڪير آهيان ؟

مـنـو : تون ؟.... تون مومل جو راڻو آهين.

مومل : اِها به نئين ڳالهه آهي.

منو ٺهڪ ڏئي ٿو. راڻو ۽ مومل به ٺهڪ ڏين ٿا.

مـنـو : پوءِ ناتر ڪي ته سمجهاءِ.

مومل : ڇا سمجهايانس ؟

مـنـو : هاڻي منهنجو خيال نٿي رکي.

مومل : خيال نٿي رکي ؟ آئون هينئر ڏي وڃي ٿي دٻ پٽيانس.

مـنـو : ها.... جيئن راڻي پنهنجن يارن کي وساري ڇڏيو آهي ، تيئن ناتـر بـه مـون کي وساري ڇڏيو آهـــي .

راڻي کي اوچتو پنهنجن يارن جي يادگيري اچي ٿي ۽ ڪئميرا سنلس اِهـا ڪيفيت ڏيکاري ٿي.

راڻو : آف!.... ڏاڍي ڀري ڳالهه ٿي ،
مومل ! هي مون ڇا ڪيو؟.. .
منهنجا دوست منهنجي اوسيئڙي
۾ هوندا، پر مون ڪان ته اِهــا
ڳالهه ئي وسري وئي !
مـنـو : آهي ته هينئر گهوڙن تي سنج
پيا وجهن.... وڃڻ جي تيارين
۾ آهن .
راڻو : وڃڻ جـي تيارين ۾ آهن ؟....
مومل، مومل، مون کي موڪل
ڏي تـه آئـون ٿوري دير لاءِ
انهن وٽان ٿـي اچان. مــار....
انهن کي ته اِها به خبر نه هوندي
تـه آئون مري ڪـِپـي ويس يــا
جيئرو آهيان !
موومل : يـارن کي ڪو ائين وساريــو
آهي ؟ ترت ئي وڃي ڪين منهن
ڏيکاريو.
راڻو : منو نه پڌائي ها ته يــار سڄي
ڄمار لاءِ رسي وڃن ها !
موومل : پر.... جهٽ ورجو.

راڻو ڪنڌ سان هاڪار
ڪري مرڪي ٿو۽ موومل
به مرڪي ٿي.
ـــ ڪٽ ـــ

سين : ٥٣

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ : مهمانسراءِ.

همير، سينهڙو ۽ ڏونئر مهمانن واري ٿلهي تي ويٺا آهن. راڻو کين ڪاڪ محل جو احوال ٻڌائي چڪو آهي، ان بعد ڳالهه پوري ٿي رهي آهي. سيني جي چهرن تي اطمينان جا تاثرات آهن.

سينهڙو سوپاري ڪُتر ڪري سيني کي کارائي ٿو.
ميوا ۽ شربت وچ تي رکيل آهن.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. تڏهن چئبو ته جوڳي سچو هو. هھڙي سونهن، هھڙو ڪوس، هھڙي طلسمات، اِهي سڀ ڳالهيون جيئن جو تيئن تو ٻڌايون آهن.

راڻي کي

همير : پر ميندري کي شاباس هوءِ جو هيڏين اٽڪلن کي منهن ڏنو ٿس. سچي ۽ سنگت جو منهن مٿي ڪري ڇڏيائين.

ڏونئر : واه واه ڪري ڇڏيائين. نه ته راڄ ۾ ڏاڍي خواري ٿئي ها.

سينهڙو : خواري؟.... موئيون ٿي ڪونه ها پنهنجي ملڪ. هي ڇوريون هتي ٿي خون ڪري ڇڏين ها پاڻ سيني کي !

سڀ ڪلن ٿا.

ڏونئر : سچو آهين. تڏهن ته سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

همير : شڪر ٿيو، شڪر ٿيو ....
پــلا، ميندرا، هاڻي ڪيپ تـ.
ڪٽيسين— پوءِ تو ڪٽي تــ ـه
اسان ڪٽي.

سيهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

عمير : بيلي ، ملڪان نڪتي ٻه ڪجھ ڏينهن ٿياسين. پويان سيني ڪي ڳڻتي هوندي. هاڻي تنهنجي ڇا صلاح آهي هتان هلڻ لاءِ؟

ڏونئر : هـا، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

راڻو منجهي پوي ٿو ۽ جواب لاءِ سوچي ٿو.

سينهڙو : اسين تـه گهـوڙا سنجي ويـٺا هئاسين. ٿوري دير نه اچين ها ته نڪري وڃون ها .

راڻـو : بس، اِهـو تـه اوهان کي ٻڌايم .... تـه طلسمات ۾ ڦاسي پيو هوس. رات وچي مسين مسين مومل تائين پڳو آهيان، ۽ صبح ساڻ اوهان ڏانهن پهڳو آهيان ، سو چڱو ٿيو جو وقت سر پهچي آيس. پر هاڻ ٻه-چار ڏينهن ته رهڻو ئي پوندو، پوءِ مومل سان پنهنجي ملڪ هلڻ جـي ڳالهه ڇوربـي.

عمير : هون. ڳالهه تـه مناسب آهـي، پـر هاڻـي جيترو جهٽ هلجي، اوترو چڱو.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. اسـان سيني جون دليون پڇن ڏانهن تنگيون پيون آهن.

ڏونئر : چار ئـي چڱا هيڏانهن نڪري

آيا آهيون، پويان ڪنهن
خبر ئي ڪانهي ته ڪٿي آهيون.

رانو : اها ڳالهه ته آئون به سمجهان ٿو.... آئون پهرين اڄ ٿي مومل جي ڪن تي اها ڳالهه وجهان ٿو، پوءِ اوهان کي ٻڌايان ٿو....
(آئڻ جي ڪري ٿو.)
اوهان کي هتي ڪا به شي کپي ته ٻڌايو.

مينڌرو : وڏيڪ ڪنهن شيءِ جي کپ ڪونهي، تون رڳو ورڻ واري ڪج.

ڏونئر : ميوي ۽ ماني جا ڍير آهن. پر ڪنهن بي باڻهيءَ بدران ناٿر کي موڪلين ته چڱو.
(سڀ کلن ٿا.)
سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

رانو : سو ته ناٿر کي ابوهو پاڻ سان گڏ وٺي هلنداسين ....
(ملڪ جو رخ ڪندي)
پر آئون چوان ٿو، تو کي ڀي به منهن ڏيکاري رهندي.

عمير : ٿورو ويهه ته سهي، ميٺرا! توسان هڪڙي ڳالهه ڪريان.
(ڪجهه سوچيندي ويهندي)

رانو : جي، عمير سائين، ٻڌاءِ، ڪهڙي ڳالهه آهي.

عمير : مومل هاڻي اسان سيني جي اڄ آهي. هتهنجي گهر جي ... آهي....

رانو : هون.

سيھڙو : بيشڪ، بيشڪ.

ھمير : پر چار ڏينھن نہ ترسيو ٿي اھي
ھتي... سو، جيڪڏھن تون
ارھو نہ ٿئين تہ جيڪر...

راڻو : ھا ھا، چئہ، ھمير سائين، آئون
چو ارھو ٿيندس.

ھمير : آئون پانيان تہ ان وچ ۾ جيڪ
مومل کي سندس ڪاڪ محل
۾ ڏسي سگھان تہ چڱو.

راڻو ٿورو ساھہ کڻي ڪجھہ
دير سوچي ٿو.

سينھڙو : حاڪم ھمير جي مرضي ٿي آھي
تہ ان ۾ اھم ڪونھي.

راڻو : اھم تہ ڪونھي، پر....

ھمير : پر ڇا... تون نتو ڏيکارڻ گھرين
تہ پوءِ.... مڙيئي خير آھي.

راڻو : نہ نہ، ھمير سائين، اھا ڳالھہ
ڪانھي....

ھمير : تہ پوءِ ڪھڙي ڳالھہ آھي. ھونئن
بہ آئون ڪو تنھنجو ڌاريو تہ
ڪونہ آھيان. تنھنجي بيبي
منھنجي گھر ۾ آھي.

سينھڙو : مينڌرو شايد مومل جو خيال ٿو
ڪري. ائين نہ، مينڌرا؟

راڻو : ھا... آئون اھوئي پيو خيال
ڪريان تہ مومل متان اھا ڳالھہ
پسند نہ ڪري.

همير : هون.... ته پوءِ ڀلي تون مومل
کان پڇي ڏس.

(ڪجهه دير سوچي)

راڻــو : هڪڙو طريقو مون کي سمجهه ۾
اچي ٿو.

ڏونگر : طريقن جي ته تو وٽ کوٽ ئي
ڪانهي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

همير : ها، ڀڏاءِ، ڪهڙو طريقو آهي؟

راڻــو : اصـل روپ مٽائـي ڪنهن ٻئي
روپ ۾ تو کي اوڏانهن وڃـي
گهـرجي.

همير : ڪنهن ٻئي روپ ۾؟ ڪهڙي
روپ ۾؟

سينهڙو : يعني همير سائين اُتي حاڪم
جي روپ ۾ نه هلي ـــ ائين نه؟

راڻــو : همير سائين جو مطلب آهي، مومل
کي ڏسڻ. سو اِهو سندس مطلب
پورو ٿيندو، پـوءِ ڪهڙي بـه
روپ ۾ ٿئي.

همير : ها، مطلب ته منهنجو اِهو ئـي
آهي. پر تون ٻـڌاءِ تـه سهي،
ان لاءِ ڇا ڪرڻو پوندو ؟

راڻــو : منهنجو خيال آهي، همير سائين،
تون ميهارڪو ويس ڌاري مون سان
گڏجي هـل.... ان طرح تــون
مومـل کـي ٻنهه ويجهو ڏسي
سگهندين. تـون مومل کي بـه
ڏسندين، ۽ ڪاڪ محل جـي

طلسمات جي،، تو کي خبر پوندي.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. ڳالهه ته سوچڻ جي آهي.

ڏونئر : ها، پر سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي. — همير ڪجهه سوچي ٿو.

همير : پوءِ ڇا صلاح آهي، سينهڙا ؟ ڏونئر، تون ڇا ٿو ڀانئين؟

سينهڙو : بس، هاڻي محلات جي اندر جو احوال مينڌرو ٿو ڇاڻي. مومل ۽ سومل جي نمونن جي خبر به ڪيس ئي آهي. ضرور هن به ڪا ڳالهه سوچي اِها رٿ ڏني هوندي.

ڏونئر : هائو، مومل جي مـن جي خبر مينڌري کي.

همير : هون.... ته پوءِ ٺيڪ آهي. ڀلا ميهارڪي ويس ۾ ئي وڃي هلينر. — سوچيندي

-- ڪٽ --

سين : ٥٤

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ : ڪاڪ محل ۾ باغ جو ڪليل حصو.

مومل، راڻي جي انتظار ۾ بيچينيءَ سان هلي رهي آهي.
راڻو ۽ همير اچن ٿا. همير ميهارڪي ويس ۾ آهـي. سندس مهن تي جهنڊ آهي ۽ ڪلهي تي نوڙي رکيل آهي.
راڻو همير کي اک پيجي ٿو ۽ کيس پنهنجي پويان اچڻ جـو اشارو ڪري ٿو.

راڻو کنگهار ڪري ٿو
۽ مومل منهن ورائي
اوڏانهن ڏسي ٿي.
ميهار کي ڏسي، گهبرائجي

مومل : راڻا، تون اڇي وئين، راڻا!
هي.... هي ڪير آهي، راڻا؟
راڻو : هي.... منهنجو ميهار آهي، مومل.
گهڻا ڏينهن هتي لڳي ويا ته
هن ويچاري کي گهٽي ٿي پئي
سو هيڏانهن هليو آيو.... منهنجو
پنهنجو ماڻهو آهي، مومل.
تنهنڪري هن کي وٺي آيو
آهيان هتي.

همير ميهار کي ويس ۾
جيئن ئي داخل ٿئي ٿو،
عجيب نظرن سان مومل
کي ٽڪ ٻڌي ڏسندو رهي،
ٿو. مومل به ڪنهن ڪنهن
مهل هن ڏانهن نهاري ٿي
۽ گهبراهٽ جو تاثر ڏئي
ٿي. مومل ۽ راڻو وڏي
صندل تي ويهي رهن ٿا.
ميهار (همير) بيٺو رهي ٿو.
همير گهبرائجي راڻي ڏانهن
نهاري ٿو.

مومل : ميهار آهي ته پوءِ ڀلي هتي ئي
رهي .... اسان کي ته ضرورت
آهي اهڙي ماڻهوءَ جي.

گهبرايل انداز ۾

راڻو : جي.... جي ها، جي ها، بلڪل
هي پنهنجي ڪم جو تمام چاڻو
ماڻهو آهي، مومل! هتي اسان
وٽ رهي ته ڏاڍي سٺي ڳالهه
آهي. هونئن.... هي هتي رهندو،
بلڪل رهندو.
مومل : نيڪ آهي.

ناتر کي سڏ ڪندي

.... ناترا....
ناتر : اچان پئي، سائڻ.

ناتر اچي ٿي

مومل : راڻي هي ميهار آندو آهي.
هن کي وٺي وڃ، پنهنجي پورت
تهان، هن کي ڏيکار. ڏهي وٺي

تہ پــوء وري هيڏانهن وٺــي
اچجئينس.

ناتــر : ٺيڪ آهي، سائنڻ.

همير کي — .... اچ، منهنجي پويان اچ.

رائو، همير کي اڪ پيڇي
ٿو. همير ناتر جي پويان
وڃي ٿو.

— ڪٽ —

سين : ۵۵

ان ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ: وٿاڻ.

همير سيهارڪي روپ ۾ مينهن ڏهــي ٿــو. سندس منهن تــي جهنڊ هنيل آهي. هو اکيون ڦاڙي ڪنهن مهل مينهن جي منهن ۾ ڏسي ٿــو، ڪنهن مهل چونريءَ ڏانهن ۽ ڪنهن مهل ڪنڌ ورائي ناتر ڏانهن نهاري ٿو.
ناتر نخري سان هلي ڦري رهي آهي ۽ پنهنجي منهن ڳالهائيندي رهي ٿي.

ناتــر : سائنڻ وٽ سٺ مينهيون آهــن .... هيءَ پوري ٿهاڻ تــہ تمام ڀلي آهي .... ڏڪ تــي تيرهن سير کير ڏئي ٿي.... ايڏو مٺو کير، جهڙي مصري! .... رائي کي بہ هن ڀتاريءَ جــو کير وڻندو آهي.

همير کي — .... اڙي، تون هيڏانهن هوڏانهن نهارين ڇا پيو.... ڪم ڏهي بہ ٺــہ، جهٽ ڪر!

همير ناٽر جي ٽڙيءَ تي
هڪدم مينهن جي ٽٻن ۾
هٿ وجهي زور ڏئي ٿو
تہ ڪير ڄڻي سيهڙ سندس
منهن تي پوي ٿي. هو
اکيون اگهي ٿو تہ جهنڊ
سندس منهن تان لهي
پوي ٿو.
ٺهڪ ڏيندي

ناٽر : اڙي، توکي تہ ڏهائي ڪرڻ
بہ نٿي اچي ! تون ڪهڙو
ميهار آهين ؟

همير بيخياليءَ ۾ ڇڙ وڇان
منهن ورائي ٿو تہ ناٽر
ڪيس سڄائي وڃي ٿي.

.... اڙي، اڙي، هي ڇا ؟....
همير بادشاهہ !.... همير بادشاهہ!
.... آئون سانڻ کی وڃي ڏي
ٻڌايان تہ هي ميهار ڪونهي،
بادشاهہ آهي !

هڪ گهڙيءَ لاءِ همير
کي ڏسندي ناٽر ڊوڙ پائي
هلي وڃي ٿي.

ـــ ڪٽ ـــ

سين : ٥٦

اِندور. وقت : ڏينهن. هنڌ: باغ.

مومل ۽ راڻو باغ ۾ ساڳئي هنڌ هڪ سينگاريل چبوتري ۾ ويٺا آهن. ناتر اچي ٿي.

ناتـر : سائنڻ، هو ميهار ڪونهي، هو ته همير بادشاهه آهي، ميهارڪو ويس مٽائي آيو آهي!

مومل راڻي ڏانهن نهاري ٿي. راڻو لڄي ٿي هاڪار سان ڪنڌ لوڏي، اکيون هيٺ ڪري ٿو.

ناتر کي

مومل : وڃ، وڃي همير بادشاهه کي عزت سان هيڏانهن وٺي اچ.

راڻي کي

.... اوهان کي همير بادشاهه کي هتي آڻو هو ته شان سان وٺي اچوس ها. پنهنجو دوست بڻائي وٺي اچوس ها. هن طرح بيعزت نه ڪريوس ها.

راڻـو : مون سوچيو، متان تون ناراض ٿي پوين.

مومل : آئون ڇو ناراض ٿينديس، راڻا! منهنجون ته سموريون مرضيون تنهنجي حوالي آهن. آئـون ته تنهنجي گولـي آهيان، ٻانهي آهيـان.

راڻـو : ائين نه چئه، مومل. تون منهنجن سپنن جي رائـي آهين. بس،

مون کان اِها ڀل ٿي وئي آهي،
سا بہ تنهنجي موهہ ۾.

مومل : همير کي انهيءَ هٺ تي ڏاڍي
ڇڙ آئي هوندي.

راڻو : ها، پر هاڻي تہ ڏڏو ڪير ٿئين
ڪونہ پوندو.

مومل : سندس دل مان اِهو ڪٿر ڪڏهن
بہ نہ ويندو. مون کي تہ پڪ ٿو
ٿئي.... هو حاڪم آهي، ۽ ـــ

ناٿر همير کي وٺي اچي
تـــي.

ڳالهه ڪـــي اڌ ۾ ڪٽي،
آهستي آواز ۾، راڻي کي.

.... اوهين ڪانئس معافي وٺجو.

ٻئي ڄڻـــا همير کي ڏسي
اُٿن ٿا.

هٿ ٻڌي

راڻو : حاڪم سائين، آڏون تنهنجو
ڏوهاري آهيان، مون کي معافي
ڏي.

همير ڦڪي مرڪ مرڪي
تو ۽ راڻـــي ڏانهن تکيءَ
نظر سان ڏسي ٿو.

مومل : ويس کهڙو بہ هجي، حاڪم
حاڪم آهـــي.. . هاڻي اچـــو،
اسان سان گڏجي ويهو.

ٽيئي ڄڻا ويهن ٿا.

راڻو : مومل توکي پاڻ وٽ آيل ڏسي
گهڻو خوش ٿي آهي.

مومل : پلي ڪري آيا آهيو. اوهان کي هتي جيڪو ڏک رسيو آهي، تنهن لاءِ معافي ڏيو.

ظاهري طرح کلندي.

همير : ڏک تہ حياتيءَ ۾ ايندا ئي آهن، پر هتي اچي اسان گهڻو سک ڏٺو آهي. بس، بخت جي بازي آهي.

راڻي ڏانهن نهاريندي

ناتر ميوات کڻي اچي ٿي ۽ سندن اڳيان رکي ٿي. هوءَ همير ڏانهن ڏسي زوريءَ لڙک روکي ٿي ۽ هلي وڃي ٿي.

راڻو : هٿ وڌائي، ڪجھ ڪاءِ.

همير : طلب ڪانهي. مومل جون مهمانيون تہ سدائين ياد رهنديون.

مومل : راڻي پاران آئون اوهان کان معافي ٿي پنان... حاڪم آهيو، پنهنجو وڙ ڪريو، جيڪي دل ۾ اٿو سو ڪري ڇڏيو.

همير : ٿيو ئي ڇا آهي جو معاف ڪريان. مينڌرو منهنجو دوست آهي، عزيز آهي. شال سدا سکي رهي.
.... مون کي ڇڏي نہ ايندين، مينڌرا ؟

ڪجھ دير ترسي، اُٿندي

مومل : وڃو، وڃي ڇڏي اچو.

راڻو مومل ڏانهن نهاري ٿو.
همير ۽ راڻو وڃن ٿا.

ـــ ڪٽ ـــ

سين : ٥٧

اِن دور، وقت : ڏينهن. هنڌ : ٻيڙون.

همير، سينهڙو، راڻو ۽ ڏونئر گهوڙن تي وڃي رهيا آهن.
راڻو نوڙيءَ سان ٻڌل آهي.

— ڪٽ —

سين : ٥٨

اِن دور، وقت : رات. هنڌ : شاهي قيدخانو.

ٻن ڪمرن واري سينگاريل جاءِ، جنهن ۾ راڻو قيد آهي. روشنيءَ لاءِ ڏيئا ٻري رهيا آهن. همير راڻي سان ملڻ آيو آهي. هو بيٺو آهي ۽ مڇ پيو وٽي. راڻو دريءَ وٽ بيٺو آهي، جيڪا وراندي ۾ کُلي ٿي ۽ هو ٻاهر ڏانهن نهاري رهيو آهي.

همير : تون پاڻ کي ٻاندي نه سمجهه، ميندرا! مون توکي ڪوٽ ۾ قيد ڪرڻ بدران هن خاص جڳهه ۾ رکيو آهي، جتي نوڪر چاڪر، کاڌا پيتا موجود آهي. تون اڃا به وزير آهين، تنهنجو مان مرتبو قائم آهي.

راڻو : ڇگو آهي اِهو مان مرتبو !.... مون توکان ڏوهه بخشايو هو. سومل پاڻ توکان معافي پني هئي. پر توکي حسد آهي مون سان. مون سومل ماڻي آهي، توکي اِهو حسد آهي مون سان.
(دريءَ وٽان مڙي، طنزيه کلندي)

همير : تون ڪجهه به سمجهين، ميندرا، آئون نٿو گهران ته تون هاڻي

مومل سان ملين !

رائـو : تہ چا، ان جو مطلب اِهو آهي،
حاڪم همير، تہ آئـون سچي
چمار هـن بند ۾ رهـي مري
ويندس ؟

همير : تنهنجي سمجهہ جـو ڦير آهي،
مينڌراءِ ڏس، آئـون توسان هن
رات وڳڙي ۾ ملڻ آيو آهيان.
ڪنهن بہ وزيـر امير کي خبر
ڪانهي.... تون منهنجيءَ ڳالهہ
تي ٿڌيءَ دل سان ويچار ڪج،
آئون وري ايندس.

وڃـڻ لاءِ مڙي ٿـو، ۽
وري بيهي ٿو.
گنڀيرتا ۽ منٿ سان

رائـو : همير سائين، آئــون مـومل جو
ڏيان پنهنجي مـن مان ڪڍي
نہ سگهندس. تون پاڻ سوچ،
هوءَ تہ منهنجو ننگ آهي، آئون
ڪيئن تـو ڇڏي سگهان مومل
کي؟.... تو پاڻ ئي تہ چيو هو،
همير سائين، تہ مومل اسان سڀني
جي لڄ آهي.

تکائيءَ سان

همير : تڏهن تون ان جي اڳيان مون کي
لڄي ڪيو هو؟ تـو پنهنجي
حاڪم کـي زال ذات اڳيان
ڪوجهو ۽ بـي مانو ڪيو ....

هلي ٿو

مون کان ڪڏهن بہ نہ وسرندي
اهـا بيعزتي ـــ ڪڏهن بہ نہ
وسرندي !

راڻو : مون توکان اڳي ئي معافي ورتي آهي، همير سائين، ۽ هاڻي به وٺان ٿو. مون گهڻو پڇتايو آهي. تون مون کي ڇڏ ته وڃي مومل سان ملان.

همير جي اکيان اڇي

همير : مومل جو ڌيان دل مان ڪڍي ڇڏ، مهندرا ! هاڻي تون ڪڏهن به ڪاڪ جا وڻ نه ڏسندين ! .. . چڱو، آئون وري ايندس.

هلڻ لاءِ مڙي ٿو.

همير ڪمري کان نڪري وراندي مان هلي ٿو، جتي پهريدار نيزا کڻي بيٺا آهن.

راڻو : مومل مون کان سواءِ ڏاڍي اٻاڻڪي هوندي، همير سائين ! .... مومل ڏاڍي پريشان هوندي!

راڻو وراندي جي دريءَ تي اچي ڇُهي ٿو.

همير وڃي ٿو.

-- ڪٽ --

سين : ٥٩

ڪاڪ جي آجڙي وچ جا ڪجهه شاٽ.

* ڪاڪ نديءَ جي ڪناري تي واريءَ جو اڏامڻ.
* مهمانسراءِ واري ٿلهي جي ويراني.
* جادو نگريءَ جون قتل واڻون، وغيره.

بئڪگرائونڊ ۾ بيت تحت اللفظ پڙجي ٿو.

جت راياڻين راڻن ڪي،
چندن چڙڪ ڪري،
هاڻي آنهين پيٽيين،
ورهه وراڪا ڏئي،
سوڍو سڄ ڪري،
مومل ماري هليو.

— ڪٽ —

سين : ٦٠

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مومل جو ڪمرو.
مومل چوڌريءَ ۾ راڻي جي اوسيئڙي ۾ ويٺي آهي.
ڪئميرا سندس پويان آهي. پروفائيل ۾ ڏيو ٻري رهيو آهي.
ڪمري ۾ ميوا، شربت ۽ ڪاڏا پيتا رکيل آهن.
بئڪ گرائونڊ ۾ بيت تحت اللفظ ٻڌجي ٿو.

ڪڪر ڳهٽا ڳهائيا،
پاڻان لڳس ڳهاءُ،
مينڌري ملاءِ،
لڳس ڪان ڪپار ۾.

بيت پوري ٿيڻ تـي، مومل دريءَ تان مڙي ٿي، ۽ واڻي ڪاڻجي ٿـي. مومل بيقراريءَ جـا تاثرات ڏيندي ڪنهن مهل اٿي ٿي، ڪنهن مهل ويهي ٿي، ۽ ڪنهن مهل دريءَ وٽ بيهي راڻي جي واٽ ڏسي ٿي.

آءُ راڻا، رهه رات،
تنهنجي چانگي ڪي چندن چاريان..

وانـي ختم ٿيڻ تـي مومل سيج تي
اونڌي منهن ڪِري ٿـي ۽ سڏڪا
ڀري ٿي.

— ڪٽ —

سين : ٦١

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: ڀينرن جي بيٺڪ.

مومل ۽ ڀيون ڀينرون ويٺل آهن. ٻانهيون باادب آيون آهن.
ڪئميرا ناتر کي اندر ايندي ڏيکاري ٿي.
ناتر جي پيرن ۾ ڇير ڪانهي. سندس وار ڪنبريل آهن ۽
صورت مغموم آهي.

روئڻهارڪي انداز ۾ — ناتـر : سانئڻ مومل نه کائي ٿي نه پيئي ٿي. ڳالهايانس ٿي ته، چڙٻيون ٿي ڏئي. چوي ٿي، مون کـي ڇڏي ڏيو ـــ مران يا جيئان، تنهن ۾ اوهان جو ڇا!

ٻئي هٿ مٿي تـي ڏيئي،
فرش تي ويهي ٿي رهي.

هڪڙي ڀيڻ: ٻارهن مهينا ڦري آيا، راڻو نه آيو. مومل جي حالت ڏينهون ڏينهن خراب ٿيندي وڃي.

ٻي ڀيڻ: سڪي ڪنڊا ٿي وئي آهي. نه ڏينهن جو آرام اٿس، نه رات جو. صبح شام راڻي جي تـات اٿس.

ٽي ڀيڻ: ڪنهن جو چوڻ به نه ٿي مڃي.

روڻهارڪي آواز ۾

ناٽــر : منهنجو چوڻ به نٿي مڃي !

چوٿين ڀيڻ: سيني کي چنتا ۾ وجهي ڇڏيو اٿــس .

ٿڌو ساهه ڀري

سومل : قاصد موٽي آيا آهن. راڻي کي همير بادشاهه باندي بڻائي ڇڏيو آهــي. سندس ڇوٽڪاري جـو ٿڪڙو آسرو ڪونهي.

ٻهرين ڀيڻ: تون ڪا نه ڪا ترڪيب ڪڍ، راڻي کي ڇڏائڻ جي ، ادي ! تون ٿي ته اسان ۾ ڏاهي آهين. اٿين ته سومل مري ويندي !

سڏڪي ٿي

ناٽــر : سومل جي اِها حالت اسان کان ڏٺي نٿي ٿئي.

سومل : سومل جـي چنتا سـچ پچ تـه مـون کي جهوري وڌو آهــي. سمجهه ۾ نٿو اچيم ته ڇا ڪريان.

ڪجهه ترسي

هڪڙو ٿي آپاءُ هوـــ ته پنهنجي ملڪ ماٺيلي ڏانهن موٽي هلجي.

ٻي ڀيڻ: ها، شايد ان طرح سومل جي من کي ڪو آرام اچي.

ٽي ڀيڻ: هونئن به ، هاڻي اسان جي هتي رهڻ لاءِ ڪو سبب ڪونهي.

آٿندي

سومل : پر ڇا ڪجي. سومـل ان لاءِ پير ٿي نٿي ڀري. ڪيس آسرو آهي ته راڻو ڪڏهن نه ڪڏهن ڪاڪ ڏانهن موٽي ايندو.

ناٽر به آٿي بيهي ٿي .

ناٽــر : ها، سانڻ ته چوي ٿي، آئون ڪاڪ ڏٺيءَ جو انتظار مرڻ گهڙيءَ

تائين ڪنديس.

سومل : دل ته منهنجي به ائين ئي چوي ته ميندرو موٽي اوس ايندو. پر هينئر ته هو واڳوڻ جي وات ۾ آهي.

ٻونرن کي .... اوهين ڪيس سمجهايو ته جيستائين ميندرو موٽي اچي، تيستائين پاڻ کي اجايو هلاڪ نه ڪري.

ناتر کي .... تون وڃ، ناتر، ڏس، ڪو مانيءَ گراهه کائي ته چڱو. آئون به پويان اچان ٿي.

تڏو ساهه پيري ٿي.

— ڪٽ —

سين : ٦٢

اِن دور. وقت : ڏينهن. هنڌ : منوءَ جو وراندو.

ناتر کي ايندو ڏسي

منو : آئون مومل جو منو آهيان !

ناتر : ڏس، منو، آئون تڪڙي آهيان. وري اچان ٿي تو وٽ، هان.

منو : ٻڌ ٻڌ.... پلا راڻو آيو آهي ؟

ناتر : نه، منو، هو ايندو ته ٻهرين تو وٽان ٿي لنگهندو نه.

منو : متان ننڊ اچي وڃيم. ٻن راتين جو اوجاڳو اٿم.

ناتر : تون پلي سمهي رهه. آئون

ٻڌائيندي‌س ٽوڪي.

منو : مومل راڻي سڄي رات جاڳي ٿي، مون کي ٻه ننڊ نٿي اچي. آئون سڄي سڄي رات مومل جا سڏڪا ٻڌندو آهيان.

ناتر : بس، منو، تون دعا ڪر ته راڻو جلد موٽي اچي. ڀلا تولاه زيتون ڪٿي اچان، ڪائيندين ؟

ڏاڍو ساه پري هلي ٿي. وري بيهي ٿي.

منو : سڀ شيون انهن ٻيون آهن، ٻک ٿي مري وئي آهي، ڪجهه وڻي ٿي نٿو.

ناتر : ڪجهه نه ڪجهه کاءُ، ڪجهه آرام ڪر. آئون وري اچان ٿي، هان.

ناتر وڃڻ لڳي ٿي.

منو : ٻڌ ٻڌ، مون کي مومل وٽ وٺي هل. ڪيترن ڏينهن کان مون وٽ آئي ڪانهي.

ناتر : هينئر نه، منو، سانڻ مس مس ستي آهي.

ناتر وڃي ٿي

ڪٽ

سين : ٦٣

ان ٻور. وقت: ڏينهن. هنڌ: همير بادشاه جي دربار.

فرشي نشست تي طول وهاڻن کي ٽيڪ ڏيئي، وچ تي همير بادشاه ۽ پاسن کان سينهڙو، راڻو، ڏونئر ۽ ٻيا ڪجهه درباري ويٺا آهن. خذمتگار ادب سان آيا آهن. سينهڙو سوپاريءَ جي ڪتر ڪري رهيو آهي. راڻو ڪنهن خيال ۾ گم ويٺو آهي.

راڻو ڳنڀيرتا سان، ڪنڌ هيٺ ڪري ويٺو آهي.

همير : مينڌرا، تون نه ڀانءِ ته مون کي
توله کو به ڪٿڪاءُ ڪونهي.
تون منهنجو وڏو وزير آهين،
۽ منهنجو عزيز به آهين. تون
هن ولايت ۾ سڀ کان سياڻو
۽ سوڀارو ماڻهو آهين. هاڻي
جيڪي ٿيو، سو ٿيو. مون کي
پڪ آهي ته تون گڏريل ڳالهيون
وساري اڳتي جو ويچار ڪندين.

سينهڙو : مينڌرا ٻڌين پيو ؟

راڻو ٽڏو ساهه پري ٿو ۽ سينهڙي جي ڳالهائڻ تي چرڪ پري ٿو.

راڻو : هون....؟

سينهڙو : حاڪم سائينءَ جي دل تي وڏو
ڪتر هو، پر هاڻي سڀ خير
ٿيو. گذريءَ کي ياد نه ڪبو.

هڪڙو درٻاري: بس، هڪڙي مهل هئي،
سا آئي ۽ هلي وئي.

ڏونئر : هائو، مهلون به مڙسن تي ايندڀون
آهن.

ڳمڀير انداز ۾

راڻو : هون.... مهلون مڙسن تي ايندڀون
آهن.

همير : اڻون نوڪان ڪو به ٻول وچن
نتو ڪهران، مينڌرا. سچيءَ سنگت
وچ ۾ پنهنجي توکي ٻاهر آندو آهي،
خاص ڪري سينهڙي ۽ ڏونئر
ڪهڙو زور رکيو هو، تنهنڪري

اهي جوابدار رهندا.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

راڻو : سينهڙي ۽ ڏونئر جا ٿورا نه ٿورا، اوهان جا وڏا وڙ، سڄي سنگت جا لک احسان...
باقي ڳالهيون پوءِ نين نه ڇڱو، منهنجي مٿي ۾ ڏاڍو سور آهي، موڪل ڏيو ته جيڪر وڃي آرام ڪريان.

همير : ائين؟

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

همير : ته پوءِ اڳوپو سڀ تا آتون. وڏيڪ ڪچهري سڀاڻي ڪنداسين.

همير اٿي ٿو. ٻيا به اٿن ٿا.

— ڪٽ —

سين ۶۴

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: راڻي جي حويلي.

راڻو ۽ ريباري، راڻي جي حويليءَ ۾ ڪنهن ڳوشائتي هنڌ ڳالهائي رهيا آهن.

ريباري: ها، سوڍا سائين، ٻنهنجي وڪ ۾ هڪڙي ڪوٺيا آٿس اهڙي آهي، جهڪا پنجن راتين جو پنڌ هڪڙيءَ رات ۾ ڪٽائي ٿي.

راڻو : پنجن راتين جو پنڌ هڪڙيءَ رات ۾ ڪٽائي ٿي! اهڙي ڀلي آهي؟

ربباري: پلي !.... ڌاڙي گهوڙي جي جاءِ
ناهي. اهڙي ڇُڙڪ ۾ سَرلي
آهي جو مجال آهي ڪو جهاپو
کائي.

راڻــو : ته بس، پوءِ .... اها پلاڻي تيار
ڪر. مون کي هينئر ئـــي کپي.
رات جي پيٽ ۾ ڪاڪ پهچڻو
اٿم ۽ وري پرهه ڦٽيءَ کان اڳ
موٽي هتي اچڻو اٿم.

ربباري: آئون وڃي تو اَٿ ـ تــي پاڪڙو
وجهان. اوهين سومهڻيءَ مهل
آترئين دڳ تي پهچي وڃـــو.
آئون اوهان کان اڳ آتي بيٺو
هوندس.

راڻــو : نيڪ آهي. پر ٻڌ، پنهون، همير
حاڪم يا ٻئي ڪنهن ٻني بشر
کي اِها سٽس نه پوي !

ربباري: سوڍل سائين، اوهان جـــي ٻَنيي
جا پانها آهيون، اوهان جي گهر
جو ليمڪ پيٽ ۾ اٿئون. ڪو
ڪنڪوئي نه ڪريو. پهرين سر
منهنجو، پوءِ اوهان جو.

راڻــو : چڱــو، هاڻي تــون وڃ، آئــون
پهچي وينلس.

هٽ ٻڌي

ربباري هلي ٿو. راڻيءَجي
منهن تي مرڪ تري اچي
ٿي.

— ڪٽ —

ڪاڪ .محل

سين ۽ ٦٥

آئوٽ ڊور. وقت : چانڊوڪي رات.

راڻو اُت تي چڙهي ڪاڪ ڏانهن وڃي رهيو آهي.
لانگ شاٽ شيڊو ۾، اُت جو پٺن تي ڊوڙڻ ڏيکارجي ٿو.
سين هلندي، بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي آهي ۽ هي بيت تحت‌اللفظ ٻڌجي ٿو:

ڪرها ڪارڻ ڪاهه، تو ڪي ڏئين ڏاريو،
ساري ڏيج سيد چي ، لڏبالي تان لاهه،
مقابلو مومل سين ، ٿيندو سنجهه صباح،
سوڍي‌جي‌ءَ صلاح، ڪتو نرچرندين‌ڪاڪ‌جا.

— ڪٽ —

سين ۽ ٦٦

اِنڊور. وقت : رات. هنڌ: منوءَ جو ورانڊو.

راڻو منوءَ جي ورانڊي مان لنگهي ٿو.

راڻي جي اچڻ جو کڙڪو ٻڌي، ڪمزور آواز ۾ — منو : آئون مومل جو منو آهيان !

پري کان راڻي کي نه سڃاڻندي — .... هون ! ڪير آهي ؟ ڪير آهـــي ؟

راڻي کي ويجهو ڏسي، سڃاڻي — .... اڙي، اڙي، اڙي، راڻـو !
.... راڻو! راڻا، تون اچي وئين،
راڻا ! تـون ڪٿي هئين هيترا

ٿهڪ ڏئي ٿو — ڏينهن ؟.... اڙي، آئون ته ڪالي
بہ نٿو سڃهان .... الا، ڏاڍو

کمزور ٿي ويو آهيان نه،
ٺهنڪري.... توسان ڪِٿي آهي
رانـا، تـوسان ڪِٿي آهـي !
توسان ڪِٿي آهي !

راڻو منوءَ وٽ اچي ويهي
ٿو ۽ آڱر وات تي رکي
منوءَ کي خاموش رهڻ جو
اشارو ڪري ٿو.

رازداريءَ جي لهجي ۾
.. . راڻا، راڻا، مومل راڻي ڏاڍي
ناچاڪ آهي.
راڻـو : ناچاڪ آهـي ؟ مومل ناچاڪ
آهـــي !

راڻـو ٽڪڙو ٽڪڙو اندر
ڏانهن وڃي ٿو.

پويـان منو وڏي آواز ۾
رڙيون ڪري ٿو.
مـنـو : راڻو اچي ويو!.... راڻو اچي ويو.
.... راڻو اچي ويو!....

— ڪٽ —

سين ۶۷

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مومل جو ڪمرو.

مومل پنهنجي ڪمري ۾ سيج تي اڪيلي پئي آهي. ڪيس وکري
وکري ويئي ننڊ اچي وئي آهي. بئڪ گرائونڊ ۾ منوءَ جو آواز اچي
رهيو آهي.

آواز تي مومل جي اک کلي پوي ٿي، ۽ هوءَ منوءَ جي آواز
سمجهڻ جو تاثر ڏئي ٿي. پوءِ هوءَ اوچتو خوشيءَ وچان ٽپ ڏيئي

دروازي ڏانهن وڌڻ لڳي ٿي. دروازي وٽ اچي هوءَ رڪجي بيهي رهي ٿي. سندس چهري تي ڪاوڙ جو، پوءِ بيوسيءَ جو، ۽ وري خوشيءَ جو تاثر اچي ٿو. سندس منهن تي مرڪ اچي ٿي ۽ هوءَ شرمائجي وڃي ٿي.

بئڪ گرائونڊ ۾ سندس اندر جو آواز اچي ٿو.

مومل: نه نه، آئون نه ڪالهائيندس توسان .... آئون توسان ڪاوڙيل آهيان .... ڏس نه سهي، منهنجي ڪهڙي حالت ٿي آهي!.... آئون سڄي سڄي رات تنهنجي اوسيئڙي ۾ والون پئي نهاريندي هيس .... تون ڪٿي هئين هيترا ڏينهن، راڻا؟.... تو مون کي ڪيئن وساريو، راڻا؟.... تو مون کي ڪيئن وساريو!.... ڪيئن وساريو!....

مرڪندي سندس اکين ۾ ڳوڙها ڀرجي اچن ٿا. هوءَ چپ ڀڪوڙي روئڻ کي روڪي ٿي، ۽ اوچتو کلڻ جي ڪوشش ڪندي ڪانئس اوچنگار نڪري وڃي ٿي، ۽ هوءَ دروازي تي منهن ٽڪائي سڏڪا ڀرڻ لڳي ٿي. بئڪ گرائونڊ ۾ پيرن جي لهڪڻ جا آواز ڀري ڪان ويجهو ايندا ٻڌجن ٿا ۽ مومل جا سڏڪا انهن ۾ گم ٿي وڃن ٿا.

— ڪٽ —

سين ۶۸

اِن ڊور. وقت: پرهه ڦٽي. منڊ: مومل جو ڪمرو.

مومل ۽ راڻو سيج تي ويٺا آهن. ٻئي ڇڙا ڪرسمر حالت ۾ هڪٻئي جي اکين ۾ نهاري رهيا آهن. بئڪگرائونڊ ۾ موسيقي هلي رهي آهي.

ڪئميرا شروع ۾ ٻنهي جا ڏار ڏار ۽ گڏيل شاٽ ڏئي ٿي. پوءِ راڻي جي ڪلوز تي، سندس آواز ۾، هي بيت اوورلئپ ٿئي ٿو:

"اکين ۾ تي ويهه، ته آئون واري ڏڪيان،
توکي ڏسي نه ڏيهه، آئون نه پسان ڪي پيو."

مومل جي ڪلوز تي، سندس آواز ۾، هي بيت اوورلئپ ٿئي ٿو:

"وسن ۽ وهسن، ڏيهاڙي ڏسڻ لئه،
جڻن جڻن پرين پسن، تن تن نشا نيڻن جا."

ٻئي ڇڙا ساڳيءَ ريت هڪٻئي ڏانهن لڪ ٻڌي ڏسندي، هلڪي نموني مرڪن ٿا. بئڪ گرائونڊ ۾ ڪڪڙ جي ٻانگ ٻڌجي ٿي.

راڻو آهستگيءَ سان ڏيان هٽائيندي، دريءَ ڏانهن نهاري ٿو.

تڏو ساهه پري — راڻو : هان .... صبح ٿي ويو آهي.

تڏو ساهه پري — مومل : ها .... پره ڦٽي وئي آهي.

ٻئي چٽا هڪٻئي ڏانهن مرڪي نهارين ٿا.

۱

راڻو : سڄي رات اکين ۾ گذري وئي، پر ائين ٿو لڳي، ڄڻ نه اڃا هاڻ ٿي هڪٻئي کي ڏٺو اٿئون.

آئندي — مومل : تڏهن ته، ڄڻ ته ڪو صدين تي پکڙيل خواب ڏٺو اٿئون.

آئندي — راڻو : ها .... زندگي به ڄڻ ته ڪو خوابن جو شهر آهي.

ٻئي چٽا هڪٻئي جي اکين ۾ گهوري مرڪن ٿا. — مومل : اِهو ته نينهن وارن جي نگاهن جو اثر آهي.

مومل دريءَ وٽ اچي ٿي ۽ آسمان ڏانهن تڪيندي رهي ٿي. راڻو به سندس پٺيان دريءَ وٽ اچي بيهي ٿو.

تڏو ساهه پري — مومل : هيءَ ٿڌڙي هِير ڪيڏي نه سِهائيندڙ آهي!

تڏو ساهه پري — راڻو : تنهنجن وارن جو واس اِن کان وڌيڪ لُڀائيندڙ آهي!

مومل : هي وشال آڪاس، هي پکين جون منڙيون لاتيون، هي هوا جي هنج تي ڪجهي ايندڙ سرهاڻيون .... زندگي ڪيڏي نه سهڻي آهي، راڻا!

دريءَ تان مڙي، هلڻ لڳي ٿي. راڻو به پٺيان هلي ٿو.

ٿي ڏانهن مڙندي

(بيهن ٿا)

راڻــو : اهي سڀ تنهنجيءَ الفت جا اهڃاڻ آهن، مومل !

(تڏو ساھ کڻي ، آداسائيءَ ســان.)

.... دل تہ چاهي ٿي تہ هرگهڙي تنهنجو قرب ماڻيندو رهان ، پـر ....

مومل : پر ڇا ؟

راڻــو : هاڻي آئون توکان موڪلائيندس، مومل. مون کي وقت سر موٽي پهچڻو آهي.

(مغموم ٿي)

مومل : اچـــا هينئر ٺـي تہ آيو آهين، سوڍا، وري وڃڻ جي وائي پيو وارين !

راڻــو : ڇري، هاڻي تہ هرڪنهن رات آئون تو وٽ هوندس. ڏس نہ ، حاڪم جي ڏمـر کي بہ ڏسڻو آهي. ڪجهہ وقت کان پوءِ سڀ ٺيڪ ٿي ويندو.

مومل : مون کي ان ڳالهہ جو تڏهن ئي پڪ ٿيو هو ، جڏهن تـون همير کي مون وٽ ڪوجهو ڪري وٺي آيو هئين.

راڻــو : تون ايڏي سهڻي آهين، مومل، جو آئون ڪنهن تـي بہ ڀروسو نٿي ڪري سگهيس.

مومل : پـر توکي مون تي تـہ ڀروسو ڪرڻ کپي ها.

راڻــو : تنهنجي ٺي تہ ڀروسي تي ائين ڪيو هوم.... پر هاڻي، جيئن بہ

تيو، تون کي به اجازت و موٽ
نه ڏيڄ... منهنجي موٽ جي
مهل تي وڏي آهي، هاڻي موڪل
ڏيئي.

راڻو دروازي ڏانهن هلي ٿو

مومل : آئون تنهنجو انتظار ڪنديس،
راڻا ! منهنجو روح تنهنجي
رهاڻ لاءِ واجهائيندو رهندو.

مومل دروازي تائين وڃي،
بيهي رهي ٿي.

.... ڏس، راڻا، مون کي ڏهاڳ
جو حرف نه ڏج !

راڻو : ڪهڙيون ٿي ڳالهيون ويچارين،
چري ! اهڙا آلڪا ڪڏهن چڏ
دل مان.... آئون ايندو رهندس
تو وٽ.

راڻو دروازي تي بيهي
مومل ڏانهن مڙي
نهاري ٿو. مومل به مرڪي
ڪنڌ سان هاڪار ڪري
ٿي. راڻو پوئتي مڙي،
ڏسندو، نڪري وڃي ٿو.

— ڪٽ —

سين : ٦٩

آئوٽ ڊور. وقت : رات. هنڌ : ريگستان.

بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي هلي ٿي. راڻي کي آٿ تي ڪاڪ ڏانهن ايندي ۽ وري ڪاڪ ڪان موٽندي، مناسب بيرا ڏيکارجي ٿو. انهيءَ سين تي هيٺيان خاموش منظر سُپر امپوز ٿين ٿا.

مومل ۽ راڻو سيج تي ويٺا، کِلي ڳالهائي رهيا آهن.

مومل ۽ راڻو چبوتري ۾ ويٺا، چانڊوڪي رات ۾ تهڪ ڏيئي رهيا آهن.

مومل ۽ راڻو باغ ۾ پسار ڪري رهيا آهن.
مومل ۽ راڻو درياءَ وٽ ويهي چانڊوڪيءَ جو مزو وٺي رهيا آهن.
مومل ۽ راڻو چوپڙ راند ڪڏي رهيا آهن.
مومل ۽ راڻو هڪٻئي جي اکين ۾ نهاري مرڪي رهيا آهن.
مومل باغ ۾ پيرن ۾ ساهيڙين سان گڏ پينگهه پئي لڏي ۽ سڀ ٺهڪ ڏئي کلي رهيون آهن.
مومل ۽ راڻو سيپي پيرن جي وچ ۾ ويٺا آهن ۽ خوش ٿي کلي ڳالهائي رهيا آهن.

سين : ٨٠

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: راڻي جي حويلي.

راڻو ۽ ريباري، خلاصگيءَ ۾ رازداريءَ سان ڳالهائي رهيا آهن

هٿ ٻڌي ريباري: سوڍل سائين، اِها ڳالهه مون کان ڪري نه پائنچ. الائي ڪيئن وڃي حاڪمن کي سڌ پيئي. مون کي پاڻ سمجهه ۾ نٿو اچي ته ڳالهه ڪي واءُ ڪيئن آيو.

راڻو : هون.... ته همير حاڪم گهڙيا آنڻ کي پيرن ۾ ڪير هڻائي منڊو ڪرائي ڇڏيو آهي ، اِن لاءِ ته جئن اُٺون ڪاڪ نه وڃي سگهان.

ريباري: ڳگدام ساڻ، وڏو ناحق ٿيو آهي. گهڙيا جهڙي آنڻ ولايتن جي ڪنهن وڳ ۾ ڪانه جڙندي.

راڻو : پنهون، تون اسانجن ريبارين ۾ سڀ کان جهونو جوڳي آهين.

ھنيءَ کا سچائي ڏيکار، مون کي
کنھن نہ ريت دڳ تہ چاڙ .
ريباري: مون کي ويچار ڪرڻ ڏ .
.... ھا، انھيءَ ... سو
گڏيل آھي پنھنجي ... ۾.
نولو آھي، پر ... ۾ مانس
کان وترو آھي . چوين تہ انھي
کنوات کي مھار وجھي پلائي
اچــاز .
ڪجھ دير سوچي
راڻــو : وارو ڪر، دير نہ ڪر، پيچ،
ھينئر ئـــي وڃ، پنھون! انھيءَ
کنوات کي ڪاھي اچ، آئون
دڳ ني ھلي تو بيھان .
ريباري: آئون چاڻ پھتس، بچين ! پـر
پارت ائٿي . اسين تنھنجا مائھو
آھيون، متان توکي سمڪ ٿي
نہ پوي ۽ ھمير بادشاھہ منھنجو
جھڙ پچو ناس ڪراڻي ڇڏي !
ويندي ويندي رڪجي
راڻــو : تـــون ڪو بہ ڪنڌ ... نہ ڪر،
پنھون . ھمير جھڙ ڏھن مارائڻ
تي آيو تہ مون کي مارائيندو .
ريباري: ھونئن تہ ... انئيز ... ، راڻل!
ذات ريباري تہ ... نالي تان
گھوري ... پــر ... ھوندس تہ
تنھنجي ڪم ... ن ... چڱو،
آئون ھلان ... وڃي تو ڪ وات
کي ڪن ۾ ڦوڪ ڏياز .
ھلندي

ڪالڌي

ڪاب ۾ ريباري بہ ڪلي
دو ۽ رڃي دوه
پهنجي منهن، گنيپرتا سان

راڻــو : چنجهنس تہ ڪاڪ ۾ هلي چندن
چرندين، ڪنول ۽ پيئون ٻـڌندين.

.... پيرو ناهي پيڄڻو
سانگو ناهـي ڪرڻو ــــ تاڻــو
ناهي ٽرڻو.
.... مهل ڪنهن بہ ريت ساهاڻي
آهي، موسل سان ريت رهائڻي
آهــــي !

ـــ ڪٽ ـــ

سين : ١٨

آئوٽ ڊور. وقت : رات.

راڻو ۽ ريباري هُشايل اُٺ وٽ بيٺا آهــن. راڻو منهن تــي جهُنڊ هڻي ٿو. ريباري راڻي کي اُٺ تي سوار ڪري ٿو ۽ مهار سندس هٿ ۾ ڏئي ٿو. اُٺ اُٿي ٿو ۽ راڻــو ان جي واڳ ڦيرائي ٻـِـي واري هٿ کي مٿي ڪئي ريباريءَ کان موڪلائي ٿو.
بئڪ گرائونڊ ۾ هي بيت تحت اللفظ ٻڌجي ٿو:

”ننڊو تان ڪوهہ، پر وڪين آهي وترو،
وڃڻو ڪاڪ ڪنڌين ۾، پهس پکيءَ جئن پوءِ،
اِن ڪَر سندو ڪوءِ، مَيو مانو نہ ٿئي.“

ـــ ڪٽ ـــ

سين ۲ ـ

اِن ڏور. وقت : رات. هنڌ : شاهي قيد خانو.

راڻو نظربند آهي. همير سانس ملڻ آيو آهي. همير ويٺو آهي ۽ راڻو بيٺو آهي.

همير : تون سڄيءَ دنيا مان دوکو ڪري سگهين ٿو، پر اُنهن ڪي نٿو ٺڳي سگهين، سوڍا، جيڪي ڪاڪ ۾ تو سان گڏ هئا! آتي جي رت - ورني مٽي ۽ ان جي سڳنڌ پلا آئون ڪيئن نه سڃاڻندس؟

راڻو : ڪاڪ جي مٽي ۽ سڳنڌ تون سڃاڻين ٿو ته پوءِ تو کي اِهو به ڄاڻڻ کپي، حاڪم سائين، ته منهنجي انگ انگ ۾ ان جو رنگ ۽ منهنجي وڻ وڻ ۾ ان جو واس ائين رچي مچي ويو آهي، جيئن خود انهيءَ مٽيءَ ۾. تون ڪيڏو به روڪيندين، منهنجي روح جو ريلو اوڏانهن ئي رهندو، جيڏانهن مومل جهڙ ماڳ آهي .... مومل منهنجي جسم ۽ جان، ۽ ڪاڪ منهنجي نيڻن جو نشان آهي!

همير : جيڪڏهن تنهنجو اهو خيال آهي ته پوءِ هي قيد ۽ بند بحال آهي، ۽ تنهنجو وري نڪرڻ محال آهي!

همير وڃڻ لڳي ٿو.

راڻــو : مون کي سڀ منظور آهي.
عشق منهــنجو قصور آهــي،
ته اهو دل وارن جو دستور آهي!

همير، راڻي تي نڪي نظر
وجهندي نڪري وڃي ٿو.

راڻو بيچينيءَ سان اچ وڃ
ڪري ٿو ۽ بئڪ گرائونڊ
۾ هــي بيت تحت اللفظ
پڙهجي ٿو:

”رچي جي ريٿو ٿيا، ڪين آپائجن اوهه،
ڪُنهي نه ڪاري تنهن کي، جو هالاڙي هوه،
توڙي ڏوهي ڏوهه، ته لالي تنهين نه لهي!“

— ڪٽ —

سين : ٤٣

اِنڊور. وقت : رات. هنڌ: مومل جو ڪمرو.

مومل راڻي جي اوسيئڙي ۾ بيچين آهي. مغموم موسيقيءَ سان ڪلوز اپ ۾ ڏيکاريو پيو وڃي. ڏيٺي آڏو ــومل جـو هٿ آهستي آهستي پري ٿئي ٿو ۽ ڪئميرا زوم آئوٽ ٿئي ٿي. ڏيــو وسامي وڃي ٿو. مومل دريءَ وٽ وڃي ٿي، جتي آپرنڊز سج جي ڪِرڻي ڏيکارجي ٿي.

بئڪ گرائونڊ ۾ مومل جي آواز ۾ هي بيت ڳائجي ٿو.

”شمع ٻارينديءِ شب، پرهه ٻا ڪون ڪيون،
سوٽ مران ئي مينڌرا، رٺا ڪارڻ رب،
تنهنجي تات طلب، ڪانگ آڏايم ڪاڪ جا.“

مومل جي مناسب موومينٽ ۽ تاثرات سان، هيءَ وائي ڳائجي ٿي:

ڏور وڃئو ڏينهن لائي،
ڪا سو ڊيل کي سمجهائي....

—ڪٽ—

سين : ٧۴

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ : ڪاڪ محل.

ڪاڪ محل جي ڪنهن وراندي مان مومل جون ڀينرون، خاص خادمائون ۽ ناتر، لُهڪ ڏينديون، تڪڙيون هلنديون اچن. سندن وچ ۾ سومل مينڌري جي روپ ۾ هلي رهي آهي. هن سومل کي ريجهائڻ لاءِ، ڀينرن جي صلاح سان، راڻي جو لباس پاتو آهي ۽ آها شڪل ناهي آهي.

— ڪٽ —

سين : ٧۵

اِن ڊور. وقت : ڏينهن. هنڌ : مومل جو ڪمرو.

سومل مينڌري جي لباس ۽ شڪل ۾ ڀينرن سميت مومل جي ڪمري ۾ داخل ٿئي ٿي. سڀ لُهڪ ڏيئي رهيون آهن.

ڪمري جي در ٻاهران بيهندي.

سومل : ڇوريون، آئون برابر راڻو لڳان ٿي يا نه ؟

هڪ ڀيڻ: هوبهو راڻو ٿي لڳين.

ٻي ڀيڻ: اول ته مومل به ڪانه سڃاڻندي.

ناتر : راڻل سائين پاڻ به شڪ ۾ پئجي ويندو.

مومل دريءَ مان راڻي جي واٽ نهاري رهي آهي. لُهڪن جي آواز تي مومل دروازي ڏانهن نهاري ٿي. راڻي (سومل) کي ايندو ڏسي، خوشيءَ وچان لُڙي پوي ٿي.

راڻي ڏانهن ٻنڌي

مومل : راڻا، تون .... تـون اڇي وڃين، راڻـــا !

سڀ پهـــرون هڪ منٽ
لاءِ ماٺ ٿي وڃن ٿيون ؛
مومل جهٽڪو ڏيئي پٺي
وراڻي ٿي ڇڏي.
مومل ٿورو اڳتي وڌي ٿي
۽ سومل منهن کي پنهرو
رکندي، هڪ پاسي هٽي
وڃي ٿـــي. مومـــل وري
اڳتي وڌي ٿي ۽ سومل
ساڳيءَ ريت پري هٽي ٿي.

مومل : ڇو راڻا، ڪهڙي ڳالهه آهي ؟

ناتـــر : راڻل سائين توکان رٺو آهي ، سائڻ !

مومل : رٺو آهي ؟.... ڇو راڻا، مون کان رٺو آهين ڇا ؟

سومـــل ٻنيري ٿي ڪنڌ
سان هاڪار ڪري ٿي ؛
آڪڙ سان هلندي وڃي
سيج تي ويهي ٿي ؛ مڇن
کي وٽ لڳي ٿي.
سڀ پينرون ٺهڪ ڏيـــن
ٿيون. سومل مٿي تـــان
پاڳ لاهـــي رکي ٿـــي ؛
مومل ڏانهن منهن ورائي
ڪلي ٿي. مومل سڃاڻي ٿي
۽ اها راڻي جي روپ ۾

مومل آهي ۽ سيج تي
وڃي ڪيس ياڪر پائي
مڙڪي ٿي.

مومل : تڏهن راڻو اڃا نه آيو آهي....
پريون آٿ راتيون لنگهي ويون
آهن. وري الائي ڪهڙيءَ
رنڊڪ روڪيو اٿس.

سومل : اچي ويندو، تون اجايو پاڻ کي
ائين نه ڳار.... تنهنجيءَ دل کي
وندرائڻ لاءِ نه مون هي روپ
ڪيو آهي— نه من کي قدر
تنهنجي من کي آئت اچي....

آٿي ٿي

هاڻي آٿي، هل ته هلي باغ ۾
ويهي چوپڙ راند ڪريون....
آٿي، ڏاهي ٿي.

ٻانهن ڪانڌ جهلي آٿاريس ٿي.

—ڪٽ—

سين : ٧٦

ان ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: ڪاڪ محل جو باغ.

مومل ۽ سومل (راڻي جي ويس ۾) باغ ۾ چوپڙ راند کڏي رهيون آهن. بئڪ گرائونڊ ۾ پينرون پينگهه پيون لڏن موسيقي هلندڙ آهي.

—ڪٽ—

سين ۽ ٢٢

اِن دور. وقت: ڏينهن. هنڌ: همير جو محل.

همير بادشاهه پنهنجيءَ راڻيءَ (مينڌري جي ڀيڻ) سان محل ۾ ڳالهائي رهيو آهي.

همير : مينڌرو تنهنجو ڀاءُ آهي ته پوءِ تون ان کي ڇو نٿي سمجهائين. مون کي ڇو ٿي گهڙيءَ گهڙيءَ ستائين ؟

راڻي : ان کي ڇا چوان؟ اوهين پاڻ ته وڃي ويا هئا ڪيس ڪاڪ ڏانهن. اوهان ته مومل نه ماڻي، هاڻي جنهن ماڻي تنهن ڏوهه ڪيو؟

همير : مون کي اهي ميهڻا نه ڏي. انهيءَ ڳالهه تي ته مون مينڌري کي بند ڪيو آهي.

راڻي : انهيءَ ڳالهه تي اوهان منهنجي ڀاءُ کي بند ڪيو آهي، پر تڏهن ڇا ڪريو ها، جڏهن اوهين پاڻ مومل ماڻيو ها ۽ مون تي ڀاڄ آڻيو ها؟

همير : اجايو اٽيڪيءَ جا طعنا ڇو ٿي ڏين ! مومل مون نه ماڻي ته ان جو بيشڪ ڏک اٿم، پر تون اها ڳالهه ورجائي مون کي چيڙائين ڇو ٿي ؟

نرميءَ سان، رونبهاريءَ آواز ۾	راڻي :	اوهين ڇڙو تا ته منهنجي پس آهي، سائين! اوهان جي مرضي.... مون ته پنهنجي پاڻ جي ڳالهه تي ڪئي. اوهان کي ڏکي لڳي آهي ته آئون وري نه چونديس. اوهان کي — نه چونديس — ڪڏهن به نه چونديس.. .
مڏڪي ٿي.		
	همير :	اڙي.... تون روئين پئي! ان ۾ پلا روئڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي.... چري، تون ته منهنجي پٽ راڻي آهين، تو کي ڪو هيئن روئڻ سونهي ٿو!
روئندي	راڻي :	پٽ راڻي آهيان، تڏهن ته منهنجيون ڳالهيون اوهان کي نٿيون وڻن.... تڏهن ته منهنجو چوڻ نٿو ملي اوهان تي.
	همير :	چڱو، هاڻي تون روئڻ بند ڪر. ٻڌاءِ، ڇا ڪيو تو کي؟ ٻڌاءِ؟
	راڻي :	ٻڌايو ته اٿم اوهان کي. منهنجي پاڻ کي بند مان ڪيو. هو ته پنهنجن ٻارن ٻچن سان به نٿو ملي سگهي.
سوچي ٿو	همير :	هون....
	راڻي :	سچو ورهيه اڳي ٿي اوهان کيس بند رکيو آهي. هاڻي وري نئين سر هن کي قيد ڪيو اٿو. سندس ڏوهه به اهڙو ٿي

آهي، جهڙو اوهان کي ٻه ڪرڻو
هو، پر....

(نرميءَ سان)
همير : بس بس، وڌيڪ نه چؤ.

(گنڀير لهجي ۾)
.... آئون سمجهان ٿو ته هو
پنهنجي ڏوهه ۾ اڪيلو ڪونهي
.... مون فيصلو ڪري ورتو آهي
(ٿورو ترسي)
.... مينڌرو منهنجو پـاءُ آهي.
مينڌرو آزاد آهي. مينڌرو وري
ڪڏهن ٻه ٻاندي نـہ ٿيندو ـــ
بس ؟

(خوش ٿيندي)
راڻي : سچ ؟
همير : سچ.

(مرڪي)

راڻي مرڪندي، خاموشيءَ سان همير ڏانهن نهاري ٿـــي.

همير : هاڻي ته خوش ٿئين ؟.... آئون
هينئر ئي ڳهرائي ٿو وٺان مينڌري
کي. تون سندس مهمانيءَ جو
بندوبست ڪر.

-- ڪٽ --

سين : ٤٨

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: مومل جو ڪمرو.

سڀ پينرون مومل وٽ ويٺيون آهن. سومل راڻي جي روپ ۾ آهي. ٻانهيون مورڇلن سان هـوا پيون ڪن. مومل جـي دل وندرائڻ لاءِ، پينرون ڪِل پوڪ جون ڳالهيون ڪن ٿيون.

سومل کي (جيڪا هن وقت راڻي جهڙي روپ ۾ آهي).

هڪڙي ڀيڻ: راڻا، اوهان اسان جي ڀيڻ سومل کي ڏاڍو ستايو آهي. اها سخت بيواجبي آهي.

ٻي ڀيڻ: بيشڪ بيواجبي آهي.

مڇ کي وٺيندي

سومل: اسان جي بيواجبي به واجبي آهي. پر اوهين اسان جي واجبي پيار کي به بيواجبي ٿيون چئو.... .... ڇا خيال آهي تنهنجو، سومل ؟

سومل کي اک پچندي

ناتر ٿهڪ ڏئي ٿي. ٻيون ڀيڻون کلن ٿيون. سومل به مرڪي پوي ٿي.

سومل جملن مطابق اسٽيج واري طريقي سان ائڪٽنگ ڪري ٿي.

.... اوهان کي سومل جي مجاز جي ڪهڙي خبر .... سندس تارن جي تيرن مون کي ٽچي ڇڏيو آهي.... سندس اکين جي انبورن منهنجو هانءُ پٽي، ڪڍي، اڇلي ڇڏيو آهي.... سندس نظر جي زورپرين زبرن منهنجا هڏ ڳوڏ پيچي ڇڪنا چور ڪري ڇڏيا آهن! آه .... تڏهن ته آئون مهينن جا مهينا عمرڪوٽ ۾ آرام پيو ڪندو آهيان!

سڀ ٿهڪ ڏين ٿيون.
سومل به کلي پوي ٿي.
سومل مُڇ کي وٺي ٿي.

هڪڙي پيڻ: پر، راڻا، هاڻ اڳتي اها
ڳالهه نہ هلندي. تو تمام گهڻو
آرام ڪيو آهي. هاڻي هتي
ڪاڪ ڏٺي ٿي ويھ، تہ تہ
سومل ادي توکي اهڙي سيکت

سومل مڇ کي ولي ٿي.

ڏيندي جو عمرکوٽ ياد
ڪندين !

سومل : ڪٿي آهي سومل؟ اچي تہ سهي

مٿي ٿان پڳ لاهي ٿي.

اسان جي سامهون ! ڪيس مجال
ناهي جو اسان جي سامهون
اچي.... جيستائين اسين پاڻ نہ
چاهيون، يا جيستائين هوءَ پاڻ
نہ چاهي.
اچ، منهنجي مومل، هل تہ هلي
ڪو باغ جو سير ڪريون!....

سڀ ڪلن ٿيون، مومل بہ
ڪلي پوي ٿي. سومل ڪيس
هٿ ڪان جهلي، آتاري ،
هلڻ لڳي ٿي.

— ڪٽ —

سين : ۷۹

اِن ڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: ڪاڪ سس بو :

مومل ۽ سومل (راڻي جي ويس ۾) باغ ۾ گهمن پيون.
سومل ساڻس ڳالهائي پئي ۽ مومل گم سم آهي. بيڪ گرائونڊ ۾
هيٺيون بيت مومل جي آواز ۾ اچي ٿو:

”تن باغنئون بس، جي ڪنڌيءَ ڪاڪ ڪڪوريا،
سوڍي ريءَ سرتيون، ڪاڪ نه اڇــي ڪس،
رائـــي ٻائـــي رس، ڏن ٻيڙيءَ جيئن تاڻيو.“

— ڊزالــو —

سين : ٨٠

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مومل جو ڪمرو.

مومل دريءَ تي راڻي جي اوسيئڙي ۾ ويٺي آهي. آسمان ۾ تارا آهن ۽ ڪمري ۾ ڏيئو ٻري رهيو آهي. بئڪگرائونڊ ۾ هي بيت مومل جي آواز ۾ ڳائجي ٿو:

”ڪتين ڪرموڙيا، ٿيڙو آيا ٿيٺي،
راڻو رات نه آئيو، ويل ٽري ويئي،
ڪوه سا ڪاڻي راتڙي، جا پرين ري ويئي،
مون کي ڏنءَ ڏيئي، وڃي ڍولو ڍٽ قرار ٿو.“

— ڊزالــو —

سين : ٨١

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: مومل جو ڪمرو.

مومل ۽ سومل (راڻي جي روپ ۾) سيج تــي ويٺيون آهن. ٻئي چئمون چوپڙ راند ڪنڌي رهيون آهن. سومل، مومل کــي چال هلڻ لاءِ اشارو ڪري ٿي، پر مومل خيال ۾ گم آهي. بئڪگرائونڊ ۾ هيٺيون بيت مومل جي آواز ۾ ڳائجي ٿو:

”جيڏيون، منهنجي جيءَ سين، راڻي رڻ ڪيو،
قلب ڪاڪ ڪنڌين ۾، ٻـــرزا تـــي پيو،
ٻُجهان ٻهر ويـــو، هيٺيون هنڌ نه اڪيين.“

— ڊزالــو —

سين ۸۲

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : مومل جو ڪمرو.

چوبن راند ڪندي، مومل ۽ سومل (راڻي جـــي روپ ۾) ڪي ننڊ اچي وئي آهي. ٻئي ڄڻيون اهڙيءَ طرح اهلي پيون آهن جو سومل جو چهرو ڏسڻ واري ڪان لڪل رهي ٿو ۽ پانئجي ٿو تہ ڪو مرد آهي. حاضريءَ ۾ بيٺل ٻانهين مان هڪڙي ڏئي جي وٽ مٿي سوري ٻي، ۽ ٻي خالي برتڻ کڻي ٿي. ٻئي ڄڻيون مومل ۽ سومل ڏانهن نهاريندیون، آهستي آهستي نڪري وڃــن ٿيون.
بئڪگراؤنڊ ۾ هي بيت تحت اللفظ پڙهجي ٿو :

"ڪاڪ ڪوماڻا گلڙا، سُڪا مٿي سيج،
نماڻيءَ جي نجهري، پيهي تــون پڇيج،
اچي آڏر ٿيج، اهڪيءَ عبداللطيف چي."

— ڪٽ —

سين ۸۳

آئوٽ ڊور. وقت: رات. هنڌ : ڪاڪ نگر.

راڻو اُٺ تي ڪاڪ نگر پهتو آهي. ڪئميرا ڪيس اوندهہ ۾ اُٺ هُشائيندي ۽ اُن تان لهندي ڏيکاري ٿــي. بئڪگراؤنـڊ ۾ موسيقي آهي.

— ڪٽ —

سين ۸۴

اِن ڊور. وقت : رات . هنڌ : مئوءَ جو ورانڊو.

راڻـو مئوءَ جي ورانڊي مـان لنگهي ٿو. مئو ستل آهـي ۽ ڪجهہ بہ نٿو ٻولي. بئڪگراؤنڊ ۾ موسيقي آهي.

— ڪٽ —

سين ۽ ٨٥

اِن دور۔ وقت : رات۔ هنڌ : مومل جو ڪمرو۔

مومل ۽ سومل (مردائي ويس ۾) سيج تي ستل آهن۔

راڻو رواجي طرح اندر ڪمري ۾ داخل ٿئي ٿو۔ هميشه جيان، سندس هٿ ۾ لڪڻ آهي۔ هو مٿي تان پڳ لاهي هٿ ۾ ڪري ٿو۔ لڪڻ پٽ سان ٽڪائي ٿو۔ ويجهو اچي ڏسي ٿو ته مومل سان گڏ ڪو مرد ستل آهي۔ بندوق سان گڏ، سندس اکين ۽ چهري حا بدليل تاثرات ڏيکارجن ٿا۔ هو آهستگيءَ سان پڳ مٿي تي رکي ٿو، ۽ ڪجهه وقت ڪاوڙ، جوش ۽ غيرت جي ڪيفيت ۾ رهي ٿو۔ پوءِ خنجر ڪڍي، مومل ۽ ساڻس گڏ ستل مرد (سومل) کي مارڻ جو ارادو ڏيکاري ٿو ۽ اهڙا تاثرات ڏئي ٿو۔

سندس اندر جــو آواز اوورلئپ ٿئي ٿو۔	راڻــو : بيوفا !.... دغاباز !.... مڪار!.... توکي اِئين ٿي ڪرڻو هو تــه پوءِ مون کي ايڏين آزمائشن ۾ ڇو وڌءِ؟.... آه، توکي ڪهڙي خبر ته مون تنهنجي لاءِ ڪيڏا سور سٺا آهن !
اکيون وڏي	... ڪير آهي . هي، بيحيا، جنهن کي تو پنهنجي پاسي ۾ سمهاريو آهــي ؟
خنجر مٿي کڻي ٿو	.... آئــون اوهــان ٻنهي کــي ماري ڇڏيندس! ٻنهي کي ماري ڇڏيندس !
	.... نه، نه !.... اِئين نه ڪرڻيندڙ!!
مومل جي چهري ڏانهن گهوريندي۔	.... اُف، ههڙيءَ چــنڊ جهڙيءَ صورت کي تون ماري ڇڏيندين؟

خنجر هيٺ ڪري ٿو.

خنجر وري مٿي کڻي ٿو.

اڪيلي وڏي مومل کي
مارڻ لاءِ جهڪي ٿو.
سندس آواز جو پڙاڏو
گونجي ٿو ۽ سندس چهري
تي وحشتناڪ تاثرات
اڀرن ٿا.
راڻو خنجر مومل کي هڻڻ
لاءِ مٿي کڻي ٿو پر هڻڻ
لاءِ هيٺ آڻيندي رڪجي
پوي ٿو ۽ اهڙو تاثر
ڏئي ٿو، ڄڻ ته ڪنهن
سندس هٿ روڪي ورتو
آهي. سندس چهري تي
مجبوريءَ جي پيڙا آهي.

پنهنجي پيار کي بدنام ڪندين؟
.... ڇڏي ڏي هنن کي، سندن
حال تي ڇڏي ڏي.
.... پر اِهو تنهنجي مردانگي
شان جي خلاف آهي ، سوڍا !
مومل تنهنجو حق آهي، تنهنجو
ننگ آهي. هن توسان دوهه
ڪيو آهي. ڪيس سندس ڪيتي
جي سزا ملڻ کپي. مومل
ڪاري آهي !.... مومل ڪاري
آهي !.... مومل ڪاري آهي!....

.... آه، دل ڇيو نٿي ڪري !
دل ڇيو نٿي ڪري !....
.... هيءَ مومل آهي، سوڍا !
مومل کي ڪير ماريندو ....
مومل کي ڪير ماريندو....
هيءَ مومل آهي!.... هيءَ مومل
آهي....سوڍا! هيءَ مومل آهي !.. .

هو خنجر واپس رکي ٿو،
۽ پنهي هٿن سان مٿي کي
جهلي ٿو، ڇو ته سندس
مغز چڪرائجي رهيو آهي.
آواز جو پڙاڏو ٻرندو رهي
ٿو ۽ هو مٿي‌تي هٿ ڏيڻ
جي حالت ۾ مڙي ٿو.
لڪڻ کٽڻ جو ارادو ڪري
ٿو، پر ڪجهه سوچي هٿ
هٽائي، ٽڪڙو ٽڪڙو ٻاهر
نڪري وڃي ٿو.

هي ۽ مومل آهي !....

سندس آواز پڙاڏي سان گونجي ٿو.

— ڪٽ —

سين : ٨٦

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ: مٺو ءَ جو وراندو.

راڻو ٽڪڙو ٽڪڙو مٺو ءَ جي وراندي سان لنگهي ٿو.

ٻري ڪان

مـــٺو : آئون مومل جو مٺو آهيان !

.... هون ! ڪير آهي؟ ڪير آهـــي ؟

.... اڙي، اڙي ، ڪير آهين ؟ ڪير آهين ؟

راڻو ٽڪڙو ٽڪڙو مٺو ءَ وٽان لنگهي ٿو.

.... ها‌ن ! راڻو آهين ڇا ؟....
اڙي، تون ڪيڏي ءَ مهل آئين ؟
آئون ته سمهي رهيو هوس....
پـــر تون مون سان ڳالهائين ٻه نـــٿـــو !

پرتي وڃي بيهي....

راڻـــو : بنـــد ڪر پنهنجـــي بڪواس !
خبردار، ٻيهڪڏهن وٽيڪ ٻولي اٿـــئـــي !

راڻو وڃي ٿو.

منو : وڏي افسوس جي ڳالهه آهي ، راڻا ! وڏي افسوس جي ڳالهه آهي.... وڏي افسوس جي ڳالهه آهـــي !

ڪجهه دير ترسي، سوچي

.... اڙي اچا تہ وڏي رات پئي آهي ! هون ؟....

منو رڙيون ڪري ٿو.

.... اڙي راڻو وڃي پيو!.... راڻو وڃي پيو!.... راڻــو وڃي پيو!....

—— ڪٽ ——

سين : ٨٧

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : مومل جو ڪمرو.

منوءَ جي رڙين تي مومل ۽ سومل جاڳي پون ٿيون.

ننڊاکري ءَ حالت ۾ — مومل : راڻو !

سومل : راڻو آيو هو ؟

منوءَ جو آواز اچي ٿو.... — مـنـو : راڻو وڃي پيو !.... راڻـو وڃي پيو! ....

مومل اٿي ويهي ٿــي ۽ منوءَ جي آواز کي ڪنائيندي هيڏانهن هوڏانهن ڏسي ٿي. سندس نظر راڻي جي ڇڏيل لڪڻ تي پــوي ٿي ۽ ڪانئس ڇـرڪ نـڪري وڃي ٿي. هوءَ ٽپ ڏئي اٿي ٿي، سومل بہ اٿي ٿي.

مومل جي اکين ۾ چهري
جا تاثرات سخت پريشاني
۽ گهٻراهٽ وارا آهن.
هوءَ راڻي جو لڪڻ ڪٽي
ڏسي ٿي.

مومل : راڻو آيو هو.... هيءَ ڪامنشانيءَ
لاءِ ڇڏي ويو آهي.

مومل، سومل ڏانهن شڪي
نظر سان نهاري ٿي.

منوءَ جو آواز اچي ٿو.

منو : راڻو وڃي پيو!.... راڻو وڃي
پيو !....

مومل ڪان بي اختيار رڙ
نڪري وڃي ٿي ۽ ڊوڙندي
هوءَ دروازي ڏانهن ڀڄي
ٿي. سومل سندس پويان
وڃي ٿي.

مومل : راڻا !.... راڻا !....

— ڪٽ —

سين : ۸۸

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ: ڪاڪ محل.

مومل رڙيون ڪندي،
ڊوڙندي، دريءَ تي اچي
ٿي. سندس آواز روئڻهارڪو
آهي.

مومل : راڻا !.... راڻا !....

ڪئميرا وچ ۾ راڻي کي
اٺ تي سوار ٿيندي ڏيکاري
ٿي.

سنگم پبليڪيشنس جا ڇپايل ڪتاب

١- آرزو	[مختلف ليکڪن جون ڪهاڻيون]	ختم
٢- سپنا	”	”
٣- اسڪاه ليب	”	”
٤- سنگم	”	”
٥- ماڻڪ موتي	”	”
٦- صبحِ ازل	”	”
٧- آمنگ	”	”
٨- تخليق جو موت	”	”
٩- ليڊر جو عشق	”	”
١٠- آب حيات	”	”
١١- ماستا	”	”
١٢- سالگره نمبر	”	”
١٣- من تنها منزل دور	”	١٥-٠٠
١٤- سندري اتمچنداڻي جون شاهڪار ڪهاڻيون		ختم
١٥- قمر شهباز جون چونڊ ڪهاڻيون		”
١٦- سنڌو [انڊيا جي برک سنڌي ليکڪن جون ڪهاڻيون]		١٢-٠٠
١٧- جڏهن پونءِ ٻڻي (شاعري) تاجل بيوس		ختم
١٨- انبن جهليو ٻور (شاعراڻو نثر) تاجل بيوس (ٻيو ڇاپو)		١٢-٠٠
١٩- سنڌ جي سياسي جدوجهد ڊاڪٽر محمد لائق زرداري		ختم
٢٠- حمل فقير (چونڊ مضمون)		”
٢١- ڪنواري ڌرتي ليکڪ: ليونڊ بريزنيف سنڌيڪار: منير چانڊيو		٢٠-٠٠
٢٢- هر دل اندر هڪ ڪربلا (ڪهاڻيون) خالد سنڌي		٢٠-٠٠
٢٣- سگهارو همالہ هيٺا ماڻهو [نيپال جو سفرنامو] ف.م.لاشاري		١٢-٠٠
٢٤- نہ مرڻ جو ڏک (ڪهاڻيون) ايشور چندر		١٠-٠٠
٢٥- سرجيندڙ سانيهہ جا (بيت) تاجل بيوس		١٢-٠٠
٢٦- ترقي پسند ادب جا معمار (تحقيق) خاڪي جويو		١٢-٠٠
٢٧- واچوڙن ۾ لاٽ (ريڊيو ۽ ٽي وي ڊراما) قمر شهباز-/٣٠		٤٠-/٥٠
٢٨- ڪاڪ محل (ٽيليويزن ڊرامو) شمشير الحيدري =/50		=/٣٥

وڌيڪ ڄاڻ ۽ گهرائڻ لاءِ لکو: > سنگم پبليڪيشنس
پوسٽ باڪس نمبر ١٣٠٧١ ڪراچي -٨

سين : ٨٩

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : مومل جو ڪمرو.

مومل پنهنجي ڪمري ۾ راڻي جي فراق ۾ روئي رهي آهي. بئڪ گرائونڊ ۾ هينيان بيت ڳائجن ٿا :

ڪاڪ ڪڙهي، رڻ ويا، لوڏو لڏاڻو،
تـــو پڇاڻا سپرين، آتـــڻ اَجهاڻو،
مَين سين ماڻـو، مناسب نہ مينڌرا !

سوڍا تنهنجي سور، اندر آڳون لائيون،
راڻا رهائين جـــا، مارينم مذڪور،
طعنا ڏينهم تُور، آءٌ نہ پرچون پاڻ ۾.

— ڪٽ —

سين : ٩٠

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: ڀينرن جي بيٺڪ.

تخت نما ٿلهي تي مـومل ڪانسواءِ سڀ ڀينرون ويٺل آهـن. ناتر ۽ ٻيون خــاص خادمائون فــرش تــي ويٺيون آهـن. پانهيون پنهنجين جڳهين تي بيٺيون آهن.

هڪڙي ڀيڻ: پوءِ نيٺ ڇا ٿيو، ادي؟

مومل : راڻــي ڪاٻہ ڳالهہ مڃڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو. — گنڀيرتا سان، سوچ جـي انداز ۾.

ٻي ڀيڻ: انڪار ڪري ڇڏيو ؟

مومل : هـــا.

ٽي ڀيڻ : ڇو، ادي؟ تون پاڻ هلي هئينءَ راڻي سان ؟

مومل : هـون.. . ڏاڍيون منٿون ڪيون مانس، خـــود همير بادشاهہ بہ ڪيس گهڻو سمجهايو.

چوٿين پيٺ: پر همير بادشاهہ تہ پاڻ راڻي
کي هيڏانهن اچڻ کان روڪيو
هــو ؟
سومل : اول تہ همير بادشاهہ اڳي ئي
پنهنجو ارادو بدلائي ڇڏيو هو
۽ هاڻي راڻي تي ميڏانهن اچڻ
لاءِ ڪابہ روڪ ڪانہ هئي. تنهن
ڪانسواءِ، آئون پهرين وچــي
هميربادشاهہسان مليهيس. چيومانس،
آئون تو وٽ نياڻي ميڙ ٿي آئي
آهيان، راڻو پرچائي ڏي.
پهرين پيڻ: پــوءِ ؟
سومل : بادشاهہ مون کي گهڻي عزت ڏني.
راڻي کي گهرائي، منهنجي سامهون
ڇپائينس تہ مومل کي پاڻ سان
وٺي اچ. پر.....
ٻي پيڻ: پر ادي، تو راڻي کي اهو نہ ٻڌايو وچ ۾ ڪٽي
تہ اصل ۾ معاملو ڪيئن هو؟
سومل : مون تہ ڪيس پنهنجو پاڻ ٻڌايو
هو. هن بہ وڏو مان ڏيئي چيو
تہ تون مون کي سگهي ۽ پيڻ جيان
آهين، پر شڪ جيڪو دل ۾
ويٺو اٿم، سو هاڻي ڪڏهن بہ
نہ ويندو.
ٽي پيڻ: پوءِ تـو وڌيڪ ڪجھ بہ نہ
چيس، ادي ؟
سومل : ڇا چوانس ؟ گهڻئي پلانــد وڌا
مانس ، پوڻي لاهــي پيرن تي

رکيمانس. چيوماس ته ياڪ، توکي
اجايو گمان ٿيو آهي ، آهسا ته
آئون پاڻ هيس ، جيڪا سومل
سان ڪڏ ستي هيس. پر چيائين،
اِها ڳالهه هائي اوهان پاڻ کهڙي
آهي.... چيائين، دل جو شيشو
هڪ ڀيرو ڀڄو تہ وري جڙنو
ناهي .... بس، مون ڪئي ملڪ
ڪئي .

ڪجهه دير سڀ ماٺ
رهن ٿيون.

چوٿين ڀيڻ: پوءِ تو ڇا سوچيو آهي،
اديِ؟ ائين تہ سومل مري ويندي!

سومل : ها، ڪجهه سوچڻو ئي پوندو....   سوچيندي
اسان سڀني کي گڏجي ڪجهه
ڪرڻو پوندو.

پنجين ڀيڻ: اسين پنهنجيءَ ڀيڻ خاطر
هرڪو حيلو ڪنديونسين.

ناتر : سانئڻ سومل لاءِ تہ اسين سڀ
گهور ٿينديونسين. ڇا ڪرڻو
پوندو اسان سڀني کي، سانئڻ؟

سومل : ٿوري دير اڳ مون سومل سان
صلاح ڪري ڇڏي آهي. اوهين
سڀ وڃي تياري ڪريو ڇاڪاڻ
ته اسان کي هتان ڪُوچ ڪرڻو
آهــي.

ڪڙي ڀيڻ: ڪيڏانهن هلڻو آهي ، ادي؟

سومل : سومل ۽ ناتر مون سان گڏجي

عمرڪوٽ ولايت هلنديون، ۽
پيون سڀ ماتيلي موٽي وينديون.

ٽڏو ساهه کڻي — ٻي پيڻ: هي سچو ڪاڪ محل هاڻي سچو ٿي ويندو!

ٽرسي، پنهنجي منهن — سومل: ڪاڪ محل هاڻي سچو رهي پيو آباد — جنهن مطلب لاءِ اهو جڙيو هو، سو پورو ٿي ويو. هاڻي ته اسان کي هڪ ڦرجي ويل قافلي جيان وطن ورڻو آهي. بس، هڪڙي آزمائش اڃا ڪرڻي آهي.

سومل جون اکيون سوچ
۾ جهيل رهن ٿيون.
— ڪٽ —

منظر: ۹۱

ان پور. وقت: ڏينهن. هنڌ: همير بادشاهه جي دربار.

همير، راڻو، سينهڙو، ڏونئر ۽ ٻيا درباري ويٺا آهن. سينهڙو سوپاري ڪتر ڪري پين کي ڪاراڻي ٿو. خدمتگار ادب سان آيا آهن. راڻو گم سم ويٺو آهي.

همير: اهڙا جوڳي جيڪڏهن اسان جي ولايت ۾ آيا آهن ته اها وڏي ڀاڳ جي ڳالهه آهي. سندن خدمت چاڪري ڪرڻ اسان جو فرض آهي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.

هڪڙو درباري: ها، سائين، ڏاڍا سڀاڄها
ماڻهو آهن. اصل هنگلاج کان
آيا آهن.
همير : اوهان مان ڀيو ڪير سائن ملي
آيو آهي ؟
ساڳيو درباري: اسين ٻئي ڄڻا گڏجي
ويا هئاسين. ٻڙ واريءَ سراءِ ۾
ترسيل آهن، سائين.

(پرسان ويٺل درباريءَ ڏانهن اشارو ڪري.)

سينهڙو: منهنجو خيال آهي، کين شاهي
مهمانخاني ۾ آڻي ترسائجي.
ڏونئر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ
ضروري آهي.
ٻهريون درباري: اسان اها آڇ ڪئي هئي،
پر هو چون ٿا ته اسين بادشاهن
جي ڀاڳي کان پري رهندا آهيون.
همير : هون.

(راڻو ڳالهائڻ وارن جي منهن ۾ گهور ڪري نهاريندو رهي ٿو.)

ٻيو درباري: ڪنهن کان به ڪا ڀِکيا
نٿا وٺن.
همير : وڏا ڪي الهه لوڪ آهن.
سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ.
ٻهرٻون درباري: وڏي گيان ۽ ڌيان وارا
آهن. وڏي ڳالهه ته صورت جا
صاحب آهن. منهن ۾ اهڙي
مٺيا اٿن جو ڏسڻ سان روح
کي راحت اچيو وڃي.
ٻيو درباري: ڳالهائڻ اهڙو مٺو، جهڙي
ماکي. ڏاڍا قربائتا،
ڪچهريءَ جا ڪوڏيا، وري

چوپڻ جا به وڏا ڪيڏاري.

سينهڙو : ڇوپڻ به ڪنڌن تا ؟ ڇمبو نه .سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهـــي.

همير : پڏين پيو، مينڌرا، جوڳين جون خبرون ؟

رائـو : هون ....

سينهڙو : مومل ڪان پوءِ ته مينڌرو به پيو جوڳ پچائـي. وڏو جوڳي ته اسان وٽ اِهو وينو آهي !

همير : جڏهن ڪيس جهليوسين ته مومل وٽ نه ويچ، ته رات وچ ۾ لڪيو وڃيو ڪاڪ پچندو هو ، هاڻ وري اهڙو ارواح پليو اٿس جو ڇئونس ٿا ته به نٿو وڃي.

ڏونئر : تڏهن ته سچو ڏينهن ڪنهن پور ۾ پيو آهي. مومل اچا من تان نٿي لهيس.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ.

همير : ڪهڙي ڏيان ۾ آهئين، مينڌرا !

رائـو : جي؟.... ڏيان ته ڪوبه ڪونهي. پڏان پيو اوهان جون ڳالهيون .... همراهن جوڳين جو احوال ڪيو.... نيڪ آهي.

سينهڙو : ڇا نيڪ آهي؟

ڏونئر : سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهـــي.

ڪلندي

راڻي کي

همير : منهنجي صلاح آهي تہ اسان سڀني ڀارن تون وڃي جوڳين وٽ حاضري ڏيڻي اچي.

راڻو : جيڪو حڪم.

همير : ۽ جيڪڏهن راضي ٿين تہ کين شاهي مهمانخاني ۾ وٺي اچ.

سينهڙو : بيشڪ، بيشڪ. اهـا تہ پلي ڳالهہ ڪئي اٿئي، همير سائين.... وري مينڌرو تہ چوڻ جو بہ ڪاريگر آهي. جوڳي جوڳين سان ملي ڏاڍا خوش ٿيندا.

سڀ کلن ٿا ۽ راڻو بہ مرڪي ٿو.

— ڪٽ —

سين : ۹۲

اڻ ٻور. وقت : ڏينهن. هنڌ : جوڳين جي سراءِ.

راڻو جوڳين وٽ آيو آهي. سومل، مومل ۽ ناتر جوڳين جي روپ ۾ فرش تي ويٺل آهن. وار وڏا، گيڙوءَ رتا ڪپڙا، ڳچين ۾ مالائون ۽ ٻانهن ۾ ڪنڻا اٿن. ٽنهي کي ڏاڙهيون لڳل آهن. مرول جوڳي (مومل) وچ ۾ ويٺل آهي. مرول جوڳي (سومل) سندس ڪڙي پاسي کان ۽ ترول جوڳي (ناتر) سندس ٻئي پاسي کان ويٺل آهي. راڻو سندن اڳيان ويٺو آهي. هو ڪجهہ حالت ۾ حيرت سان مرول جوڳيءَ جي منهن ۾ لڪ ڀڏي نهاري رهيو آهي. مرول جوڳي مرڪي رهيو آهي. مرول ۽ ترول اکيون پوري جهومي رهيا آهن.

ڪئميرا اول راڻي جو ڪلوز ڏيکاري ٿي. پوءِ مرول جو ڪلوز اپ ۽ پوءِ سڀني جي پوزيشن.

مرول : اوهان کي ڪا ڳالهه ياد اچي رهي آهي، وزير صاحب !

سرول ۽ مرول اکيون کولين ٿا ۽ تمام معصوميت سان سامهون نهاريندا رهن ٿا.

راٺو : جي؟.... جي ها. ڪا ڳالهه ياد اچي وئي. پر اوهين مون کي وزير ڪري نه کڻيو، جوڳي سائين. مون کي مينڊرو ڪري سڏيو. اهو ئي منهنجو نالو آهي. (چرڪي)

مرول : هون.... پر هتي جي بادشاهه جا وزير باتدبير ته آهيو نه. وڏي هاڪ آهي اوهان جي هشياريءَ جي .

راٺو : جي، جي....پر اوهان اهو ڪيئن ڄاتو؟

مرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو. (اکيون سامهون ڪپاڙي، جهومندي، ساڳئي انداز سان)

سرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.

مرول : سچ اندر جي جوت آهي. اندر جو آئينو صاف هجي ته هر ڪا شي چٽي ڏسجي ٿي .... پيار اندر کي اجاري ٿو ۽ شڪ پيار کي ماري ٿو .... سُرت ۽ سمجهه اوهان جي پيشانيءَ ۾ پتري آهي، پر برهه جي باب ۾ سخت بيقدري آهي.

راڻو : جوڳي سائين، اوهان ڪي ڏسي ۽
ٻڌي منهنجي اندر ۾ عجيب
آنڊ مانڊ پيدا ٿي پئي آهي ....
اٿين ٻيو ڀانيان، ڇو اوهان سان
ڪا آد جڳاد جي ڄاڻ سڃاڻ
آهي، پر ياد نٿو اچيم ته ڪڏهن
۽ ڪٿي مليا هئاسين.

اڪيون سامهون ڪيائي، جهومندي.

سرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.

ساڳئي انداز سان

نسرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.

مرول : وقت دريا آهي، جنهن جي ٻنهي
پاسن حياتيءَ جي وڻڪار آهي
.... عمر جي ٻيڙي وچ سير مان
لهواري هلنديءَ ٿي رهي، ۽ وڻڪار
۾ وسندڙ يادگيرين جا پکيئڙا
جيئن ٻوه ٽڙن پري ٿيندا وڃن
ٿا.... پر ڪڏهن ڪڏهن ڪو

راڻو اکيون ٻوري ٿو ڇڏي.

آرڏو پکيئڙو ٻيڙيءَ سان ڳڏوڳڏ
اڏامڻ جي ڪوشش ڪندو آهي،
۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪو پوئيان
ڇڏجي آيل پکيئڙو اوچتو موٽي
اچي ٻيڙيءَ جي ڪنهن سڙهه
مٿان ويهندو آهي.... تڏهن وڻڪار
جا وساريل نظارا اکين ۾ موٽي
ايندا آهن، پر آهي اهڙا ڏنڌلا
هوندا آهن جو ”ڪڏهن“ ۽
”ڪٿي“ جي يادگيري نه ايندي
آهـــي.

اهستگيءَ سان اکيون کولي، تڏو ساهه کڻي.

راڻو : منهنجيون يادگيريون ڏاڍيون ڏکوئيندڙ آهن، جوڳي بابا. حياتيءَ جي وڏڪار جا ڪي اهڙا عجيب نظارا منهنجين اکين ۾ سمائجي ويا آهن جو منهنجو من هر وقت بيچين رهي ٿو.... پر سچ پچ ته اوهان کي ڏسڻ سان عجب آرام محسوس ڪرڻ لڳو آهيان.

سرول ڪنڌ لوڏيندي مرڪي ٿو ۽ هڪ گهڙيءَ لاءِ ٻئي چپ، خاموشيءَ سان هڪٻئي کي ڏسن ٿا.

گهٻراهٽ سان، نظر هٽائيندي.

راڻو : معاف ڪجو، جوڳي سائين، مون کان ته اوهان جا نالا پڇڻ به وسري ويا.

سرول : آئون سرول جوڳي آهيان. هن جوڳيءَ جو نالو سرول آهي ۽ هن جو ترول. هنگلاج کان هليا آهيون. هتي جا تڪيا پيٺي مڙئي ويندا سين.

راڻو : اوهين اسان جي ولايت ۾ آيا آهيو، وڏا ڀاڳ اسان جا. هاڻي اسان جي بادشاهه همير سومري سان مهماني قبول ڪريو ۽ هلي شاهي مهمانخاني ۾ آرامي ٿيو.

اکيون سامهون ڪٿپاٺي، سرول : جوڳي سچ پولي ٿو.
جهوسندي.
ساڳئي انداز سان. ترول : جوڳي سچ پولي ٿو.
مرول : جوڳي مرڻ ته ڪنهن جي ڄ
هٿ سي سپاهي هٿي .... اسين
ڪنهن به گهڙيءَ هيتان آسهي
ويندا سين .... بکيا جي بک
ڪان اٿوّن. بادشاهه جو پاڇو
پوي ته سچيءَ چمار جي ڪمائي
ڪٽ ٿئي .... پر اوهان کي
منع ڪانهي — ايندا ڪريو،
ملندا ڪريو.
راڻو : منهنجو عرض آهي ته ڪي ڏينهن
هتي رهي، مون مسڪين تي
وڙ ڪريو. اوهان جي مهر جي
نگاه سان شايد منهنجي اندر
جي پيڙا کي آرام اچي وڃي.
مرڪندي مرول : ڏيرج ڪان ڪم وٺو، پنهنجي
من کي پنهنجي وس رکو.
اوهان خيال ڏيکاريو آهي، ته
اسين ڪجهه ڏينهن هتي ترسي
پونداسين.

— ڪٽ —

سين : ٩٣

ان دور. وقت : ڏينهن. هنڌ : همير بادشاهه جي دربار.
همير، سينهڙو، ڏونئر ۽ ٻيا درباري ويٺا آهن. سينهڙو سوپاري
پيو ڪتر ڪري، خدمتگار ادب سان پنهنجين جاين تي بيٺا آهن.

همير : خير، اهي ڳالهيون سڀ ٺيڪ ٿيون، هاڻي ڀلا مينڌري جي ڪا خبرچار ڏيو؟

سينهڙو: خبرچار سڀ خير جي آهي، سائين. ٻڌون ٿا، ڏاڍي مزي ۾ آهي. جوڳين سان جوڳي ٿيو ويٺو آهي.

همير : هاڻو ؟ — کلندي

هڪڙو درباري: صبح شام سراء جا پنڌ اٿس.

ٻيو درباري: چون ٿا، آڏيءَ کان اڳ گهر نٿو موٽي.

ڏونئر : جوڳين ڪو اهڙو منڊ هنيو اٿس جو مورڳو هنگلاج نه وڃي وڃنس !

سڀ کلن ٿا

ٽيو درباري: سچو آهيئن.

ڏونئر : هائو، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

ڇهريون درباري: اهو به اجا مومل جي جادوءَ جو اثر پيو هلي.

سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. مومل ماڻڻ جي خوشيءَ کان، مومل رچائڻ جو صدمو وڌيڪ سخت آهي.

همير : ها، ظاهر آهي ته ڏکويل هاڻ ٿي جنهن به قرب جو چنڊ پوندو، آڏي ڌي آهو پاڻ کي سڪي سمجهندو.... اسان پاڻ گهريو

تـي تہ ڪنهن نموني ميهر
جي دل کي خدا آڻت ڇي.
ٻيو درٻاري: سو تہ آڻت اهڙي آئي ا ن
جو سچو وقت وڏي جوڳيءَ
سان چوپڻ راند ۾ مست آهي.
سينهڙو: بيشڪ، بيشڪ. چوپڙ جي
چوس مهندري کي اهڙي آهي
جو....
ٽيو درٻاري: پر اهي جوڳي بہ الائي گهڻا ڏينهن ٽڪن، وري بہ نيٺ اڇي سنگت پيڙو تيندو.
وچ ۾ ڪٽيندي
چوٿون درٻاري: سچو آهين، سنگت کان سواءِ ڪا سرندي. نيٺ اڇي هتي سر جي سٽ ڏيندو.
ڏونٽر: سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي. پر .... ڏسجو، مان چوڻ جي چوس ۾ هنگلاج کان وڃي نڪري!
سڀ کلن ٿا
— ڪٽ —
سين ۹۴
اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: جوڳين جي سراءِ
سين خاموش آهي. بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي آهي. روشني ۾ لاءِ ڏيا ٻري رهيا آهن. مرول جوڳيءَ جي پاسي کي سروپ ۽ ترول جوڳي ويٺا آهن. سامهون راڻو ويٺل آهي.

مختلف شاٽس ڏيکارجن ٿا:

— مرول جوڳي ورڪشاپ ۾ ڪم ڪندي ڳالهائي رهيو آهي. راڌو پوري انداز سان مرول کي ڏسي ۽ ٻڌي رهيو آهي.

— مرول ۽ ترول جوڳي پنهنجي خاص انداز سان اکيون پوري وينا آهن. راڌو ڳالهائي رهيو آهي.

— مرول ۽ ترول جوڳي سامهون اکيون کپائي پنهنجا فقرا چئي رهيا آهن.

— مرول جوڳي ڳالهائي رهيو آهي. راڌو اکيون پوري ويٺو آهــــي.

— راڌو ۽ مرول هڪٻئي ڏانهن مرڪي نهاري رهيا آهن.

— بزالـــو —

سين : ٩٥

انڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: جوڳين جي سراء.

مرول جوڳي ۽ راڌو اڪيلائيءَ ۾ چوپڙ راند پيا ڪڍن. سين خاموش آهي ۽ بئڪ گرائونڊ ۾ موسيقي آهــي. چال هلندي ٻئي چٽا ڪنهن مهل ڳالهائين ٿا، مرڪن ٿا، ۽ هڪٻئي ڏانهن ڏسي کلن ٿا.

مرول جي ڪنڊڙ جهري جي ڪلوز تي سين بزالو ٿئي ٿي.

— بزالـــو —

سين : ٩٦

انڊور. وقت: ڏينهن. هنڌ: جوڳين جي سراء.

مرول جوڳي اکيون بند ڪري مرڪي رهيو آهــي. سين سندس مرڪندڙ چهري جي ڪلوز تي اوپن ٿئي ٿي. مرول ۽ ترول جوڳي مرول جوڳيءَ جي پاسن کان وينا آهن ۽ جهولي رهيا آهن.

راڻو مرول جوڳيءَ جي سامهون ويٺو آهي ۽ ڪيس چتائي ڏسي رهيو آهي.

ٿڌو ساهہ کڻي

راڻو : اوهان کي ڏسي، مون کي پنهنجا پرين ياد پـون ٿا. اوهان جي صحبت مان منهنجي روح کي اهڙي راحت اچي ٿي، جهڙي.. . آه، اهائي مرڪ، اهائي گهور!

مرول ساڳيءَ ريت مرڪندي اکيون کولي ٿو.

مرول : پر آڏون تہ اوهان جو پرين نہ آهيان.

گهٻراهٽ مان

راڻو : نہ نہ، جوڳي سائين .... بس، قدرت جو شان آهي، منهنجو من ائين ئي حيران آهي.

مرول : ڪير آهي اوهان جو پرين؟ ڪٿي آهي اوهان جو پرين؟

گم سم حالت ۾، ڏکوئيل انداز ۽ آهستي آواز ۾

راڻو : نہ! ڪو بہ ناهي منهنجو پرين. ڪٿي بہ، ڪٿي بہ ناهي منهنجو پرين.... ڪو بہ ناهي، ڪٿي بہ ناهي!

مرول : ڪا ڳالهہ آهي اوهان جي اندر ۾، ڇو ٿا لڪايو، ڇو نٿا ٻڌايو؟

ٿڌو ساهہ کڻي، ڪجهہ ترسي.

راڻو : ها .... ڪا ڳالهہ آهي. .... جڏهن کان اوهين آيا آهيو، منهنجي اندر جو عجيب حال آهي... سمجهہ ۾ نٿو اچيم تہ اها سرهاڻ اڳي ئي منهنجي روح ۾ رچيل آهي يا اوهان جي لڱن مان ڇٽي رهي آهي.

مرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.

ترول : جوڳيءَ سچ پولي ٿو.

مرول : سُرهاڻ نه گلن ۾ ٿيندي آهي،
جيڪا ساهن کي واسيندي آهي،
پري پري جو سير ڪندي آهي.
سرهاڻ نه ڪٿوري آهي، جيڪا
پيار جيان پڌري هوندي آهي....
ڪي ڪي انسان به سُرها ٿيندا

(رائو اکيون بند ڪري ٿو)

آهن — گلن جهڙا، ڪٿوريءَ جهڙا
.... اوهين ڪهڙيءَ سرهاڻ جي
ڳالهه ٿا ڪريو؟ ڪهڙي سُرهي
انسان جي ڳالهه ٿا ڪريو؟

(پوريل اکين سان، ڪرسم، گنڀير آواز ۾)

رائو : ها .... مون شايد اهڙيءَ ئي
سرهاڻ جي ڳالهه ئي ڪئي،
جيڪا ساهن کي واسيندي آهي،
جيڪا پيار جيان پڌري هوندي
آهي. مون شايد گلن جهڙي،
ڪٿوريءَ جهڙي سرهي انسان
جي ڳالهه ئي ڪئي ....

(آهستي اکيون کولي مرول ڏانهن چتائي نهاريندي، ڪنهن خيال اچڻ جو تاثر ڏيندي.)

.... ها، هيءَ سرهاڻ اُتي جي
مٽيءَ جي آهي، اُتي جي ماڻهن
جي آهي .... جوڳي بابا،
مون کي لڳي ٿو، اوهين ضرور
ڪاڪ نگر وٽان لنگهيا آهيو.

(مرول ڪنڌ لوڏيندي مرڪي ..)

د ڪ مح

سرول : جوڳي سچ پولي ٿو.
تـرول : جوڳي سچ پولي ٿو.
مرول : جوڳي لوڪ بن بـن، وستيءَ
وستيءَ واسو ڪن ٿا. وڪ وڪ
سندن ويراڳ، ڏک ڏک سندن
ديرو آهي، هنڌ هنڌ جي هوائن
جو هـڳاءُ سندن سريرن ۾ سمايل
هوندو آهي. سو، ڪا به سرهاڻ
اوهان جي ساهه کي سيباڻي ٿي،
ڪو به رنگ اوهـان جـي روح
کي ريجهائي ٿو، ته ان ۾ عجب
جي ڪا به ڳالهه ڪانهي.
راڻـو : هون.... ان ۾ عجب جـي ڳالهه
ڪانهي.
مرول : اوهين آنهيءَ ڪاڪ نگر جـي
ڳالهه ٿا ڪريو، جتي مومل جي
مجاز جو ماڳ هو؟
راڻـو : ها.... جتي چنچل ڪنوارين جو
چاڳ هو، جتي برهه جي بهادرن
جو پاڳ هو.
مرول : جتي الفت جا اقرار هئا، وفـا
جا وهنوار هئا؟
راڻـو : جتي سونهن ۽ سرهاڻ جي پالوت
هئي، پر سچ ۽ سـبل جي کوٽ
هئي.... جتي پيار جي روپ ۾
واپار هو، وفا جي روپ ۾ دغا
هـئي !
سرول : جوڳي سچ پولي ٿو.

نرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.
سرول : سونهن کان وڌيڪ ڪوبہ سچ ڪونهي، سچ کان وڌيڪ ڪابہ سونهن ڪانهي. اسين سونهن ۽ سچ جي آهيءَ نگريءَ کان لنگهيا آهيون، جيڪا، نينهن وارن جو امر نشان آهي. اسان اُتي سونهن کي سڙندي ، پيار کي پچندي ڏٺو. اسان اُتي ڪنول ڪومائيل ڏٺا. اسان ڪاڪ ڏٺي، ڪاڪ محل ۾ اُڏامندڙ خاڪ ڏٺي. اسان گس گس تي وفا جا گل ڏٺا، پر ڪٿي بہ ڪو دغا جو ڪنڊو نظر نہ آيو.
راڻو : اوهين اِن ڳالهہ ۾ ڀليا آهيو. مومل ۽ وفا؟ ائين ٿي نٿو سگهي.

سرول جوڳي سرڪندو رهي ٿو.

.... مومل ڪاڪ ڇڏي وئي .
هڪڙي غير سان گڏ لڏي وئي
.... وفا اهڙي ٿيندي آهي ؟
اهڙي ٿيندي آهي وفا؟
سرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.
نرول : جوڳي سچ ٻولي ٿو.
مرول : سچ ۽ ڪوڙ جي وچ ۾ رڳو ايتري وٿي آهي ، جيتري هيٺئر اسان ٻن جي وچ ۾. ڪاڪ محل جي سچ جي ساک اسين پاڻ سان کڻي آيا آهيون. مومل جو

گنڀيرتا سان

ڏڪاري لهجي ۾	پر ديسي پرين، مينڌرو جنهن جو سالــو هو، بنا سوچ ويچار متس حرف رکي، کيس ڏهاڪ ڏئي ويو. عقل جو اکابر هو، دانا هو، دلير هــو، پر ايترو به نـــ ڪمائيـن جو ڪا گهڙي ترسي، شڪ جي پڪ ڪري هـا ـــ نه ته ڪاري ـ ڪاريءَ واري ڪار ڪري ها، پنهي جون سيون ڏڙن ڪان ڌار ڪري ها.
ڪجهه ترسي	....ر اوهان جو نالو به مينڌرو آهي، اوهين تـــ ناهيو آهـــي بيرحم، بي قياس، ڪاڪ ڪاٺي ڪري اڇن وارا ؟
ٿڌو ساهه کڻي	راڻــو : ها، آئون آهوئي آهيان، آهوئي مينڌرو آهيان، پر بيرحم، بي‌قياس نـــاهيان.
ترسي	.... پنهنجي پيار کي بدنام نه ڪيم، ڏوهه ڪيم؟ جنهن ســـان پـــيار ڪيم، تنهن کي جيدان ڏنـــم، ڏوهه ڪيم؟ جوکي اکيز سان ڏٺم، تنهن ۾ ڪو شڪ نه ائم. دنيا دم گذر آهي. ڪجهه گذري آهـــي، ڪجهه گـــذري ويندي، مومل نمڻ وسري ويندي.
مرول جي اکين ۾ گهوڙها تري اچن ٿا	مرول : آه، اوهين مومل کي ايترو جلدي وساري ڇـــڏيندا ؟ ائيس ڪيري سگهندا اوهين؟

راڻو : ها، ڪي ڳالهيون اندر ۾ ضرور آهن، جيڪا منهنجي وس ۾ ناهن. ڪڏهن ڪڏهن من ۾ ايڏي مونجهه ٿيندي آهي جو پاڻ کي پنهنجي جان کان بيزار سمجهندو آهيان. تڏهن ائين سمجهندو آهيان ته زندگيءَ جو ڪو به مطلب، ڪو به مقصد ڪونهي.
.... بس، مومل کي ڏسي پوءِ، ائين ڀانيو هوم ته ڪائنات جو ڪو عجب اسرار ڏٺو اٿم. مومل کي ماڻي، پاڻ کي سڄيءَ دنيا جو سڀ کان سڀاڳو انسان سمجهيو هوم.... آه، من اندر جو سمورو مانداڻ ڀڄي ڀُري چيهون چيهون ٿي چڪو آهي. سڄو وجود ڄڻ سڙي، ڪامي، رک ٿي، وکري ويو آهي. ڄڻ ته زندگي ڪاڪ محل جيان ڪو جادوئي مانداڻ آهي، جنهن ۾ آئون به هڪڙيءَ ڪاغذي مورتيءَ جيان پنهنجي ئي هٿان ڀڄي ڀور ٿي پيو آهيان.

مرول جوکيءَ جي اکين مان ڳوڙهن جي لار وهڻ لڳي ٿي. هو چپ چاپ اکيون ٻوٽي ويٺو آهي.
مرول ۽ ترول جي اکين ۾ به ڳوڙها آهن ۽ اهي چپ چاپ سامهون نهاري رهيا آهن. راڻو، پاڻ ۾ گم سم، اکيون هيٺ جهڪائي ڳالهائي رهيو آهي.

مرول کان هلڪو سڏڪو نڪري وڃي ٿو. راڻو چرڪي مرول ڏانهن نهاري ٿو.

.... اڙي، هي ڇا ؟ اوهين ته
روئـو پيا ! سچ پچ روئـو ٿا،
اوهين !

(حيرت ۽ گهٻراهٽ جي انداز ۾)

.... شايد اوهين به ڪنهن سنگدل
جا ستايل آهيو. مون کي اهڙيون
ڳالهيون نـه ڪرڻ
کپنديون هيـون اوهـان سان .
مون کي خبر ڪانـه هئي تـه
اوهان جي دل ايڏي نازڪ آهي.
مون اوهان جي دل رنجائي آهي،
مون کي معاف ڪريو. مون کي
معـاف ڪريـو، جوڳـي بابا،
اڳتي وري اهڙي ڳالهه نه ڪندس
.... مون کـي معاف ڪريو ....
معاف ڪريو، جوڳي بابا....

(مـرول جوڳي ٻنهي هٿن سان منهن ڍڪي، روئڻ کي روڪيندي، سڏڪندو رهي ٿو.)

— ڪٽ —

سين : ٩٧

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : جوڳين جي سراءِ.

راڌو ۽ مرول جوڳي چوپڙ راند پيا ڪن. سرول ۽ ترول موجود نه آهن. بئڪ گرائونڊ ۾ هلڪي موسيقي هلندڙ آهي.

راڻو داءُ هڻي ٿو ۽ ڳوٽ
وڏائي ٿو. مرول ان دوران
راڻي کي ڏسڻ ۾ گم آهي.

راڻو : اوهان جي چال آهي.
مرول : جي؟ جي ها. منهنجي چال آهي.
راڻو : مون ڳوٽ هتي رکي آهي.
مرول : هون.

چرکي

ڳوٽ ڏيکاڙيندي

مرول داءُ هڻي ٿو ۽ چال
هلي ٿو. راڻو ان دوران
مرول کي ڏسڻ ۾ گم آهي.

مرول : اوهان جي چال آهي.
راڻو : جي؟ جي ها. منهنجي چال آهي.
مرول : مون ڳوٽ هتي رکي آهي.
راڻو : هون.

ڳوٽ ڏيکاريندي

راڻو داءُ هڻي ٿو. ٻئي ڄڻا
داءُ ڏانهن ڏسن ٿا، ۽ پوءِ
هڪٻئي ڏانهن ڏسي
مرڪن ٿا.

متي تي هٿ رکي،
سوچيندي.

مرڪندي

راڻو : راند جو نقشو ڏاڍو عجيب ٿي
ويو آهي.
مرول : ها. بس، هڪڙي ۽ چال جي راند
وڃي رهي آهي.
راڻو : هون. اوهان جو مطلب آهي ته
بازي ختم آهي.
مرول : هون.

اڻو ڳوٽ پنهنجي داءُ
موجب خاني تي رکي ٿو.

مرول ڏاءُ هلي ٿو. ٻئي
چٺا داءَ ڪي ڏسي مرڪن
ٿا. مرول هلڪي ڪِيل
ڪلي ٿو.

راڻو : هون. اِها بازي به اوهان ڪٽي.
مڃيو ٿا.

دريءَ ڏانهن نهاريندي

مرول : رات گهڻي گذري چڪي آهي.
راڻو : ها. رات گهڻي گذري چڪي آهي.
مرول : اوهين شايد راند مان ٿڪا نه
آهيو اڃا؟
راڻو : ٿڪ ته گهڻو ٿي آهي، پر ان جو
احساس ڪونهي....منهنجو خيال
آهي، هيءَ آخري بازي ٿي
وڃـــي.
مرول : آخري بازي؟.... ٺيڪ آهي.
راڻو : گهڻو ٿڪي ته نه پيا آهيو؟

راڻي ڏانهن چتائي نهاريندي

مرول : اوهان جهڙو سٺو رانديگر سامهون
هجي ته پوءِ سچي زندگي راند
رهي سگهجي ٿي.
راڻو : هونئن زندگي خود به ته هڪڙي
راند ٿي آهي، جنهن ۾ گهڻا انسان
جلد ٿي ٿڪي پوندا آهن.
مرول : جنهن جي ڪا به چال انسان جي
پنهنجي وس ۾ نه هوندي آهي.
راڻو : جنهن ۾ جيت سدائين موت جي
ٿي ٿيندي آهي.
مرول : جيت ۽ هار ٻئي زندگي جا ٻ

زرپ آهن. مــوت کـي کا بہ
حقيقت کانهي، کو بہ وجود
کونهي. هتي ۽ هُتي، زندگي
ئي زندگي آهي. مــوت رڳو
نظر جو دوکو آهي.

سرول ۽ ترول واري انداز راڻــو : جوڳي سچ ٻولي ٿو!
۾، خوشمزاجيءَ سان.

ٻئي هڪبئي ڏانهن نهاري
مرڪن ٿا ۽ پوءِ کلن ٿا.

راڻــو : داءُ هلو. اوهان‌جي کٽ ٿي آهي.
مرول : کٽ ۽ هار هڪبئي سان بداهجي
سگهن ٿا. ڪڏهن ڪڏهن ٻنهي
۾ ڪوبہ فرق نہ هوندو آهي.
راڻــو : هاـــ تڏهن، جڏهن ٻنهي جو مطلب
ساڳيو هوندو آهي.
مرول : نہ پوءِ.... ٻهرين اوهين وارو وٺو.
مطلب تہ ساڳيو آهي نہ.
راڻـو : ڇا؟ ها .... مطلب ساڳيو ئــي
آهي. ساڳيو ئي مطلب آهي.
مرول : تہ پوءِ داءُ هلو.

راڻو داءُ هلي ٿو ۽ ڪوٽ
رکي ٿو.

مرول داءُ هلي ٿو ۽ ڪوٽ
رکي ٿو.

راڻو ٻيهر داخل ٿو ٿئي ته
ڊارو سنڌس هٿ ۾
اڇلجي پري هليو وڃي ٿو.
مرول جهڪي، هٿ وڌائي،
جيئن ٿي اهو کڻي ٿو ته
سنڌس ٻانهن تان ڪڙتي
جو پلئه هٽي وڃي ٿو —
۽ ڪارو آسو ظاهر ٿي
پوي ٿو. راڻي جي نظر
ان تي کُپي وڃي ٿي.

راڻـو : هي آئون ڇا ڏسي رهيو آهيان،
جوڳي بابا !

سين هڪ گهڙيءَ لاءِ فريز
ٿي وڃي ٿي، جنهن ۾ راڻي
جون اکيون حيرت وچان
مرول جي ٻانهن تي ڄمي
ويون آهن.

ان بعد راڻي ۽ مرول جا
انٽرڪٽ شاٽ ڏيکارجن
ٿا، جن ۾ راڻي جون اکيون
ڦاٽي ويل آهن ۽ سنڌس
چهري تي جوش جا تاثرات
آهن، ۽ مرول جي چهري
تي مرڪ آهي.

ان بعد راڻي جي يادگيريءَ
۾، ڪاڪ محل اندر مومل

سان چوٻن ڪڍڻ واريءَ
مين جي جهلڪ فلئش
ٻئڪ ۾ ڏيکارجي ٿي،
جنهن ۾ راڻي مومل جي
ٻانهن تي آيو ڏنو هو.

فلئش ٻئڪ بعد، راڻو
مومل ڏانهن غور سان
ڏسي ٿو، ۽ ٿوريءَ دير لاءِ
مرول جو روپ ٻڏالو ٿئي
ٿو ۽ راڻي کي ان جي جڳهه
تي مومل پنهنجي اصلي
روپ ۾ مرڪندي نظر
اچي ٿي.

راڻي جا چهرا ۽ ڌڪار
وارا تاثرات ڏيکارجن ٿا.

راڻو : مڪار، دغاباز، فريبي عورت،
تون ڪاڪ جي بيحيائيءَ کي
هيستائين ڪٿي آئي آهين!....
مون سان هيڏي وڏي دوکي ڪرڻ
کان پوءِ به تنهنجي دل نه پري
۽ جوڳيءَ جهڙو معزز روپ
ڌاري تو هتي هي پوڙهک اچي
رچايو آهي!

راڻو ٽپ ڏيئي اٿي ٿو.

مرول جوڳي هاڻي مومل آهي.

مومل : راڻا، راڻا، منهنجا سوڍل، مون کي
ٻڌاءِ ته سهي، مون ڪهڙو ڏوهه
ڪيو آهي؟

راڻو : هيڏو ڏوهه ڪري، پڇين ٿي،

ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي ! اڄ
هجيئي ها ته ڪاڪ جي خوني
پاڻيءَ ۾ ٻڏي مرين ها، هيڏانهن
جو منهن نه ڪرين ها !

جوش ۽ ڪاوڙ ۾ راڻي جو هٿ
خنجر تي پوي ٿو، ۽ ان کي
اڌورو ٻاهر ڪڍي روڪجي
بيهي ٿو. سندس چهري تي
سخت تذبذب جا تاثرات آهن.

مومل روئي ۽ سڏڪا
ڀري ٿي.

مومل : سون کي ماري ڇڏ، سوڍا،
پنهنجن هٿن سان ماري ڇڏ....
ماري ڇڏ سون کي پنهنجن
هٿن سان !

راڻو خنجر واپس مياڻ ۾
وجهي ٿو. سندس هٿ
ڌڪي رهيا آهن، چهري
تي پگهر اچي ويو اٿس ۽
اکيون ڪاوڙ وچان ڳاڙهيون
ٿي ويون اٿس.

راڻو : تون ايڏي خسيس آهين جو تو کي
مارڻ به مردانگيءَ شان جي خلاف
آهي !

راڻو وڃڻ لاءِ مڙي ٿو

مومل : راڻا !.... مون کي معاف ڪر،
راڻا !.... مون کي هيئن ڇڏي نه
وڃ، راڻا ! آئون مري وينديس،
راڻا، آئون مري وينديس !....

مومل راڻي جي قدمن ۾ ڪري
کيس روڪي ٿي ۽ سين اِسٽل
ٿي وڃي ٿي. ان وقت راڻو
مومل کان پاڻ ڇڏائي وڃڻ

جي پوزيشن ۾ آهي، ۽ مومل
ڪيس روڪڻ ۽ التجا ڪرڻ
جي پوزيشن ۾ آهي.

بئڪگرائونڊ ۾ هي بيت
ڳائجي ٿو:

”رُس ۾ رُسڻ گهوريو، چڏ راڻا ريڏائي،
ميڻج منهنجي ميندرا، عاقــل اڳلائي،
لپيٽج لطيف چــي، ڪامل ڪَچائي،
ڪر معاف مدائي، ته سودا سُکيائي ٿيان.“

سون ۾ چرپر اچي ٿي

راڻــو: معاف ڪرڻ سان مدائي ميٽجي
ويندي؟ مدائي معاف ڪرڻ سان
ميٽبي آهــي؟... تــو ته سڀني
پيار وارن کي لڄايو آهي. تنهنجو
هرڪو حيلو هاڻ اجايو آهي!

راڻو هلڻ لڳي ٿو.

مومــل اوچنگار ڏينــدي
راڻي کي روڪڻ جــي
ڪوشش ڪري ٿي.

مومل: نه!... نه، راڻا! مون کي ڇڏي نه
وڃ، راڻا! مون کي ڇڏي نه وڃ!

راڻو مومل کي ڌڪو ڏيئي
اڳتي هلي ٿو.

راڻــو: هتي وڃ مهنجي اکيان!

مومل پوئتي ڪري پوي
ٿي. هوءَ اٿي ٿي ته سندس
پيشانيءَ تــي رت جــي
ليڪ آهي.
راڻو اڳتي وڌي وڃي ٿو.

مومل راڻي پويان وڃڻ لاءِ آتڻ جي ڪوشش ڪري ٿي، پر زوردار رڙ ڪري وري ڪِري پوي ٿي.

مومل : راڻا !....

هوءَ وينل پوزيشن ۾ پاڳل جيان اکيون ڦاڙي راڻي کي ويندو ڏسي ٿي ۽ دل تي هٿ رکي اهڙو تاثر ڏئي ٿي ته سندس دل ٻڏي رهي آهي؛ دماغ چڪرائجي رهيو آهي.

.... آه....آه راڻا !.... راڻا !....
آه.. . آه....

مومل جي رڙ تي سومل (سرول) ۽ ناتر (ترول) ڊوڙنديون اچن ٿيون ۽ پري کان ڊانهن ڪري مومل وٽ پهچي، کيس ٻانهن تي ليٽائين ٿيون.

سومل : مومل ! مومل!....ڇا ٿيو توکي منهنجي منڙي ڀيڻ!

ناتر : ڇا ٿي ويو.... سائڻ کي ڇا ٿي ويو؟.... سائڻ !.... سائڻ....

مومل جهيڻي ۾ "راڻو-راڻو" چئي رهي آهي، — ۽ پوءِ ڪنڌ لاڙي ٿي ڇڏي.

مومل : راڻا.... راڻا.... راڻا....

سومل زور سان اوڇنگار ڏيئي روئي ٿي ۽ دروازي ڏانهن نهاري ٿي. ناتر به اوڇنگار ڏيئي روئي ٿي.

سومل : هي تو ڪهڙو ڦهر ڪيو راڻا ! منهنجي لاڪيڻي ڀيڻ ماري ويو وڃين!.... تون خوني آهين، تون خوني آهين راڻا، تون خوني آهين!....

- ڪٽ —

سين : ٩٨

اِن ڊور. وقت : رات. هنڌ : جوڳيءَ جي سراءِ

ورانڊي مان ويندي، راڻو سومل ۽ ناتر جون دانهون ۽ روڄ ٻڌي بيهي رهي ٿو- اهڙيءَ طرح، ڄڻ نه هو هاڻي وڃڻ ٿو گهري پر سندس اندر کيس مجبور ڪري رهيو آهي. سندس چهري تي تذبذب جا آثار آهن .

سومل جا لفظ راڻي تي اوورلئپ ٿين ٿا.

راڻو گهٻراهٽ وچان ڪنن تي هٿ ڏئي ٿو.

راڻو : هان !.... سومل مري وئي ! سومل مري وئي!....

سومل : "هي تو ڪهڙو قهر ڪيو، راڻا! منهنجي لاکيڻي ڀيڻ ماريو پيو وڃين !.... تون خوني آهين، تون خوني آهين ، راڻا، تون خوني آهين!...."

پنهنجي پاڻ سان ڳالهائي ٿو.

راڻو : آئون خوني آهيان ؟.... مون ماريو آهي سومل کي؟ نه!....نه!.... مون نه ماريو آهي. مون نه ماريو آهي سومل کي . مون نه ماريو آهي !....

سومل ۽ ناتر جون اوچنگارون اندران ٻڌجڻ ۾ اچن ٿيون.

سومل جو آواز اندران پڌڻ
۾ اچي ٿو —— ۽ راڻــو
بي اختياريءَ جي حالت ۾
آهستگيءَ سان پوئتي موٽي
اندر ڏانهن هلڻ لڳي ٿو.

سومل : هــوءَ تــه جوڳڻ بنجي تنهنجا
پند پڇائيندي آئي هئي.. . هوءَ
تــه ڪاڪ ڪان کُهي توکي
سرچائڻ آئــي هئي.... ڪا به
مدائي ڪانه هئي منهنجيءَ پيش
۾.... تو پنهنجي ڏاهپ جي ڪٿيل
بازي هارائي ڇڏي، راڻا، تــو
ڪٿيل بازي هارائي ڇڏي.

هلندي هلندي راڻــو مٿي
تــي هٿ ڏيئي رڪجي
بيهي ٿــو. فلئش بئڪ ۾
سومل جي مرول جوڳيءَ
واري روپ ۾ هــيءَ سين
ڏيکارجي ٿي:

مرول : ”سچ ۽ ڪوڙ جي وچ ۾ رڳو
ايتري وٿي آهي، جيتري هينئر
اسان ٻن جي وچ ۾، ڪاڪ محل
جي سچ جي ساک اسين پاڻ سان
ڪٺي آيا آهيون.... سومل جــو
پرديسي پرين، مينڌرو جنهن جو
جو نالو هــو، بنا سوچ ويچار
مٿس حرف رکي، ڪيس ڏهاڳ
ڏيئي ويو. عقل جو اڪابر هو،
دانا هو، دلير هو، پر ايترو به
نه ڪيائين جو ڪا گهڙي ترسي
شڪ جي پڪ ڪري وٺي هاـــ
نــه تــه ڪاري-ڪاريءَ واري

کار کري ها، پنهنجي جون
سيون ڏڙن کان ڏار کري ها....“

— ڊزالو —

ان بعد هي فليش بئڪ
ڏيکارجي ٿو:

” آه.... اوهين سومل کي ايترو
جلد وساري ڇڏيندا؟ ائين ڪري
سگهندا ؟ ائين ڪري سگهندا
اوهين؟....“

راڻي‌جا قدم پاڻمرادو اندر
ڏانهن هلڻ لڳن ٿا.

— ڪٽ —

سين : ۹۹

اِن ڊور. وقت: رات. هنڌ: جوڳين جي سراءِ.

راڻو ڪوٺيءَ جي دروازي
تي اچي ٿو، جتي سومل
۽ ناتر سومل جي لاش‌تي
روئي رهيون آهن.

سومل راڻي کي ڏسندي،
هڪ ڪهڙيءَ لاءِ ڪيس
ڪهوري ڇڏي پوي ٿي.

سومل : بيرحم، ظالم، خوني! منهنجيءَ
ڀيڻ کي مون کان جدا ڪيئي،
پنهنجي پيار جو حق خوب

ادا ڪيئي.... هاڻي هتي ڪهڙو
تماشو ڏسڻ آيو آهين؟

اوساري تي

.... آه، منهنجي سڌوري پيڻ !
منهنجي ڪامڻي، ٻدمڻي پيڻ !

راڻو بيوسيءَ سان دروازي
جو سهارو وٺي بيٺو آهي.
مٿس مومل جو آواز
اوورلئپ ٿئي ٿو.

”مومل: جيت ۽ هار، ٻئي
زندگيءَ جا ٻئي روپ آهن. موت
ڪسي ڪاٻ حقيقت ڪانهي
ڪوبه وجود ڪونهي. هتي
هتي، زندگي ٿي زندگي آهي
موت رڳو نظر جو دوکو آهي.

اوچتو زور سان رڙ ڪري
مومل تي نظر ڪپائي

راڻو : نه !.... نه !.... مومل مري نٿي
سگهي !.... نٿي مري سگهي !...
نٿي مري سگهي.... نٿي مري
سگهي !....

ڪرسم حالت ۾، آهستي
اڳتي وڌي ٿو. وچ ۾
اٽڙجي ٿو، ۽ آٽي وري
هلي ٿو.

.... آه، مومل ! .... مومل
مون کي معاف ڪر. مون کي
معاف ڪر مومل! آئون تنهنجو
ڏوهي آهيان، آئون تنهنجو ڏوهي
آهيان ....

جهيڻائيءَ سان، ڪهتيل
آواز ۾.

.... آه .... آه .... مومل ....
مومل !.... مومل ....

مومل جي لاش وٽ اچي،
معز چڪرائڻ جا تاثرات
ڏئي ٿــو. جهيڻي آواز ۾
مومل - مومل پڪندي،
دل تي هٿ رکي، مومل
جي لاش مٿان ڌهي پوي
ٿو ـــ ۽ اندر جي پيڙا ۽
دل جي بيهجي وڃڻ جا
تاثــرات ڏيندي، ڪنــڌ
لاڙي ڇڏي ٿو.
ان دوران سومل ۽ ناتــر
سڏڪنديون رهن ٿيون.
سين فريز ٿئي ٿي، ۽ وائيءَ
جا بول اڀرن ٿا.

.... مومل.... مومل.... مون کي
معاف ڪر .... معاف ڪر ....
مون کي معاف ڪر.... مومل....
مومل....

راڻا جي رجپوت، مومل سهي پسندا.
پڙهيا، پنڊت، پير، توڻي مير همير مرندا....
مڃي رضا رب جي، هتان سڀ هلندا....
اصل لکئو انگ ۾، ٿيندو تان ته ادا....

پڇاڙي

تاثرات

سنڌ سونهاريءَ ۾ شمشيرالحيدريءَ جو نالو مٿانهون اديبن ۾ ڳڻيو وڃي ٿو. شمشير جيترو لکيو آهي، ان کان وڌيڪ اديب پيدا ڪيا آهن. هن هميشه نئين ليکڪ کي همٿايو ۽ ان جي رهبري ڪئي. ريڊيو ۽ ٽي. ويءَ تي به شمشير خوب لکيو. مان جڏهن پروڊيوسر هوس ته منهنجي لاءِ پهريون ڊرامو هن ”زينت“ ناول (شمس العلماءَ مرزا قليچ بيگ جو) سلسليوار قسطن ۾ ڪري ڏنو. سنجيده ادب سان گڏ، مزاح نگاريءَ ۾ به پڙ آهي. ”لطيفي لات“ پروگرام لاءِ شاهه سائينءَ جي سُر مومل-راڻي جي ڊرامائي تشڪيل ڪري، هن ادبي ميدان ۾ هڪ بهترين اضافو ڪيو آهي. ان سلسلي کي ڪتابي صورت ڏيئي، هن ادب جي اڃا به وڌيڪ خدمت ڪئي آهي، ڪيس جس هجي.
— عبدالڪريم بلوچ (جنرل مئنيجر، ڪراچي ٽيليويزن)

* * *

سنڌ جي مشهور رومانوي داستانن کي ٽيليويزن اسڪرين تي پيش ڪرڻ جو جڏهن سوچيوسين، تڏهن محترم شمشيرالحيدري صاحب سان ڪيان پهرئين داستان ريڪارڊ ڪرڻ لاءِ داستان ”مومل-راڻو“ جو نالو ورتو، ڇاڪاڻ ته هن داستان ۾ آهي سڀ شيون موجود آهن، جيڪي ڪنهن به هڪ سٺي ڊرامي جي لاءِ ضروري هونديون آهن — جهڙوڪ حسن، عشق، محبت، نفرت، وصل ۽ وڇوڙو، ذهانت، بهادري، تجسس، جدوجهد، جذبات، احساسات ۽ الميه ڊرامائي اڀائي.

شمشير صاحب کي ڊرامائي تشڪيل لاءِ عرض ڪيم، ڇاڪاڻ ته منهنجي خيال ۾ هن داستان کي ڊرامائي صورت ڏيڻ ڏاڍي ڏکي ڳالهه هئي.

ڪڏهن ڪڏهن مون کي ائين محسوس ٿيندو هو ته هن اسڪرپٽ جي مڪمل ٿيڻ ۾ شايد گهڻو وقت لڳندو. ڇاڪاڻ ته پهرين قسط لکڻ کان پوءِ ٻي قسط لکڻ ۾ تمام گهڻا ڏينهن لڳي ويا هئا. ۽ پوءِ اوچتو، هڪ ڏينهن، شمشير صاحب چيو ته ڪجهه ڏينهن لاءِ ڪنهن ڪم سانگي ڳوٺ ٿو وڃان. مان وڌيڪ پريشان ٿي ويس. ۽ هڪ هفتي کان پوءِ جڏهن شمشير صاحب واپس آيو ته پاڻ سان چار وڌيڪ قسطون لکي کڻي آيو — ۽ سچ ته مان تمام گهڻو حيران ٿي ويس، جڏهن ٽن مهينن ۾ سڀئي قسطون لکجي مڪمل ٿي ويون.

ٽيليويزن ميڊيا سان تعلق رکندڙ جنهن به ماڻهوءَ هي اسڪرپٽ پڙهيو آهي، ساراهڻ کان سواءِ نه رهي سگهيو آهي. منهنجي خيال ۾، مون پنهنجي ڊراما پروڊڪشن واري دور ۾ جيڪي به ڊراما پروڊيوس ڪيا آهن، انهن ۾ تمام ٿورڙا اهڙا اسڪرپٽ آهن، جن تي مون کي پاڻ کي ڪم نه ڪرڻو پيو هجي. هي "ڪاڪ محل" جون ٻارهن ئي لکيل قسطون هر لحاظ کان مڪمل آهن، جن ۾ داستان "مومل - راڻي" جون سموريون ڪيفيتون وڏيءَ نفاست ۽ نزاڪت ۽ ڏاڍي پيار سان لکيون ويون آهن. داستان جو پهريون اڌ حصو بهادريءَ، جستجو ۽ ڪاميابيءَ تي مشتمل آهي، ۽ پويون اڌ حصو — لڳ ڀڳ آخري پنج قسطون — وري وڇوڙي، فراق، محبت، نفرت ۽ ايثار جي جذبن تي مشتمل آهي. سڀ کان اهم ڳالهه هئي ته ان ڊرامائي صورت ۾ شاهه لطيف جي ڪلام کي مناسب ۽ معياري انداز سان شامل ڪرڻو هو. شمشير صاحب شاهه سائينءَ جي ڪلام کي، منهنجي خيال ۾، انتهائي خوبصورتيءَ سان استعمال ڪيو آهي.

هن سلسليوار ڊرامي کي پروڊيوس ڪرڻ ۾ مان سڄو وقت پاڻ کي ڏاڍو easy محسوس ڪندو رهيس، ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن اسڪرپٽ مڪمل ۽ سٺو آهي، ته پوءِ ڪا به پريشاني ڪانه ٿي ٿئي. — محمد بخش سميجو (پروڊيوسر)

* * *

"ڪاڪ محل" ڪراچي سينٽر جي خوبصورت پيشڪش آهي.

جنهن لاءِ حيدري صاحب ۽ پروڊيوسر سميجو صاحب مبارڪباد جا مستحق آهن.

”ڪاڪ محل“ منهنجي لاءِ موسيقيءَ جو هڪ خوبصورت تجربو هو، ۽ انهيءَ تجربي ۾ ڪيسٽائين ڪامياب ويو آهيان، اهو سُر ”راڳي“ جي لطافت ۽ نزاڪت، سوز ۽ گداز جي ڪيفيت کي سمجهڻ وارا سمجهي سگهن ٿا.

مون راڳي راڳ جي اصل شڪل به رکي آهي، ۽ ان ۾ سُرن جو وڌاءُ به ڪيو اٿر ـــ ۽ مان پنهنجي ڪم کان مطمئن آهيان. مون هي ميوزڪ فلم کان الڳ ڪمپوز ڪيو آهي. بئڪ گرائونڊ ميوزڪ ۾ به مون ڪهاڻيءَ جي حسن کي قائم رکڻ جي ڪوشش ڪئي آهي.

ڪاڪ محل ۾ جن به اداڪارن ڪم ڪيو آهي، تن پنهنجي پنهنجي ڪردار ۾ خوبصورت پرفارمنس ڏنو آهي.

مون ٽيليويزن، ريڊيو ۽ فلمن ۾ تمام گهڻو ميوزڪ ڏنو آهي، پر هن سيريل ۾ ميوزڪ ڏيڻ جو انداز مون کي منفرد نظر آيو، ۽ قدرت منهنجو ساٿ ڏنو جو راڳي جيان وڃي پار پيس.

ـــ غلام علي (ميوزڪ ڊائريڪٽر)

*   *   *

”ڪاڪ محل“ جي ڇپائيءَ وارن ڏينهن ۾ پتو پيو ته شمشيرالحيدري صاحب ڊرامي جو اسڪرپٽ ڪتابي صورت ۾ ڇپائي رهيو آهي. سوچيم، شمشير صاحب جو اهو اسڪرپٽ لکڻ ۽ وقت سر قسط ڏيڻ تي ڪيترن دوستن ۽ سندس ساٿين کي يقين ئي نه پئي آيو. پر اهو ڪمال هو سميجي صاحب جو ، جنهن ڊرامي جي پڄاڻيءَ تائين بلا ناغي ڪانئس اسڪرپٽ حاصل ڪري ورتو. پر هي ڪتاب ته پاڻ ئي ڇپائي رهيو آهي، سو چيم ته جيسين اهو ڇپجي، تيسين آءٌ وڏو ٿي ويندس ۽ پوءِ ان بابت ڪا راءِ لکڻ جهڙي سمجهه به اچي ويندي. پر ڪنن تي اعتبار نه آيو، جو پاڻ مون کي پنهنجا تاثرات فوراً لکي ڏيڻ لاءِ چيائين ۽ ٻڌايائين ته ايندڙ هفتي ڪتاب بازار ۾ اچي ويندو. مون سوچيو ته هن زماني ۾ هر ڳالهه ممڪن آهي، ۽ ماڻهوءَ ڪرڻي جي مند ئي ڪانهي.

”ڪاڪ محل“ ڊرامي ۾ ايترو ڪجهه آهي جو گهٽ ۾ گهٽ ڪجهه لکي سگهجي ٿو، پر جي اهو ڪجهه آءٌ لکي ويس ته پوءِ ”ڪاڪ محل“ ڪٿي ڇپبو. ”لطيفي لاٽ“ جي ٽائيٽل سان نشر ٿيندڙ ان پروگرام ۾ لطيف سائينءَ جي سموري فلسفي کي تفصيل سان عوام تائين پهچائڻ جي انهيءَ ڪارگذاريءَ تي هر سجاڳ سنڌي ۽ سڀ ڏسندڙ موجوده انتظاميه جي انهيءَ اقدام کي ساراهين ٿا. لطيف سائينءَ جي حوالي سان، انهيءَ داستان کي لطيف سائينءَ جي شاعريءَ ۾ استعمال جي اصل مفهوم کي واضح نه ڪيو ويو آهي، جنهن سان ان وقت جي سماجي، ثقافتي ۽ جاگرافيائي حالتن جي عوام تائين اهو واضح ٿي سگهي ته لطيف سائين انهن داستانن جي حوالي سان ڪهڙي حقيقت بيان ڪرڻ چاهي ٿو. ڊرامو براهِ ڊرامو هو، جنهن ۾ لکڻيءَ جي ڪا خاص مهارت نه هئي. سطحي ۽ سادي ٻولي استعمال ڪئي وئي، جنهن مان زمان و مڪان جي خبر نه پئجي سگهي. همير حاڪم ۽ ”همنوا“ وٽ مومل مائٽن کان سواءِ ڌرتيءَ ۽ حڪومت جي ڪا ڳالهه نه هئي. آخر تائين همير حاڪم پنهنجي ڪنهن سلسلي جي ڪابه ياد گيري نه ڪئي. مومل ٿي مومل جو ذڪر هو، پيو سڀ خير هو. مس ڪاسٽنگ ۽ اِهين ننڍين وڏين خامين جي باوجود، محمد بخش سميجي صاحب هن ڊرامي کي پنهنجين صلاحيتن سان قبول ڪرائڻ ۽ هلائڻ ۾ هر طرح سان ڪامياب ٿيو. گيت سنگيت، جادو، بيت، ڪاسٽيوم، سهڻا سيٽ ـــ هر طرح سان سينگارڻ ۽ سنوارڻ ۾ سميجي صاحب ڪا ڪسر نه ڇڏي. جيتوڻيڪ مومل جي ڪاسٽنگ تي ڪيترا اعتراض ٿيا پر ڪينه سمون اهو هلائي ڇڏيو ته جيڪا اداڪاري هن ڪئي، شايد ئي ڪابه اداڪاره نه ڪري سگهي ها. ڊرامي ۾ موسيقي ۽ ڳانا اضافي عمل هئڻ جي باوجود پنهنجو ڀرپور تاثر ڇڏڻ ۾ ڪامياب ٿيا. پين به پنهنجو پاڻ نڀايو. سيني سائين پاڻ هلرايو. ڪسليون ڪايون سيني ۾ هيون. سميجي صاحب جي سنجيدگيءَ، شفقت ۽ محبت، شمشير صاحب جي راحت ڏيندڙ ڪچهريءَ ۽ لطيف جمالي ۽ سيني سائين جي ساٿ ۾، مون ائين سمجهيو ته اسين نابالغ

پنهنجي گهر جي اڱڻ تي ڪا پاراٽي رانديون ڪندي رهيا آهيون. پر جڏهن گهڻي ۾ ماڻهو مون کي ڏسندي نـي "بيشڪ بيشڪ" چوندا آهن، تڏهن ان سمجهندو آهيان ته بيشڪ ڪو ڊرامو هلي پيو. سڪينه سومرو جي اداڪاريءَ ۽ سميجي صاحب جي هدايتڪاريءَ اهو پاراٽو ڊرامو وڏن کي به ڏسڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو. پيو سپ خير. — يار محمد شاهه (سينهڙو وزير)

* * *

"مومل راڻو" سنڌ جو هڪ مشهور رومانوي داستان آهي، جنهن کي محترم شمشيرالحيدريءَ ڊرامي جو روپ ڏنو آهي. هي ڊراما سيريل، ڪراچي ٽي. وي. سينٽر تان پيش ٿي، ناظرين کان تمام گهڻو داد حاصل ڪري چڪو آهي. منهنجي خيال ۾ هي ڊراما سيريل ڪراچي ٽي. ويءَ تان پيش ٿيندڙ سنڌي ڊرامن جي تاريخ ۾ هڪ بهترين اضافو آهي، ڇو ته هي ڊراما سيريل لکڻيءَ، ٽيمپو، پراڊڪشن ۽ پرفارمنس جي اعتبار کان تمام وڏو سيريل هو. اهي ٽـي شيون سيريل کي ڪامياب بڻائين ٿيون. اسان جي هن ڊراما سيريل جي پروڊيوسر محترم سائين محمد بخش سميجي تمام گهڻي محنت ڪئي. هن جتي فنڪارن جي ٽيمپو کي درست بنائڻ ۾ مدد ٿي ڪئي، اتي وري ڊرامي جي خوبصورت سيٽ لاءِ سيٽ ڊيزائنر مبارڪ صاحب سان پڻ ڪم ڪيو. هن ڊرامي ۾ فنڪارن جي لباس جو به پورو پورو خيال ڪيو ويو، جنهن کي پڙهڻ سان اسين پاڻ کي واقعي ان حقيقي ڪردار محسوس ڪرڻ ٿي لڳاسين. ڊرامي جي آئوٽ ڊور ڪرڻ لاءِ اسان کي اصل لوڪيشن عمرڪوٽ وٺي ويو، جتي چار ڏينهن مسلسل صبح کان وٺي شام تائين شوٽنگ ٿيندي هئي. انهيءَ دوران مٽيءَ جا واچوڙا، تيز اُس به برداشت ڪرڻي پئي. سميجي صاحب ڊرامي جو هرهڪ شاٽ گهڻيءَ محنت ۽ همت سان ريڪارڊ ڪري، هن سيريل کي عظيم بنائي ڇڏيو. جيڪا ٽي. ويءَ تي ڏٺي ۽ پسند ڪئي وئي ۽ هاڻي وري اها ساڳي شي ڪتابي صورت ۾ پيش ٿـي رهي آهـي. انهن مڙني ڳالهين جي باوجود، سنگت سان صلاح ڪرڻ ضروري آهي.

— منظور مراد (ڏونشر وزير)

”ڪاڪ محل“ ڪراچي ٽيليويزن سينٽر جي هڪ خوبصورت ۽ ڪلاس جي ڊراما سيريل هئي، جنهن جي پروڊڪشن برجستي ۽ شاندار هئي. ڪهاڻيءَ ۽ مڪالمن جي ترتيب شمشيرالحيدري صاحب جي مهارت ۽ معيار جو ثبوت آهي. شاهه عبداللطيف ڀٽائي گهوٽ جي سُر راڻي کي ڪهاڻيءَ جهڙي انداز ۾ سمائڻ حيدري صاحب جهڙي ٻرڪ ليکڪ جوئي ورثو آهي.

مون خود به هن سيريل ۾ مختصر ڪم ڪيو آهي، پر هن ڊرامي کي مون دلچسپيءَ ۽ گهرائيءَ سان ڏٺو آهي ته مون کي هر آرٽسٽ هن مالا جي موتين جو دالو ڏسڻ ۾ آيو آهي. پروڊيوسر سميجي صاحب جي محنت ۽ ڪوشش جي جيتري سارام ڪجي، گهٽ آهي.

جيتوڻيڪ غلام عليءَ ڪيترن ئي پروگرامن ۾ ميوزڪ ڪمپوز ڪيو آهي، پر هن سيريل ۾ هن جي انفراديت نمايان آهي.

خاص ڳالهه جيڪا آءٌ چوڻ ضروري ٿو سمجهان، سا اها آهي ته سڪينه سمون هن سيريل ۾ تنگ توري ڇڏيا آهن.

مجموعي طور تي، ڪراچي ٽيليويزن سينٽر جي هيءَ سيريل يادگار سيريل آهي. — مشتاق جسڪاڻي (مستانو بادشاهه)

*   *   *

ٽيليويزن تي مون کي متعارف ڪرائڻ جو سهرو سائين هارون رند جي سر آهي، پر مون جهڙي ڀٽر کي گهڙي هڪ چمڪيلو هيرو بنائڻ ۾ سائين محمد بخش سميجي صاحب جو به تمام گهڻو هٿ آهي. آءٌ سميجي صاحب جو ٿورائتو آهيان جو هن مون کي پنهنجن ڊرامن ۾ هميشه ڀرپور ڪردار ڏنا. ”سام“ ۾ اباهج جو ڪردار هجي يا ”جذبا سچن موتين جهڙا“ ۾ هڪ مخلص ۽ درد ڀريو ڪردار — اهڙن ڏکين ڪردارن کي ادا ڪرڻ سان مون ۾ فني پختگي ايندي وئي ۽ ناظرين ۾ مون هڪ سڃاڻپ قائم ڪئي. سميجي صاحب جڏهن ”ڪاڪ محل“ شروع ڪيو ته ان ۾ مون کي عمرڪوٽ جي بادشاهه همير سومري جو ڪردار ڏنو. جڏهن مون کي ڊرامي جو الن قسطن تائين اسڪرپٽ

مليو ۽ ان ڪري مون گهر وڃي نظر مان ڪڍيو ته مان ننڍي رات پريشان رهيس ۽ مون ڪي ننڊ ڪانه آئي ته اهڙو ڪردار، جيڪو هڪڙي تاريخي بادشاهه جو هو، جنهن جو هر انداز ايم. اي. راجا ڪان بالڪل الڳ ۽ جدا هو، سو آءٌ ڪيئن ڪري سگهندس. پر هر قدم تي سائين سميجي صاحب ۽ سائين شمشيرالحيدري صاحب منهنجي ڀرپور مدد ۽ حوصلي افزائي ڪئي، جنهن جي نتيجي ۾ ايم. اي. راجا همير بادشاهه ٿيو. رب پاڪ جا وڏا احسان جو ان مون کي هن ڪردار ۾ ڪامياب بڻايو. آءٌ جناب عبدالڪريم بلوچ صاحب جو پڻ شڪر گذار آهيان، جنهن هن ڪردار جي باري ۾ پنهنجي قيمتي معلومات ۽ ڄاڻ مون تائين پهچائي.

هن ڊرامي ۾ منهنجن سڀني فنڪار دوستن پنهنجيءَ صلاحيت ۽ محنت ذريعي ”ڪاڪ محل“ کي عوام ۾ ڪامياب ڪرايو. مان ان موقعي تي ڊرامي جي پروڊيوسر جناب محمد بخش سميجي، ليکڪ جناب شمشيرالحيدري، سيٽ ڊزائنر، ميڪ اپ مين، ڪيمرا مين ۽ ڊرامي جي سڀني فنڪارن کي مبارڪباد ڏيان ٿو، جن پنهنجين محنتن سان هن ڊرامي کي يادگار ڊرامو بڻائي ڇڏيو. هن ڊرامي کي بيشڪ قومي نشرياتي رابطي تي پوري ملڪ ۾ ۽ ٻيا پر ٽيليويزن ڊرامن جي ڪنهن به بين الاقوامي مقابلي ۾ پيش ڪري سگهجي ٿو. — ايم. اي. راجا (همير بادشاهه)

* * *

ٽيليويزن سان منهنجي وابستگي ذري گهٽ ڪراڙي ٿي چڪي آهي. مون کان به اڳ شمشيرالحيدريءَ جي ساٿ گهڻگهرائي آهي، يا ائين ڪٿي ڇنجي ته پاڻ ٽيليويزن جو جهر سنهري. ڪيترن ڪهاڻيڪارن جون ڪهاڻيون ڊراما جي صورت ۾ اسڪرين جي زينت بنجنديون رهيون، پر ان ڳالهه جي گهڻي ضرورت پئي محسوس ٿي ته سنڌ جي عظيم صوفي شاعر، شاعرن جي سرتاج، حضرت شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحه جي سورمين کي ڊراما جي صورت ۾ اسڪرين جي ذريعي ماڻهن جي تفريح ۽ ڄاڻ لاءِ پيش ڪيو وڃي. شڪر ڪيوسين جو اهو ڪم شمشيرالحيدريءَ ۽ محمد بخش

سميجي پنهنجي سر تي ڪنيو ۽ اها پيشڪش ڏسڻ ڪان پوءِ خبر پئي ته هو انهيءَ ڪم ڪي پايہ تڪميل تي پهچائڻ ۾ نهايت ڪامياب ٿيا آهن.

هونئن مان پاڻ بہ انهيءَ ڊرامي جي هڪ ڪردار طور شامل هوس، پر هن ۾ جيڪي بہ فنڪار، نوان تـوڙي پراڻا، شامل هئا، سي سڀ جا سڀ مُنڍيءَ تي نڪ پئي لڳا.

تحرير ۽ پيشڪش جي لحاظ ڪان، هي ڊرامو ٽيليويزن جي سنڌي ڊرامن جي تاريخ ۾ اهم حيثيت جو حامل هـو. مان پنهنجي طرفان شمشيرالحيدري، محمد بخش سميجي ۽ مڙني فنڪارن ڪي مبارڪباد پيش ڪو ڪريان، ۽ ڪين التجا ٿو ڪريان شاهہ لطيف جي باقي ڪردارن ڪي پڻ اسڪرين جي ذريعي جيئارڻ جي ڪوشش ڪندا رهن. — انور سولنگي (جادوگر فقير)

* * *

ڊرامي "ڪاڪ محل" جي ليکڪ، شمشيرالحيدري صاحب هن ڪهاڻيءَ ڪي تمام سٺي نموني ڊرامائي تشڪيل ڏني آهي، جنهن جي جيتري واکاڻ يا تعريف ڪجي، گهٽ آهي. پروڊيوسر محمد بخش سميجي صاحب پنهنجيءَ محنت سان ان ۾ چار چنڊ لڳائي ڇڏيا آهن، جنهن جي ڏسڻ سان گهڻن ئي ڏسڻ وارن جي دلين ۾ خوشيءَ جا امنگ پيدا ٿيا آهن. مان پاڻ بـہ هن ڊرامي ۾ هڪ ٿري ڳوٺاڻي جو رول ڪيو آهي، جنهن ۾ مـون ڪي ڳالهائڻ ۾ ايترو مزو اچي رهيو هو، جيترو مـاکيءَ جي مٺاس مان مزو ايندو آهي. اسين آئينديءَ بہ اهڙن ليکڪن ۾ اميدون رکون ٿا تہ اهڙن قصن ۽ ڪهاڻين ڪي ڊرامائي تشڪيل ڏيئي، ٽيليويزن جي اسڪرين تي آڻڻ جي ڪوشش ڪندا. — عبدالغفار ميمڻ (ڳوٺاڻو پوڙهو)

* * *

ڪجهہ ڳالهيون اهڙيون هونديون آهن، جن ڪي انسان صرف محسوس ڪري سگهندو آهي، سمجهائي نہ سگهندو آهي.

"ڪاڪ محل" ڇا هو، ڪيئن ٿيو، ڪيئن اسان جي سموريءَ ٽيم ان ڪي پايہ تڪميل تي پهچايو، اهو سڀ ڪجهہ هڪ

خواب ڏو لڳي، حالانڪ حقيقت آهي.

مون ان ۾ راڻي جو ڪردار ادا ڪيو، جيڪو ڪهاڻيءَ جو مرڪزي ڪردار هو. هن سيريل ڪرڻ کان اڳ راڻي کي صرف پڙهيو هوم، پر جڏهن پاڻ ان ڪردارکي ڪيم ته راڻي کي تمام ويجهو ڏٺيس. تڏهن مون ڇا محسوس ڪيو، اهو مان اڳ ۾ ئي چئي چڪي آهيان ته بيان نٿو ڪري سگهان. ڪهاڻيءَ ۾ شمشير صاحب هڪ جملو لکيو هو: ”سونهن کان وڌيڪ ڪوبه سچ ڪونهي، ۽ سچ کان وڌيڪ ڪابه سونهن ڪانهي“— ان جملي منهنجي زندگيءَ ۾ هڪ انقلاب آڻي ڇڏيو. هن جملي جي سچائي سچ وانگر هڪ روشن حقيقت آهي. ڀريون پيرو مون کي احساس ٿيو ته ڪهاڻيءَ ۾ حقيقت جو روپ ڪيئن ڀريو آهي. مون جهڙي نموني ان ڪردار کي ڪيو، ان جو صرف مون کي ئي احساس آهي، ۽ اهو احساس آءٌ ڪنهن ٻئي کي محسوس نٿو ڪرائي سگهان .

هن سيريل ۾ اسان سڀني جنهن محنت ۽ جاکوڙ سان ڪم ڪيو، ان جو شاهد وقت ٿيندو. مون هر ڪردار کي سندس اصلوڪي روپ ۾ ڏٺو. انهيءَ سموريءَ ڪاوش جو سهرو پروڊيوسر محمد بخش سميجي صاحب ۽ ليکڪ شمشيرالحيدري صاحب جي سر آهي.

ڊرامي ۾ سڀ کان مشڪل مرحلو حقيقت کي ويجهو ٿيڻ هوندو آهي. آءٌ زندگيءَ کي ايترو ويجهو شايد اڳ ڪڏهن به ڪونه ٿيو هوس. انهيءَ سموري مشاهدي جو تت شمشير صاحب جي هڪڙي جملي ۾ سمويل آهي:

” زندگي به چڻ ڪاڪ محل جيان ڪو جادوئي ماڳ آهي، جنهن ۾ آءٌ به ڪنهن ڪاغذي مورتيءَ جيان پنهنجي ئي هٿان پڇي پري چڪو آهيان.“— مقصود مغل (راڻو مينڌرو)

* * *

اڄ تائين جيڪي سنڌي ڊراما آيا آهن، ”ڪاڪ محل“ انهن سڀني کان مختلف انداز جو ۽ وڻندڙ ميوزيڪل ڊرامو هو، خاص ڪري بئڪ گرائونڊ ميوزڪ تعريف جي لائق هو. مون سڀ راڻي

مان ڪيئي پراڻا نغما پڌا آهن، جيڪي لوڪ موسيقيءَ جو عظيم خزانو آهن. انهن پراڻين طرزن کي موسيقار غلام عليءَ پنهنجيءَ سوچ ۽ سمجهه سان، راڳ جي اصليت کي برقرار رکي، تمام بهترين انداز ۾ ڪمپوز ڪيو آهي. خاص ڪري ڏوهيڙا ته تمام سٺا ٿيا آهن.

”ڪاڪ محل“ جي پوري ٽيم، شمشيرالحيدري ۽ پروڊيوسر سميجو صاحب قابل تعريف آهن. اميد ته اسان جا رائٽر ۽ پروڊيوسر، اداڪار ۽ موسيقار، آئنده به اهڙيءَ محنت جو مظاهرو ڪندا.

—— حميرا چنا

* * *

آءٌ جڏهن ٽيليويزن تي پهريون ڀيرو آيس ته ان وقت ”ڪاڪ محل“ ڊرامو لکيو پئي ويو. پوءِ جڏهن مون اهو پڙهيو ته ايڏو پسند آيم جو بيان ڪري نٿي سگهان. وري جڏهن مون کي ان ۾ ڪم ڪرڻ جو موقعو مليو ته منهنجي خوشي اندازي کان ٻاهر هئي. مون کي مومل جي خاص ٻانهي ”ناتر“ جو رول مليو، جيڪو غيرمعمولي نوعيت جو هو، ۽ ٽيليويزن تي اهوئي رول مون پهريون ڀيرو ڪيو ته ان لاءِ ڪافي محنت ۽ مشق ڪرڻي پيم. اول ته آءٌ گهڻو گهٻرائيس ته اهو رول ڪهڙيءَ ريت ادا ڪري سگهنديس، جڏهن ته منفرد هجڻ سان گڏ اهو ڊرامي جي شروع کان آخر تائين هلڻو هو —— ڪنهن هڪ اڌ سين ۾ هجڻ ٻي ڳالهه آهي. وري مقابلي ۾ ٽيليويزن جا تمام پختا ۽ پراڻا فنڪار هئا. پر پنهنجيءَ محنت سان گڏ، ليکڪ ۽ پروڊيوسر جي رهنمائيءَ مون کي اهو ڏکيو ڪردار ادا ڪرڻ جو ڏانءُ ڏنو ۽ مون ۾ اعتماد ۽ حوصلو پيدا ڪيو.

”ڪاڪ محل“ جي ڪهاڻي ايتري ته سٺي هئي جو مون اهڙو ڊرامو ڪڏهن ٽيليويزن تان نشر ٿيندي نه ڏٺو هو. ليکڪ شمشيرالحيدريءَ تمام خوبصورتيءَ سان اهو ڊرامو لکيو ۽ ان ۾ شاهه صاحب جي ڪلام کي به سهڻي نموني سمايو. پروڊيوسر، محمد بخش سميجي، ان کي جنهن سمجهه ۽ محنت سان پيش ڪيو،

سو داد جي لائق آهي.

موسيقار غلام عليءَ تمام سٺو ميوزڪ ڏنو، ۽ وري حميرا چنا ان کي تمام خوبصورت انداز سان ڳايو. سڪينہ سمون پنهنجين فنڪارانہ صلاحيتن سان مومل جي ڪردار ۾ جان وجهي ڇڏي. انهن مڙني ڳالهين "ڪاڪ محل" کي بهترين ڪاميابيءَ تي پهچايو. محبت ۽ نفرت، دولت ۾ چالاڪي، جدائي ۽ ميلاپ، سچائي ۽ قرباني، جادو ۽ خوفناڪ ماحول — انهن سڀني ڳالهين جي ڪري، ڏسڻ وارو هن ڪهاڻيءَ ۾ گم ٿيو وڃي.

بهرحال، مون کي بيحد خوشي ٿي جو مون پنهنجيءَ زندگيءَ جي بهترين ڊرامي ۾، بهريون ڪردار جيڪو ڪيو سو هڪ ڪلاسيڪي ڪهاڻيءَ جو تمام اهم ڪردار هو، ۽ گڏ ڪم ڪرڻ وارا تمام سينئر آرٽسٽ هئا، جن جي سٿ ۾ ڪم ڪندي ڏاڍو مزو آيو، ۽ بنيادي تربيت ملي. — عابده علي (ناتر ناٽڪ)

* * *

"ڪاڪ محل" جي سيريل ۾ ڪم ڪندي، سچ پچ تہ ڏاڍو مزو آيو — خاص ڪري آخري ٻن ـ ٽن قسطن ۾. اهي ايڊيون تہ پاورفل لکيل هيون، جملا ايڏا تہ سٺا ۽ پاورفل هئا جو دل چوي پئي تہ پرفارم ڪندو رهجي. مون سچ پچ ائين محسوس پئي ڪيو تہ آءٌ مومل آهيان، ۽ منهنجي سامهون راڻو موجود آهي.

منهنجي لاءِ اهو بهريون اتفاق هو جو اهڙي ميوزڪ سيريل ۾ ڪم ڪيو هوم، جيڪو اڳين سڀني کان بنهہ مختلف هو. ايڏو ڪلرفل هو، ان جي پراڊڪشن تسوڙي پيون سڀ شيون ايڊيون سٺيون هيون — سيٽ، ڪاسٽيوم، بئڪ گرائونڊ ميوزڪ وغيره — ۽ سڀني ڪم ڪندڙ سائين جو پرفارمنس ايڏو سٺو هو، جو بهتر کان بهتر ڪم ڪرڻ جي خواهش پئي ٿي. مقصود مغل خاص ڪري دل سان ڪم ڪيو. سڀني گهڻي محنت ڪئي، خاص ڪري لکڻ واري، جيڪو هوئن گهڻو سست آهي. پروڊيوسر تہ آهي ئي سٺو، تنهن بہ محنت ۽ دلچسپيءَ سان ڪم ڪيو، جيڪو اسان محسوس ڪيو.

منهنجي لاءِ اهو ٻهريون دفعو هو جو شاهه صاحب جي ٻولي منهنجيءَ زبان تي آئي. جڏهن ننڍڙي هوندي هيس ته ٻيءَ سومل- رائي جي ڳالهه پڙهائيندو هو. ان وقت سوچي به نٿي سگهيس ته ڪڏهن آءٌ پاڻ سومل جي روپ ۾ پيش ٿينديس. مون کي بيحد خوشي ٿي ته سنڌ جي خوبصورت ترين شهزادي، جنهن جي سونهن جو مثال ڏبو آهي، تنهن جو ڪردار ٻهريون ڀيرو مون کي ڪرڻ جو شرف حاصل ٿيو. ڪي ساهيڙيون مون کي اصل نالي بدران "سومل" سڏڻ لڳيون آهن ـــ اها منهنجي لاءِ تمام خوشيءَ جي ڳالهه آهي.

ڊائلاگ جي خوبصورتي اهڙي شئي جو اهڙي نموني جو ٻيو سيريل ڪندي مون کي ڏاڍي خوشي ٿيندي.

مون کي عابده جو رول [ناتر] تمام پسند آيو جو نئين ٿي ڪري هن پاڻ سوکيو ۽ سڀني کان داد ورتو . ـــ سڪينه سمون (راجڪماري سومل).

* * *

"ڪاڪ محل" جون ٻهريون چند قسطون جڏهن ڪاهي ٿي آيون ۽ مون سرسري نظر مان ڪيون ته منهنجي من ۾ "ڪنئارين ڪڪوريل جو ڳيءَ" وارو ڪردار ڪرڻ جي الڪي خواهش آيري. اڄ ڏينهن تائين خوشقسمتيءَ سان منهنجي ڪا به خواهش اڻپوري نه رهي آهي، ۽ اهوئي سبب آهي جو ڪجهه مهينن کان پوءِ سميجي جو موڪليل ماٺهو اسڪرپٽ سوڊو مون وٽ ڳوٺ (هالا) پڄي ويو، ۽ فقط ٻن ڏينهن جي ريهرسل کان پوءِ مون اهو "سامي سچ وڙاهُ" ڪردار رڪارڊ ڪرايو.

هن سيريل ۾ هڪ اداڪار جي حيثيت ۾ ڪم ڪندي، مون کي انيڪ اوڻايون نظر آيون، جن کي بيان ڪرڻ لاءِ پورو چيپٽر لکڻو پوندو. آءٌ هتي انهن مان ڪن تمام ٿورڙين جو ذڪر ڪندس.

سواميءَ جو ڪردار ڪنهن به لحاظ کان "بابو رنگ پيوت"

ڪونه ٿي لڳو. تمام صاف سٿرو ۽ ڌوتل پوتل جوڳيو هو. سندس ظاهر ٿيڻ تي ميندرو ۽ سندس يار مختلف ڏسائن ۾ ڏسي رهيا هئا. اها ڳالهه گهڻن ڏسندڙن محسوس ڪئي. ان سين جي ٽيڪنڪ ۾ انتهائي آڀرائيءَ کان ڪم ورتل ٿو ڏسجي. رڪارڊنگ دوران، سيٽ ۽ لائيٽ ڏسي مون کي ڪنهن به جاءِ تي اهو محسوس ڪونه ٿيو ته مان ڪو ٿر جي بيابانن ۾ وڃائجي ويل ڪشميري ڪاپڙي آهيان. اهو، منهنجي خيال ۾، سيٽ ۽ لائيٽ جي ناقص هجڻ جو ثبوت آهي.

پروگرام اگر شاهه جي حوالي سان ٿي رهيو هو ته سواميءَ جي سر تي سيلو يا مٿي تي مڪٽ ڏيکارڻ ضروري هو. ڪاسٽيوم جي معاملي ۾ ته مان ائين چوندس ته راجا ننند ۽ سندس ڌيئرن کي پهرايل ڪپڙا ڪنهن به لحاظ کان انهن جي تاريخي ۽ تهذيبي پس منظر سان هم آهنگ نه هئا. راجا جون ڌيئرون گجر شهزاديون گهٽ ۽ مصر جون ڪانر قلوپطرائون وڌيڪ ٿي لڳيون. جنهن محل ۾ اهي رهيون ٿي، ان جي به گهٽن ۽ گهيڙن کي وائڊ ڪري ڪونه ڏيکاريو ويو. ڪروما کان ورتل ڪم ته ڪنهن به لحاظ کان معياري نٿو چئي سگهجي.

جنهن مهل سينڌڙو ۽ ڏونٽر وغيره ڪاڪ محل ۾ داخل ٿين ٿا، ان وقت ڏيکاريل جانورن جو ڊائريڪشن، مووميٽ ۽ لائٽ اوڪنڊڙ نه هجڻ ڪري، *arranged spots* بلڪل واضح طور محسوس ٿي رهيا هئا. ڪاڪ محل خود به آرڪيٽيڪچر جي لحاظ کان اڄوڪي دؤر جو ڪو آر. سي. سي. بنگلو (لان سميت) لڳي رهيو هو. ان کي ڪنهن به لحاظ کان متيون منجهائيندڙ جادوئي محلات ڪوٺڻ وڏي حماقت ٿيندو. ها، البت جادو ان وقت ضرور ڏسڻ ۾ آيو، جڏهن ميندرو چانگي کي براق جهڙيءَ رفتار سان ڀڄائيندو مومل وٽ پهچي ٿو ته سندس ٻڪي جو پير به متاثر ڪونه ٿو ٿئي، جڻ ڪرولا ڪار مان لٿو هجي. پر ٻڪي جو ور به راجپوتن جهڙو ڪونه هئس. آئوٽ ڊور ۾ ميندري جهڙي مرد جي تلوار اونڌي لٽڪيل ڏسي ڏاڍو اچرج ٿيو.

شمشيرالحيدري اسان جو مانائتو ليکڪ آهي. هن پنهنجي زور قلم سان، لطيف جي حوالي سان هڪ نيم تاريخي داستان کي ڏهرايو ۽ سٺو ڪيو. پر ٻنهنجي ڪردارن جي بنيادي رهڻي ڪهڻي ۽ نفسيات کان پروڊيوسر کي پليءَ پت واقفيت نہ ڏيئي سگهيو. منهنجي خيال ۾، هن سيريل جي ناڪاميءَ جو سڀ کان وڏو سبب اهوئي ٿي سگهي ٿو. ويتر رهيل ڪسر پاڻ ڪجهہ قسطن ۾ آغا حشر ڪاشميري بڻجڻ جي ڪوشش ڪري پوري ڪري ڇڏيائين. ائين ڪرڻ سان انهن ڪردارن جي ذهني ليول ۾ فلڪچوئيشن آئي ۽ تحرير جو تسلسل بہ متاثر ٿيو.

سيريل جي خاتمي تي سومل کي "ستي" ٿيندو نہ ڏيکارڻ، مان سمجهان ٿو تہ سنڌ جي تاريخ سان هٿوراند ڪرڻ آهي. ان سوال جي لاءِ ليکڪ فقط هڪ جواب ڏيندو ـــ ٽي. وي. پاليسي. پر اهو نہ وسارڻ گهرجي تہ ٽي. وي. هڪ طاقتور ايجيوڪيشنل ميڊيا آهي. اسان جي اديب کي ايترو جرئتمند هجڻ ضرور کپي جو هو ان تاريخي ڪم لاءِ اعليٰ آفيسرن کان اسپيشل اجازت وٺي يا ڪم از ڪم ان وقت تائين اها تحرير نہ ڏئي، جيستائين پاليسي سازگار ٿئي. اداڪاريءَ جي شعبي ۾، مون کان سواءِ ٻين مڙني چڱو ڪم ڪيو. ـــ خالد زمان (سامي)

* * *

"ڪاڪ محل" ڊرامي ۾ سومل جو ڪردار ادا ڪندي، نہ رڳو مون کي ڏاڍي خوشي محسوس ٿي پر سچ پچ تہ منهنجو اصل شوق بہ پورو ٿيو. مون کي ٽيليويزن تي ١٦-١٧ سال ڪم ڪرڻ واري سموري عرصي ۾ اهو شوق رهندو آيو تہ ڪو اهڙو ڪردار ڪريان، جيڪو ڏکيو هجي. سومل جو ڪردار هن سيريل ۾، منهنجي خيال ۾، نہ رڳو پنهنجي اڳين ڪيل سمورن ڪردارن کان مختلف هو، پر ڏکيو بہ هو. سومل کي سياڻي ڪري پيش ڪيو ويو هو (ڪاش، آءٌ سچ پچ سياڻي هجان ها)، پر سندس اها سياڻپ ڪٿي مير همير مارائي ٿي ڇڏي، ڪٿي تخت تاراج ڪريو ڇڏي، ۽ طبيعت ۾ ايڏي سختي ۽ شوخي انس جو زندگيءَ ۾ آءٌ ان جي

بلڪل اَبتڙ آهيان، تنهنڪري اهو ڪردار مون کي اهڙو ئي ڏکيو محسوس ٿيو، جهڙو مون چاهيو ٿي. مون اهو ڪٿين نباهيو، سو ته ڏسڻ وارن جي راءِ تي آهي. البت مون کي ان لاءِ خاصي محنت ڪرڻي پيئي، جنهن لاءِ پروڊيوسر محمد بخش سميجي جي رهنمائي هر وقت حاصل رهي. ڪراچي ٽيليويزن مومل-راڻي جي مشهور رومانوي داستان کي تمام سهڻي انداز ۾ پيش ڪيو، جنهن ۾ وڏو حصو ان جي ليکڪ شمشيرالحيدريءَ جو آهي، جنهن جي پراثر تحرير هن ڊرامي کي چار چنڊ لڳائي ڇڏيا. سڀني فنڪارن ڏاڍي چاهه ۽ محنت سان پنهنجا ڪردار ادا ڪيا، جنهن جي ڪري مجموعي طرح "ڪاڪ محل" تمام ڪامياب ثابت ٿيو. هاڻي اهو ڪتابي صورت وٺي ٿو ته اسان سڀني کي ان جي خوشي ٿيندي جو اهو لکيل صورت ۾ محفوظ ٿي ويندو. — ممتاز ڪنول (راجڪماري سومل)

* * *

ٽيليويزن تي ڪيئي ڊراما سيريل پيش ٿيا آهن، پر انهن مان ڪي ٿورا ياد رکڻ جهڙا آهن. مومل-راڻي جي ڳالهه ته اڪي ئي ڌار هئي، پر "ڪاڪ محل" ۾ آهيا ڀيريون پيرو اسان ناٽڪ جي روپ ۾ ڏٺي. وري مون پاڻ به ان ۾ "ديواني بادشاهه" جو ڪردار ادا ڪيو، ته اهو ڊرامو منهنجي لاءِ يادگار ٿي ويو آهي. مون جڏهن مستاني بادشاهه (مشتاق جسڪاڻي) سان گڏ، بادشاهي پوشاڪ ۾، مومل کي سوکڙي ڪري ڏيڻ لاءِ ڪنڌيءَ سان پلو پئي ماريو، تڏهن پاڻ کي اڄوڪي زماني کان گهڻو پري، مومل ۽ راڻي واري دور ۾ پئي محسوس ڪيم. ظاهر آهي ته فنڪار تي اهڙي ڪيفيت تڏهن پيدا ٿيندي آهي، جڏهن هو پنهنجي ڪردار ۾ گم ٿي وڃي— ۽ ان لاءِ ٻولي، مڪالما، ميڪ اپ، ماحول ۽ هدايتڪاري، سڀ گڏجي اهڙو ماحول پيدا ڪن ٿا جو فنڪار پنهنجي اصلي روپ مان نڪري، ٻهروپي ڪردار ۾ سمائجيو وڃي. سڄي سيريل ۾ پنهنجي تمام مختصر ڪردار هوندي به، اهو ڊرامو سارو ئي مون کي ڏاڍو پسند آيو. ڊرامي جي ڪاميابيءَ ۾ ٿيندي جبلي ليکڪ، ٿيندي جبلي پروڊيوسر، ۽ ٻين سڀني ٿيندڻ جبان ۽ ٿيندين جبلين جو هڪجهڙو حصو آهي. هاڻي مون کي موڪل ڏيندا، متان ٻلا هيڏي هوڏي نه ٿي وڃن. — لطيف مٽو (ديوانو بادشاهه) * * *

سکینہ سمون ممتاز
مقصود مغل ایمرای راجا
منظور مراد خالد الزمان
یار محمد شام

ڪاڪ محل
لطيفي لاٽ
شمشير الحيدري

هدايتون
محمد بخش سميجو

ماءُ پيءُ وارو نالو: شمشير علي. ادبي نالو: شمشير الحيدري. والد جو نالو: رسول بخش. جنم: ڳوٺ ڪڍڻ ضلعو بدين، ١٥- سيپٽمبر ١٩٣١ع. ابتدائي تعليم: سرڪاري پرائمري اسڪول، بدين. ثانوي تعليم: ايس. وي. اسڪول بدين ۽ سنڌ مدرسة السلام ڪراچي. بي. اي. (آنرس) ۽ ايم. اي. (سنڌي): سنڌ يونيورسٽي.

ادبي تجربو: سنڌي ادبي بورڊ — ١١ سال. ماهوار "نئين زندگي"، ڪراچي — ١١ سال. صحافتي تجربو: هفتيوار "اعلان حق"، بدين؛ هفتيوار "پنجتني"، حيدرآباد؛ هفتيوار "هلچل"، حيدرآباد؛ هفتيوار "هدايت"، حيدرآباد؛ روزانه "هلال پاڪستان"، حيدرآباد؛ روزانه "خادم وطن"، حيدرآباد؛ روزانه "مهراڻ"، حيدرآباد؛ روزانه "هلال پاڪستان"، ڪراچي؛ ماهوار "دي ڪميونيڪيٽر"، ڪراچي؛ ماهوار "پارس"، حيدرآباد.

شاعريءَ جو ڇپيل مجموعو: "لاٽ"، ١٩٦٢ع.

ادبي هلچل: سيڪريٽري جنرل، "سنڌي ادبي سنگت" سنڌ — ١١ سال.

سماجي هلچل: باني ميمبر، "سنڌ گريجوئيٽس ائسوسيئيشن". ڪاروباري ميمبر، "مهراڻ ايجوڪيشنل فائونڊيشن".

اعزازي نمائندگي: ميمبر مجلس عمل، "اردو ڊڪشنري بورڊ" — ٣ سال. ميمبر "سينٽرل بورڊ آف فلم سينسرس".